This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

UC-NRLF
$B 36 405
Digitized by Google

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Mnemosyne.

Eller

Samling af fædrenelandske Minder og Skildringer.

Ved

Jens Möller,
Doctor og Professor i Theologien,
Ridder af Dannebrog.

Første Bind.

Kjöbenhavn, 1830.
Forlagt af Universitetsboghandler C. A. Reitzel.
Trykt i N. G. F. Christensens Enkes Bogtrykkeri
ved J. D. Qvist.

Digitized by Google

Digitized by Google

DL103
.7
M6
v.1

Fortale.

I det Decennium, som rundeligen er forløbet siden den af Hr. Etatsraad Engelstoft og mig udgivne historiske Calender ophørte, har jeg ikke afladt at skjenke Fædrenelandets Historie en stor Deel af mine Fritimer; men jeg har endog udvidet mit Studium til flere Grene af samme. Dog have især de tvende Fag, som jeg allerede i ovennævnte Værk begyndte at bearbeide, nemlig Literatur- og Personal-Historien ledet mig under de betydelige Forarbeider, som udfordres, naar noget Vigtigt skal udføres i denne Videnskab. Det dobbelte Maal, jeg tidligen foresatte mig, var 1, engang i Tiden at opføre et Pantheon for Fædrenelandets fortjente Mænd og Qvin-

736

Digitized by Google

der, altsaa en Samling af Biographier over berømte Danske, Norske og Holstenere, navnligen fra de tre sidste Aarhundreder (thi de faa Charakterer fra Middelalderen, som have Anskuelighed nok til at kunne skildres f. Ex. Absalon og Valdemarerne, fandt allerede deres Historieskrivere). Naturligviis lader Antallet af dem, som heri kunne ventes optagne, sig endnu ikke nøie bestemme; jeg har samlet Bidrag vel til 100; men endeel heraf maae uden Tvivl, for at formindske Værkets Omfang, udeblive. At de fleste af disse falde sammen med de Personer, som jeg i nærværende Binds Artikel II har sat en liden Bautasteen, vil Enhver lettelig formode. Dog maa derved mærkes, at adskillige af disse — nemlig foruden Alle fra Middelalderen og alle nu levende Mænd, ogsaa nogle Andre, over hvilke allerede haves skjønne Biographier — ville bortfalde, eller dog kun vorde korteligen omtalte i de almindelige Oversigter, jeg agter at levere som Indledning til enhver Tidsalder; thi for at tilveiebringe større Eenhed og mere Sammenhæng, end der pleier at findes

Digitized by Google

i biographiske Værker, er det min Hensigt at forbinde Biographierne deels ved Samtidigheden, deels ved en forudsendt Skildring af den Tid, hvori enhver Gruppe (eller, om jeg saa maa sige, ethvert Kuld) af de store Mænd samvirkede til Fædrenelandets Gavn. Saaledes vil f. Ex. Reformationstiden med dens mange herlige Charakterer (under Frederik I, Christian III og Frederik II) komme til at udgiøre den første Gruppe. Med Hensyn til de ikke faa Biographier, jeg allerede har ladet trykke (men adspredte paa forskiellige Steder) bemærkes, at, for at spare Rum, ikkun Resultaterne af disse og den almindelige Charakteristik deraf vil blive benyttet, hvortil dog ofte vil blive føiet eet eller andet nyt Træk, som senere Opdagelser have gjort mig opmærksom paa.

Hvad jeg for det andet har lovet, om Gud giver mig fremdeles Helbred og Virkelyst, er et Værk over vor National-Literatur fra dens Begyndelse indtil vore Dage, hvilket dog ikke er nær saa langt fremrykket, som det nysomtalte, da jeg endnu kun er i

Besiddelse, saa at sige, af dets halve Materiale, nemlig Bekjendtskab med Forfatterne og med deres vigtigste Skrifter; men den nøiagtigere bibliographiske Detailkundskab, som maa erhverves ved flittige Besøg paa de store Bibliotheker (med hvis Afbenyttelsestimer hidindtil mine Læsetimer faldt sammen) mangler jeg endnu. Iøvrigt er min Hensigt med dette paatænkte Værk, ikke saameget at levere Literaturhistorikeren en *Haandbog*, som det dannede Publicum i Almindelighed en *Udsigt over den aandigste Ytring af Nationalaanden*, hvorfor jeg ogsaa agter til Literaturens Skildring at knytte en almindelig Fortælling om Culturens Fremgang i vort Fædreland i de sidste fire, fem Aarhundreder, som her komme i Betragtning.

Naar en Mand en halv Snees Aar i Stilhed har samlet til et Par saadanne Værker, vil Ingen med Rette kunne ansee deres foreløbige Anmeldelse som Beviis paa Ostentation, hvilken Feil jeg afskyer, og nødig vilde mistænkes for. Ei heller skulde jeg endnu have omtalt disse ufuldendte Arbeider, naar de ikke

Digitized by Google

staae i en vis Forbindelse med Mnemosyne, hvis første Deel herved leveres mine Landsmænd. Jeg ønsker nemlig, at man vil ansee (som jeg i Dedicationen har sagt) Mnemosyne som Propylæer til det Pantheon, hvilket jeg om et Par Aar haaber at kunne aabne; men som ikke vil faae det tiltænkte Omfang eller Værd uden Publicums gunstige Understøttelse. Et Værk, som er beregnet paa en ikke ganske kort Række af Bind, kan i disse for Boghandelen saa sørgelige Tider ikke udkomme, uden det framhjelpes enten ved offentlig Understøttelse eller ved en anseelig Subscription. Den første Vei har jeg endnu aldrig søgt ved mine Skrifters Udgivelse, og jeg vil nødig betræde den, da Staten har saa mange andre vigtige Formaal, hvilke slet ikke kunne naaes uden dens umiddelbare Hjelp; derimod vælger jeg med Tillid den anden Vei. Men da det Publicum, som til sin Tid understøttede den historiske Calender, for en Deel er adspredt, maa jeg søge igjen at samle mig, som historisk Skribent, nye Velyndere, der med samme Velvillie og Kjerlig-

hed ville befordre mine historiske Arbeiders Udgivelse, som Dyrkerne af en anden Videnskab (Theologien) nu i en Række af snart 20 Aar have ydet mig.

Den Følelse, jeg ønsker at møde hos ret mange af mine Læsere, er Fædrelandskjærlighed. De, som ere besjelede af denne, ville ogsaa — det er mit faste Haab — ynde min Mnemosyne; thi hvad jeg ved en høitidelig Leilighed erklærede for adskillige Aar siden: „Kun sand og stor og almindelig Kjerlighed til Fædrelandet, dets Konge og Folk kan bevare os baade for aandelig og politisk Død" — det er endnu min Troesbekjendelse; og denne har ikke havt liden Indflydelse paa Valget af de Materier, som i dette Skrift deels ere, og deels ville blive bearbeidede. Overbeviist om Sandheden af Göthes Ord: „at det bedste, vi have af Historien, er den Enthusiasme, som den opvækker", vil jeg bestræbe mig for at gjennemtrænge mine Læsere med samme Enthusiasme for Fædrenelandet og dets Historie, som i mange Aar har udgjort mit Livs Lykke, skjøndt tillige mangen Sorg, naar det gik Dan-

Digitized by Google

mark ilde, trine Dages Sorg. Denne Bestræbelse skal dog hverken lede mig til at søge Anbefaling i svulstige Phraser eller Trøst i opdigtet Stordaad; men indskrænke sig til en tro Beretning om hvad Danmark har været, og hvad det endnu i mange Henseender er, for et skjønt og hæderværdigt og kraftigt fremstræbende Land. Ei heller skal det mangle paa Vink om, hvorledes visse Mangler, det endnu finde Sted, kunne afhjælpes og de bestaaende herlige Anstalter hensigtsmæssigen benyttes. Dog vil dette sidste kun blive en underordnet Deel, der skal slutte sig deels til nogle paalidelige statistiske Artikler, (saasom om offentlige Stiftelser, Legater, m. m.) deels til korte Anmeldelser (ikke Recensioner) af nye Nationalværker. Hovedmaalet skal være at sætte den danske Regjering og det danske Folk (navnligen dets Repræsentantere, være sig i Literaturen og Kunsten, være sig ved Statsforvaltningen) i det rette Lys. Hertil hører da ogsaa, at afviske ufortjente Pletter, som af Uvidenhed eller Ondskab ere paasatte offentlige Charakterer, snart Regenter, snart Embedsmænd eller Lærde.

Digitized by Google

Iblandt disse maatte ved den første Overveielse to høitfortjente Mænd rinde mig i Tanker: den Ene Konge; den Anden Geistlig. Læseren gjetter allerede paa Christian den Sjette og Biskop Deichmann. Den Sidstes authentiske Biographie indeholdes i dette Bind; og den Førstes sandenne Historie skal i næste Bind vorde begyndt, skjøndt maaskee ikke sluttet før i tredie Bind, da den ved Brugen af Archivernes rige Skatte er bleven temmelig vidtløftig, og da der endnu staaer Noget tilbage af de forberedende Artikler, hvilke først bør trykkes. Deriblandt er Dronning Anna Sophias Liv og Levnet, hvilket (tilligemed Deichmanns her fortalte) vil bevise, at min Hensigt ikke er at skrive en Panegyricus over Kong Christian VI; thi det haardeste, han tillod sig som Regent, var uden Tvivl hans Behandling af Enkedronningen og den aggershusiske Bisškop, hvilken jeg nu har sat i det rette Lys. Men desuagtet skal det danske Folk see af min Skildring, at Christian VI var ei alene en i Sandhed gudfrygtig Konge, men tillige en saare arbeidsom, kyndig, for Folkets Bedste

aarvaagen, retsindig og videnskabelig-sindet Regent. Dette fremgaaer ligesaa klart af hans Love og Institutioner som af de mange tusinde Breve, han har skrevet i Statens Anliggender, og endelig af Kundskab til de fortræffelige Ministre, han betjente sig af. Thi — som jeg paa et andet Sted har sagt* — man vil forgjæves søge hele Europa rundt om saa mange indsigtsfulde og redelige Ministre, som det lille Danmarks Statsraad under Christian VI indsluttede, en Iver Rosenkrands, en Ludvig og Carl Adolph Pleß, en Johan Ludvig Holstein, en Frederik Danneskjold, en Poul Løvenørn, en Schulin. Men størst iblandt disse store Mænd var dog Iver Rosenkrands, hvorfor jeg ansaae det for Pligt at begynde Rækken af mine paatænkte Biographier over danske Statsmænd

* Nemlig i det korte Udtog af Christian VItes Historie, som er meddeelt i det Kongl. Videnskabers Selskabs Program for 1829, og derefter i Dansk Literatur-Tidende Nr. 6 og 7 for 1830, hvortil Læserne foreløbig henvises, indtil Mnemosyne kan levere den udførlige Fortælling selv.

Digitized by Google

med hans; thi neppe var hidindtil nogen i Sandhed stor Minister saa lidet kjendt som denne Statsmand; og Lykken begunstigede her det gode Forsæt, ved at føre mig saa rige Materialier i Hænde, som sjeldent tilfalde en Biograph, naar han lever saalænge efter sin Helts Død. Det vil lettelig skjønnes, at saa udførlige Levnetsbeskrivelser som de her givne over Deichmann og Rosenkrands ei kunne finde Plads i Pantheon; og det var en Grund mere til at optage dem i Mnemosyne. Selv her har jeg maattet afbryde Rosenkrands's Levnet, for ikke at gjøre Bindet altfor voluminøst.

Med Hensyn til den diplomatiske Afhandling III. har jeg at beklage, at de skildrede Forholds Nyhed gjorde det ubeskedent at forlange (hvad følgelig heller ikke af mig blev forlangt) Adgang til Diplomatiens skjulte Skatte. Jeg har derfor i denne Artikel maattet holde mig til de trykte Kilder; og iblandt disse unddrog en ugunstig Skjæbne mig endog et af de vigtigste Værker, indtil min Afhandling var trykt. Jeg sigter herved til Flassans: Histoire du Congres de Vienne. Par l'auteur de

Digitized by Google

l'histoire de la Diplomatie Française. 8 Voll. Paris 1829. 8vo. Det er for faa Maaneder siden udkommet, og var først i Marts 1830 at faae i Kjøbenhavn. Om Danmark handles i 1ste Deel S. 239—248; og jeg benytter denne Fortales levnede Rum til at meddele mine Læsere, til Bekræftelse af det didhørende i min Afhandling, følgende Udsagn af en upartisk og velunderrettet Forfatter. (Hr. Flassan var Medlem af det franske Gesandtskab paa Congressen i Wien.) S. 239 siges: at Englands Mistanke til Danmark, efter Freden til Tilsit, som om denne Magt vilde stille sin Flaade til Frankerigs Raadighed, var ugrundet. S. 241 fortælles, at de danske Befuldmægtigede ved Congressen overgave den 19de Novbr. 1814 til Hovedmagternes Ministre en Note, hvori de yttrede det faste Haab, at vor Konge vilde faae Erstatning for Norges Afstaaelse, hvilket Offer han havde bragt Fredens Gjenoprettelse i Europa; dog afholdt de sig fra at nævne saadanne tydske Lande, paa hvilke der kunde tænkes. Efterat de havde ventet forgjæves paa Svar til den 8de Februar 1815

(en Trykfeil nævner 1814) indleverede de en ny Note, om hvilken Flassan siger (S. 245) „Det var vanskeligt at understøtte sine Fordringer med en Tone, mere mandeholden og mere værdig al Opmærksomhed. Der var paa Congressen kun een Mening om Retfærdigheden af Danmarks Reclamationer; men man sagde, at efter den Deling, som var gjort imellem de nordtydske Stater, hvilke man burde forstærke, var der næsten intet at raade over til Fordeel for Danmark. Imod Forslaget at indlemme i dette Rige Hansestæderne, Hamborg, Bremen og Lybek, satte man den Bemærkning, at disses Uafhængighed var af Vigtighed for Tydsklands Handel, og blev fordret af alle Sømagterne." Dernæst fortælles om Sverrigs Lyst til at tilbageholde det ved Freden til Kiel afstaaede Svensk-Pommern og om sammes Overladelse til Preussen, hvilket vi forbigaae, da det er noksom bekjendt. S. 247 vedbliver Flassan: „Congressen handlede kun lidet liberalt, ja maaskee efter en snæverhjertet Politik med Hensyn til Kongen af Danmark; thi man kan ei fordølge, at denne Monark langt fra ikke erholdt

Digitized by Google

den Erstatning, som han havde Ret til. Denne Fyrste burde have været betragtet som en væsentlig Deel af Nordens politiske Mechanisme, og som skikket til at udgjøre en gavnlig Ligevægt ved Forening med andre Stater. Man har ligeledes tabt af Sigte, at det tilkom ham, som Øresunds Bevogter, at være et af Elementerne i Søligevægten, for hvilken Danmark nu næsten bliver fremmed af Mangel paa Erstatning for Norge, det er saa vigtigt formedelst dets Havne og Matroser. Hvorvel den Tilvæxt, man havde givet Preussen, Hannover og Nederlandene, havde borttaget næsten alle de Lande, som vare disponible i det nordlige Tydskland, havde man dog kunnet, til Gunst for Danmark, formindske Nederlandenes Lod, hvilket Kongeriges Styrke ikke beroer paa en Million Sjæle mere eller mindre, men snarere afhænger af den Lethed, hvormed det kan blive understøttet af England, Preussen og Hannover. Det er Nederlandenes Udvidelse, som har berøvet Danmark en tilstrækkelig Godtgjørelse."

Digitized by Google

„Frederik VI beklagede sig over, at hans Befuldmægtigede ikke bleve stedede til at deeltage umiddelbart i de Bestemmelser, som toges i Wien. Hvis den Omstændighed, at han ikke deeltog i Pariser-Tractaten, forhindrede ham i at stedes til de otte Magters Commitee, havde han dog i det mindste som en tydsk Magt, formedelst Besiddelsen af Holsteen, burdet stedes til at indtage sin Rang i den tydske Commitee. Uagtet disse Anker, opførte denne Monark sig i Wien med en Viisdom, som gjorde ham til en Gjenstand for den almindelige Agtelse ligesom og for den østerrigske Keisers særdeles Venskab. Man seer derfor med Bedrøvelse, at Congressen ikke gjorde for Danmark alt, hvad denne Magt havde Ret til at vente; men Retten existerer derfor ikke mindre." Den Tid vil komme, da hele Europa vil gjentage disse Ord. Dette trøster os, og dobbelt paa Danmarks Hæderisdag.

Kjøbenhavn, den 2den April 1830.

J. Møller.

Digitized by Google

Subscribenternes Navne,

forsaavidt Planerne hidindtil ere komne tilbage.

Hans Majestæt Kongen, 6 Expl.

Hans Kongl. Høihed Prinds Christian Frederik.

Hr. Aagaard, Assessor, Eier af Iselingen.
— Aal, Jernværkseier til Næs i Norge.
— Arctander, Fuldmægtig i Banken.
— Bache, Skolelærer i Fredericia.
— Balle, Sognepræst til Aakjær paa Bornholm.
— Balslev, R., Sognepræst til Haarslev i Fyen.
— Bang, Domprovst i Roeskilde.
— Bech jun., Jørgen, Grosserer.
— Bechmann, N. K., Stud. Theol.
— Becker, P. Willemoes, Cand. Theol.
— Beckmann, H., Sognepræst i [illegible].
— Beeken, Hofboghandler.
— Benzon, Provst og Sognepræst til Ringsted.
— Boesen, Sognepræst i Vordingborg.
— Boisen, F. E., Cand. Theol.

Borgerdydsskolen paa Christianshavn.

Digitized by Google

Hr. Broager, P., Student.
— Brorson, Professor og Sognepræst.
— Buch, Etatsraad og Committeret i Rentekammeret.
— Bull, Præst ved Helliggeistes Kirke.

— Callisen.
— Clausen, Stiftsprovst.
— Clausen, Dr., Prof. Theol.
— Colding, Boghandler, 2 Expl.
Communitetsbibliotheket.
Hr. Cortsen, Sognepræst til Saltum i Jylland.
— Cruse, Casserer i Banken.

— Dall, Justitsraad og Postforvalter.
— Damkjer, Stud. Theol.
— Delbanco, Procurator.
Directionen for Universitetet og de lærde Skoler, 20 Expl.
Hr. Dreyer, E. C., Stud. Theol.
— Dræbye, Justitsraad, Raadmand i Fredericia.

— Engelstoft, L., Etatsraad, Professor.

— Fogtmann, N., Dr. Theol. og Lector ved Acad. i Sorøe.
— Fribert, J. C., Stud. Theol.
— Friedenreich, Major og Viinhandler.
— Friedenreich, W., Inspector ved Efterslægtens Realskole.
— Friis, Cand. Theol.

— Galthen, E., Sognepræst i Gloslunde.
— Groth, A. G., Cancelliraad.

— Hall, P., Cand. Theol.
— Hammerich, Joh., Agent.

Digitized by Google

Hr. Hansen, F. A., Stud. Theol.
— Hansen, H. P., Viinhandler.
— Hasz, L. D., Stud. Theol.
— Heiberg, A. C. L., Cand. Theol.
— Heiberg, J. L., Professor.
— Hohlenberg, M. H., Dr., Prof. Theol.
— Holten, Conferentsraad og Deputeret.
— Holten, Præst i Skullelev.
— Hornemann, E. C., Cand. Juris i Holmestrand i Norge.
— Honore, Apotheker i Fredericia.
— Hornsyld, Pastor emeritus.
— Hostrup.

— Ingemann, B. S., Lector ved Academiet i Sorøe.
— Ingerslev, C. F., Adjunkt ved Metropolitanskolen.
— Ingerslev, Sognepræst til Øster-Larsker paa Bornholm.
— Jürgensen, F. C., Cand. Theol.

— Kabell, C.
— Kall, J. C., Doctor Juris og Bureauchef.
— Kirketerp, A., Grosserer.
— Koch, H. P. G. Cand., Theol.
— Kongslev, Etatsraad og Deputeret i Rentekammeret.
— Krøyer, Capitain.

— Lautrup, J. H., Cand. Theol.
— Ley, C. S., Stud. Theol.
— Lenning, T., Cand. Theol.
— Lind, J., Justitsraad.
— Lund, C., Etatsraad og Committeret i Rentekammeret.
— Læssøe, Havnecontrolleur.

Digitized by Google

Hr. Løvenstern, v., Kammerherre, Baron.
— Løvenskjold, H. J. v., Baron.

— Malling, O., Geheime Statsminister.
— Mandix, Conferentsraad og Deputeret i Rentekammeret.
— Meyer, C.
— Meyer, L., Cand. Juris.
— Meyer, H. W. Krog, Stud. Theol.
Fru Meyer, Bispinde.
Hr. Moltke, W., Kammerherre, Greve til Bregentved.
— Monrad, Kammerjunker.
— Mourier, Cancellist.
— Munch, Provst og Sognepræst i Thorup i Jylland.
— Møhl, Kammerraad.
— Møller, C. H., Stud. Theol.
— Møller, A., Dr. Theol. Stiftsprovst, Sognepræst til Kisbelsv.

— Nielsen, And., Grosserer.

— Ortwed, Provst og Sognepræst i Rønne paa Bornholm.

— Pingel, Cancellieraad, Byfoged i Rønne.
— Pløyen, Landfoged paa Færøerne.
— Pontoppidan, Carl, Secretair.
Fru Porth, Commandeurinde.
Hr. Priesz, Capt., Regimentsqvarteermester.

— Rahbek, K. L., Etatsraad, Professor.
— Rasmussen, Inspector paa Walkendorphs Collegium.
— Reedtz, Kammerjunker.
Rentekammer, det Kongelige.
Hr. Riegels, Capitain i Fredericia.
— Riise, Boghandler.

Digitized by Google

Hr. Roeskilde, Sognepræst.
Roeskilde Stiftsbibliothek.
Hr. Rosendahl, L., Overlærer og Bestyrer af den lærde
Skole i Fredericia, 2 Expl.
— Rosing, Consistorialraad, Sognepræst i Horsens.
Rønne Læseselskab.
Hr. Rørdam, P., Cand. Theol.

— Scavenius, Fr., Cand. Juris.
— Schaper, G., Capitain.
— Schjødte, J. G., Stud. Theol.
— Schmidt, Mag. artium.
— Schmidt, A., Boghandler i Kjøbenhavn.
— Schmidt, Klædehandler.
— Schmidten, H. G., Professor Mathes.
— Schouw, F. F., Stud. Theol.
Schubothesske Boghandling, 6 Expl.
Hr. Selmer, Assistent i Banken.
— Sidenius, J., Sognepræst til Øster-Ulslev.
— Sidenius, N., Kjøbmand i Mariboe.
— Sidenius, Sognepræst til Særslev i Fyen.
— Silfverberg, A. F., Stud. Theol.
— Smith, D., Provst og Sognepræst til Horslunde.
— Stjernholm, Assessor.
— Suhr, Rector i Vordingborg.
— Switzer, Sognepræst til Brøndbyvester.
— Sølling, S. A.

— Tauber, L. G., Etatsraad, og Director ved Sorøe
Academie.
— Tauber, Fred. B., Stiftspræst paa Walløe.
— Terens, P., Sognepræst til Ribe.

Digitized by Google

— Thaysen, P. F., Cand. Theol.
— Thiesen, Boghandler i Kjøbenhavn, 2 Expl.

Vordingborg Kjøbstads Bibliothek.

Walløe Stiftsbibliothek.
Hr. Waage-Petersen, Agent.
Wemmetofte Klosters Bibliothek.
Hr. Werlauff, Etatsraad, Professor.
— West, Stud. Theol.
— Westengaard, L., Sognepræst i Pedersborg.
— Wolff, Copiist.
— Würtzen, C., Capellan til Dalbye i Sjælland.
— Wyllich van, Cand. Theol.

— Zinn, Agent.

Digitized by Google

Indhold.

I. Til Fædrenelandet (Dedication) . . . . . . Side 1

II. Bidrag til en dansk historisk Anthologie.

A. Indledning 9

B. Indskrifter og Mindevers over berømte Mænd og Qvinder:

Anschar 19

Knud den Store 20

Prinds Benedict 22

Absalon 22

Saxo Grammaticus og Valdemarerne . . . 23

Niels Ebbesen 24

Biskop Gunner 26

Dronning Margaretha 27

Christian III 27

Peder Skram 28

Morten Borup 29

Digitized by Google

Hans Tausen 30
Ranzauerne, Henrik, Johan og Daniel . 30
Herluf Trolle 31
Birgitte Giøe 32
Niels Hemmingsen 32
Otto Rud 32
Frederik II 33
Tyge Brahe 34
Anders Sørensen Vedel 36
Peder Oxe 38
Johan Friis 38
Christian Friis 39
Hvitfelderne, Peder, Arild og Iver . . . 39
Niels Kaas 40
Christian IV 41
Eleonore Christine 42
Georg Calixt 43
Holger Rosenkrands 44
Jesper Brochmand 44
Frederik III 45
Griffenfeld 48
Cort Adeler 48
Bartholinernes Slægt 49
Ole Rømer 50

Digitized by Google

Niels Juel 51

Frederik IV. 51

Tordenskjold 52

Hans og Peder Colbjørnsen 52

Hans Egede og Gertrud Rusch 53

Ludvig Pleß 55

Iver Rosenkrands 56

Andreas Højer og hans Skole 57

Frederik Danneskjold Samsøe og Frederik Lütken 58

Ludvig Holberg 60

Hans Gram 60

Frederik Ludvig Norden og Carsten Niebuhr 61

Johannes Ewald 62

Johannes Andreas Cramer 63

Jacob Langebek 66

Peter Frederik Suhm 67

Ove Høegh Guldberg 67

Andreas Petrus Bernstorf 68

Johan Clemens Tode 69

Tyge Rothe 69

Jacob Baden 69

Johan Henrik Tauber 70

Martin Vahl 70

Digitized by Google

Nicolai Edinger Balle 71

Abraham Kall 72

Henrik Callisen 72

Christian Bastholm 73

Christian Ditlev Frederik Reventlov . . . 74

Børge Riisbrigh og Niels Treschow . . . 76

Joachim Godsche Moltke 77

Johan Bülow 78

Jacob Peter Mynster 78

Anders Sandøe Ørsted 79

Adam Øhlenschlæger 79

Albert Thorvaldsen 80

III. Danmarks Stolthed i dets Ydmygelse. Eller: hvad have vi Danske endnu som et Folk at rose os af? En politisk-historisk Betragtning 83

IV. Berømte Mænds Biographier.

1. Bisskop Bartholomæus Deichmann . . . 171

2. Statsminister Iver Rosenkrands . . . 312

Digitized by Google

Til Fædrenelandet.

Dig, elskte Fødeland! helliger jeg et Skrift, som skal vidne for Samtid og Eftertid, hvad Du fordum var, og hvad Du endnu er for dem, som noie kjende Dig. Dig skylder jeg — næst Gud, som lod mig fødes i dit Skjød — Alt hvad jeg er, hvad jeg veed, hvad jeg føler, og hvad jeg visser. Ved dine menneskekjerlige Borgere, i dine christelige Skoler opdrogst Du den fader- og moderløse Dreng; Du aabnede den forladte Yngling Adgang til din Hoiskole og dine Lærdomsskatte; Du betroede Manden Embede og mangehaande Leilighed til at virke for sig og Andre; Du begeistrede ham ved dine ærværdige Oldtidsminder, ved dine betydningsfulde Sagn, ved din indholdsrige Historie; Du lagde stærke og behagelige Toner

Digitized by Google

paa hans Læber i dit malmfulde og søde Sprog; Du befæstede hans Høiagtelse for Dig ved dine vise Indretninger, dine gode Konger, dine retskafne Borgere. Tidligen vandt Du hans Hjerte: Du indtog hans Øie ved dine frugtbare Agre, dine deilige Skove, dine smilende Søer; Du rørte hans Gemyt ved din Hjertelighed og vakte hans Stræben ved din Dygtighed. Som Dreng sværmede han omkring med dine Helte i Saxo og Evald; som Yngling digtede han om Freia og Baldur efter Eddas Omrids; som Mand drøftede han dine Sønners Bedrifter, og besluttede at anvende sine bedste Aars Kraft paa Opførelsen af et danskt Pantheon, hvori dine dygtige Mænd af enhver Stand skulle finde Erkjendelse, Hylding og — om Musen staaer ham bi — en dem værdig Plads. Men ligesom Athens store Templer og dets Akropolis havde Propylæer, saaledes ønskede din Historieskriver ogsaa, at man skulde indgaae til Danmarks Pantheon igjennem en med berømte Fædres Bedrifter prydet Forhald. Og denne er det, jeg her indvier Dig, mit dyrebare Fædreneland, i Mnemosynes Navn. Mnemosyne var Musernes Moder: hvem skulde jeg da vel hellere udkaare til Beskytterinde for et Værk, hvortil mere end een Musekunst

udfordres, og hvori store Erindringer skulle indpræges med Clios Griffel. Hvilket Navn og hvilket Symbol skulde jeg hellere vælge i den Stund, da jeg besluttede — maaskee altfor dristigen, og uden at prøve mine Kræfters Maal — at glæde, trøste, belære, ja (om muligt) at hæve Samtiden ved Fortidens Afbildning og Beskuelse? Vi trænge jo Alle til Trøst og Opreisning i disse dine Ydmygelsesdage. O dyrebare Fødeland! hvor gaae dine Tab, din Miskjendelse, dine Lidelser os til Hjerte! Vi saae dig blomstrende, rig, almeenagtet, ja af mange mægtige Stater misundt. Vi saae Dig voxe Aar for Aar i Velstand og Oplysning, i Kunst og Videnskab; vi saae Dig udvikle store, tilforn ukjendte Kræfter, og paa din Hædersdag den anden April at indgyde Englands største Søhelt Ærefrygt, og vise hele Verden, at Du i din lange Fred ikke var udartet fra Forfædrenes Mod og Tapperhed. Den Kjækhed, Du viste, vakte Frygt for din kolte Kraft. Derfor blev Du efter en føie Tids Forløb, midt i Fredens Tryghed, og uden at være æsket til Kamp, pludseligen overfaldet af en tifold stærkere Magt, og opfordret til at underskrive din egen Skjændsel. Du skulde — saaledes bød Havenes Hersker — udlevere dit Palladium; Du skulde

Digitized by Google

see dine stolte Træmure, fra hvilke Du sex Aar tilforn forsvarede dig saa tappert, besatte af fiendtlig Overmagt og bortførte til Themsens Strande. Men, da Du skuffede Fiendens Haab, og kjækt afviste de vanærende Forslag, blev det din tunge Lod at udplyndres og udmarves i en Syvaarskrig, der bragte Dig, vistnok megen Skade, dog ingen Skam; thi Skam er det ikke for den lemlæstede Kjæmpe, hvem man paa Snigveie afhug den høire Arm, at forsvare sig mindre drabeligt med den levnede Venstre, end tilforn med begge sine Arme. Paa Krigen fulgte en Fred, der geraadede Dig til Sorg og Græmmelse; men kun dem, som foreskreve Dig den, til Vanære. Man berøvede Dig din firehundredaarige Mage og løste trodsigen Baand, som vare lige ærværdige ved deres Ælde og ved de Forbundnes gjensidige Troskab. Alt dette oplevede dine yngste Sønner, uden at kunne staae Dig bi, Du vor dybt krænkede Moder! Men just fordi Du under alle disse Forurettelser blev Ret og Sandhed og indgangne Forpligtelser tro, just derfor elske og agte vi Dig desto høiere. Og de samme Følelser vente vi at finde hos alle retsindige Grander; thi man pleier i intet Land at ringeagte de Ulykkelige, naar de kun med Værdighed bære deres Skjæbne. Hvad

Digitized by Google

os danske Mænd angaaer, da skal Du — vor gode gamle trofaste Danmark! — fremdeles besidde vor hele inderlige Hengivenhed.

Har Cicero Ret, naar han siger, at Fædrenelandet ene indbefatter enhver Art af Kjerlighed: hvem kunde jeg da fremdeles hellige denne Samling af fædrenelandske Skrifter uden Dig, som gjemmer i dit Skjød og nærer med din Fostersaft Alt, hvad der er mig kjært og helligt og dyrebart: Konge og Kongehuus, Slægt og Venner, Medborgere og Embedsbrødre, Kirke og Skole, Hjemstavn og Arnested? Et skjønnere Billede paa Guds Rige — det evige og usynlige, hvorefter vi stræbe — gives der dog ikke end et saadant jordisk Rige som Du, mit Danmark! styret efter vise Love, af en elsket Konge, og beboet af et oplyst og sædeligt Folk, der villigen lyder Lovene. Saa lad mig da indtil min Død bevare dette skjønne Billede dybt i min Sjel; og saa ofte jeg hører Nogen spotte med Danmark, fordi det er et lidet fattigt Land, svarer jeg med den patriotiske Digter: at jeg desuagtet ei elsker det mindre; ja jeg

Takker Gud, mens fra min Læbe lyder:
Danmark er et lidet fattigt Land *);

*) Poul Møller, i det nydelige Digt: Glæde over Danmark.

Digitized by Google

thi maaskee er det just derved bleven befriet fra mangen Fristelse, mangen Uretfærdighed, som pleier at følge med Landenes Storhed og Rigdom.

Kjøbenhavn, Nytaarsmorgen 1830.

Jens Møller.

Digitized by Google

Bidrag

til

en dansk Historisk Anthologie.

Digitized by Google

Digitized by Google

Bidrag
til
en dansk historisk Anthologie.

A. Indledning.

Da jeg for en halv Snees Aar siden (i Professor Nyerups Hertha 1817) leverede den første Prøve af nærværende Blomstersamling, forudsendte jeg nogle Bemærkninger, hvilke ogsaa her ville befindes paa deres rette Sted, hvorfor jeg ikke bør tilbageholde dem, men snarere meddele dem noget forøgede, ligesom Samlingen selv her fremtræder forøget til det tidobbelte.

Iblandt den græske Anthologies mange sindrige Epigrammer — hedder det der S. 166 — erindrer Læseren vistnok med Forkjærlighed dem,

Digitized by Google

som indeholde, i betydningsfuld Korthed, store Mænds Amindelse *. Mangen fordum berømt Græker kjende vi nu blot af et saadant Distichon; men ogsaa deres Billeder, som ere os velbekjendte af egne eller Andres Værker, ønske vi at eie i Migniaturportræter, forudsat at disse have den tilbørlige Liighed. Et heelt Gallerie af saadanne Billeder vilde for den classiske Oldtids Venner være en uvurdeerlig Skat. Men at skaffe den tilveie er os ikke mere muligt. Derimod kan ethvert Folk paa sit eget Gebeet oprette et fuldstændigt Antal deslige Bautastene. Begyndelsen dertil er allerede gjort, ogsaa af vore Fædre, som have efterladt os, dog oftere i det latinske end i det danske Sprog, en Mængde herlige Epigrammer, og deriblandt ikke faa prægede til store Mænds Erindring. Hvo kjender ikke Bartholinernes, Holbergs, Grams, Anchersens, Luxdorphs, Suhms og Fleres latinske Indskrifter i Vers og Prosa? Og hvo har forglemt de endnu nyere i Modersmaalet af Tode, Jacobi, Malling o. Fl. At samle disse og

* De Læsere, som ikke kunne øse af den græske Grundtext, have nu Leilighed til at faae en interessant Forsmag derpaa i Hr. Biskop Plums valgte Stykker af den græske Anthologie. 1 Hæfte 1828.

Digitized by Google

oversatte de latinske paa Dansk (dog med Tilføielse af Originalen) at udfylde af eget eller Venners Forraad de betydelige Huller, som hist og her vilde findes, forekommer mig at være et fortjenstligt, Patrioten og Videnskabsmanden lige værdigt, Arbeide. Det vilde afgive et smukt Sidestykke til de af Professor Rahbek samlede Mindesange over berømte Danske og Norske.

Saaledes skrev jeg 1817, da Fædrelandet feirede den store Jubelfest. Det i disse Ord antydede Foretagende er efter den Tid ingenlunde gaaet mig af Hjertet, endsige af Hukommelsen. Jeg har af og til enten ved given udvortes Anledning, eller i et begeistret Øieblik nedskrevet mangt Epigram eller Mindedigt; men jeg havde ikke tænkt paa at samle eller udgive dem, førend den raskt henflyvende Tid nyligen mindede mig derom. At samle Andres Indskrifter eller Mindedigte har jeg her ikke tænkt paa, deels for ikke dermed at fylde et heelt Bind, deels fordi det er let at samle, men at frembringe noget Nyt er ikke omnium horarum negotium.

Om Samlingen selv har jeg ei meget at sige. At Ideen er heldig, vil neppe Nogen nægte; men om Udførelsen nogenlunde er Ideen værdig, til-

Digitized by Google

kommen ikke mig at afgjøre. Kun dette giver jeg mig den Frihed at bemærke:

Min Samling bestaaer af tvende Slags Charakteristiker: Epigrammer og Mindedigte. De første ville maaskee, paa Grund af Artens Sjeldenhed og Vanskelighed, vække meest Behag; men saavel for Afvexling som af indvortes Grunde (saadanne, som fandtes i den givne Gjenstand) foretrak jeg undertiden Mindedigtets mødernе og friere Form. Ellers vilde jeg heller ikke have skyet at bruge til Overskrift Ordet Epigram i dets ægte græske Betydning, ihvor forherskende end Betydningen af Spotdigt har været i de nyere Tider. Maaskee vil man i Fremtiden, efter Göthes og Schillers Exempel (fra Aaret 1797) kalde dette Slags Epigrammer, som ikkun udgjøre en Underart, Xenier, (hvorvel Göthe allerede har begyndt at skrive usatiriske Xenier, under Navn af tamme) Idet mindste have de bedste Æsthetikere i det 18de Aarhundrede ikke lagt Bestanddelen af Spot ind i deres Definitioner af Epigram. Herder kalder Epigrammet "den poetiske Exposition af en nærværende eller som nærværende tænkt Gjenstand til et sat Maal, være sig Belæring eller Følelse." Denne Beskrivelse, som synes at være gjort saa rumme-

Digitized by Google

lig for derunder at kunne indbefatte alle den græske Anthologies Smaadigte, lader Epigrammatiken en saare viid Mark, hvilken dog Andre have paa samme Tid indskrænket, navnligen Lessing, som fordrer (Sämmtliche Schriften, 1 Theil) at Epigrammet skal bestaae af to Dele, Forventningen og Opløsningen, hvorved udentvivl det ret Charakteristiske er blevet udhævet, men Antallet af ægte Epigrammer (saavel i Almindelighed som ogsaa i nærværende Samling) betydeligen indskrænkes. Kretschmann, som selv var Epigrammatist, giver en fra Lessings og Herders forskjellig Definition paa et Epigram, idet han kalder det "den digteriske Fremstilling af een eneste Tanke eller Gjenstand, i ziirlig, sammentrængt Korthed og med vittig Vending*." Udelader man Slutningsordene "vittig Vending", stemmer denne Beskrivelse overeens med Batteux og Ramlers d. e. den gamle æsthetiske Skoles; men den passer ikke paa alle fortrinlige Epigrammer hverken i Anthologien, eller hos Martial. Vil man derfor hverken træde Theorien eller Sprogbrugen for

* See hans Afhandling: Vorläufige Gedanken über Epigramm und Epigrammatisten S. 30 i hans Sämmtliche Werke, 7ter Band, hvilket indeholder hans Epigrammer.

nær, nødes man til at tage Ordet Epigram snart i en videre Betydning, hvorpaa Herders Definition passer, snart i en snevrere, som Lessing har angivet.

Iblandt de af mig forfattede Characteristiker vil man finde mange, som trænge til den Herderske Latitudinarisme; thi jeg har øfte forsætligen bestræbt mig for at opfatte en stor Characteers Mangfoldighed, og følgelig ei kunnet sammentrænge dem til "een eneste Tanke". Jeg har i saa Fald tænkt mig i deres Sted, som opfordres til at give en sammentrængt Indskrift til en berømt Mands Billede (og virkeligen skyldes nogle af mine Epigrammer denne factiske Omstændighed) hvilken Form heller ikke var den classiske Oldtid ubekjendt. Om Pompeius Atticus vide vi, at han i slige Indskrifter havde med faa Vers skildret de ypperste Romeres Bedrifter*, og vi beklage meget, at dette Værk er tabt, skjøndt

* Versibus, qui honore, rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani populi praestiterunt, exposuit ita ut sub singulorum imaginibus facta magistatusque eorum non amplius quaternis quinisve versibus descripserit, quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Corn. Nepos in Att. cap. XVIII.

Digitized by Google

det uden Tvivl vilde for os have mere historisk end poetisk Værd. Hvorom Alting er, haaber jeg, at Ingen vil anklage enten den patriotiske Atticus eller mig for at have nedværdiget Digtekunsten, idet vi have benyttet dens Ynde til Historiens og Patriotismens Tieneste. Det var jo stedse den egentlige Digters skjønne Lod at synge om Fædrenes store Bedrifter, og Horatz priser Poesien, fordi den

Recte facta refert; orientia tempora notis
Instruit exemplis*.

Betænkende dette, har jeg stundum vovet at levere et historisk Mindedigt, istedenfor en epigrammatisk Bemærkning. Mangfoldighed fornøier og vedligeholder Interessen, hvilken lettelig kjølnes, naar man læser en Mængde eensformige Sententser, Gnomer o. s. v. efter hinanden. Hvad alle disse Smaadigte have tilfælleds med hverandre er 1) Sanddruhed og 2) at de samtlig ere Fostre af Taknemmelighed, som snart

* "Den fortæller om skjønne Bedrifter og underviser de kommende Tider med bekjendte Exempler." Forfatteren, der ønsker at forstaaes ogsaa af Læsere, som ei ere lærde, skal ei forglemme at tilføie en dansk Oversættelse, naar han i Texten finder Anledning til at anføre latinske eller græske Skribenter.

Digitized by Google

Betragtningen af den Paagjældendes hele Liv, snart Erindringen om en enkelt stor Bedrift (see Cort Adeler) har efterladt i Forfatterens Sjæl. Visselig er Ingen optagen uden Saadanne, som alle Danske regne iblandt Nationens worthies; men Mange savnes, som indtage en fortjent Plads i disses Række. Min Hensigt var ingenlunde at levere et fuldstændigt Gallerie af berømte Mænd og Qvinder. Allerede en saadan Plan forliges ikke godt med den øieblikkelige Begeistring, som er det lykkeligste Forvarsel ved deslige poetiske Smaaskabningers Undfangelse og Fødsel. Desuden kunne flere følge efter, dersom denne Samling vinder Bifald.

En anden Indvending, som jeg maa befrygte, og det i en dobbelt Form fra tvende Sider, er Optagelsen af nogle end levende Mænds Portræter. Eet Partie vil uden Tvivl ønske Flere optagne, et andet en total Udelukkelse af Samtiden, og det sidste beraabe sig paa den saa naturlige Frygt for Partiskhed i Dommen. Men denne Frygt maa forsvinde, naar Galleriet kun aabnes for saadanne Mænd, hvilke den almindelige Stemme erklærer for de første hver i sit Fag. Derfor har jeg ogsaa kun optaget Portræter af

Digitized by Google

nogle faa Mænd, om hvis Fortjenester der ikke er to Stemmer.

Saaledes har jeg aflagt Regnskab for min Plan. Dommen om dens Udførelse venter jeg af Dig, min venlige Læser! Træd nu ind i mit lidet Pantheon; betragt med Skaansel dets Mindestøtter, og vredes ikke, om Du finder dem mangen Gang langt under de Forherligedes Værd. Tilgiv Billedhuggeren, om Marmoret ei altid kunde udtrykke Ideen, som svævede for hans Sjæl. Erkjendtlighed og Kjerlighed førte stedse hans Meisel. Men ak! Veien er saa lang fra Hjertet til Haanden, som Lessings Maler klager i Emilie Galotti, og det Billede, der viser sig for det fremmede Øie, er kun en svag Copie af det, der svæver for Kunstnerens eget.

Digitized by Google

Digitized by Google

B. Indskrifter og Mindevers.

Anschar.

(Ved Professor Lunds store Malerie.)

Lad mig Dig skue engang vort Nords fortjente Apostel!
  Ansigt til Ansigt, forklart, som Du her vandrede, from.
Folket, der trued dit Liv, Du elsked, og lærte det elske
  Sandhed, Retfærdighed, Fred, hver en christelig Dyd.
Thi Du ei prædiked blot; men viste din Tro i din Gjerning;
  Løskjøbte Trælle, og brød Aandens og Legemets Baand.
Lyset Du tændte i Nord, som nu opklarer vor Synskreds.
  Derfor, trods tusende Aar, Danmark erindrer Dig stolt!

Digitized by Google

Knud den Store.

Knud! med Rette Stor Du kaldtes;
Thi Du overgik dit Old.
Ei af leiet Pen Du maltes,
Da Dig Vilhelm * skildred bold.
England vandt Du som din Fader
I en blodig Vaabendyst.
Krigen dog Du snart forlader;
Fredens Kunster var din Lyst.
Rom Du saae, ei blot bodfærdig,
Men med Kunstens dybe Sands;
Selv Du Kirker bygde værdig
Otte Seclers friske Krands **.
Alt hvad hist dit Øie frydede,
Dybt Du gjemte i din Hu:
Alt hvad Englands Sletter pryded',
Gamle Danmark skjenkte Du:

* Vilhelm af Malmesbury, den engelske Historieskriver.

** Det er sandsynligt, at nogle af de ældste Kirker, som endnu bestaae i Danmark, naae op til Knud den Stores Tid. Det er bekjendt, at den Form, som saa hyppigen findes i de danske Landsbykirker, og som især er charakteristisk ved Taarnets Trappegang, kun kjendes her og i England. Den maa sikkert udledes fra de Bygmestere — for største Delen Benediktinermunke — som Knud den Store bragte med sig fra England.

Digitized by Google

Byer, Slotte, Klostre, Skoler,
Du grundlægger kraftfuld, varm;
Dog Du ei paa Magten stoler;
Som nedlagdes i din Arm.
Havet vige stolt Du byder,
Men paa Skrømt, vi let forstaae.
Da det ei dit Bud adlyder,
Smigrerne med Skam bortgaae.
Liv og Ret i Land Du pleied;
Elsked Bøger, muntert Vid;
Hver Mands Vel Du overveied,
Dæmped dansk og engelsk Nid.
Derfor prises skal dit Minde:
Dine Feil var Tidens Brøst;
Dine Dyder ingensinde
Døves skal af Avinds Røst *.

* Suhm har i sin Danmarks Historie 3die Tome skildret Knud den Store, som han var, og ydet ham den fortjente Roes, uden at fortie hans Feil. Andre Historieskrivere have forstørret disse og miskjendt hans Charakteer, fordi de betragtede den løsrevet fra Tidsalderen, hvori den var dannet.

Digitized by Google

Benedict, den danske Prinds.

(Efter et Besøg paa Jægerspriis).

See! hvor Støtten i Sky naaer høit over lavere Minder.
Saa i Brødrenes Flok høiest staaer Du, Benedict!
Freidigt Du hengav dit Liv for Knud, din elskede Broder,
Stred mod den oprørske Hob for Guds Altar, og faldt.
Men ved din Død Du Dig vandt et evigt Navn, og forsoned
Blodgjerrigt Folk med dets Drot: siden blev Folket saa fromt.
Til Velsignelse blev din Daad som dit Navn, Benedictus!
Paven skrinlagde din Knud*: vi skrinlægge dig selv.

Absalon.

"Helt, Lovgiver og Bisp i een Person, ja, hvad meer er,
Valdemars Yndling og Ven, Fædrenelandets Skytsaand!

* Han blev som bekjendt skrinlagt (canoniseret) under Navn af Knud den Hellige.

Digitized by Google

Hveden togst Du det Alt, hvormed Du Danmark beriged
I vankundige Old, hveden din Vidskab og Tro?" —
Spørger ei saa! Han det øste af to stedsrindende Kilder,
Af det guddomlige Ord, af det mandige Bryst.

Saxo Grammaticus og Valdemarerne.

Kannike med romersk Tunge!
Tør man tale Dansk til Dig?
Seclerne din Lov udsjunge;
Moder Danmark bryster sig.
Tit Du maatte høre ilde,
At Du ikke skrev paa Dansk.
Ak! jeg veed, Du gjerne vilde:
Thi dit Sind var fædrelandsk.
Men Du vilde Danmark hæve
Til Europas Lyst og Ziir.
(Længst Du saae dets Naboer bæve
For den store Vald'mars Spiir.)
Derfor greb Du Romerpennen,
Førte den med Kraft og Ro;
Skildred Fienden, malte Vennen,
Uden Vild og Venskab, tro.

Digitized by Google

Tolked Fædrenes Bedrifter
 Livligt, sandbørn, yndigt, klart;
Frelste af de gamle Skrifter,
 Hvad som helst vi faae bevart.
Danmarks Oldtid grant jeg skuer
 I din Chroniks store Glar;
Kjerligheden stærk're luer,
 Naar jeg seer, hvad Danmark var.
Det som var, kan atter vorde;
 Dagen byder Natten trods:
Kommer Valdemar til Orde;
 Atter Dag opgaaer for os.

Niels Ebbesen af Nørreriis.

Atterdag er end i Fængsel;
 Geert i Danmark Ukrud saaer;
Ledet er endnu af Hængsel:
 Dannevirke aabent staaer.
Tydske Folk og tydske Sæder
 True Danmarks Sprog og Skik;
Ei paa Dansk meer Skjalden qvæder
 Viser om Kong Diderik.
Sligt ei taale Danmarks Støtter,
 Jyderne, mindst Ebbesen;
Grevens Had han løbet kjøtter;
 Geert var aldrig Danmarks Ven.

Digitized by Google

Niels tilkaster ham sin Handske;
  Truer kjækt med Overfald;
Geert foragter alle Danske;
  Ligger trygt i Randers Hald.
Niels med sexti Mand forrasker
  Fire tusende i Mag,
Greven slaaer; men stolt ei brasker
  Med det seiersvangre Slag;
Iler til ny Seir, nye Farer,
  Hele Landet at befrie;
Odelsgods til Valdemarer
  Vil han flye dem qvit og fri.
Frihebs Sol for Dan oprinder;
  Niels alt seer dens Morgengry,
Da i Kamp sin Død han finder,
  Glad; thi Danmarks Fiender flye.
Atter Dag han henrykt skuer;
  Sidste Suk er Valdemar.
Arnested! bevar de Luer!
  Danmark! bliv steds hvad Du var!

Digitized by Google

Bisskop Gunner.

(Efter et Besøg i Viborg).

Her er altsaa den By, hvori Hans Tausen forkyndte
Biblens livsalige Ord for det begeistrede Folk!
Her er fremdeles det Sted, hvor Gunner sin Bispegaard bygde
Til en Høiskole prud, til et Kannikehuus.
Hele Staden var da en Hob af Kannikestræder;*)
Jyllands Hovedstad dog, lærd, gudfrygtig og riig.
Valdemar Seier drog tit i Optog forbi dine Kirker,
Hilste paa Gunner saa mildt, kaldte ham Fader og Ven.
Hørte med Lyst paa den Flok af boglærde Svende, Du opdrogst;
Saae dem med Fryd, paa Latin fægte med Klerke fra Cøln.
Havde hver Bisskop i Rom sin Gjerning saa troligen røgtet,
Var ei Kirken i Vest**) sjunken saa dybt som den sank.
Held os, at Luther opstod og vakte det slumrende Norden:
For een Gunnerus vi nu mange Palladier fik.

*) Gaderne i Viborg bevare endnu de gamle catholske Navne.

**) Kirken i Vest, eller den occidentalske Kirke var i Middelalderen synonym med den romersk-catholske.

Digitized by Google

Dronning Margrethe.

Qvinde af Kjøn, men Mand af Aand og Mod og
Bedrifter,
Trende Riger i Nord Erik Du efterlødst.
Ak! hvi gik ei i Arv din Klogskab, Kraft og Retviished!
Unionen da end hellig og usvækket stod.

Christian III.

Luther Du hørte i Worms, og dybt Du gjemte i Hjertet
Ordet han talte; med Flid her Du grundfæstede det.
Opdrog Folket til Tro, i Tugt og Herrens Formaning;
Tændte ved Høiskolen Lys, som den omstraaler endnu;
Var selv et Mønster paa Dyd, paa Gudsfrygt i Kjerlig-
hed øvet;
Efterkom svareste Pligt: tilgav din Fiende hans Skyld;
Deelte med Brødre dit Land*, til Tab for Magten og
Staten,
Men til Gevinst for din Ro: Du varst samvittig-
hedsfuld.

* Denne Deling, der næsten af alle Historieskrivere betrag-
tes som en Statsfeil, blev ogsaa fremstillet for Christian
III i dette Lys; men han meente som Cicero: **nihil
esse utile rei publicæ, nisi qvod sit honestum.**

Digitized by Google

Peder Skram.

Danmarks Vovehals i Ære;
Thi han voved Liv og Blod
For sit Land og for sin Herre,
Tredie Christian, from og god.
Naar ham Pligt og Ære kalder,
Flyer han bort fra unge Brud,
Lybsk Tredække snildt anfalder
Med Smaaprammes visse Skud.
Hanseaten stolt sig gotter
Med de "Pæreskuders" Navn;
Men snart mærker trygge Spotter
Ild i egen Snekkes Stavn.
Skram Lybekkerne saa skræmmer,
At de flye fra danske Der;
Skam til Tak af mægtig Kræmmer
Faaer den lybske Commandeur.
Skram Kong Christian forlener
Riddernavn og Gods og Gaard:
"Vel Du gode Svend fortjener,
At jeg dig til Ridder slaaer."

* * *

O! gid Danmark aldrig mangle
Mænd og Riddere som Skram!
Vogt dig, kald ei det en Rangle,
Hvad der pryded, hædred ham!

Digitized by Google

Morten Borup.

Riis og Greb den Grav betegner,
Hvor man lagde Borup ned.
Som det Skolens Rector egner,
Ferlen han at føre veed.
Men som Dreng og Mand han skyede
Al Slags Trældom; Frihebs Søn,
Fogdens Svøbe han undflyede;
Drog til Wittemberg i Løn;
Bygged sig i Aars en Skole,
Opdrog Mænd, som Tausen, Friis,
Sadolin; knapt Bispestole
Rumme dem, der lød hans Riis.
Birken leve! siger Britten
Den os giver store Mænd.*
Birken døe! saa tit Leviten
Bruger den som Trældoms Ven.

* Den berømte Philolog, F. Thiersch fortæller i sit Værk om de lærde Skoler paa det Sted, hvor han taler om Disciplinen, at have i England hørt, hvorlunde en berømt Englænder, der spurgtes om Grunden til at dette Land frembragte saa mange store Mænd, svarede, idet han pegede paa en Birkelund: der har I Svaret. Det samme skal en gammel Rector i Ribe have svaret den danske Konge, som spurgte ham, "hvoraf det kom, at Ribe Skole dimitterede saa mange flinke Folk." — Borups egne Levnetsoptrin forudsættes at være i Læsernes Erindring.

Digitized by Google

Hans Tausen.

Luthers Stalbroder, Ven, vort Danmarks Kirkeforbedrer!
Munk og hæftig som han, sig: hvordan vordeb Du fri?
Hvo vel lærte Dig, Had med Kjerlighed at gjengjelde,
At beskytte dens Liv, som efterstræbte din Fred*?
Dog — I lærte det jo af Eders Mynster og Herre,
Ham, hvis Ord var Ier Alt; ham, i hvis Fodspor I gik.

Ranzauerne, Henrik, Johan, Daniel.

(Ved et Besøg paa Breitenburg 1828).

Henrik Ranzau.

Her er altsaa den Borg, som Henrik den Lærde forskjønned'
Ei med Kunstværker blot, men med sin Vandel og Iid.
Her han vandrede fromt i Ly af Bøgenes Hvælving;
Hist han læste, og skrev Bøger til Fædrenes Priis.
Trindtom Kirker og Gaarde, Skoler og Hospitaler
Bygde den ædle Mæcen, Breitenburgs fredsælle Drot.

Johan Ranzau.

Ind i Capellet jeg gaaer, at bede til Gud i det Høie,
Og ham takke for Mænd, som de Ranzauers Slægt.

* Biskop Rønnov, hvis Liv Tausen reddede i en Folkeopstand.

Digitized by Google

Der omringes jeg trindt af Brynier, Skjolde og Pantsre,
Minder om Heltenes Æt og om Riddernes Tid.
Først mig møder Johan, sin Konges Ven og Forsvarer;
Han som Dannemark vandt til dets retmæssige Drot.
Trofast og ædel som Faa, han skabte det Ordsprog der
siger:
N. er sin Konge saa tro, som Johan Ranzau det var.

Daniel Ranzau.

Daniel! elskede Helt, Du seierkronede Fører,
Stor i Slaget ei blot, men i Leir og i Fred.
Seer Du bekjæmped med een; Gud Zebaoth stred ved
din Side;
Thi Du ei stred blot med Sværd, men med Mand-
dom og Bøn.

Herluf Trolle.

Christen i Hjerte, i Færd en Riddersmand, Høvding,
Sohane,
Gik han i Kampen saa gjærv, faldt og henslumrede fro.
Men en dobbelt Trophæe* betegner hans dobbelte Bane;
Denne bevarer hans Mod; hiin hans Lærdom
og Tro.

* At den ene Trophæe hedder Gammelholm, og den anden Herlufsholm, behøve kun faa Læsere at erindres om.

Digitized by Google

Birgitte Gjøe.

Herlufs værdige Viv, ham liig i Gudsfrygt og Rundhed,
Som i Klogskab og Mod, naar det Opoffrelse galdt.
Aldrig jeg drager forbi dit Enkesæde i Møllen,*
Uden at mindes, hvor Du Peblinger Slottet afstod.

Niels Hemmingsen.

Herlufs værdige Ven, vort Nords udød'lige Lærer!
Danmarks Melanchthon Du varst, miskjendt og frygtet som han;
Tiden har Fordommen qvalt; dit Værd vi nu klarlig erkjende.
Sandhedens Seir er din Løn, for den Du virked og leed.

Otto Rud.

Herlufs prøvede Ven og Stalbroder udi hver Fare!
Seirer i ulige Kamp med et mageløst Skib!
Lige stor til hver Tid, hvad enten Du sees som Seirvinder,
Eller som Fange fremstilt for den blodtørstige Drot.

* Maglemølle i Nærheden af Lille-Nestved, hvor Birgitte efter hendes Mands Død fløttede hen, og hvorfra hun moderligen sørgede for Disciplene i Herlufsholms Skole.

Digitized by Google

Erik* tiltaler Dig grumt, ja drager sit Sværd Dig at myrde:
Retviiſt gjenſvarer Du ham, juſt ſom det egner din Stand.
Fjenden beundrede Dig; hvor bør da vi Dig beundre!
Hylde i Orlog dit Mod, og din Retviisheb i Fred!

Frederik II.

Frederik høſtede rigt, hvad Luther og Christian ſaaede:
Troens herlige Sæd, Fromheds ſaftfulde Frugt.
Ridderlig Ære og Skik Du holdt i Hæder; ſelv Ridder
Beiled Du længe og tro til den udkaarede Mø;
Slog vel Gjækken og løs, naar "Kongen ikke var hjemme;"
Men forſømte dog ei Arbeid og ædel Bedrift.
Bibelen var Dig ſaa kjær; derfor Du og elſkede Folket;
Opdrog til Gudsfrygt din Søn; ſkrev ham ſelv Budene for.
Derfor i Dødens Stund Du ſvarte beængſtede Læge:
"Aaren ſlaae ſom den vil; feil Guds Naade ei ſlaaer."

* Erik XIV, Konge af Sverrig, vilde have dræbt Rud, fordi han ſvarede ham frimodigt; men forhindredes deri af ſin Omgivning.

Digitized by Google

Tycho Brahe.

(Portræt i tre Situationer).

1. Student i Leipzig.

Maanen tindrer, Stjerner blinke
Klart i Elstrens Bølger ned;
Cirkel, Tubus, Tyge vinke
Op til sig i Nattens Fred.
Anders Vedel trygt nu hviler,
Tyge han forlod ved jus;
Men saa venligt jus ei smiler,
Som et trylleriſk minus, plus.
Tyge sig paa Svalen lister,
Maaler Himlens Bue stærk.
Ak! hvor blev din Anders bister,
Traf han Dig i dette Værk!
Medens Tyge henrykt regner,
Frygt og Frost han let betvang.
Glad han Himlens Under tegner;
Hører Sphærers Aandesang.
Snart han har sin Globus færdig,
Fler nu med den i Havn.
Hjem han drager. Neppe værdig
Agtes han sit Adelsnavn.
Dumme Junker ham foragter;
Tyge dandser, fægter ei;
Men han leer ad Modens Fagter;
Gaaer sin stolte Himmelvei.

Digitized by Google

2. Professor i Kjøbenhavn.

Rygtet naaer til Danmarks Konning
Om den unge Tyge Brah',
Der sig til sit Hjertes Dronning
Kaarede Urania.
Fredrik venlig ham indbyder
At opslaae sin Lærestol
Midt i Staden; flux han tyder
Lovene for Stjerner, Sol.
Ydmygt sig for Brahe bøie
De, der ham forhaaned nys;
Roligt seer han mod det Høie;
Finder stedse nye Lys.
Kongen, barnlig=glad tilmode,
Brahes Taarn besøger tit.
"Skjønt, om friere Du boede;
Paa en Øe man skuer vidt."
Tyge Brahe tvivlsom lytter
Til de Ord af Kongens Mund;
Snart han Arelstad ombytter
Med en Øe i Øresund.

3. Herremand paa Hveen.

Vor Professor snart forvandles
Til en Herremand paa Hveen.
Naar om Stjernekigen handles,
Tyge Brahe er ei seen.

Digitized by Google

Tyge! Selv dit Navn er Lykke;*
Glæd Dig! Danmarks ædle Drot
For Urania laer bygge
Paa din Øe et kunstrigt Slot.
See! hvor hisset det sig reiser
Som en Himmelborg i Sky;
Sømand, Lærd og Konge, Keiser
Kaldes did af Slottets Ry.

* * *

Slottet ligger længst i Mulde;
Aldrig uddøer Brahes Navn.
Hvis paa Jord det døde, skulde
Himlen vidne om hans Savn.

Anders Sørensen Vedel.

Anders! Tilgiv, jeg beretted
Om din strænge Opsynsdont.
Vistnok Du med Tyge trætted;
Men Du meente det ei ondt.
Mand Du varst af Pligt og Ære;
Fulgte Forskrift, adlød Bud;
Holdt ham strængt til jus at lære;
Glædtes dog ved Planens Brudd.

* Paa græsk: τυχη.

Digitized by Google

Selv Du var jo langt ophøiet
Over Tidens snevre Kreds;
Ei med Hverdagskost fornøiet;
Først med Nektardrik tilfreds.
Digter, Taler uden Lige,
Kongelig Historiker,
Philolog og Præst tillige,
Trodser Du i Vid Enhver.
Saxo Du saa skjønt fordansker;
Kjæmpeviser, Tragica,
Som alt Tiden stærkt forvansker,
Redder Du for Dania.
Som en Stephan* ei blot skriver
Du, men trykker med stor Flid
Bøgerne, der evigt bliver
Minder om vor Riddertid.
Naar man Dosmeren nu nævner
Spottende Hr. Canniken;**
Tænker jeg paa dine Evner,
Riber-Kannik, Saxos Ven!

* Baade Robert og Henrik Stephanus vare Lærde og Bogtrykkere tillige.

** I de katholske Lande bruges Ordet Cannik eller Domherre (Chanoine o. s. v.) ganske almindeligen for at betegne porcum de grege Epicuri.

Peder Oxe.

Danmarks Skatmester, Raad, dets Hjelper i Fred og i Orlog!
Eet kun mig undrer hos Dig, som bør beundres i Alt.
Hvi Du saa tidligen kom til denne beængstede Verden?
Vend dog tilbage og frels Rigerne fra Bankerot!
Lær Du Europa den Kunst, at passe Tæring til Næring;
Ikke at leve af Gjeld, men af tarveligt Brød.

Rigsraad Johan Friis.

Lidet det tyktes Dig, Friis! at holde din Samtid til Bogen,
Og at meddele paa Prent Folket Bøgernes Bog.
Derfor efter din Død end virker Frisernes Rundhed;
Derfor efter dit Raad staaer et Communitet.

Anm. Verset antyder ei alene Frisernes Gavmildhed imod trængende Studerende, og Johan Friis's Omsorg for at faae Bibelen oversat, trykt og uddeelt paa sin Bekostning; men det minder tillige om, at det var Johan Friis som (i Forening med Peder Oxe) raadte Kong Fredrik II at grunde Kjøbenhavns Communitet — en Stiftelse, hvoraf omtrent 10,000 Studenter allerede have erholdt en rundelig Understøttelse.

Digitized by Google

Canzler Christian Friis.

Brodersen, togst Du i Arv Johannis Aand og hans Lærdom;
Raadte Kongen som han strebse til Sandhed og Ret;
Ungersvende opdrogst at tænde Lyset i Landet.
See, hvor det straaler endnu ned fra Frederiks Old!

Hvitfelderne, Peder, Arild, Johan.

Herlige Slægt, hvor riig paa Mænd til at fægte og skrive!
Fast som Ranzau og Friis tryller mig Hvitfelders Navn.
Adskilt i Tid og i Sted er Mindet om Eders Bedrifter:
Lad mig forene dem her til een Glorias Krands.
Dog — jeg fatter ei Alt! Nei, lad mig blot nævne en Trias.
Peder i Halmstad gav kjæk Svensken for Gùldet kun Bly;*

* Resen fortæller i Frederik IIdens Krønike, at Kong Erik XIV i Syvaarskrigen gjorde Peder Hvitfeld, som var Commandant i Halmstad, mange glimrende Løfter, dersom han ingen Modstand vilde gjøre; iblandt andet tilbød han ham 22000 Ducater; men Hvitfeld svarede "at han havde hverken Eed eller Ære at sælge for Guld; derimod havde hans Konge givet ham Bly og Krud i

Frelste Fredrik sin Stad, det knapt fandt Vei over Gruset,
Da han drog seierrig ind gjennem Fæstningens Port.
Arild, en statelig Mand, bevandret i Rom og i Hellas,
Sættes af Christian der, hvor han behøvedes meest:
Danmarks Cantsler fandt Tid ei blot at sysle med Bogen,
Men at lade udgaae Danmarks Aarbog paa Prent.
Iver, en stormodig Helt, staaer midt iblandt Dannebrogs Luer,
Strider til Krudtkamret ham hvirvler i Luften med sig.

Niels Kaas.

Tro i Døden Du varst, som tro og gudfrygtig i Livet.
Hvad da ængster din Sjel udi Forløsningens Stund?
Ak! det Løfte Du gav din ædle Konge og Herre;
"Rigets Klenodier selv at overgive hans Søn."
Byd da din Konge til Dig; af Aar han vel synes et Barn end;
Dog af Aand er han Mand;* giv ham kun Sceptret i Haand!

Overflødighed; det vilde han bruge, saalænge det kunde strække til." Kong Erik blev saa fortørnet over dette mandige Svar, at han anvendte stor Magt imod Halmstads liden Besætning; men forgjæves. Hvitfeld forsvarede sig standhaftigen, indtil han kunde aabne Portene for Frederik II, der bragte ham Undsætning.

* Kong Christian IV var den Gang kun 11 Aar gammel.

Digitized by Google

Kaas fik nu Ro i sin Sjel, da Christian annammede Sceptret;
Bort han gik med den Bøn: "Kongen velsigne Du, Gud!"

Christian IV.

"Kong Christian stod ved høien Mast
i Røg og Damp."
Han stod ei blot, hvor Hjelmen brast,
i Ridderkamp;
Men fast han stod ved Kongespiir,
stod overalt,
Til Folkets Forsvar, Landets Ziir,
hvor det end galdt.
Kong Christian sad i Axelstad,
den bjærvste Mand;
Kong Christian sad i Dommerrad
med fiin Forstand.
Kong Christian stod i Kongesal,
Gesandters Lyst;
Kong Christian seiled som en Hval
langs Norges Kyst.
Kong Christian paa Høiskolen sad,
de Lærdes Fryd.
Kong Christian gik i Kunstnerrad
Carl Manders Pryd.

Digitized by Google

Kong Christian bygged Skib og Slot
og Børs og Skandsʼ;
Han styred Roret som Pilot
ei blot til Vands;
Kong Christian Styrmand var som Faa
paa Jord og Belt.
O! aldrig os af Minde gaae
vort Danmarks Helt!

Eleonore Christine.

Fjerde Christians Blomst, Du Mønster for Koner, Heltinde!
Martyr for Ære og Pligt; Kjerligheds, Dyds Ideal!
Miskjendt, mishandlet, forskudt, ja fængslet i Taarnet det skumle,
Smiler Du trøstig og fro, ydmyg, taalmodig og stærk.
Hoffets Savn ei forbittrer din Sjel; den rolig og kjerlig
Hænger ved Faderens Aand, ved din Husbonds Gestalt.
Ulfeld Forræderen er Dig fremmed: Du Rigsraaden elsker,
Christians dygtige Mand; ei Du bedømmer hans Daad.
For den Rene er Alting reent: Du Rænker ei kjender;
Men Du kjender din Pligt; den Du lever og døer.

Digitized by Google

Selv Du dit Skudsmaal Dig skrev; det evigt Dig tjener til Hæder:
"Trofasthed er den Dyd, Ingen bør skamme sig ved."

Georg Calixt.

Sønderjyde! Hvi drogst Du til Helmstädt Lys der at tænde?
Mon Du frygted, hos os det under Skjeppen blev sat?
Nei! Du vilde vel blot gjengjelde det Laan, vi saa ofte
Gjorde, i Tydskland, hvorfra Kunst og Lærdom vi fik.
Det jeg fatter; men ei, hvor Kongen Du kunde afslåae
Hædret Tilbagekomst hid: Christian den Fierde det var.
Frygted Du hjemme maaskee Zeloternes Skjælden og Harme?
Ak! den blev Dig til Deel tifold, fra Wittembergs Svælg.

Digitized by Google

Holger Rosenkrands.

Borger i Aand, skjøndt Adelsmand, Lærd og Statsmand tillige;
Dybsindig Tænker, i Alt stór, og fróm Theolog.
Naar skal jeg fryde mig ved igjen din Lige at finde? —
Naar et Rosenholm bliver ridderligt Academie.

Jesper Brochmand.

Holgers Jævning og Ven, hans Hæbersdaads Efterligner,
Opdrogst Du Karle og Mænd, som nu knapt findes paa Jord;
Førte med Ære din Stav, skrev Bøger, som Tiden ei gnaver;
Modtog din Konge saa tit, naar han dig skjenkte Besøg.
Siig, hvorfra fik Du Tid til Bisp og Mentor at være?
Svar: "Ved Orden og Flid blev jeg den Mand, som jeg var."

Digitized by Google

Frederik den Tredie.

Dannerkonge, from og kjerlig!
  Prøvet haardt i Trængslers Ild!
Hvor Du stoder modig, ærlig
  I din Rede, folkemild!
Der Du vilde døe og leve;
  Folket skattede dit Værd:
Derfor maatte Svensken bæve
  For Student- og Borgersværd.
Lave Vold sig hurtigt høiner,
  Dag og Nat den groer i Løn:
Rundtom Væbnede man øiner,
  Knælende for Gud i Bøn.
Fienden stormer; Luren lyder;
  Breschen gaber; Isen brast:
Koghedt Vand i Kjedlen syder
  Der, hvor Værget hamrer fast.
Gustav priser alt sin Lykke:
  Seer sit Banner reist paa Vold;
Men fra Byen Skarer tykke
  Flokkes om vor Fredrik bold.
Hvor han sees, hver Borger bliver
  Bolværk om den elskte Drot;
Faldne Mod igjen opliver
  Synet af hans høie Slot.

Digitized by Google

Thi bag Slot var Mandslet farlig
(Gaden minder om den Storm);
"For ti tusind Djævler! varlig
Slaaer han ei, den boksynt * Orm."
Men den danske Bogorm feit
Skjøtted om de Svenskes Ord;
Kjækt han gik dem under Øie,
Stod og streed paa isklædt Jord.

*　　*　　*

Snart af Seier Alt gjenlyder,
Vold og Stad og Borg og Huus!
Danmarks Fylgie sig fryder;
Gustavs Plan er lagt i Gruus.
Konge, Folk til Kirken vandre;
Takke Gud, som Frelsen gav;
Hilse broderlig hverandre;
Hilse faldne Brødres Grav.
Kongen, stolt af Folket, siger:
"Nei! det overgik min Tro;
Findes vel trindt Jordens Riger
Borgere saa tappre, troe!
Og Studenter, flinke, brave
Som ved Bog, saa hist paa Skands';
For slig Heltedaad hvad Gave
Byder jeg, hvad Hæderskrands?

* Boglærde.

Digitized by Google

Jo! de selv sig adlet have;
  Dem da sømmer Adel vel.
Aldrig meer i Danmarks Have
  Findes skal en Ufri, Træl.
Alle er jo mine Sønner;
  Alle staae mig lige nær:
Kun Fortjenesten jeg lønner:
  Dygtigst Mand er mig meest kjær."
Kongen brød de gamle Lænker,
  Hvori han og Folk var lagt.
Uden Frygt og uden Rænker
  Offres ham al Enemagt.
Land at styre, høit han sværger,
  Som en christelig Regent.
See! den Eed al Vold afværger;
  Den al Fare har afvendt.

* * *

Frelste Danmark! føl din Lykke:
  Dine Konger holdt den Eed.
Aldrig gjaldt her eget Tykke;
  Folkets Vel var Fyrstens Meed.
Derfor Oldenborgske Stamme
  Blomstrer end paa kraftfuld Rod.
Aldrig Fredriks Ord til Skamme
  Nogen Ætmand vorde lod.

Digitized by Google

Griffenfeld.

Brochmands Lærling, Du snart blev Fredriks Yndling,
Fortrolig;
Steg under Christian høit, beiled til fyrstelig Rang.
Kjendte hans Riges Kaar, som Ingen før eller efter,
Fiin som Richelieu, klog som Sully og lærd.
Ak! hvi glemte Du, Grif! at Fuglen har mange
Fiender,
Naar den flyver saa høit og beundres saa varmt!
Styrtet af Hovmod og Nid, Du maatte paa Munk-
holm bekjende,
At det høieste Træ meest er udsat for Fald.

Cort Adeler.

(Og hans Tid, i Sammenligning med vores).

Adeler Ibrahim slog ved Tenedos; Verden misundte
Danmark den Daad, og endnu nævne vi stolte hans
Navn.
Codrington Ibrahim slog ved Navarin. England
fornægted
Frygtsom hans Daad; thi en Ven er jo Levantens
Trafik.*

* Det er alle Læserne bekjendt, at Englands nuværende
første Minister har kaldet Slaget ved Navarin en ube-

Digitized by Google

Bartholinernes Slægt.

Kan da Videnskab arves som Gods, som Navn og som Manddom?
Saa det tykkes mig fast, naar jert Stamtræ jeg seer.
"Er der en Dalberg tilstede, han først skal slaaes her til Ridder."
Gives der en Bartholin, han til Professor skal slaaes.
Caspar, Thomasen, Rasmus, Thoms Thomsen, hvad Alle I hedde!
Kommer jeg Eder ihu, Svimmel befager mig brat.
Navnenes Liighed ei blot forvilder, men Bøgernes Mængde:
Saa forvilder selv det, som til Klarhed blev skabt!

leilig (untoward) Begivenhed, og beæret Tyrken med Navn af en gammel Ven og Allieret. Mindre bekjendt er det Factum, som dog i adskillige engelske Tidsskrifter er berettet, at da en tapper Officeer vilde ved en Høitid i London udbringe Helten Codringtons Skaal, blev der hysset af de talrigt forsamlede Kjøbmænd, og Proponenten bortviist med Haan. Men at disse Yttringer, hvor meget de end sige, dog ikke ere hele den engelske Nations, behøver neppe at tilføies.

Digitized by Google

Ole Rømer.

Trehundred Aar man gik frem i Stjernkigerkunstens Beregning,
Da Du Dig efterlod blot tre Dages Granskning i Skrift.*
Hvad om Du hele dit Liv havde kiget, gransket og strevet:
Intet da var forbeholdt Olbers, Bessel og Gauß.
Mon Kong Christian sligt betænkte, da Rømer han satte
Over Stads-Maal og Vægt, at holde Orden og Skik?**
Klart for Alle det blev, at himmelsk Videnskab avler
Jordisk Frugt og Bedrift, Stat og Borgerdaad huld.

* At Rømers tre Dages Observationer have saa høit Værd, har jeg hørt af den Mand, der var ligesaa sparsom paa Roes som retfærdig i sine Domme, min ædle Ven, salig Professor Thune.

** Rømer blev af Christian V gjort til Politiemester i Kjøbenhavn. Ham skyldes ogsaa Indretningen af den nyere danske Vægt og Maal.

Digitized by Google

Niels Juel.

Dansk Søkriger! Hvad Navn lød stoltere trindt omkring Lande!
Men blandt de Stolte hvo var vel den stolteste Helt!
Spørg mig ei saa: jeg forvildes i Laurens tætgroede Lunde;
Dog jeg nævner Niels Juel, ydmyg, undseelig som han.
Thi som blandt Strømmene jo den Kjøgebugtske gaaer dybest:
Saa og den Laure staaer høist, der sig snoer om Niels Juul.

Frederik IV.

Sjette Frederiks Aand, hans Mynster, store Forgjænger,
Flittig, arbeidsom som han, født til at prøves i Ild.
Krig og Vandflod og Brand og Pest, kort: Plagernes Skare,
Seierrig Du betvangst; endte lykfalig dit Liv.
O! fremdeles da bliv et Varsel for Danmark i Fare!
Spaae os en Udgang saa blid, som dit Livs Aften var!

Digitized by Google

Tordenskjold.

(Skrevet under vor sidste Søkrig).

"Tordenskjold kommer!" saa lød tilforn ved gothlandske Vande
Mødrenes Trusel til Skræk for den uartige Gut.
"Tordenskjold kommer!" endnu gjentager fra Daniens Strande
Haabfulde Digter til Trøst paa sin begeistrede Lut.

Hans og Peder Colbjørnsen.

"Brødre af Fødsel, de og i Tapperhed Brødre sig viste."*
Stoltere Brødrepar vist ingensteds findes paa Jord.
Høiere lued end ei, selv i Miltiadis Dage,
Fædrelandskjærlighed, Mod, Borgeraand, Snildhed i Pagt.
Svenskens Trusler og Gunst de ligelidt skjøtted; men strede
Kjækt for Konge og Land; tændte selv Byen i Brand.
Ildskriften læses endnu paa Krønikens evige Tavler:
"Hvo som vil frelse sit Land, han skal ei skaane sit Gods."

* Mallings Ord i Store og Gode Handlinger.

Digitized by Google

Hans Egede og Gertrud Rasch.

Tænksom sidder hist i Bogen
Egede, den unge Præst;
Stirrer henrykt=glad i Bogen
Over hvad han nys har læst.
Landet staaer saa klart for Diet,
Hvor tilforn en Kirke laae,
Men hvor Folket nu nedbøiet
Maa i Hedningmørke gaae.

"Gertrud! did, did maa jeg vandre,
Bygge Christ et Huus paa ny.
Intet kan mit Sind forandre;
Vilst Du flux did med mig flye?"
Gertrud Rasch, den holde Qvinde,
Elsker Hjem og Slægt og Mand.
"Ak! hvor kanst Du saa af Minde
Norge slaae, det elskte Land?"
"Norge, Hustru! hvad er Norge
Mod Guds Kirke? Bort, og snart
Bort jeg maa, om jeg skal borge
Fragten til vor Overfart."
Saa han taler, saa han kjæmper
Lange Aar, af Hver forladt.
Gertrud dog sin Hjemvee dæmper,
Fatter kjæk Beslutning brat:

Digitized by Google

"Nu, min Hans! det er paa Tide,
At vi drage did paa Stand;
Stjernen hist i Vesterlide
Vinker os til Hedningland.
Frygt før tvang den svage Qvinde;
Tro og Haab betvang min Frygt.
Helt! omfavn nu din Heltinde;
Sak, din Herres Ærind røgt!
See! jeg følger trøstig, rolig
Min Apostel over Hav;
Opslaaer mellem Iis vor Bolig;
Bygger dybt i Snee vor Grav."

* * *

Raske Gutter! Seil nu heiser!
Faer med Gud! I bringe Fred.
See, alt Dannebrogs kneiser
Fjernt i Nord, paa uvant Sted.
Egede det Land betræder,
Som han christne skal paa ny;
Gertrud sig og Børn bereder
Under Jord en Hyttes Ly.
Der den Syge hun husvaler;
Han den Sunde giver Mad,
Livets Brød, mens Poul afmaler
Biblens Indhold barnlig=glad. *

* Sønnen, Poul Egede, malede Billeder, som fremstillede Scener af den bibelske Historie for Grønlænderne.

Digitized by Google

Søn og Fader daglig færdes
  Blandt det vilde Hedningfolk;
Sjelen bøies, Kroppen hærdes;
  Ordet læres uden Tolk.
"Mens det Dag er, maae vi virke;
  Natten kommer; Død med den."
See! der staaer jo alt en Kirke,
  Kneisende mod Himmelen.

*   *   *

Folket, omvendt, fromt, nedknæler,
  Naar det Kirken seer fra Hav.
Tanken tit vemodig dvæler
  Ved den gode Hyrdes Grav.
Egede! dit dyre Minde
  Lever i al Evighed.
Aldrig gaaer det os af Sinde,
  Hvad Du virked, hvad Du leed.

Ludvig Pleß.

Rentemester saa tro som det Guld, Du sparte for Staten,
  Fredriks og Christians Raad, Pleß=Stammens øpperste Skud!
For den opgaaende Sol Du ei glemte Aftenens Dagskjær;
  Sagde frimodig din Drot, hvad der ei sømmede ham.

Digitized by Google

Holdt paa den heldende Vogn, naar alle Hænder skjød efter,
Redebon stedse til Hjelp for den miskjendte Dyd.
Kammeret styrede Du, en Sully i Indsigt og Troskab;
Afgav det trøstig igjen, da man ei fulgte dit Raad.

Iver Rosenkrands.

Længe jeg søgte uvis blandt Danmarks glimrende Navne
Om et tredie, værdt Bernstorfs og Griffenfelds Priis.
Midt iblandt begge jeg fandt dit Navn, o Rosenkrands! kjerligt
Anbefalet af Gram, din Beundrer og Ven.
Tidlig jeg elskte din Aand, din Lærdom, Smag og dit Lune;
Nylig jeg fandt din Bedrifts og din Flids Testament —
Vidnet om Viisdom og Kløgt, om Fiinheds og Ærligheds Forbund,
Om din Dannisbed, Mod og dit Fædrelandssind.*
Ak! hvi gav Christian Slip paa den Mand, der Dannemark kjendte
Bedre end Alt, hvad Bayreuth sendte til Dronningens Hof!

* Iver Rosenkrands's efterladte Breve og Protokoller.

Digitized by Google

Riget Du ordnede skjønt, en herlig Arv til Prinds Fredrik;
Prindsen Du opdrog saa dansk, til en folkekjær Drot.

Andreas Høier og hans Skole.

Carlum! vær stolt af din Søn, Calixts heldkronede Nabo!*
Ham ei Helmstedt beholdt; Danmark ham drog til sit Bryst.**
Dygtig han fandtes til Alt, til Læge og Krønikeskriver:
Dog som Lovkyndig størst, Landets og Høiskolens Ziir.
Han det Catheder opslog, som Stampe og Kofod bestege,
Høiers Disciple og ham lige i aandig Bedrift.
Begge de arved hans Aand, hans Fædrelandssind og hans Lærdom;
Var der dog Arv nok til To, selv af en graadig Natur!

* Høiers Fødeby Carlum ligger kun en Miil fra Meelby i det Slesvigske, hvor Calixt er fød.

** Høier studerede en Tid lang ved Universitetet i Helmstedt, hvor Calixt fuldendte sin Dannelse og forblev til sin Død.

Digitized by Google

Kofod, Bornholmeren, meest tilegned sig Krønikens Andeel,
Blev en historisk Jurist, Schlegels og Kolderups Mand.
Stampe tog Lovgivnings Fag, og skrev Erklæringer, værdig'
Edvard Colbjørnsen, ja værd Ørsted at tjene til Lys.

Frederik Danneskjold Samsøe og Frederik Lütken.

Brødre i Manddom og Tro, I Danmarks herlige Sønner!
Hvilken Eris har fjendsk Stridsæblet kastet blandt Jer?
Begge I elsked jert Land, og Søkrigsstanden den gjæve,
Begge det sølvblaae Hav, Veien til Hæder for Dan.
Dokken Du bygged saa snildt og Skibe i Snekstal, Samsøe!
Lütken! Du seiled saa stolt paa det Benstrupske Skib;
Raabte, da Svanen fløi rask forbi den priste Prinds Frederik:
"Nu Holger Danske vandt Seir over Burmann i Dyst! *

* I det Forhør, som Kong Christian VI holdt paa Rosenborg 1735 i Anledning af de forskjellige Meninger i Sø-Etaten, om de af Commandeur Benstrup byggede Skibe, spurgte Kongen Frederik Lütken (som var en

Digitized by Google

Saa jeg skuer blandt Jer den græske Tragoedies Storaand
Vække til levende Kamp Heltenes ædleste Kraft.
O! men Christne I var; derfor Jert Sind snart forsontes;
Hver sig opoffred til Daad, gavnrig og hæderlig-stor.
Og naar Samsøe i Aars tans læste i mødige Stunder
Lütkens Opmuntringer,* da vist den Fromme udbrød:
"Frederik Lütken! min Gut, Du ei blot fægted og seiled,
Men Du og skrev som en Mand, ja som en christelig Helt!"

af Commissarierne og som tilligemed Captain Lützow forsvarede Benstrups Skibe imod Danneskjolds, Suhms, Thuras, og fleres Klager): "I har vel været med Admiral Hagedorn da han beseilede Skibene?" Ja, svarede Lütken. — "Nei der er Prinds Frederik, sagde Commandeur Kragh, den bør at seile ud af Vandet, alt hvad der er til." — "Men er det muligt, Commandeur — afbrød Lütken ham — at I endnu kan tale om Prinds Frederik? Har jeg ikke været med at seile Eder forbi med Svanen, og har I ikke selv istemt Raabet: Nu vandt Holger Danske Seier over Burman?" — Nei vist ikke, sagde Kragh. Mere herom i Kong Christian VItes Historie.

* Fr. Lütken udgav 1764 Hellige Opmuntringer i mødige og tankefulde Stunder — et ypperligt Andagtsskrift især for Sømænd, hvilket Grev Danneskjold med sin dybe religiøse Følelse ei kunde andet end beundre, og som fortrinligt passede for hans Tilstand i Aarene 1767—1770, da han levede i Aarhuus, vel forviist fra Hoffet; men ledsaget af almindelig Agtelse.

Ludvig Holberg.

Xenophon, Aristophan, Plutarchos! Herlige Trende,
Hver en Heros for sig, tænkte I, muligt det var,
At i Tidernes Løb en Hyperboræer fra Thule
Skulde omskabe Jer i sit Snilles eneste Form? —
Dog fortørnes ei meer: han trolig gjengiver hver Enkelt
Uforvansket og heel, med sin plastiske Kraft.

Hans Gram.

Ved din Bugge stod Vagt en Hær af Guder, Gudinder;
Hver Dig offrede sit: Lærdom, Veltalenhed, Aand.
Ogsaa Gudsfrygt og Flid Du fik i sjelden Forening:
Eet kun manglede Dig, Holbergs modsatte Pol!
Nu jeg først fatter Hvorfor: Af Nid sneg sig Comus til Buggen,
Borttog sin Maske derfra, lagde lidt Spot i dens Sted.

Digitized by Google

Frederik Ludvig Norden og Carsten Niebuhr.

Fordum Dithmarsken stred mod Hav og Naboe tillige,
  Snart for Frihed og snart for sit underhavs Land.
Siden dets Sønner drog ud over Sø og Naboers Grændser
  At erhverve sig Navn, slukke sin Videnskabstørst.
Høit iblandt disse staaer Du, min Norden, Søgut og Kunstner!
  Høiere Niebuhr, selv nu Reisendes Mønster og Lys.
Elbesønnen* beskrev den mystiske Nil og dens Minder;
  Marskbonden,** fri som en Sheik, skildrer Arabiens Ørk;
Begge med Øie for Kunst og Sands for østerlandsk Storhed,
  Begge begeistrede Mænd, dog saa sanddrue, saa troe!

* Norden var født i Glückstadt; blev Søcadet, siden Officeer, Maler og Kobberstikker; udødelig ved sin Reise i Ægypten.

** Niebuhr satte stedse en Ære i at være Søn af en fri Bonde. Da Guldberg tilbød ham Optagelse i den danske Adelstand, frabad han sig det; og da en Beslægtet engang spurgte ham, om han havde ladet sig adle, svarede han: saaledes vilde jeg aldrig fornærme min Familie. Han meente, at den, som gjorde dette, maatte ikke holde sin Herkomst for tilstrækkelig hæderlig. Biographie af hans Søn, Geheime-Statsraad B. G. Niebuhr, i Athene VIII Bind, Side 163.

Digitized by Google

Johannes Ewald.

Danmarks herlige Skjald, vor Klopstock og Milton tillige,
Dydens og Gudsfrygtens Tolk, Frihedens trofaste Søn!
"Intet Du skrev, som din Dødsstund bebreided den ydmyge Digter." *
Ak! gid den salige Trøst skaffe Dig Saligheds Ro!
Længe mod Synden Du stred; Du følte den i dine Lemmer;
Tit den seired, og Du nedsank i Vellystens Strøm.
Tit Du Dig reiste igjen, og bad saa varmt din Forsoner
Aabne sin Naades Paulun for den bodfærdige Skjald.
O! naar vi høre din Bøn, og skue din Anger, din Dødskamp:
Folde vi Hænder og troe: Ham er tilgivet hans Synd!

* Ewald slutter den lærerige Fortale til hans samlede Skrifter med de sande Ord: "aldrig har jeg skrevet otte Linier, som jeg med Grund kunde ønske uskrevne i min Dødsstund."

Digitized by Google

Johannes Andreas Cramer.

Sachser af Fødsel, Du blevst vor Landsmand ved hædrende Tiltro,
Den Du ei svigted; thi Faa gavnede Danmark som Du:
En Chrysostomus, stor i Lærdom, større i Livet,
Mild mod Svaghed, men stræng mod den trodsende Last;
Ei blot Hofpræst af Navn, men Døberens værdige Navne,
Straffed frimodig Du Synd, hvor den end søgte sit Skjul.
Men da Folkets Tyran og Forbærver ei Sandheden taalte, [1]
Drogst Du landflygtig herfra, elskende stedse vort Land:
Og som fordum Byzanz tilbagekaldte dets Martyr, [2]
Saa Dig Danmark, befri't, gjenoptog i sit Skjød.

Anm. 1. d. e. Struensee, om hvem ingen upartisk Historieskriver kan dømme mildere, end Ordene ovenfor lyde; thi ligesom han tyranniserede i sin korte Regjeringstid baade over Hoffet og Folket, saaledes arbeidede han consequent paa begges Fordærvelse. Det er bleven Mode i den meste udenlandske Literatur at fremstille Struensee som en ædel Mand, der blev et Offer for en dansk Faction, deels formedelst sine liberale Ideer, deels fordi

Digitized by Google

han var en Tydsker. Den bayerske Digter, Michael Beer, har i sit Sørgespil Struensee (München, 1829) ikke alene fulgt denne Anskuelse (som da ogsaa alene kunde gjøre ham til en passende Helt i et Sørgespil); men — som det pleier at gaae, da man i Politiken aldrig kan være partisk for een Characteer, uden at blive uretfærdig imod andre — tillige skildret alle Struensees Modstandere i det sorteste Lys, og f. Ex. den i Sandhed ædelsindede Patriot O. H. Guldberg som en nedrig Hykler. Saaledes bør ikke engang Digteren, og mindst den dramatiske Digter mishandle Historien. Lad ham tildigte Facta, saaledes som hans Kunst behøver dem; men for de historiske Charakterer skal han, som Lessing byder, have Ærbødighed. Ei heller kan Beer i det hele Omfang beraabe sig paa Schillers Exempel; thi denne Digter har vel forseet sig deri at han forvandlede Historiens vederstyggelige Don Carlos til en elskværdig Prinds; men det er en endnu større Brøde, at gjøre en saa elskelig Charakteer, som O. H. Guldbergs, til en opdigtet Niddings. Betræffende den Mening, at Struensee kun var forhadt af de Danske, og at han indskrænkede sit Tyrannie til dem og Nordmændene, da modsiges den allerede derved, at han styrtede ogsaa Udlændere, som de ædle Mænd Grev G. E. Bernstorph og J. A. Cramer. Disse og alle retsindige Tydskere vare aldeles enige med de samtidige Danske (f. Ex. Suhm, Langebek, Tyge Rothe, Luxdorf etc. etc.) i deres Dom om Struensees Charakteer og Regjeringsprinciper. Ei heller blev Struensee et Offer for liberale Grundsætninger. Var der vel nogensinde en trofastere Tilhængere af disse end Carsten Niebuhr? Og i denne Mands Biographie, forfattet af hans Søn, Hr.

Digitized by Google

Geheimeraad N. G. Niebuhr, læse vi: "Han har aldrig værdiget Struensee noget Besøg, og ved ingen Leilighed viist sig, hvor han maatte støde sammen med hiin mageløse Epoches formåstelige Magthavere. Han udtalte høit sine Meninger; han glædede sig over Folkebevægelserne mod Landets Fordærvere og deelte Jubelen over deres Fald." (Athene 8de Bind, S. 123.)

Nogle af Udlændernes urigtige Forestillinger om Struensee og hans Ministerium ville blive berigtigede ved Dr. J. K. Høsts udførlige Skildring deraf, hvilken endog i den tydske Oversættelse af Hr. Forfatteren har modtaget Forandringer. Men langtfra ikke alle Fordomme blive derved rettede; thi jeg kan ei andet end underskrive den af en indsigtsfuld Historiegransker, Hr. Prof. Falck i Kiel, om Dr. Høsts danske Værk fældede Dom: at ogsaa dette fremstiller Struensees Statsforvaltning i et altfor gunstigt Lys. Falck siger (Staatsbürgerliches Magazin für 1826. Pag. 245): "Dette Værk er den fuldstændigste Sammenstilling af det, som i de mangfoldige Efterretninger, der haves om hiin sørgelige Periode, kan ansees for og meddeles som sandt. (Derefter en Bemærkning om et Par Smaafeil med Hensyn til Hertugdømmene). Isøvrigt turde Struensees Statsforvaltning være fremstillet her i et meget for gunstigt Lys, og det, som ved Ministerens Reformer forstyrredes, ikke være opfattet efter dets Betydning og Værd. Paa den anden Side bliver Alt, hvad der skede, anseet som Ministrenes Værk, skjøndt det ligger for Dagen, at Meget ikke er udgaaet fra ham, men har sin Grund nærmest i Under-Authoriteternes Forslag."

Digitized by Google

Dette troede jeg at skylde Publicum og mig selv til Retfærdiggjørelse for den strænge, men vel overlagte og i Sandhed retfærdige Dom, jeg fælder om Struensee.

Anm. 2. Johannes Chrysostomus (d. e. Gyldenmund: et Tilnavn, som Johannes Cramer ligemaade fortjente) blev, skjøndt yndet af det græske Folk for sin Fromhed og Veltalenhed, to Gange jaget i Landflygtighed af Hoffet i Constantinopel ("der strenge Strafprediger schickte sich für den wollüstigen Hof nicht." Henke). Cramer, en heldig Efterligner og Oversætter af Chrysostomus, drog 1771, da Struensee ei vilde taale hans evangeliske Frimodighed, til Lübeck, hvor han blev Superintendent, men allerede 1774 modtog han den danske Regjerings Indbydelse og gik som Procanzler og Professor Theologiæ primarius til Kiel. Et Mindeskrift over denne store Mand findes i Nyt theologisk Bibliothek. 3die Bind.

Jacob Langebek.

Vid og Genie er en Blomst, der groer saa sjelden paa Jorden;
Flid og Forstand er en Urt, der Livet krydrer hver Dag.
Men vil Du vide, hvad Kraft i Hverdagsblomsten der ligger:
Skue vor Langebeks Værk, Middelalderens Lys. *

* Scriptores Rerum Danicarum medii ævi.

Digitized by Google

Thi som Atlas staaer hist med hele Verden paa Axlen,
Saa staaer Langebek her, bærende hele vort Nord.

Peter Frederik Suhm.

"Danmarks lærdeste Mand!" — Hvad meer? — "Den rigeste, bedste!"
Sandt; men siig mig, hvorpaa var han vel rigest af Alt? —
Vist paa Gudsfrygt og Dyd; thi dem han kun holdt for sig selver,
Medens hans Lærdom og Guld gjerne han deelte med Hver.

Ove Høegh Guldberg.

Alt hvad stridigt blev troet, skjøndt kun i Væsen mangfoldigt,
Enigt gjenstraalte fra ham, som fra det reneste Speil:
Christelig Tro udi Pagt med Romeraand; og med hellenisk
Kunstsands forenet saa fast grundig Lærdom og Flid;

Digitized by Google

Livius og Mæcen i een Person, og den samme
Snart Apostlers Organ, snart en Plinius' Tolk:
Dansk dog stedse, ihvor han vandred, i Hellas og Roma
Som i sit Jægerspriis, Ædlingens Minde og Arv.

Andreas Petrus Bernstorf.

(Tiden er tænkt at være omtrent 1793).

Da sig Freden udkaared til Ly i Krigenes Storme
Danmarks velsignede Land, satte hun Bernstorf til Vagt.
Høit ved Siden af Thronen han stod, og speidede klarlig
Kjæmpernes Anslag og Jid, stedse tilraabende: Fred!
Naar sig Furien nærmed, han peged paa Daniens Sletter,
Og beskjæmmet hun flux skjulte sit truende Blik.
Thi hvad hisset hun loved til Løn for Kongemord, Oprør,
Saaes her i Konningens Land: Velstand, Frihed og Lys.

Digitized by Google

Johan Clemens Tode.

Da Hygieia blev født, jomfruelig=mild, dog alvorlig,
 Leged en Genius=Dreng med hendes Slange i Løn;
Aflærte Slangen dens Kunst, og lytted saa fro til Apollo's
 Herligt tonende Lut; sang selv og digted dertil.*
Denne Genius vist steg ned fra Olymp til Vierlandet;**
 Blev en Digter og Lærd, Læge og mild Humorist.

Tyge Rothe.

Sin Konges Ven, han Frihedś Forsvar førte;
 Og, fuld af Gudsfrygt, tændte Sandhedś Ild;
Naturens Røst som Skriftens frit han hørte;
 Derfor paa Tænknings Dyb han ei foer vild.

Jacob Baden.

I Kraft en Skandinav, i Sprog en Romer,
 Han blev vort Danmarks Ziir, dets Lærer, Ven.
Hvis ei Normannen meer til Tibren kommer,
 Da opstaaer Cicero blandt os igjen.

* Allusion til Forestillingen paa en antik Gemme.
** Todes Fødested.

Digitized by Google

Johan Henrik Tauber.

Skolen forvandledes flux fra Tvangs til Munterheds Bolig
Ved hans Mildhed og Kraft, Fostre af Hjerte og Aand.
Hiin ham lærte med Børn at dele Barndommens Glæder,
Denne adled til Mænd Drengenes Flok ved hans Fod.

Martin Vahl.

Alpeboer fra Schweiz — det Schweiz, som Bergen omringer —
Opslog Du venlig din Bo her paa den Baltiske Bred;
Omgav Kunsternes Borg* med Floras brogede Yngel;
Skabte et Eden saa rigt Dig og hver Blomsternes Ven;
Kappedes snart med Linnee, din Mester, dit herlige Mynster;
Stifted en Skole som han: Hornemann, Hofmann kun spørg!
Tidlig Du bortgik fra os; thi tykkes mig ofte Naturen
End at sørge for dig, naar den bær Høsttaagens Slør.

* Charlottenborg, ved hvilket Slot Universitetets botaniske Hauge er anlagt.

Digitized by Google

Men da atter hver Vaar, naar Flora opstaaer af sin Dvale,
Mindes jeg ei blot dit Liv, men vor Opstandelses Fest.

Nicolai Edinger Balle.

(Ved hans Gravsted paa Assistentskirkegaarden 1816).

Fast i Tro, med Kjerligheden
Dybt indpræget mandig Varm,
Saae han Klinten groe blandt Hveden,
Følte Ryk i mandig Arm;
Hug dog ei til Malchus' Øre,
Taalte Haan og Spot og Skam;
Saaes sagtmodig Værget føre;
Bad for dem, der haded ham.
"Bibelen sig selv forsvarer,"
Naar den kun bliver spurgt og hørt.
Gammel Hævd den end bevarer;
Balle har dens Forsvar ført. —
Læg da under Bispestaven
Haabets Anker, Korsets Træ:
Han, der luged Kirkehaven,
Hviler nu i Havens Læ.

Digitized by Google

Abraham Kall.

Skjøndt fød i Nord og huldt af Saga kaaret
Til hendes Præst, han aarle dog i Løn
Af Muser blev til Delphis Lund henbaaret:
Hvad Under? var han ei selv Mnemosynes Søn?

Anm. At Abraham Kall var Professor i det græske Sprog, førend han besteg den historiske Lærestol, er maaskee ikke saa bekjendt som Grunden til Prædicatet: Mnemosynes Søn, nemlig Mandens mageløse Hukommelse. Endvidere maa man erindre, for at fatte Pointen i Verset, at Muserne efter Mythologien vare Mnemosynes Døttre.

Henrich Callisen.

Kloge, kyndige Mand! Holsatiens* Lyst og Beundring!
Medicus og Chirurg, Fredsmægler, viis i hver Tvist!
Du som fast lægte hvert Saar, hver Sygdom i Menneskets Legem,
Siig: hvi efterlodst Du Splid i dit eget Pallads?
Ligge dog end denne Dag til Feldts dit dobbelte Afkom:
Læger, Chirurger i Strid! Ach, hvo skal skille dem ad?

* Callisen var en Holstener, fød i Preetz.

Digitized by Google

Veed vi dog ei, hvem vi meest behøve i jordiske Hytte,
Som os truer med Brøst, snart paa Tag snart paa Fag.
Svar: "de vorde som jeg, ret dygtige Mænd in utrumque,*
Da vil Havblik paa Stand afløse vældig Orcan."
Gjensvar: Recepten er god; kun een Tvivl jeg har, at den Dosis
Er for de Fleste for stor; Faa kun Dig ligne i Kraft.

Christian Bastholm.

Frederiks Lærer og Præst,** en Cramers værdige Lærling!
Christen og Philosoph, Tænker og Taler i Pagt!
Lær os, hvilket Compas Du fulgte blandt Skjærenes Mængde,
Da Du i oprørt Tid styred dit Skib frelst i Havn.
Misviisning mærked Du dog, og Tvivl Dig ofte beængsted,
Da den magnetiske Pol end ei fandtes af Kant.

* Callisen pleiede, som flere Gamle, at blande enkelte latinske Ord i sin Tale.

** Salig Confessionarius Bastholm har underviist og confirmeret vor nu regjerende Konge, Frederik VI.

Digitized by Google

Sagen er den, at Du vel beundrede Seneca, Zeno;
Men Du dem prøvede frit ved Evangeliets Lys.
Derfor fik Ordet ny Kraft ved din begeistrede Tale,*
Og dit Liv fik Bestand ved Guds levende Ord.

Christian Ditlev Frederik Reventlov.

Greve, Bondeven! Alt det Godes varme Forfremmer
Udi hver Stilling og Stand, Kongens frimodige Raad!
Længe Du virked i Pagt med Bernstorf, Schimmelmann: Begge
Sinded' mod Folket som Du, Brødre i Gudsfrygt og Aand.
Naar jeg betragter de Træer, I planted i broderligt Samfund
Udi hiin venlige Lund,** føler jeg Taarer paa Kind;

* En Hentydning til Indskriften paa Bastholms Gravminde: **Oracula Dei Eloquio Crevere Tuo.**

** I Haugen ved Sølyst sees tre skjønne Træer, plantede af de tre ædle Statsministre, til Erindring om deres Venskab og broderlige Samvirken i Syvende Christians og Sjette Frederiks Raad. Som deres skjønneste Daad mindedes de under Plantningen Slavehandelens Afskaffelse i det danske Vestindien.

Digitized by Google

Thi jeg da mindes Jer Daad; hvor kjækt I hver Fordom bekjæmped;
Slavernes Lænker I brød, fremkaldte Frihed og Lys.
Reventlov! dannet af Wendt i Gellert = ernestiske Skole,
Blevst Du en Statsmand som Faa, christelig Oplysnings Ven.
Kamret Du styred som Pleß;* som han Du trak Dig tilbage
For at udbrede Held blandt dine Bønder og Børn.
Gjerne Dig følger min Aand til Kirken, Skolen og Skoven;
Thi Velsignelsen gaaer overalt i dit Spor.
Alt hvad Du planted, fik Vært; thi Hjertet Du vendte mod Himlen,
Medens Du ydmyg nedslog Øiet til driftige Haand.
Danske Bonde! o hør, saalænge Du glædes ved Frihed
Og ved lysgrønne Skov,** glem din Reventlov ei!

* Ludvig Pleß, som med saamegen Indsigt og Redelighed forestod Rentekammeret i Slutningen af Frederik IVdes og i Begyndelsen af Christian VItes Regjering, om hvem et Mindevers findes foran.

** Reventlov var en kyndig og begeistret Forstmand.

Digitized by Google

Børge Riisbrigh og Niels Treschow.

Held mig, hvem Skjæbnen det gav, at have dem begge til Lærer:
Treschow jeg hørte som Mand; Riisbrigh som Ungersvend fro.
Hiin gav mig haardere Mad; af denne jeg Melken annammed,*
Som mig styrked til hiin ret at fordøie i Mag.
Begge af Paulus sin Deel modtog i Arv og til Eie:
Riisbrigh hans fjeldfaste Tro; Treschow hans Skarpsind og Vid.
Lykkelig den, der har Sands for Aandens forskjellige Gaver:
Luther, Melanchthon! hvo størst? Riisbrigh og Treschow! hvo bedst?**

* Jevnfør 1 Cor. 3, 2.

** Dette Spørgsmaal blev i Treschows første Professoraar oftere opkastet af de Studerende, der hang med stor Hengivenhed ved deres gamle Lærer; men ei kunde dølge for sig selv, at hans Eftermand førte dem dybere ind i Philosophiens Lønkamre. Et Forsøg paa at vurdere Treschows Fortjenester som Docent og Skribent har jeg vovet i Historisk Calender, 2den Aargang, S. 180—85.

Digitized by Google

Joachim Godsche Moltke.

Gellerts Lærling og Ven, som han gudfrygtig, arbeidsom,
Stræng=huusholderisk, fast udi Lærdom og Liv;
Ven af Videnskab, Kunst og Alt hvad Livet forædler;
Tro sin Konge, sit Land: Stormand i bedste Forstand!
Kort Du ved Statsroret stod, en Styrmand, klog og forstandig;
Folket Dig ønskede ung, da Du som Olding gik bort.
Høiskolen savner Dig fast som Kunstskolen, Frederiks* Pode,
Hvilken Du elsked som Han og som din Fader før Dig.
Begge Du dog efterlodst en dobbelt Odel til Eie:
Først dit hædrede Navn, dernæst din Gavmildheds Skat.**

* Frederik Vtes.

** Universitetet efterlod Grev Moltke store Legater — de største, der ere stiftede i de sidste 100 Aar — og for Kunstnerne staaer hans herlige Billedgallerie aabent.

Digitized by Google

Johan Bülow til Sanderumgaard.

(Den 3die Septb. 1817; efter Forlangende i hans Stambog, inden jeg havde gjort Mandens personlige Bekjendtskab).

Længe samdrægtig i Nord saaes Adel og Lærdom at vandre;
Hiin gav Denne sin Glands; Denne gav Hiin sin Gehalt.
Skilte tilsidst, de endog hinanden fiendtlig bekjæmped;
Kun de ædlere Faa Fædrenepagten blev troe.
Høit iblandt Disse staaer Du, sjeldne Johannes von Bülow!
Derfor Dig sigged i Løn tit din ukjendte Client.

Jacob Peter Mynster.

Paulus i Skarpsind og Vid, i Sindets Dybde Johannes,
Drager han til sig enhver Templets andægtige Gjest.
Undrer Foreningen Dig? O nei; thi Christus han fatted,
Som Han vandred paa Jord, heel og guddommelig-stor.
Reen han gjengiver den Glands, som straaler fra Guddommens Billed,
Uden Brydning og Plet; Ordets livsalige Tolk.

Digitized by Google

Anders Sandøe Ørsted.

Hist da liden Smaadreng i Nørregaard graadig saaes læse,
Spurgte nysigen Enhver: Hvorfra den delphiske Lyst?
Themis svarte da: "Viid! jeg bygger et Delphi i Danmark,
Hvorfra skal gjenlyde Svar, værdig' Apollo min Drot.
Drengen skal vorde min Præst; han klart min Villie skal tolke
For det studsende Folk, for de Lovkyndiges Hær.
Længe nok ankedes paa Pandora's de undslupne Plager;
See! Eunomia skal tilspærre Plagernes Svælg."

Anm. Det fortælles i Ørstedernes interessante Autobiographier i Kofods Conversationslexicon: at A. S. Ørsted som en Dreng paa ti Aar læste "for sin Fornøielse" i Nørregaards Naturret.

Adam Øhlenschlæger.

(1817.)

Kjender Du Træet igjen, som underfuldt bær sine Frugter,
Ei om Sommeren blot, men Vinter, Foraar og Høst?
Vexelviis Druer, Oliver, Granater, Ferskner og Æbler,
Alt hvad Pomona er kjert, Alt hvad Idunna har seet?

Digitized by Google

Her det staaer i Nord, vel fjernt fra Ginnistans Hauger,
Røvet fra Eden dog vist; thi efter Adam end nævnt.

Albert Thorvaldsen.

(1828.)

Zeus, Mars, Hebe, Apollo, Olymps nedstyrtede Guder!
Hvo gjengav Eder Liv, vakte af Glemselens Nat?
Vogter I atter hiin Stad, Mavors syvhøiede Roma?
Vil I nedstyrte til Jord Korsets velsignede Tegn? —
"Nei! vi forherlige skal en christen Kunstners Triumphtog,
Kaldt fra Danmark til Rom for at udsone Jer Skyld.
Fordum rasede Gothen mod Kunstens levnede Under;
Nu han skaber en Kunst, værdig Phidias selv."

Digitized by Google

Danmarks Stolthed i dets Ydmygelse.

Eller:

Hvad have vi Danske endnu som et Folk at rose os af?

En politisk = historisk Betragtning.

Digitized by Google

Il faut donc parler; il faut que je désavoue ce que je n'approuve point, afin qu'on ne m'impute pas d'autres sentiments que les miens. Mes compatriotes n'ont pas besoin de mes conseils; je le sais; mais moi, j'ai besoin de m'honorer, en montrant que je pense comme eux sur nos maximes.

J. J. Rousseau.

Digitized by Google

I et engelsk Skrift, som har Titel af: The general Register of politics and literature in Europe and America for the year 1827 og udgjør 22de Bind af Constable's Miscellany of original and selected publications, forekommer ogsaa en kort Skildring af Danmark. Den skal være forfattet af en ung engelsk Diplomat, som i nogle Aar har opholdt sig ved det danske Hof, og indeholder tilligemed endeel Urigtigheder adskillige sande Bemærkninger. Desværre maae vi regne iblandt disse hvad han siger om Danmarks slette Finanzer og Hovedhindringerne for sammes Forbedring: Handelens Standsning, Mangel paa Fabrikker og Agerdyrkningens langsomme Fremskridt (nemlig siden Kornprisernes Fald). Derimod er det (Gud være lovet!) urigtigt, naar han strax efter tilføier: "Alting er her i Aftagende, undtagen Kunster og Literatur, samt Nationens Hengivenhed til Kongen." Vistnok har Forfatteren

Digitized by Google

udhævet tre glimrende Sider i vort offentlige Væsen; men samme Roes, som han tillægger vor Literatur, fortjener uden Tvivl vor Lovgivning, vort hele Underviisnings- og Opdragelsesvæsen, vore velgjørende Stiftelser m. m. Og hvad Landets Forsvarsvæsen betræffer, da forstaaer det sig selv, at eet Rige ei kan underholde en Flaade eller en Hær af samme Omfang som to; at følgelig Danmarks Flaade aldrig vil blive hvad den var, før England 1807 bortførte vort stolte Palladium, og 1814 hjalp til at fravriste os Norge; men hvo som kun sætter Skib mod Skib, Regiment mod Regiment, vil vist ikke spore noget Forfald, nogen Uorden enten ved Danmarks Marine, eller ved vor Krigshær. Den første kan maaskee ikke (uden i enkelte underordnede Grene) naae en større Fuldkommenhed, end den allerede længe har været i Besiddelse af, men at Hæren under Frederik den Sjettes Regjering har faaet langt fortrinligere Dannelsesanstalter, langt flere dannede Officerer, en langt omhyggeligere Underviisning, og Mandskabet ved gymnastiske Øvelser mere Lethed, Behændighed og Raskhed, det veed Enhver, som i de sidste Decennier har levet i Danmark og ikke lukket sine Øine for hvad der foregaaer i Landet. Men herpaa har vor

Digitized by Google

Englænder vel ikke tænkt; ei heller har han opholdt sig saa længe i Landet, at han kunde anstille nogen Sammenligning mellem den nærværende og den forbigangne Tid.

Hvad han derimod siger om det Oldenborgske Huus og vor nu regjerende Konge, vil enhver Dansk stadfæste; og skjøndt det ikke er mere, end hvad simpel historisk Troskab byder, glæde vi os dog ved at finde det sagt af en Fremmed, især af en Englænder. Da Bogen ikke er meget bekjendt, vil det sikkert være mine allerfleste Læsere kjerkomment at finde det her oversat. "Uagtet Frederik VItes Regjering hidindtil ikke har været meget lykkelig, erkjende dog alle hans Undersaatter, at det ikke stod i hans Magt at modstaae Strømmen af de ulykkelige Hændelser, ved hvilke de Danske have liidt saameget. Fyrsterne af det Oldenborgske Huus, den ældste regjerende Familie i Europa, have altid været høiligen begavede med hine Kongedømmets personlige Egenskaber, som aldrig undlade at gjøre Monarcherne elskede og agtede af deres Undersaatter. Det er enhver Dansk nokfom bekjendt, at Frederik VI har en faderlig Følelse og Omsorg for alle sine Undersaatter; at han elsker dem alle, baade Høie og Lave; at han giver Enhver Audients, som an-

Digitized by Google

holder om denne Gunst; at han vil have Retten bestyret med Upartiskhed; og denne Folkets Overbeviisning, som ofte udbryder med stor Enthusiasme, naar Hans Majestæt ved høitidelige Leiligheder viser sig offentligen, bidrager saare meget til at gjøre Folket lykkeligt, selv i en Tilstand af politisk Nød og Lidelse. Denne gjensidige gode Forstaaelse imellem Kongen og Undersaatten viser sig tydeligt, naar Hans Majestæt spadserer, som han næsten gjør hver Dag, med Kronprindsessen igjennem Kjøbenhavns Gader, ofte uden Følge, stundum med en enkelt Lakei; thi enhver Forbigaaende bukker med Ærefrygt; og det bliver ham venligen gjengjeldet."

Forfatteren taler her som Øienvidne, og det gjør hans Charakteer Ære, at han gjerne siger, hvad han har erfaret, af Godt og Hæderligt om Danmark og dets Kongehuus. Om vore tidligere Forhold er han ei saa nøie underrettet; ellers kunde han umuligen have sagt, at vor Handel før 1807 var i Aftagende, eller at Danmarks Energie og Nationalaand alt dengang var hendøende. Tvertimod har jo Danmarks Handel aldrig havt en mere blomstrende Periode end fra den nordamericanske Krig til Aaret 1807, da England bemægtigede sig alle de danske i dybeste

Fred paa Havet seilende Handelsskibe, ligesom det bortførte vore stolte Orlogsmænd. Og hvad Nationalaanden angaaer, da vidnede Nelson efter 2den April 1801, at han ingensteds paa sine mange Søtog havde fundet en saa tapper og udholdende Modstand som paa Kjøbenhavns Rhed. Men inden vi gjøre flere Indsigelser imod Forfatterens Ytteringer, bør vi sætte Læseren selv istand til at dømme derom ved at meddele Bogens egne Ord.

Skildringen af Danmark begynder saaledes: "Det engang mægtige Kongerige Danmark, som stolt forsvarede sin Rang iblandt de første Magter i Europa til Lands og Vands, og som blev smigret af de anseeligste Magter i det sydligere Europa, som ligetil de nyeste Tider var vor nærmeste Medbeiler til Orlogshæder, — skjøndt i anden Henseende meget svækket og nedtrykt paa den politiske Vægtskaal — Danmark modtog i Aaret 1807 af vor Haand Naadestødet, uden at give os nogen anden Opfordring end den, at det var for svagt til at forsvare sig selv.* Og dog ikke tilfreds dermed, beseiglede vi endnu fastere

* Især siden man uanmeldt overraskede os, og omgav Sjælland paa en Tid, da hele Hæren stod i Holsteen.
J. M.

Digitized by Google

Aar 1815 (thi det maa reentud siges) i Wien dets Ødelæggelse, ved at samtykke i dets Adskillelse fra Østerriget Norge, hvorved — skjøndt Danmarks Tab i Henseende til Indkomster var ubetydeligt, eller aldeles intet — dog dets politiske Indflydelse blev i den Grad formindsket, at den siden denne Periode ikke mere fornemmes i Europas Anliggender. Dog var der allerede tidligere end dette udvortes Stød visinok et indvortes Forfald, som Storbritannien ikke har Ansvaret for. Danmarks Finanzer vare i Uorden, dets Handel i Aftagende, (drooping) dets Energie og Nationalaand næsten hendøende, og dets politiske Sygdom efter al Sandsynlighed ulægelig, selv efter hiint mærkværdige Aar 1660 — — — — — — — — — . Dog siden de to ovennævnte Begivenheder, af hvilke vi vare eneste Ophavsmænd til den første, ligesom vi samtykkede i den anden, er Aftagelsen gaaet raskere frem, og de vitale Dele af Statslegemet ere blevne farligere angrebne af Sygdommen."

Den Fattige og Miskjendte vænnes til Nøisomhed. Saaledes maae vi da ansee det for en stor Lykke at høre en engelsk Forfatter, og dertil en Diplomat, tale saa upartisk om Kjøbenhavnstoget 1807, hvorved selv Walter Scott

Digitized by Google

(i Life of Napoleon) fandt lidet eller intet at paaanke, idet han skjød Skylden derfor paa den haarde Nødvendighed, som om Nøden kunde retfærdiggjøre Tilegnelsen af fremmed Gods, forudsat at Nødvendigheden var tilstede; men det maa være en ydmygende Tilstaaelse for en Englænder, at det mægtige Bretland ikke skulde havt Mod eller Kraft til at møde den danske Flaade paa aaben Sø i ordnet Slag, selv under den Forudsætning (som aldrig er beviist, og hvis anden Halvdeel aldrig vil kunne bevises) at 1, Keiser Napoleon vilde have fordret Danmarks Flaade udleveret til Brug imod England*, og 2, Dan-

* Det hedder i Napoleons Levnet, 6 Bind, 1 Cap. om det engelske Tog mod Sjælland 1807: "I Nationernes sædvanlige Forhold til hinanden vilde Storbrittaniens Fordringer til Danmark have været haarde og uretfærdige. Men Retfærdiggjørelsen fulgte af de daværende Tidsomstændigheder: England var i samme Tilfælde som et Individ, der truet af sine dødelige Fiender, seer i sin Nærhed et bevæbnet Menneske, der med Rette er ham mistænkelig, fordi han ved to foregaaende Leiligheder har opført sig som Fiende imod ham, og nu atter efter Udseende staaer i Begreb med at gjøre fælleds Sag med hans Fiender. En saadan Mand var dog berettiget til at drage hiint Menneske til Regnskab for hans Hensigter, og, hvis han kan, endog at afvæbne ham, for derved at forsikkre sig om hans Neutralitet." W. Scott

Digitized by Google

marks Konge vilde have samtykket deri. Vi lade det første staae derhen; men ligesom Frederik VItes standhaftige Vægring af Flaadens Udlevering til Englænderne 1807 er factisk Beviis for at det samme vilde have fundet Sted imod Frankrig: saaledes var Danmarks Politik igjennem hele Revolutionskrigen saa ærlig, og dets Fasthed i at haandhæve sin Neutralitet saa erkjendt, at der aldeles ingen Sandsynlighed var for det engelske Ministerium i Aaret 1807 til at befrygte en Afvigelse herfra til Gunst for Napoleon. Man beraaber sig endnu stedse paa de hemmelige Artikler ved Tilsiter Freden. Vi ere tilbøielige til at troe — siden de engelske Ministre ikke have bekjendt-

har ikke nævnet de to foregaaende Leiligheder, da Danmark skal have luret paa England. Dersom han ikke gaaer tilbage til Svend Tveskjægs og Knud den Stores Krige, vide vi ikke hvad han sigter til. Saavel ved Jessens ærefulde Kamp som Slaget den 2den April var England den angribende Part. Saaledes bliver den Scottske Lignelse aldeles upassende. Ogsaa røber det stor Mangel paa Grunde, naar man i jus publicum tager sin Tilflugt til Lignelser. See ellers om denne Punkt Hr. Conferentsraad Mantheys Skrift: Ist es England gelungen seinen Raubzug gegen Dänemark zu rechtfertigen? Kiel 1807, og Hr. Riises Anmærkninger til W. Scotts Fortælling i hans Archiv.

Digitized by Google

gjort dem, hverken da Napoleon kjækt nægtede deres Existents, ei heller efter Keiser Alexanders Død — at de aldrig have existeret, i det mindste ikke i den Form og det Omfang, som de engelske Ministre foregave, da de lode deres Konge sige i Krigsmanifestet mod Danmark, at England, inden det bemægtigede sig den danske Flaadet, havde de sikkreste Beviser i Hænderne for at Danmark skulde af Frankrig tvinges til at tage Deel i Krigen og dets Flaade bruges til en Landgang paa Storbritannien. Selv om dette var Tilfældet, svarede den Gang en hæderlig Opposition i Parlamentet, burde England have oppebiet det befrygtede Angreb og da mødt den danske Flaade paa aabent Hav og tilintetgjort den i ærlig Kamp, istedenfor at bortrøve den uden Krigserklæring eller andet Varsel. Saaledes dømme endnu alle upartiske Statsmænd og Historieskrivere, hvorfor det har smertet mig, som en oprigtig Beundrer af den herlige skotske Digter, at see ham drive sin blinde Hengivenhed for Wellington og det øvrige Torypartie saa vidt, at han, den ellers saa retsindige og liberale Skribent, kunde omtale Kjøbenhavns Bombardement paa en Maade, der sædvanligen er Kjendemærket paa de meest servile eller fordomsfulde Historieskrivere. Det hverken forun-

Digitized by Google

drede eller bedrøvede mig at læse i Hormayrs, den vistnok talentfulde, men saare partiske østerrigske Plutarchs, Geschichte unserer Zeit (3 Band S. 111) at det kun var "ein erkauftes, erschrockenes oder stumpsinniges Geschrei," som hørtes over Kjøbenhavns Bombardement i hele Europa. I Sandhed en saadan Almeenstemme lader sig ikke kjøbe. Eller hvis den er tilfals, hvorfor vil da ikke den med Penge og Ministergunst rigelig udstyrede østerrigske Jagttager tilkjøbe sig et saadant Raab af Europas Folkeslag? Det kunde spare Hr. v. Pilat den Umage, een Gang hver Uge at kjæmpe mod den offentlige Stemme, som lyder iblandt alle oplyste Nationer. Med saadanne Historieskrivere burde en Walter Scott ei gjøre fælleds Sag. Ei heller har han i sit Fædreneland, naar man undtager Torypartiet, høstet megen Ære for sin Panegyricus over Kjøbenhavnstoget.* Hr. Professor Molbech har indført i sit nordiske Tidsskrift for Historie, Literatur og Kunst, 2det B. S. 130 en fornem Embedsmands (Judge of the high court of Admirality) Sir Jonas Barringtons Ord derom, hvilke ere tagne af hans Autobiographie. Han siger, at Englænderne ved

* I hans bekjendte Værk: Life of Napoleon Bonaparte.

Digitized by Google

hiint Tog "gjorde Brud paa Folkeretten og udførte det meest udmærkede Forræderstykke, som Historien beretter;"* og til Wellington selv har han kaldt det robbery and murder. Jeg vil dertil føie Udsagnet af et Par andre Englændere, som visselig ikke kunne mistænkes for Partiskhed til Danmarks Fordeel. Den ene er John Brown, som siger i sit bekjendte Værk om de nordiske Hoffer: "Den Lære, ved hvilken man forsøgte at forsvare Kjøbenhavns Bombardement og Borttagelsen af den danske Flaade, kan anføres til Sanction for de grusomste og feigeste Angreb, og den maa opfylde Europas mindre Hoffer med den meest alvorlige Frygt."** Den anden er den engelske Reisende, D. Conway, som i sit nys udgivne Reiseværk fortæller, at han ved en offentlig Høitid i Norge, hvor man til Ære for den

* I Originalen: to break through the law of nations, and execute the most distinguished piece of treachery, that history records.

** Vid. The Northern Courts. Vol. II pag. 331: "The doctrine, by which it was attempted to vindicate the bombardement of Copenhagen and the seizure of the Danish fleet, might be cited as sanctioning the most cruel and wanton oppressions, and ought to fill the minor courts of Europe with the most serious apprehensions."

Digitized by Google

engelske Nation spillede God save the King, forsikkrede de tilstedeværende Nordmænd — som han burde gjengjelde denne Artighed og som han fandt det upassende at lykønske til Foreningen med Sverrig — "at hvad Uretfærdighed end England havde begaaet mod Danmark, det var alt Handlinger af Ministeriet, som det engelske Folk havde afskyet." * Dog — herom synes Constables Diplomat at være aldeles enig med John Brown, Conway og os. Vi ville da ikke opholde os længere herved; men imod ham paastaae vi, at England vistelig alene har Ansvaret for Danmarks politiske Forfald siden 1807; (og anden Aftagelse erkjende vi ikke) thi det er saa langtfra, at her før hiin ulykkelige Krig var Spor til nogen "politisk Sygdom," end sige til en "ulægelig" Kræftskade, at meget mere vort Statslegeme dengang bugnede af Kraftfylde, og hvis nogen Sygdom i denne Tilstand var at befrygte, skulde den vistelig være bleven af den sthenieke, og ei af den asthenieke Art. Derved forstaaer jeg, hvad Alle, som kjendte Danmark og Norge før 1807, ville kunne be-

* Vid. A. Narrative of a Journey trough Norway. Part of Sweden and Denmark, by D. Conway. Edinb. 1829.

Digitized by Google

vidne: at vor i 40 Aar saa stærkt tiltagne Handel og de paa samme Tid til det høieste stegne Kornpriser havde udbredt en Velstand, ja Rigdom i begge Kongeriger, hvilken formedelst den dermed følgende Luxus og Nydelsessyge truede Moraliteten og følgelig Nationalcharakteren med en farlig Indflydelse, og vistnok en Indflydelse paa Statslegemets "vitale Dele," men ingenlunde dem, som den engelske Forfatter maa tænke paa, naar han siger, at disse vitale Dele ere siden 1807 og 1815 blevne farligere angrebne af Sygdommen. Thi siden denne Epoche er det ikke længere Rigdommens Farer, vi have at frygte for, men det er Fattigdommens, Næringsløshedens og Modløshedens trykkende Onder, hvilke det danske Folk (ligesom flere i Europa) har at kjæmpe imod. Mange ere i de to sidste Decennier blevne Offere for disse Fiender, ligesom Mange i det næst foregaaende Tidsrum hengave sig som et Rov for den aldrig slukte Guldtørst, den aldrig mættede Handelsaand, den aldrig tilfredsstillede Forlystelsessyge. At der af den sidste Sygdom er blevet en Levning tilbage i vort nu forresten af andre Onder lidende Statslegeme, kan vel ikke nægtes; men ligesom man i Medicinen undertiden har den Trøst, at een Sygdom

Digitized by Google

fordriver den anden, saaledes haabe vi, at Nutidens Trængsler ville i det mindste bevirke en Lindring, om ikke et fuldkomment Ophør af de tidligere Onder.

Men det var ikke over denne Materie, jeg i nærværende Afhandling nærmest vilde underholde mine Læsere. Jeg har bebudet et andet, skjøndt beslægtet Thema, det er Tid at slutte Indledningen og gaae over til Texten selv.

1. Den første og største Grund vi da have til at glæde os, bliver af de Fleste forglemt, enten fordi vi have den tilfælleds med saa mange andre Folkeslag, eller fordi det Gamle overhovedet letteligt unddrager sig vor Opmærksomhed: jeg mener det store Fortrin: at vi ere Christne og nøylig evangeliske Christne. Det er ikke alene Christendommens Sammenligning med Hedenskabets Vildfarelser og Barbarie, der kan gjøre dette vort Fortrin indlysende for Enhver, men ogsaa Jevnførelsen af vor Tro med andre Monotheisters, saasom Jødernes og Muhamedanernes, kan overtyde enhver Tænkende om den store Velgjerning, der vederføres os af Forsynet, da det lod os fødes af christelige Forældre og opdrages i en Stat som Danmark. I tusinde Aar har det glade Budskab om Guds Søns Komme

til Verden for at frelse de syndige Mennesker, været forkyndt i vort Fædreland. I tusinde Aar have Millioner fundet Veiledning, Trøst, Glæde i dette Budskab. Det skal ikke tabe noget af sin Betydning ved sin Ælde: bliver dog Menneskeslægten, alt som den ældes og skrider frem i sand Oplysning, stedse mere og mere skikket til at optage i sig alle Christendommens Forjettelser og Goder! "I skal kjende Sandheden, sagde Christus, og Sandheden skal gjøre Eder frie." Men den Frihed, som her loves den christelige Sandheds Venner, er den høieste og dyrebareste; thi den bestaaer i Aandens Frigjørelse fra Lastens Herredømme; i Løsrivelse fra syndige Vaner, Tilbøieligheder og Tanker; Befæstelse i Kjerlighed til det Gode. Til at naae denne Grad af christelig Fuldkommenhed udfordres baade klar Indsigt i Religionens Lærdomme, og fortsat Øvelse i at ordne Villien under den christelige Morals Forskrifter, altsaa tvende Betingelser, hvoraf den ene mere er Forstandens, den anden mere Hjertets Sag. Derfor er det vistnok ingenlunde tilstrækkeligt til det foresatte Maals Opnaaelse at tilegne sig Tidens Oplysning; men dette er dog et stort Hjelpemiddel, og, naar det understøttes af en religiøs Opdragelse, der tidligen og stadigen giver

Digitized by Google

Følelsen og Gemyttet den rette Næring og tilbørlige Retning, vil det i Almindelighed befindes ufeilbarligt. At Religiøsiteten i den sidstforsvundne Tid var svækket, og at Sæderne følgelig, uagtet Culturens Kjæmpeskridt, forværredes i vort Land som overalt i Europa, er almindeligen erkjendt; men at sætte dette eller nogetsomhelst Tab paa Oplysningens Regning, strider imod al sund Logik. Deri feilede visselig det attende Aarhundrede ikke, at det vilde have Menneskeslægten oplyst; men mange af dets Skribenter, Lovgivere og Opdragere feilede, idet de ansaae den gammeldags Christendom for aflægs; Bibelen og den deri indeholdte Aabenbaring for at være enten usand eller dog nuomstunder overflødig; idet de drømte at have oplevet Fornuftens myndige Alder, hvori Mennesket skulde være sig selv nok og kun behøve af en philosophisk Moral at oplyses om Buddene for strax og ubetinget at følge dem, da dog Erfaringen lærer os, at Kundskabens Erhvervelse er det lettere, men Morallovens Overholdelse det sværere, hvortil vi behøve alle de Hjelpemidler, som Aarvaagenhed og Bøn, Granskning og Selvprøvelse, Fornuft og Aabenbaring kunne afgive. Dog var det ei alene svage Aander, som nærede denne Vildfarelse; men nogle af de

Digitized by Google

stærkeste og herligst begavede deelte den. At f. E. en saa skarpsindig Philosoph som Kant kunde troe, som han alvorlig gjorde, at en philosophisk Sædelære, aldeles løsreven fra Religionens Sanction, skulde være tilstrækkelig til Menneskets Belæring og dets Opdragelse til Hellighed, er et stort og mærkeligt Misgreb, hvilket kun en kort Tid kunde vinde Bifald, saalænge man nemlig ikke havde seet Frugterne deraf paa Gemytter, der manglede det religiøse Element (hvilket laae skjult hos Kant, ham selv ubevidst). Indtil man havde gjort denne Erfaring, haabede man i enhver Kantianer at see et Ideal af sædelig Fuldkommenhed. Og hvilket Menneske maatte dog en efter Kantiske Principer conseqvent dannet Yngling vorde? Mon ikke enten en kold Stoiker, eller en stolt Deist? Sindrig er den Lignelse, hvormed Frederik Schlegel har beskrevet Kantianernes Moral, i Sammenligning med den religiøse: "Die Pflicht der Kantianer verhält sich zu dem Gebot der Ehre, der Stimme des Berufs und der Gottheit in uns, wie die getrocknete Pflanze zur frischen Bluhme am lebenden Stamme." * Ja, fortørrede, følelses- og hjerteløse Mennesker skulde vi have faaet, dersom vi havde været

* Athenäum, 3ter Band.

Digitized by Google

daarlige nok til at give Slip paa den gamle, trofaste, kjerlige Opdrager, Bibelen, og i dens Sted indføre det kategoriske Imperativ med dets hele eensidige, paa Begreber alene beregnede Formalismus. Og endnu værre havde Menneskeslægtens Vilkaar været, dersom man istedenfor den Kantiske Moral, som dog indskjærpede Lovens Hellighed (imedens den opoffrede Evangeliets Kraft) havde lyttet til den anden herskende Tidsphilosophie, hvilken det er Kants Fortjeneste at have fortrængt, jeg mener den fra Frankrig udgangne Lyksaligheds- og Klogskabslære, som man vel rettest kalder efter Helvetius, og som for Menneskene i Almindelighed var langt mere tillokkende end den Kantiske, da den lærte Mennesket at betragte Lyksalighed som det høieste Gode; men ved Lyksalighed forstod man den størstmulige Sum af sandselige Nydelser. Imellem denne Philosophie og den Kantiske deelte de oplyste Europæere sig imod Slutningen af det attende Aarhundrede omtrent paa samme Maade, som Romerne under de hedenske Keisere deelte sig imellem den epicuræiske og den stoiske Moral: Mængden, som lokkes af de sandselige Glæder og som kun ved Religionens stærke Paamindelser kan bevæges til at tilsidesætte det Behagelige for

Ret og Pligt, hengav sig til et sorgløst, sybaritisk Liv; og de faa stærkere Aander, som lyttede til Fornuftens alvorlige Stemme og gave de høiere Philosophie-Ideer Rum i deres Hjerter, bleve, ligesom fordum Stoiker, saaledes i Aarene 1780 til 1800 — Kantianer.

Ogsaa vi agte Zeno og Kant efter Fortjeneste; vi læse Senecas, Marc Aurels, Epictets, som Kants Skrifter med stor Fornøielse og have lært meget Sandt og Godt deraf; men vi læse med endnu større Glæde den hellige Skrift, og vi føle til vor Beroligelse, at vi heri have et fastere prophetisk Ord, som vi gjøre vel i at agte paa og holde fast ved. Jeg har her antydet et Fortrin, som vort Fædreneland har tilfælleds med hele den protestantiske Kirke, dette: at Guds Ord der læres reent og puurt, idet Lærerne stedse henvise til Biblen, som staaer aaben for alle Menighedens Lemmer og hvori de opfordres til selv at eftergrandske, om og de Lærdomme, der foredrages dem som Christi og Apostlernes, forholde sig saaledes. Hvis vi derfor allerede prise os med Rette lykkelige, fordi vi ere Christne (saaledes som Christendommens første Forkynder i Danmark, den ædle Munk Anschar, visselig var det) da maae vi skattere os dobbelt lykkelige

Digitized by Google

ved at være evangeliske Christne, og som saa-danne frie for at troe alt det Tant og alle de Fabler, som Uvidenhed og Pavetaand i Middel-alderen har indblandet i den gamle katholske Troe; ved at være Protestanter i Ordets ægte Betyd-ning d. e. Christne, ligesaa standhaftige i at for-kaste de menneskelige Tilsætninger til Jesu rene Lære, som villige til at underkaste os denne i dens Reenhed og Fuldstændighed, følgelig ogsaa da, naar den byder os at gjøre Vold paa Kjød og Blod, at aflægge vore Skjødesynder og mod-staae vore Yndlingstilbøieligheder; ogsaa naar den byder os at tage Korset op, og følge Jesum ad Livets tornefulde Vei. Til saaledes at indføre Christendommen i Livet, hører et fortroligt Be-kjendtskab baade med dens Aand og dens enkelte Bud; og dertil giver vor protestantiske Kirke den bedste Anledning, deels ved dens offentlige Guds-tjeneste, der stedse er forbunden med Guds Ords Forkyndelse (imedens den hos Catholikerne som oftest holdes uden Prædiken) deels ved at tilstaae Folket fri Bibellæsning, hvilken af Paven er forbudt.

Endelig maae vi ogsaa overveie den store Velgjerning, Luther viste Staterne og deres Styrere, ved at unddrage dem fra Pavens

Digitized by Google

Herredømme og Indflydelse i verdslige Sager. Hvor lidet en Stat kan stole paa sine Borgeres fuldkomne Hengivenhed, saalænge de i mange Dele staae under et fremmed, udenlandsk Overhoved, vise, forunden meget andet, Englands ængstlige Underhandlinger med de irlandske Catholiker. At tilstaae disse lige Rettigheder med Protestanterne, vil efter mange engelske Statsmænds (f. Ex den sidstafdøde Hertug af Yorks) Mening medføre den engelske Constitutions Undergang; og ligesaa farligt synes det afslaae et Ønske, uden hvis Opfyldelse Irland stedse vil ansee sig for Stifbarn og troe sig uretfærdigen behandlet. Hvor ulykkelig en Stilling for den retfærdige og velsindede Statsstyrer, at maatte finde det lige farligt baade at bevilge og at nægte et Ønske, som er tilfælleds for 5 Millioner Undersaatter! "Saalænge man ikke kan overbevise mig om — sagde en engelsk Minister ved de forrige Parlamentsdebatter — at en halv er ligesaa meget som en heel, giver jeg ikke mit Samtykke til, at Borgere som kun have en halv Hengivenhed for Staten (den anden halve Deel raader Paven over) faae lige Rettigheder med dem, som skjenke Staten en heel Hengivenhed." Den Mand, som tænkte saa, var i

Digitized by Google

Sandhed hverken Despot eller Intolerant (som man tit letsindigen kalder alle dem der modsætte sig Catholikernes Emancipation) han er bekjendt som en viis Statsmand og stor Menneskeven. Men Grunden til, at denne Danmark uvedkommende Sag her berøres, er ingen anden, end at minde alle Danske, og navnligen dem, som paa den sidste Tid have havt saa travlt med at undervurdere vor "Statskirke" og istedenfor den at ønske en babylonisk Mangfoldighed af Kirker indført i vort Fædreneland (omtrent som i Nordamerica) om deres Ubetænksomhed og vise dem, hvor uoverlagt deres Ønske er, og hvor lykkelige vi bør skatte os ved at have kun een Statskirke, da denne er grundfæstet efter luthersk Skik og Orden. Dersom Nogen ikke her vil troe mig paa Ordet, vil jeg lade en Englænder tale, der hjemme fra kjendte den modsatte Forfatning, og som har anstillet Sammenligning imellem denne og vores. Det er en Mand, mere bekjendt for sin Frimodighed, ja Dristighed i Dadel, end for Tilbøielighed til at rose Danmark; kort sagt: det er den bekjendte Molesworth, engelsk Minister ved det danske Hof i Christian Vtes Tid, over hvis i Trykken udgivne Memoirer nysnævnte Konge blev særdeles fortørnet. Denne Mand vil

Digitized by Google

vist Ingen mistænke for Partiskhed imod den danske Kirke, eller dens kongelige Beskytter; og han siger i det 16de Capitel af bemeldte Værk, hvor han handler om Religionen, Geistligheden og Videnskaberne:

"Den store Eensformighed i Troen, som findes i Norden, skyldes Fyrsternes Oprigtighed, som her begyndte Reformationen; thi det er klart, at de gjorde det af Gudfrygtighed, og just derfor arbeidede de med Held paa deres Undersaatters Omvendelse og gik frem paa den rette Vei. Istedetfor at i England og andensteds Statsgrunde og andre blandede Hensigter havde i det mindste ligesaa megen Deel deri som Samvittighedens Overbeviisning, saa at Reformationen kun blev halvt gjort, fordi vore Fyrster vaklede i deres Meninger, og fordi de kun beskyttede de kirkelige Partier i Forhold til som de fandt deres særegne Interesse deri. Hvor fordeelagtigt det er for en Fyrste, at hans Undersaatter ere alle af een Tænkemaade i Religionssager, viser sig aabenbarligt i Danmarks Exempel, hvor der i Henseende til Religionen hverken er Partier eller Stridigheder, hvilke gemeenlig falde tilbage paa Regjeringen; tvertimod ere alle Mennesker der

enige i hvad der angaaer Salighedens Vei, og de Pligter, man skylder Kongen."

Hvormeget vilde ikke England og Frankrige give for en saadan Overeensstemmelse! Hvormeget vilde ikke Kongerne af Preussen og Nederlandene opoffre for at en saadan Harmonie kunde tilveiebringes imellem deres Undersaatter! Lader os da heller ikke oversee dette Gode, som vi have vore Forfædres faste Bibeltroe, og vore Kongers, især Christian IIIdies og Frederik IIdens Viisdom at takke for! Desuagtet kunne vi gjerne, som enhver Christen bør, ære Samvittighedsfriheden og tillade den Minoritet af Dissenters, som eengang have faaet Borgerret i vort Fædreneland, at boe fredeligen iblandt os og dyrke Gud efter deres Fædres Viis. En saadan Ret have, som bekjendt, ikke alene endeel Catholiker men endog Jøder i Danmark erholdt, og den vil sikkerlig aldrig vorde dem betaget. Kun maa Staten sørge for, at deres Antal ei bliver saa stort, at det kunde true Statskirken med Omstyrtning eller Fortrængelse. Eet er nemlig at tillade de dissenterende Religionspartier, som eengang boe i et Land, fri Cultus (hvilket ikke bør nægtes) eet andet er at indkalde saadanne Partier eller begunstige deres Udbredelse: hvilket jeg anseer i Al-

Digitized by Google

mindelighed for uklogt; og, da ingen Pligt byder Staten det, troer jeg den Regjering handler rigtigst, som vogter sig, saavidt muligt, for at mangfoldiggjøre Confessionerne i Landet, og arbeider (dog uden Tvang) paa at opretholde den Enighed, Fædrene saa lykkeligen have indført og befæstet. *

Adskillige Theologer, især af den Skole som nu kaldes den supranaturalistiske (fordum den orthodoxe) have i vore Dage ønsket, at den danske Kirke skulde deles i tvende Samfund, hvoraf det ene skulde bestaae af de Rettroende i Landet, det andet af de saakaldte Rationalister, begge under Regjeringens Beskyttelse. Jeg anseer dette Forslag for ligesaa skadeligt i sig selv, som det, ifølge den danske Kongelov, er miværksætteligt. Ingen vilde ansee en rationalistisk Menighed for ægte-luthersk; den vilde vedhænge den en macula

* Da min Plan kun tillader mig Antydninger, henvises de, som fordre en omhyggelig Deduction af Grundene for den fremsatte Paastand, til Hr. Conferentsraad Ørsteds juridiske Tidsskrift, 12te Binds 1ste Hæfte S. 213 følg. hvor det gjøres indlysende, at en saa fri Religionsforfatning, som der finder Sted i de nordamerikanske Fristater, ikke i Danmark lod sig indføre uden øiensynlig Uretfærdighed og stor Fare for sædelig Opløsning.

Digitized by Google

hæreseos, som ei kan bestaae med almeen Agtelse, og neppe vilde nogen af Statens Embedsmænd offentligen bekjende sig dertil, om de end i Hjertet gav den Medhold. Men ogsaa for den rene Lære selv vilde en Affondring være til Tab. Nu, da alle Statens Borgere, hvoriblandt findes ei alene Nationalister men endog Naturalister, bivaane een og samme Gudstjeneste, hvilken er beregnet paa orthodoxe, evangeliske Christne, drages mangen redelig Tvivler over til den faste Aabenbaringstro. Havde man i det 18de Aarhundrede fulgt hiint Delingsprincip, vilde der i Tydskland og Danmark kun blevet lidet tilbage af den lutherske Kirke, istedenfor at vi nu tør haabe at see den, uformindsket, blomstre igjennem Aartusinder, efterat den sidst forløbne Tids Vantro har tabt sig, som et forbigaaende Onde. Et Schisma tjener kun til Vildfarelsers Befæstelse for en længere Tid, end de ellers vilde holde sig.

Men ligesom det er den danske Regjerings Pligt, ifølge Kongeloven, at forsvare og opretholde den synlige Kirke i Landet, saaledes maa det være Menighedens Medlemmer selv overladt at bringe den usynlige d. e. Christi sande Kirke til at blomstre og bære Frugt. Det danske Folk har længe havt Roes for at være et

Digitized by Google

gudfrygtigt Folk. Som saadant viste det sig navnligen i Reformationens Aarhundrede. Bugenhagen, Luthers Ven og Collega, som blev hidkaldet for at gaae Christian III og hans Theologer tilhaande ved at ordne Kirkevæsenet, skrev til sine tydske Velyndere og Venner, at han ingensteds havde fundet et saa lærvilligt og gudfrygtigt Folk*; hvorfor han her havde hentet stor Lyst og Glæde. Nu er det vel saa, at den sidste Tid har berøvet os med saa mangt andet Gode endeel af denne sande Nationalære. Folket har under de tre sidste Konger langt fra ikke viist den Religiøsitet som under Christian III, Frederik II og Christian IV ɔ: i det første Aarhundrede efter Kirkeforbedringen, da alle Stænder bleve ligesom gjenskabte og gjennemtrængte af en høiere

* Biskop Münter har i sin Reformationshistorie anført flere af Bugenhagens Breve. Vi sigte i det Ovenstaaende til et Brev, som er stilet til Churfyrsten af Sachsen, hvori forekommer: Ich habe nirgend gewest, da man so gern und viel Predigen höret, als in Dännemarken; auch des Werkeltages, auch des Winters, auch vor Tage und des Feyertags den ganzen Tag über, und beten fleißig. Dieß ist meine Freude und Lust, die ich da geholet und gewonnen habe, davon Ew. Gnaden ohne Zweifel auch fröhlich ist und danket Gott.

Digitized by Google

Aand, der viste sine Frugter i en stræng sædelig Vandel, i en fyrig Fædrenelandskjerlighed og et uforfærdet Mod; ja den nærværende Generation er ikke engang i Besiddelse af saa almindelig en Fromhed, som den der endnu fandtes hos det danske Folk i Overgangsperioden fra 1650 til 1750. Under Frederik V begyndte, ved Siden af saa meget Skjønt og Godt, den franske Atheisme, den engelske Deisme og den tydske Naturalisme at udbrede sig hos os, først iblandt de høiere Stænder, og siden trængte det Onde stedse længere og længere ned i Stammen, indtil det omsider angreb Roden, og saaledes truede hele det skjønne Træ, som nys overskyggede det ganske Land, med Kræft og Undergang. I denne Henseende have vi da ikke meget at rose os af fremfor Europas øvrige protestantiske Folkeslag. Det maatte da være 1, at Giften ikke blev tilberedet i vort Fædreneland; thi skjøndt Danmark, saavelsom Norge, har i ethvert Fag frembragt mange originale Forfattere; har der iblandt Fritænkere ikke været nogen Udmærket; Alle, som i disse Riger have angrebet Christendommen, vare (paa een eneste dansk Student nær, og han var deels meget ung, deels dømtes han snart til at forlade Landet) daarlige Hoveder, hvilke Folket

Digitized by Google

aldrig vedkjendte sig som sine, saaledes som Tilfældet var i de tre ovennævnte Lande. 2, At Vantroen i lang Tid fandt kraftig Modstand, ei alene blandt Geistligheden, men i alle Stænder; og at den hæderlige danske Bondestand aldrig lyttede dertil, men holdt sig — paa ganske faa Undtagelser nær, og disse maae da tilregnes slette Lærere — til Fædrenes Tro. Alligevel er det ligesaa sandt, som let begribeligt, at den nu i tvende Generationer begunstigede Tidsaand maa paa mange Maader have skadet ogsaa Almuens Religiøsitet og Moralitet. Følgerne heraf have atter aabenbaret sig i det offentlige Liv og vakt Ønsket om, at Fortidens Eenfoldighed i Sæder maatte gjenvindes, og da kunne bestaae med vor Tids Oplysning. Men saa ofte dette Ønske frembringes, maa det gjentages, at dersom vi ville have Forfædrenes Sædelighed, deres Trofasthed, Tapperhed, Fromhed, Redelighed og Fædrelandssind, da maae vi begynde med at give vore Børn og Samtidige Fædrenes Bibeltro, deres Ærbødighed for Christendommen, for Kirken og deres Tillid til Ordets værdige Lærere. Alle, som bygge Statssystemer, Regjeringsformer og Lovgivninger paa nogen anden Grundvold, de

Digitized by Google

bygge deres Huus paa Sand — og dette Huses Fald vil blive stort.

2. Som den næste Grund til patriotisk Glæde nævner jeg, at vi endnu, uagtet de store Tab vi have liidt, ere i Besiddelse af vore Fædres Land, vore Fædres Kongestamme og vore Fædres Sprog. Kosmopoliten maa tit nok gjentage for os sit Trøstesprog: ubi bene, ibi patria*; vi unde ham gjerne sin Tilfredshed i det fremmede Land, ja vi agte ham, naar han troligen opfylder sine Pligter imod den Stat, hvis Borger han blev, ikke ved Fødselen, men ved frivilligt Valg: men vi føle dog den dybe Betydning, som ligger i Benævnelsen Fædreneland, og glæde os med Rette ved at kunne boe i vore Forfædres Pauluner, tale deres Tungemaal, og beherskes af det Kongehuus, hvis glorværdige Forfædre herskede over dem. Det skjønneste og naturligste Billede af en Stat er jo Synet af en med Viisdom ordnet og med Kjerlighed bestyret Familie. Hvad den ærværdige Stamfader er i et saadant Huus, det er den elskede Konge i sit Folks store Forening. Og ligesom der i Patriarchernes Telte var Sorg, naar Mangel paa Plads og Græsgange, eller naar Hungersnød

* Hvor jeg lever vel, der er mit Fædreneland.

Digitized by Google

og andre Plager nødte nogle Grene af Familien til at affondre sig: saaledes opstaaer der Kummer og hjertelig Længsel, naar Krigsnød eller anden Vold tvinger et Folk i vore Dage til at dele sig. Vor Levetid traf ind i de store Omvæltningers Dage. I et Par Decennier hørte det fast til Dagens Orden, især i Tydskland og Italien, at sønderlemme de gamle Stater, at dele Nationerne, fordrive de gamle Herskere og indsætte nye Magthavere over de splidagtige Folkestammer. Vi have ofte læst de meest rørende Afskedsbreve fra Fyrster til deres gamle Undersaatter, og fra Undersaatter til deres gamle Fyrster, i Anledning af slige unaturlige Delinger. Navnligen erindre vi, fast med Taarer, de rørende Afskedsbreve, som efter Freden til Tilsit vexledes imellem Kongen af Preussen og flere aftraadte Provindser. Omsider syntes Revolutionernes Kreds at være gjennemløbet og en ny Tingenes Orden at være befæstet i Europa. Vort lille Danmark havde som en klippefast Øe i det oprørte Hav undgaaet Stormenes Ødelæggelse. Det havde været et Tilflugtsted for Ulykkelige og Forfulgte af alle Nationer; det havde med sjelden Upartiskhed vedligeholdt sin Neutralitet og viist de politiske Partier af forskjellig Tendents og forskjellig Farve væsent-

Digitized by Google

lige Tjenester. Alle Europas Konger maatte takke Danmarks Souverain for den behagelige Erfaring, som man her gjorde i fuldeste Omfang: at hvor Regjeringen er faderlig og retfærdig, kan selv det vildeste Frihedssværmerie (som der rasede i den største Deel af Europa Aarene 1790—1797) ei anstikke et oplyst og taknemmeligt Folk; thi, som jeg ovenfor har sagt til Berømmelse for Danmarks ædle Minister, A. P. Bernstorf:

Naar sig Furien nærmed, han peged paa Daniens Sletter,
Og beskjæmmet hun flux skjulte sit truende Blik.
Thi hvad hisset hun loved til Løn for Kongemord, Oprør,
Saaes her i Konningens Land: Velstand, Frihed og Lys.

Ogsaa vil det endnu være i frisk Erindring, at meer end een af de landflygtige Fyrster og mange franske Adelsmænd fandt her et venligt Asyl. De ældre iblandt os ville erindre, at have hørt af franske Emigranter, hvad jeg som Student oftere har ladet mig fortælle, hvorlunde disse Fremmede forundrede sig over allevegne i Danmark at finde Almueskoler, og at, som en Følge deraf, vore Bønder og Tjenestefolk kunde

Digitized by Google

læse og skrive, ligesom og at Hoveriet her enten var afskaffet eller ved Love bestemt, og endelig at Bønderne her vare velhavende og frie for Stavnsbaand. "Hvor er det muligt! udbrøde da disse fyrige Sydboere; i Frankrig, hvor Bønderne vare Livegne og fattige Hoverietjenere, hvor de hverken kunne læse eller skrive, der gjøre de Oprør, afbrænde Adelsmændenes Slotte og bringe deres Herremænd i Fængsel ja under Guillotinen! I Danmark, hvor man giver dem en saa fri Stile og behandler dem som frie Mænd, misbruge de ikke deres Frihed, men ere rolige og tilfreds, elske deres Konge og Herskab! Sligt forekommer os høist mærkeligt!" Men ved at leve nogen Tid i vort Land lærte de at kjende den faste Grundvold, hvorpaa Kongemagt og Borgerlykfalighed hviler; og de begrebe da snart, hvor forgjæves det vilde være, om enkelte urolige Hoveder vilde under en saadan Regjering og hos et saadant Folk prædike Revolution og Oprør. De maatte tilstaae, at Danmark var det Sted, hvor der fandtes baade de fleste og de bedste Royalister, skjøndt ingen Trælle. Hvor meget var ikke denne Erfaring værd paa en Tid, da Kongedømmet, paa Grund af Misbrug, især hos Europas sydlige Nationer, begyndte i mange

Digitized by Google

Lande at blive forhadt, og næsten allevegne agtedes ringere end den republicanske Forfatning!

Men ligesom vort Fædreneland, ifølge denne og flere Grunde, burde vente sig en taknemmelig Erindring og venlig Medfart hos Europas Royalister; saaledes syntes det berettiget til Agtelse hos alle constitutionelle og republicanske Folkeslag; thi den danske Regjering blandede sig aldrig i fremmede Folks indre Anliggender. Hvilende trygt paa de gamle nordiske Løver, og omringet, i sit Land som i sit Skjoldmærke, af de trofaste danske Hjerter, saae Danmarks Konge Naboernes politiske Omveltninger, visinok ikke uden Medynk og broderlig Deeltagelse, naar en ædel Regent, som Ludvig XVI, maatte uskyldig bøde for sine Forgjængeres Brøde, men dog uden fiendtligt Angreb paa Folket, som gav sig en ny Regjeringsform. Saasnart denne af Folket var bleven hyldet og factisk bestod, blev den ogsaa af vor Regjering erkjendt, og saaledes fik den franske Republik sin Repræsentant ved det danske Hof paa en Tid, da kun Bernstorfs Klogskab, i Forening med Kronprinds Frederiks erkjendte Retsind, kunde afværge ugunstige Følger deraf hos Europas

Digitized by Google

gamle Hoffer.* Ligesom der senere kom en Tid under Napoleons almægtige Autokratie, da man sagde om Paven, at han var den eneste Protestant i Europa (fordi han protesterede imod Napoleons Herredømme) saaledes sagde man i Paris under den franske Revolution, at Kronprindsen af Danmark var iblandt Europas Fyrster den eneste Frihedsven. Der kan neppe være nogen Tvivl om, at hvis Danmark havde været en Magt af første Rang, vilde det, med denne vise Politik, med denne Ærbødighed saavel for arvede som erhvervede Rettigheder, saavel for Kongernes som Folkenes Interesse, have forebygget mange af de ulykkelige Folke- og Borgerkrige, som hærjede Europas skjønneste Lande i en Snees Aar. Men maaskee var det da ogsaa paa Grund af indvortes og udvortes Fristelser blevet vanskeligere for vor Regjering at holde Retfærdighedens Vægtskaal saa lige, og at bevise paa eengang saa stor Uegennyttighed og saa megen Humanitet. Da nu Æren og et ubesmittet Navn er bedre end Rigdom og udstrakt Herredømme, kunde vi lettelig trøste os over vor Stats ringe Omfang, saalænge Over-

* See Bilagene til C. U. D. v. Eggers Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Statsministers A. P. Grafen v. Bernstorf. Kopenhagen 1800.

Digitized by Google

magten ikke gjorde Brud paa vore helligste Følelser.

Desværre! blev dette Brud gjort ved Tvillingrigernes uretfærdige Sønderlemmelse. Den Danmark aftvungne Kieler Fred var en passende Slutning af det Sørgespil, som aabnedes med Kjøbenhavns Bombardement. Naturligviis have de, der misbrugte Overmagten til den Svageres Undertrykkelse, søgt at forsvare lige saavel den anden Uret som den første; men forgjæves. Danmarks Alliance med Napoleon maatte tjene til Paaskud for den sidste Fornærmelse. Alligevel veed enhver oplyst Mand i Europa, at Danmark først sluttede sig til Napoleon, da det af England blev overfaldet, og at det aldrig understøttede Napoleon i at udbrede hans Voldsherskab over Nabostaterne, men kun stod ham bi, forsaavidt begge Stater havde Krig med Storbrittanien. Det eneste Factum, man har anført for den modsatte Mening, er: at Danmark laante Keiseren et lidet Hjelpecorps til at forfølge Major Schill og hans Bande. Men ihvad man forresten vil dømme om Schills Foretagende, saa er det vist, at hans Landsherre, Kongen af Preussen, havde erklæret ham for en oprørsk Undersaat og Deserteur, og at han lod Schills Kammerader

Digitized by Google

strængt afstraffe*. Imod en Saadan kan en allieret Magt, hvis Sag det ikke er at bedømme fremmede Undersaatters Handlinger, vel være bekjendt at lade sine Tropper rykke i Marken. Den anden Deeltagelse i Tydsklands Anliggender, som Mange have bebreidet vor Regjering, er, efterat Sammenhængen blev bekjendt, faldet ud til dens største Ære; jeg sigter til Danmarks Opførsel imod Hamborg i Aaret 1813. Denne blev af Danmarks Fiender forsætligen fordreiet og fremstillet i et falsk Lys. Hamborgs Senat, som kjendte Sandheden, fordulgte den, enten af Frygt for de allierede Magter, eller af gammel Ugunst mod Danmark. Men da en dansk Forfatter neppe kan tale herom, uden at mistænkes for Partiskhed, vil jeg overlade en retsindig Tydsker Pennen, saalænge Talen er om disse spændte Forhold. Saaledes skriver den velunderrettede Forfatter til "Materialien zu einer Chronik der Herzogthümer Schleswig und Holstein, vom An-

* Schill selv faldt som bekjendt ved Erobringen af Stralsund. Hans Kammerader, som vare dragne efter ham, bleve af den preussiske Regjering stillede for en Krigsret i Colberg, og af denne dømt til Cassation og Fæstningsstraf. See Denkwürdigkeiten und Reisen des Obristen v. Nordenfels, herausgegeben von Riedmann 1830. S. 291.

Digitized by Google

Anfange des neunzehnten Jahrhunderts an," * hvilken Forfatter vi nu af Professor Falcks Opgivende vide at have været den Aar 1828 i Lübeck afdøde Ritmester von Böhme.** Denne Historieskriver siger: "I Hamborg vedvarede (endnu Aar 1815) det ufornuftige Had imod alt hvad der heed Dansk, med lige Hæftighed; thi Senatet undlod at oplyse Folket om den egentlige Sammenhæng af de Forhold og Begivenheder, som havde fundet Sted i Aaret 1813; det fortang endnu — da det dog efter Russernes Afmarsch ikke længere behøvede at tage de ellers fornødne Hensyn i Betragtning, — at den Capitulation, som Haffner udvirkede for Staden (Hamborg) hos de franske Commandanter, var bleven sluttet efter Senatets Ønske, og at Stadens foreløbige Besættelse af danske Tropper var skeet paa Senatets udtrykkelige Forlangende og for at afvende stor Ulykke. Da traadte den som genialsk Skribent og ivrig Patriot bekjendte v. Heß (der under Hamborgs første Besættelse af Russerne havde som Chef for Borger-

* See Falcks Staatsbürgerliches Magazin, 6ter Band 1826, pag. 65 fg.

** Samme Tidsskrift, 8 B. S. 255.

Digitized by Google

garden taget virksom Deel i Begivenhederne, og var vel underrettet om det Forefaldne) frem med Frimodighed og gjorde Sandheden offentligen bekjendt i sit Skrift: Agonien der Republik Hamburg im Frühjahr 1813." (Hamb. 1815.) Foruden en Mængde andre Oplysninger, som blot angaae Staden Hamborg, viste han klart og med retfærdig Bedømmelse, hvad Danmark havde gjort for Hamborgs Bedste, og gjort selv endnu efterat det var blevet saa uretfærdigt behandlet af de allierede Magter; og idet han lod de Mænd vederfares Ret, hvilke, som Fuldbyrdere af den danske Konges Villie, havde handlet med den meest udmærkede Humanitet og tildeels lidt derfor, dadlede han bittert Senatets vedvarende Taushed, og stillede det Ugrundede i Hamborgernes brutale Had til Danmark i det klareste Lys. For Senatet var en saadan Offentliggjørelse ingenlunde behagelig, og et Medlem af samme, Senator Bartels, udgav et Skrift, som han vel kaldte Berigtigelse af Agonierne (Hamb. 1815), men hvori han dog maatte tilstaae, at Danmark paa mange Maader havde gjort sig fortjent af Hamborg og afvendt megen Ulykke fra Staden; at følgelig det imod Naboriget herskende Had var en Usømmelighed (eine Unschicklichkeit) paa hvis

Digitized by Google

Udryddelse han som Politiemester ofte hemmeligen havde arbeidet.* Men at Senatet havde vidst noget om Haffners Forhandlinger med Franskmændene, og at disse saavelsom Stadens foreløbige Besættelse af danske Tropper var skeet efter sammes Ønske, nægtede Dr. Bartels bestemt. Nu udgav Haffner (1815) en "offentlig Erklæring om sin Deeltagelse i de Forhandlinger som gik forud Hamborgs Gjenbesættelse af de franske Tropper", hvilket Skrift indeholdt de fuldstændigste Oplysninger angaaende den omstridte Punkt. Vel lod Bartels ogsaa trykke Bemærkninger imod denne Erklæring; men der udkom endnu flere Skrifter i dette Anliggende**, i hvilke Sandheden blev uimodsigeligen beviist, saa at Alle, som ikke vare blændede ved den høieste Uforstandighed eller ved ond Villie, bleve overbeviiste om deres havte Uret imod deres Naboer. Alligevel udfordredes der flere Aar, inden den altfor dybt rodfæstede Fordom kunde ganske beseires. Mindet om saa meget Godt og den

* Den almindelige Mening var, at Pøbelens Had til de Danske blev af nogle fornemme Mænd hemmeligen næret. J. M.

** De opregnes, tilsammen 11, i Staatsbürg. Magazin, 6 B. S. 66—67.

Digitized by Google

menneskekjerlige Modtagelse, som Tusinder af udvandrede eller fordrevne Hamborgere havde fundet i Hertugdømmene, burde vistnok tidligere have bevirket dette; og at dette ikke skeete, geraader den skyldige Part ikke til Ære."

Saavidt den upartiske v. Böhme. Hans Fremstilling af Sagen er aldeles overeensstemmende med Sandheden. Følgelig kunne vi roligen see Eftertidens Dom imøde, hvad denne Sag angaaer. Men man har ogsaa fra en anden Synspunkt dadlet den danske Regjerings Opførsel.

Man har nemlig for det tredie bebreidet Danmark, at det efter Napoleons Uddrivelse af Rusland, og da Alle kunde forudsee hans forestaaende Fald, ikke rask erklærede sig imod ham, til Gunst for de Allierede, at det ikke istedenfor at underhandle med England om Fred, forskaffede sig denne paa fordeelagtige Vilkaar ved at angribe de franske Tropper, befrie Hansestæderne og Hannover, kort opføre sig mod sin Bundsforvandte, saaledes som alle tydske Stater opførte sig, da Voldsherskeren var bleven ulykkelig, med Undtagelse af Sachsens Konge, der da ogsaa ved den almindelige Fredslutning havde samme Skjæbne som Frederik VI,

Digitized by Google

at see sit Land deelt, og mere end en tredie Deel deraf sig berøvet. Denne i sig selv naturlige Sammenligning imellem Danmarks og Sachsens Forhold, Grundsætninger og Skjæbne kan dog let drives forvidt, og saaledes ei alene falde ud til den danske Regjerings Skade; men endog blive uretfærdig. Jeg vil derfor foreløbigen bemærke, at saalidet jeg kan nægte Sachsens Konge min Agtelse, fordi han blev sit Forbund tro og ei tillod sine Stridsmænd i Kampen at vende det dragne Sværd imod tillidsfulde Bundsforvandte; saa burde han dog som Medlem af det tydske Rige baade have været forsigtigere i at knytte Forbindelser med Rigets gamle Fjende, og selv, da dette tidligere var skeet, have været betænkt paa, før Slaget ved Leipzig, at opsige en unaturlig Alliance, hvilken han ei kunde blive tro uden at geraade i Borgerkrig med det tydske Folk, hvis retfærdige Had Napoleon havde paadraget sig ved at træde dets helligste Rettigheder under Fødderne. Men dette var ingenlunde Tilfældet med Danmark. Napoleon fordrede ikke af vor Konge, som af Rhinforbundets Fyrster, Tropper til at udvide eller forsvare sine Erobringer i Tydskland, Italien, Spanien o. s. v. Kun nogle Matroser og Søofficerer, for hvilke vi, berøvede

vor stolte Flaade, ingen Brug havde her hjemme, overlodes ham til at bemande nogle Skibe ved Antwerpen, hvilke alene kunde bruges imod vore erklærede Fiender, de mægtige Britter. Napoleon behandlede stedse Danmarks Konge og Folk med Agtelse, ja med Delicatesse; endog da han var paa sin Magts høieste Spidse, faldt det ham aldrig ind at omtale Danmark og Norge som afhængige Stater, end sige som Dele af L'empire français (hvilket han gjorde ved Italien, Holland, Rhinforbundets Lande o. s. v.) Vel have Napoleons Fiender udspredt, at han, imedens han var allieret med Danmark, har indledet Underhandlinger med Sverrig og Rusland paa Basis af Norges Afstaaelse; men om endog dette Foregivende skulde være sandt (hidindtil er det ikke authentisk beviist) saa var dette dog bleven omhyggeligen skjult for Danmark og følgelig kunde vor retsindige Monark deraf ingen Grund tage til at opsige Napoleon den med ham indgangne Pagt. At Politikerne af den gamle Skole, der uden Skye vedkjendte sig Klogskaben (d. e. Egennytten) som Statskunstens høieste Maal og eneste Ledestjerne, kunde dadle det danske Cabinet, fordi det undlod betimeligen at bryde med dets forhen mægtige, men nu faldefærdige Forbundsven; at

Taleyrand, Fouché og deres Lige maatte smile over Danmarks ridderlige, trofaste Færd: det finde vi ganske naturligt; men at Statsmænd af den nyere Skole og Historieskrivere af Navn og Fortjeneste, saasom en B. G. Niebuhr, en A. W. Schlegel, en Görres, Hormayr og Flere have kunnet dadle Danmarks aabne, redelige Fremfærd, er et mærkeligt Beviis paa, hvorledes endog de skarpsindigste Mænd kunne bedaares af Fordomme og Lidenskaber. Hvo mindes vel den heftige Görres Philippiker i den Rhinske Merkur, eller August Wilhelm Schlegels Forsvar for Sverrigs Opførsel mod Danmark* uden en Blanding af Indignation og Medlidenhed? Men imod slige lidenskabelige og aabenbar partiske Dadlere behøver nu Ingen mere at opløfte Stemmen. Derimod turde det ikke være overflødigt at drøfte, hvad en af Tydsklands Ypperste, den som Lærd og Statsmand lige fortrinlige Niebuhr har bebreidet Danmarks Regjering, især da denne Skribent baade ved Fødsel, Opdragelse og en Tidlang ved Embedsstilling til-

* Jevnfør Epitre à Mr. A. G. Schlegel par un Suedois. Stockholm 1813. Som bekjendt, er Forfatteren ingen Svenske, men vor Landsmand, Hr. Conferentsraad Manthey.

Digitized by Google

harte vort Fædreneland. Det bekjendte Sted om Danmarks Politik, efterat Napoleon var uddreven af Rusland, lyder S. 37—38 saaledes i Skriftet Preussens Recht gegen den sächsischen Hof. Von B. G. Niebuhr. Berlin 1814.

"Der gaves dengang de mindre Stater en Leilighed, som ellers aldrig, til at erhverve sig Hæder og Betydenhed; thi der gaves i hiin overordentlige Tid hverken store eller smaae Stater: Magten laae i Villiens Kraft. Havde Danmark i Januar, istedenfor at begynde Underhandlinger, handlet; havde det befriet Hansestæderne og Hannover, aabnet England Strømmene for at udgyde Hjelp og Vaaben over Nordtydskland, saa havde det reddet sig ærefuldt ud af de jammerfulde Forviklinger, hvori det ved en grusom Skjæbne var styrtet: det stod endnu i sin ældgamle Integritet, gjengivet sin Velstand og lykkeligere end nogensinde; thi Nationen havde oplivet og hærdet sig; en meget agtværdig Hær skulde da deler vor (d. e. Preussens) Hæder, og eet Folk mere af ædel Stamme var broderligen forenet med Tydskland. Mistillid, Nølen og Raadvildhed have tilintetgjort denne Redning."

Jeg indrømmer Statsraad Niebuhr, at der i Aaret 1813 var Leilighed for enhver Fyrste,

Digitized by Google

der stod i Spidsen af en Armee, til at skaffe sig Fordele; thi i oprørt Vand er godt at fiske; men jeg beder paa Moralens og Nationalærens Vegne, at man ikke vil sammenblande Hæder og Fordele (eller Betydenhed, som Niebuhr siger) med hinanden. Hæder kan det dog umuligt være, uden nogen Rets-Grund at forlade sin Bundsforvandte, naar han trænger meest til Hielp. Fordeel kan det maaskee bringe at bære Kappen efter Vinden; stødse at slaae sig til den Stærkeres Partie og istemme Døgnets Priis over dets Afguder. Men alle ædlere Statsmænd pleie at forsmaae den Fordeel, som erhverves med Ærens Tab. Ja Athenienserne vilde ikke engang erkjende det Forslag, som Themistokles gjorde dem: i den dybe Fred hemmeligen at brænde Lacedæmoniernes Flaade, for nyttigt; thi, da Aristides sagde, at Themistokles Raad vel var meget nyttigt, men ingenlunde ærefuldt (honestum), saa dømte Athenienserne, at hvad der ikke var ærefuldt, heller ikke var nyttigt: en Dom, som endnu dagligen glæde vore Sønner, naar de læse den i deres Cicero (de Officiis Lib. III. cap. 11) og fremkalder det Ønske: Gid den ligesaa inderligen maatte glæde og begeistre alle Europas Statsmænd; thi det gjælder dog ogsaa

Digitized by Google

om dem, at dersom de ikke blive som Børn, ville de hverken selv komme i Sandhedens og Retfærdighedens Rige, eller berede det for Andre. Men det kunde let gaaet langt anderledes, end Niebuhr 1814 tænkte sig Sagen, dersom Danmark efter hans Forslag havde begyndt Krig med Frankrig, istedenfor at underhandle med England om Fred. Maaskee havde det da faaet hele Europa imod sig, da det dog nu, ved sin redelige Fremgangsmaade, kun havde det halve Europa til Fiende, og beholdt foruden Napoleon (hvis Ærlighed vi lade staae derhen) alle redelige Charakterer til Venner. Niebuhr siger, at Mistillid, Kulen og Raadvildhed tilintetgjorde Danmarks Redning. Hvis dette er saa, fortjener det endda ikke strax at dadles. Vel veed jeg, at Mistillid til Venner er en moralsk Feil; men Machiavelli og Frederik den Anden ere enige om, at Mistillid til Fiender er en politisk Dyd. Og mon da enten England eller Rusland havde viist sig saaledes imod Danmark, at det danske Cabinet kunde nære Tillid til Cabinetterne i St. James og St. Petersborg? Naar Englænderne vilde indbilde de Danske ved deres Landgang 1807, at de kom her som vore Venner, da smiede de Spot til Uret; og naar

Digitized by Google

Rusland lovede kort efter i et Statsskrift, at det ikke vilde slutte Fred med England, forend Danmark fik Erstatning for sin Flaade, da var dette visnok et Ord, som burde vække Tillid; men desværre maatte denne snart give Plads for Mistillid, da vi erfarede, at Rusland havde nærmet sig Sverrig ved Underhandlingerne paa Alandsøerne, til Grund for hvilke lagdes fra Ruslands Side Løftet om at samtykke i Norges Afstaaelse til Sverrig. Fremdeles viste Englands Opførsel, da det afviste vor Gesandt, (som nærmede sig med Fredsforslag) og da det ei vilde høre tale om nogen Fred uden paa Basis af Norges Afstaaelse til Sverrig, os tydeligen, at det ikke var af en Alliance med England, Danmark skulde haabe sin Redning — ved Redning forstaaer jeg Bevarelse af det hele Statslegeme, altsaa ogsaa Norges Redning. Da det saaledes var nigjenkaldeligen afgjort imellem England, Rusland og Sverrig, at Gustav Adolphs og Carl XIIees gamle Plan* nu omsider skulde

* Carl XII ansees sædvanligen for at være første Ophavsmand til den nævnte Plan (og siden hans Tid har den rigtignok aldrig været forglemt i det svenske Cabinet). Men dette maa et forstaaes som om Ingen tilforn havde havt denne Tanke. Den findes allerede udtalt

Digitized by Google

udsøndres, og Norge forenes med Sverrig: hvorledes kan saa Niebuhr antage, at Danmark, ved at forlade Napoleons Parti i Aaret 1813, skulde have reddet sig og "staaet endnu i sin ældgamle Integritet." Integritet har dog i Sandhed ikke det Legeme, som man afhugger den høire Arm; og hvis vi betragte Kongeriget Danmark som Centrum af den gamle Stat, fortjente Norge i det mindste at kaldes Statslegemets høire Arm, ligesom Hertugdømmene den venstre. Nu er det vel saa, at Magterne tilbøde vor Konge, til Erstatning for Kongeriget Norge, nogle tydske Provindser*; men selv om dette Tilbud

i det 17de Aarhundrede. Wallenstein paalægger nemlig i Aaret 1627 sin Ven Arnim, "at drive Underhandlingerne med Sverrig alvorligen og opfordre Kong Gustav Adolph (for hvem Wallenstein alt den Gang frygtede) til at erobre Norge." See Albr. v. Wallensteins Briefe und Charakteristik von Fr. Förster. Berlin 1828, 1ster Theil S. 70. Dette Factum var mig hidindtil ubekjendt. Derimod har man længe vidst, at Gustav Adolph under Calmarkrigen opfordrede det norske Folk til at falde fra Danmark og hylde Sverrig. See hans aabne Brev af 12 Marts 1612 trykt som Anhang til Calmarkrigen af Jahn. S. 354 fg.

* See den danske Regjerings Bekjendtgjørelse af 23 April 1813.

Digitized by Google

var gaaet i Opfyldelse (det er altid en usikker Handel at sælge Huden før Bjørnen er skudt) saa kunne vi dog ikke med Niebuhr tale om den danske Stats Bestaaen i sin ældgamle Integritet; thi — for at blive i Lignelsen — en kunstigen paasat Arm erstatter meget slet Savnet af den naturlige, der fra Fødselen af er sammenvoxen med det øvrige Legeme. Naar vi have læst, med hvilken retfærdig Harme tydske Skribenter omtale den i Tydskland længe brugelige Tuskhandel med Lande og Undersaatter, begribe vi ikke, hvorledes disse samme Mænd kunne dadle vor Konges ædle Afslag, da slig Handel blev ham af England foreslaaet. Lader os dermed sammenligne Napoleons Opførsel mod Danmark.

Da Danmarks politiske Horizont i Begyndelsen af Aaret 1813 bedækkedes paa alle Kanter af tykke Skyer, og Styrmanden ved Statsroret forudsaae Stormveiret, der snart vilde bryde løs, var Ønsket om en Nærmelse til England ligesaa naturligt som undskyldeligt. Men imedens Andre underhandlede hemmeligt med Fjende som med Ven, gik Danmarks Kongen som altid aabent til Værks, og henvendte sig derfor først til Napoleon med Forespørgsel, om det vilde af ham ansees for en Fornærmelse,

Digitized by Google

hvis Danmark sluttede Fred med England. Napoleon gjengjeldte vor Konges Aabenhed med sand Høimodighed. Han svarede, at det stod Danmark frit for at underhandle med England; at hans Agtelse og Venskab for Kongen ei skulde kjølnes ved de nye Forbindelser, som Omstændighederne nødte Danmark til at knytte. Selv det af Kongen yttrede Ønske, at de til Scheldeflaadens Bemanding overladte Matroser maatte tilbagesendes, opfyldte Keiseren med stor Beredvillighed, og bevidnede saavel Mandskabet som Officererne sin Tilfredshed og Tak for deres gode Tjeneste.*

En saadan Opførsel var i Sandhed ikke egnet til at gjøre en Allieret kjed af Napoleons Forbund. Men paa den anden Side forbød Klogskab at slutte sig nærmere til ham, end Tractaten fordrede; og dette er Antigallicanernes sidste Indvending imod den danske Regjering, at denne ved en ny Tractat (sluttet i Kjøbenhavn den 10 Juli 1813) traadte i ny og nøiere Forstaaelse med Frankrigs vaklende Keiserthrone. De, som bebreide os dette, forglemme, at vi den Gang aldeles intet Valg havde; men under saadanne Omstændigheder er en Allieret som Keiser Napoleon

* See v. Bøhmes Materialien i Falcks Magazin. 5 B. S. 252.

Digitized by Google

selv i Sommeren 1813 var, hedre end Ingen. England havde, som ovenfor er antydet, "sandsynligviis, foranlediget ved Sverriges hemmelige Machinationer" (tilføier v. Bøhme l. cit. 5 B. S. 260) vægret sig ved at modtage det egenhændige Brev fra vor Konge, som Grev Bernstorf medbragte; Lord Castlereagh forsikkrede vor Gesandt, at Norges Afstrædelse var en conditio sini qua non, og faa Dage efter blev det Grev Bernstorf tilkjendegivet, at han maatte forlade England. Da nu Rusland og Preussen iligemaade fordrede Norges Afstaaelse til Sverrig, havde Danmark, hvis det vilde blive sine helligste Pligter tro, og ei før Nødens sidste Øieblik afstaae det ældgamle elskte Broderrige, som udgjorde dets halve Liv, jo intet andet at gjøre end at fortsætte Krigen imod saa ubillige og lidet ædelmodige Fjender. At vort Cabinet derved kom til at staae Last og Brast med Napoleon, hvis Lykkesstjerne ei havde gavnet os, og hvis Ulykkescomet nu varslede os Død og Undergang, er vissselig en af de meest tragiske Situationer, Historien kan fremvise. Men hvo som i en fortvivlet Stilling bevarer Mod, Besindighed, Tro og Love: den pleier at være vis paa upartiske Tilskueres Bifald; og dette tør vi med Rolighed

forudsige vil blive Tilfældet, naar Efterslægten skal bedømme Danmarks Politik under Frederik VI. Om det ved at følge Niebuhrs Raad havde kunnet redde sig ud af de jammerfulde Forviklinger, hvori en grusom Skjæbne havde styrtet det: vil man, efterat have overveiet de foregaaende Momenter, vist finde saare tvivlsomt; men at det havde kunnet redde sig "ærefuldt," og ved en modsat (d. e. troløs) Opførsel kunnet erhverve sig "Hæder," kan hverken efter Ærens eller Christendommens Grundsætninger indrømmes.

Det er saaledes en spildt Møie, som adskillige Statsmænd og Forfattere have anvendt for at finde i Danmarks politiske Forhold en Retsgrund til at berøve det Norge. Maaskee var det Følelsen af denne Sandhed, der bevægede andre Antidanske til at opsøge en Retfærdiggjørelsesgrund for vore mægtige Fjender i Skandinaviens naturlige Forhold. Af visse Skribenter blev det indtil Ækkelhed gjentaget, at Norges Forening med Danmark var unaturlig, da derimod dets Beliggenhed ved Siden af Sverrig noksom antydede Naturens Villie og Vink om disse tvende Landes Forening til eet politisk Legeme. Jeg vil lade en Mand svare herpaa, der er af Fødsel Nordmand og med Hensyn

til Embedsstilling Preussker, den berømte Henrik Steffens, hvem Ingen kan mistænke for Partiskhed. Hans Ord ere disse: "De, som dømmende efter Landkortet formene, at Norge og Sverrig ere naturligt forbundne, ere kun lidet bekjendte med de tvende Lande. — — — — En lang Bjergryg frembyder kun faa Aabninger; Landets modsatte Affald afsondrer dem; og endnu mere den lige Natur. De have begge samme Fornødenheder og eens Overflod, og ere derfor nødvendigen stillede imod hinanden. De ere de eensbenævnte Poler, som frastøde hinanden, ligesom Danmark og Norge de ueensbenævnte, som trække hinanden til sig." (See die gegenwärt. Zeit 2 Theil S. 427). Saaledes maa uden Tvivl enhver Uindtagen dømme herom. Beliggenheden kan desuden intet afgjøre i Henseende til Retsspørgsmaal. Antigallicanerne have til nok dadlet Napoleons erobresyge Planer, naar disse anpristes under Paaskud af at skaffe Staterne naturlige Grændser, og det med Rette; thi hvad vil man kalde saa? Floder, Bjerge og Have. Nu vel! Blandt disse er Havet en endnu sikkrere og af Naturen skarpere antydet Grændse end Floder og Bjerge. Altsaa havde Napoleon jo Ret, da han først omtalte Rhinen, Pyrenæerne og Alperne

Digitized by Google

som Frankrigs naturlige Grændser, men siden fandt, at han ved at indlemme Tydskland, Italien, Spanien og Portugal i det franske Keiserdømme, tilveiebragte endnu mere naturlige Grændser; nemlig Nordsøen, Østersøen, Middelhavet, Atlanterhavet o. s. v. Vil Nogen indvende herimod, at en Bjergkjede er en ligesaa naturlig Grændse som et Hav, da svarer jeg: men saa tabt. I jo Eders Sag, hvad Skandinaviens Begrændsning angaaer, thi saa adskiller jo Kjølen Norge ligesaa fuldt fra Sverrig, som Kattegattet adskiller det fra Danmark. Men jeg anseer alle Argumenter af dette Slags for aldeles ugyldige og har blot anført Ovenstaaende for at vise, hvor lidet derved vindes enten for det ene eller for det andet Partie. Vil Nogen tale om physiske Baand, der sammenknytte Nationerne med hinanden, da kan Talen kun være om det Slags, som Steffens berører, den naturlige Afhjelpning af hinandens vigtigste Fornødenheder. Og hvor vil man i saa Henseende finde en naturligere Forening imellem tvende Lande og Folkeslag, end den imellem Danmark og Norge: hiint rigt paa Korn, Fedevarer, Frugter, ogsaa paa adskillige af Korn tillavede Produkter, f. Ex. Brændeviin, hvilket alt Norge behøver indført. Norge indtil

største Overflod forsynet netop med de samme Produkter, som Sverrig har: Trælast, Jern, Kobber, tør Fisk, for hvilke Artikler det fandt et nærliggende, gunstigen skjemt og altid trængende Torv i Danmark. Handelens Tilstand i de sidste 15 Aar har ogsaa noksom viist, hvormeget baade Norge og Sverrig saavelsom Danmark har taht ved de nye politiske, i sig selv unaturlige Forhold. Norge har paa Danmarks Torve faaet en farlig Concurrent i Sverrig; thi da der nu hviler samme Told paa Norges som paa Sverrigs Produkter, og de sidste for en stor Deel ere fortrinligere, bliver den norske Trælast og det norske Jern her fortrængt af det svenske. Sverrig finder sig paa Londons, Hamborgs og andre Handelsstæders Torv mangen Gang hindret i sine Speculationer af norske Rivaler. Og endelig finder Danmark hverken for sine Kornvarer eller sit Brændeviin den gunstige Afsætning i Norge, som imedens disse Lande stode under een Regjering, og begunstigedes ved gjensidig Toldfrihed.

Men vi troede den nyeste Statskunst hævet over disse lavere Synspunkter, og hensat paa den Haide, hvorfra en Stein, Gneisenau, Canning (nemlig i hans sidste Aar, ikke 1807 da han samtykte i Kjøbenhavnstoget) overskuede

Nationernes Stilling og indbyrdes Forvandtskab. Vi troede, at der i Undersøgelsen om Folkenes naturlige Slægtskab, først skulde spørges om deres Afstamning, Sprog, Sæder, Religion, huuslige Indretninger, Culturgrad o. s. v. At nu nogle af disse Slægtskabsled ere i samme Grad tilstede imellem Norge og Sverrig, som imellem Norge og Danmark, er bekjendt nok; men det er ligesaa vist, at nogle af dem ere særegne for de to forsnævnte Stater, og deriblandt er det saa stærke, saa fortryllende og til en fuldkommen organisk Sammensmeltning uundværlige Baand — Sproget. Det hører med til de Danskes Ydmygelse, at de fleste Nordmænd nu ikke længere ville kalde deres Modersmaal dansk; men Sproget, de tale, ophører derfor ligesaa lidet at være det, som Preussernes vilde ophøre at være tydsk, eller Nordamerikanernes at være engelsk, om man end i disse Lande kom overeens om, hist at kalde Landets Tungemaal preussisk, her amerikansk.*

* Det vil neppe befindes overflødigt, her at gjentage de grundede Bemærkninger om denne Sag, hvormed Pastor Grundtvig slutter Fortalen til sin Oversættelse af Snorro: "Grillen at kalde det danske Sprog Norsk, er, da man har et norsk Sprog, som Normænd ikke nu forstaae, latterlig — — — — Kan Østerrigere og

Digitized by Google

Dog — denne Ydmygelse er snart forbigaaende. Norge har i Forening med Danmark en i Aarhundreder fremvoxen, i vore Dage blomstrende riig, mangfoldig, skjøn og kraftfuld Literatur, hvilken hele Europa, ja hele den oplyste Verden kalder dansk, fordi dens Værker ere forfattede i det danske Sprog (ikke fordi man vildfarende forudsætter, at alle Forfattere ere fødte, eller have skrevet i Danmark). De fornuftige Nordmænd ville ligesaa lidet opoffre Kingo, Brorson, Ewald, Baggesen, Ohlenschlæger og Ingemann, eller A. Sørensen Vedel, Hvitfeld, Snedorf, O. H. Guldberg, Suhm og Malling, eller Chr. Bastholm, Balle, P. E. Müller og J. P. Mynster, eller Anders Sandøe og Hans Christian

Preussere, Baierer og Würtembergere være bekjendt at skrive Tydsk, saa kan dog vel Normænd ogsaa være bekjendt at skrive Dansk, saameget mere, som Snorro selv indeslutter baade Norsk og Engelsk under Navnet af den danske Tunge. Vil I have Ord for at skrive Norsk, da lærer det af Snorro og Eders andre gamle Frænder, og seer da, hvad I vinde; men kalder enhver Ting med sit rette Navn; thi det hører Gud og Sandhed; det Andet hører Djævelen og Løgnen til!" Disse bjærve, men sande Ord ere talte af den Mand, der ved flere Leiligheder har viist sig som Nordmændenes ivrige og oprigtige Ven.

Ørsted etc. etc., som vi ville fraskrive os Holberg, Wessel og Pram, eller Peder Clausen Undal, Christian og Edvard Colbjørnsen, Nordal Brun, Niels Treschow etc. etc. som vare de fremmede, og den danske Literatur uvedkommende.

Saaledes vil eet af de fasteste Baand stedse omslynge og sammenknytte de i politisk Henseende nu afsondrede Danske og Norske. Andre Baand vil Tiden og den politiske Afsondring kappe, ja vel tilsidst ganske opløse, saasom de mange Slægtskabs, Svogerskabs, Venskabs, fortrolig Omgangs Kjeder, hvilke tilforn sammenbandt utallige Individer i Danmark og Norge. Danmarks første Digter har nyligen i et episk Mesterværk (Hrolf Krake S. 23) med Veemod tilbagekaldt sig den Tid, da hine skjønne Forhold dagligen knyttedes imellem Nordmænd og Danske.

"Saa sadde de der tilsammen. O hvilken salig Lyst
Som ofte Skjalden mindes med dybtbevæget Bryst:
Naar Norges bolde Sønner til Sjølund iilte frie,
At knytte Brodervenskab. Hvi er den Tid forbi?"

Ja, hvi er den forbi? Ei fordi enten Nordmændene eller de Danske vare kjede af Foreningen; ei fordi der fra nogen af Siderne fremførtes Klager eller sporedes Tegn til Kulde og

Ligegyldighed. Tvertimod var Broderkjerligheden paa den sidste Tid endog voxet, deels ved Danmarks næsten utrolige Anstrængelser for i Krigsaarene at brødføde de trofaste, af Engländerne med Udhungring truede Nordmænd (ofte kom ikkun $\frac{1}{10}$ Deel af det Korn til Norge, som didsendtes fra Jylland; Resten opbragte de engelske Krydsere); deels ved Frederik den Sjettes Opfyldelse af det gamle, for Nationen saa hæderlige Ønske om at faae en Høiskole i sit eget Skjød, deels ogsaa ved et heldigere Valg af Embedsmænd; thi nægtes kan det ikke, at i ældre Tider, og endnu under Frederik V, var det altfor hyppigen Tilfældet, at danske Junkere med store Indbildninger og faa Kundskaber sendtes, som Amtmænd og i andre vigtige Embeder, op til Norge for at faae Anciennitet og derved forøget Krav paa Embeder i Danmark, hvilke de da bestyrede ligesaa slet som de norske. Men ligesom denne og nogle flere Administrationsfeil i den nyere Tid stedse mere og mere blev afhjulpen, saaledes maa det med Hensyn til den ældre Tid, om de oftere fandt Sted, erindres, at de ingenlunde vare Virkninger af noget stiffaderligt Sindelag hos Danmarks Konger; men de vare naturlige Følger af Norges Fraliggenhed, og

Digitized by Google

fandt derfor ligesaa vel Sted paa Island, i Vestindien, Hertugdømmerne, ja selv i Jylland, som i Norge. I de fjernere Provindser kan baade Embedsmændenes Vilkaarlighed og Undersaatternes Trods lettere unddrage sig Regentens Blik end i de nærliggende. Herom gjælder de Gamles: Procul a Jove, procul a fulmine. Til dette Slags Forseelser maa den sanddrue Historieskriver indskrænke det Lidet, der er beviisligt i Pastor Wergelands bekjendte Bog: "Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser mod Norge. 1816" At det Allermeste deri er usandt, og at selv det Sande er fremstillet i et urigtigt, hadefuldt Lys, behøver ingen Dansk at godtgjøre, efterdi ædelsindede Nordmænd, som Hersleb, Falsen, M. A. Boye og Flere retteligen skjønnede, strax efter Skriftets Offentliggjørelse, at det snarest tilkom dem som de meest upartiske Dommere, at give saavel Oplysninger som Dom i denne Sag. Hvorledes jeg for min Deel blev tilmode ved at læse Wergelands Bog og høre nogle faa andre Nordmænds dermed overeensstemmende Klager efter Adskillelsen, har jeg udtrykt i et Digt til Saga,* hvoraf det maa tillades mig, her at nedskrive nogle Stropher, som indeholde et upar-

* I Historisk Calender 3die Aargang.

Digitized by Google

tigt og følende Øienvidnes Vidnesbyrd. Ikke formaaende dengang (1816) at tyde de politiske Gaader, hvortil de senere Aar have givet os Nøglen, skrev jeg:

"Kun det jeg veed, at ingen Mø paa Jord
Sin Brudgom elskte saa, som Dana Nor.
Den Elskov var jo og af himmelsk Kilde,
For Evigheden skabt! Dog Skjæbnen vilde
Det ikke saa. Thi rædsomt Budskab lød:
"Adskilles!" Jordens Herrer mægtigt bød...
Sin Husbonds Tab nu Dana høit begræder,
Ifført den fromme Enkes Sørgeklæder.

"Du vidne skal — saa hendes Klage lød —
O Gud! at ei min Pligt jeg nedrig brød;
Men med min Husbond alt jeg deelte troligt,
Selv sidste Mundfuld, da hans fjerne Bolig
Af mægtig Fiendehær omringet var,
Og man ham Livets Underhold afskar,
Jeg fattig selv, ja nøgen, trodsed Døden,
At redde ham, mit Alt, fra Hungersnøden."

Siig, Saga, vise Mø! er dette sandt,
Hvad heller Digt, paa Skrømt opfundet Tant?
Gav Dana maaskee trædsk for Korn kun Avner?
For Lys kun Mørke? og derfor kun savner

Digitized by Google

Hun maaskee Nor, at nu sin egen Træl
Hun være maa, hvorvel slig Slavesjæl
Blev født til Aag, imedens Klippens Sønner
Den gyldne Frihedss Krands for Mod belønner.

De Følelser, jeg havde ved Norges Tab, vare enhver brav Mands i Danmark, og Uslingerne, der ingen Sorg følte ved denne hjertegribende Adskillelse, vare kun faa. Om En og Anden forsøgte at forvandle Nationalsorgen til en statsoeconomisk Calcul, og at berolige sig eller sine Medborgere med den Bemærkning, at Danmark vedblev at være lige rigt, da Norge kun havde skattet til sine egne Fornødenheder — og hvad anden lignende Tale der af en Følesløs kunde fremføres — da fandt han snart Modsigelse i den almindelige Kummer og i Hjertets naturlige Sprog, som svarede: at selv i det Tilfælde, naar et Par gamle Ægtefolks Adskillelse ved en uventet Død var for den Efterlevende forbunden med Fordeel, burde dog vel Enken, eller Enkemanden ei derfor sørge mindre over den gamle Forenings Sønderbrydelse. Det er høist uværdigt at betragte Nationernes Forbindelse alene fra Fordelens Side. Her bør, ligesom i de individuelle Forhold, mere sees hen til de moralske og intellectuelle Baand, end til de physiske. Selv om Dan-

Digitized by Google

mark havde i Tydskland faaet en i statsoeconomisk Henseende tilstrækkelig Erstatning for Norges Afstaaelse, vilde alle retsindige Dannemænd have sørget lige dybt; i det mindste i Begyndelsen; thi det bør ikke oversees, at i Tidens Løb knyttes nye Venskabs, Velvillies, Taknemmelighedы Baand imellem det gamle Moderland og de nye tilkomne Provindser. Dog er Sprogforskjelligheden en stor Hindring, saalænge den vedvarer. Elsasserne bleve først Franskmænd, da de lærte at tale fransk; Skaaningerne først Svenske, da de lærte at tale svensk. Sprogeenheden er hos en Nation af den Vigtighed, at Frankrig med sine 30 Millioner (der alle tale fransk) vil stedse findes mægtigere end f. Ex. det østerrigske Monarchie med en lige stor Folkemængde, fordi denne taler forskjellige Tungemaal.

Disse Bemærkninger maatte jeg ikke holde tilbage, naar jeg upartisk vilde skildre Danmarks Stilling som den er. Vi takke næst Gud vor Konge Frederik VI, fordi han, tildeels ved sin personlige Nærværelse paa Wiener-Congressen, afværgede det dødelige Slag, som var Danmark tiltænkt: at sønderlemme dette tusindaarige Rige. Vi glæde os ved, endnu at kunne tale om det gamle Danmark og det danske Folk som eet heelt;

Digitized by Google

vi ere stolte af den Rang, som alle oplyste Folkeslag efter sprogkyndige Lærdes Anviisning indrømme vor Literatur, denne vor Aands Odel; vi erfare dagligen med Velbehag, hvormeget den danske Regjering gjør for at betrygge Videnskab og Kunst et Yndlingssæde i vort lidet Land; vi arbeide Aar for Aar paa en fuldkomnere Forening imellem Kongeriget Danmark og dets tydsktalende Provindser — dog med Agtelse for det afvigende Modersmaal, hvilket er den brave Holstener lige saa dyrebart, som det danske er os —; men under alle disse Erfaringer og Bestræbelser hverken kunne eller skulle vi glemme Norges Tab. Kun stræbe vi at læge det dybe, endnu stedse blødende Saar deels ved den Overbeviisning, at ogsaa denne Forandring er skeet under den Forsyns Styrelse, uden hvis Villie ikke en Spurv falder til Jorden; deels ved den Erkjendelse, som jeg i det Foregaaende har søgt at retfærdiggjøre: at Danmark ikke har fortjent at lide et saa stort Tab, hverken ved dets Opførsel imod Nordmændene (hvilke da ogsaa frygtede ligesaa meget som vi for Adskillelsen, og modsatte sig samme, indtil alle Europas store Magter fordrede den med Vaaben i Haand), ei heller ved dets politiske Forhold til andre Nationer, da der med Undtagelse af nogle løgnagtige

Digitized by Google

Rygter — hvis Forfattere eller Udspredere ovenfor ere betegnede — i hele Europa kun er een Stemme om Ærligheden og Oprigtigheden af den danske Politik, ligefra den Dag da vor Frederik som Kronprinds (1784) med den trofaste A. P. Bernstorf ved sin Side, greb Statens Roer og bestyrede dens udenlandske, saavelsom indenlandske Sager.

Dette er da ogsaa af det taknemmelige Folk almindeligen erkjendt; og derfor var nyligen Glæden saa stor i hele Landet fra Borgen indtil Hytten, da Landsfaderen formælede sine Døttre med Prindser af den Oldenborgske Stamme. Derved aabnedes ny Udsigt til at see Danmark fremdeles lykkeligt og tilfreds under den ærværdige og elskede Stammes Beskyttelse. Gid vore Børnebørn maae finde det, at vore Forventninger vare vel grundede!

3. Men det vilde dog staae slet til med vor Glæde, naar vi skulde hente alt, eller blot det vigtigste Stof dertil udenfra, være sig fra Lykkens Gaver, eller Forfædrenes Efterladenskab, eller Regjeringens Foranstaltninger. Ligesom det enkelte Menneske maa søge den fornemste Grund til sin Tilfredshed i sit eget Indre, saaledes skal ogsaa et heelt Folk ikkun rose sig af hvad det selv har udrettet; og den sildigere Generation,

hvis den udarter, har ingen Ret til at hovmode sig enten af sine Forfædres Bedrifter eller af sine Styreres Viisdom. Begge Dele falder Slægten endog til dobbelt Ansvar, dersom den ikke ved disse saa kraftige Drivefjedre vækkes til Anstrængelse af sin egen Kraft. Hvo taaler vel den taabelige Junkers Pralen, være sig med hans Stammefædres Dyder, eller hans Aners Glands? Men mon den Slægt handler klogere, der dorsk lægger Hænderne i Skjødet og hviler paa den svundne Tids Laurbær? Det er en farlig Kunst, hvorved mange Skribenter i vore Dage, fornemmeligen i Frankrig og Tydskland, indynde sig hos deres Landsmænd, idet de smigre for Samtiden, sætte den baade i Kundskaber og Dyder langt over de hedengangne Slægter, og saaledes nære Forfængeligheden paa Dygtighedens Bekostning. Der er ligesaa stor Forskjel imellem Nationalstolthed og Nationalforfængelighed, som der er paa disse to Egenskaber, naar de vise sig hos Individer. Af den stolte Mand kan man vente store Bedrifter, skjøndt disse neppe ville fremgaae af en ublandet Kilde; hos den Forfængelige maa man hvert Øieblik gjøre Regning snart paa en Daarlighed, snart paa et latterligt Foretagende. Englænderne have i Aarhundreder været

Digitized by Google

et stolt Folk; de Franske vare under Napoleon, da de kaldte sig la grande nation, nærved at blive et forfængeligt Folk. En vis Grad af Nationalstolthed — naar den kun ikke bliver til Uretfærdighed eller Haan imod andre Folk — klæder i det mindste den mægtige og oplyste Nation saare godt; men Forfængelighed vækker altid hos den fornuftige Tilskuer enten Foragt eller Latter. Den Ydmygede er mindst udsat for at blive stolt; men forfængelig kan ogsaa han vorde, naar han taber Maalestokken for sand Storhed og ægte Værd. Er dette saa, da har Skjæbnen paa den sidste Tid nokfom sørget for, at vi Danske ei skulde forfalde til Stolthed; men det bliver vor egen Omsorg overladt, at vogte os for den langt større Udyd, Forfængelighed. Imod denne bør enhver retsindig Folkets Lærer advare, imedens det tillige kan være hans Pligt (som jeg i det mindste har troet ved denne Afhandlings Udarbeidelse) at forebygge, saavidt det staaer til ham, Mismod, Mishaab og Mistillid til egen Kraft, hvilken saare let kan overfalde et Folk, der har maattet bukke under i en retfærdig Kamp, og derfor seer sig ringeagtet af de mægtigere. Under saadanne Omstændigheder bør en veltænkende Forfatter umistænkt kunne behandle det slibrige Æmne,

Digitized by Google

jeg denne Gang har valgt. Under Danmarks Ydmygelse tør en dansk Mand foreholde sine Landsmænd, hvad de med Rette kunne være stolte af; dog tør jeg ikke gjøre det uden at pege paa den Fare, der baade ifølge Tidens Aand og det danske Folks eiendommelige Skrøbelighed ligger Nationalstoltheden saare nær, men som adskiller sig derfra ved den Egenskab, at denne Stolthedens Halvsøster (Forfængeligheden) altid bærer golde Frugter, imedens Nationalstoltheden, naar den er grundet, hæver Borgeren til en høiere Standpunkt, opmuntrer ham til redelig og kraftfuld Daad, fylder Sjelen med store Tanker og Hjertet med begeistrende Følelser. "Den Stolte flyer Lasten — siger Sporon, vor Konges Ungdomslærer —; den Forfængelige kommer det ikke derpaa an; thi han attraaer Glimmer, og dette have Lasterne tilfælleds med alt Uægte, at de glimre for Mængden; thi Mængden er Taaber og Kjendere altid faa." Af denne Forskjel er det indlysende, hvor fordærvelig al Forfængelighed er for sand Borgerdyd. Men den yttrer sig paa to Maader, idet den Forfængelige snart praler af sin egen Tomhed (een eller anden indbildt Fuldkommenhed) snart af Andres Fortjenester, saasom sine Slægtningers, Venners, Landsmænds.

Digitized by Google

Derimod bestaaer den Stoltes Feil i, at han sætter altfor høi Priis paa sine egne Fuldkommenheder; men dette forudsætter, at han virkeligen har Fuldkommenheder. Vi have ovenfor nævnet de Franske som det Folk, man meest har bebreidet Forfængelighed; og naar man hørte de kjelne og frygtagtige Straajunkere i Paris at prale af Keiser Napoleons Bedrifter, kunde man umuligen fritage dem for hiin Dom; men hverken Napoleon selv eller hans Armee var forfængelig; de vare kun stolte; og de havde saa god Grund dertil, som noget Menneske kan have. Havde de kun paa samme Tid været ydmyge for Gud, skulde man vel have tilgivet dem, at de vare stolte iblandt Menneskene. Et Folk kan nemlig gjerne forene grundet Nationalstolthed med sand Ydmyghed. Hvo som vil see disse Følelser i en skjøn Forening, henvise vi f. Ex. til Takkefesterne under Frederik III, i November 1659, efterat Stormen mod Kjøbenhavn var lykkeligen slaaet tilbage, og i Aaret 1660, da Beleiringen var ophævet og Riget frelst. Hvor var Kongen den Gang stolt af sit Folk, især af Kjøbenhavns Borgere og Studenter; og hvor var Folket stolt af sin Konge, som heller vilde døe i sin Rede end forlade den betrængte Hovedstad! og dog hvor ydmygt gik

Digitized by Google

Hof og Adel, Borger og Bonde, Arm i Arm, til Guds Huus og gav Hærskarernes Herre alene Æren for Byens og Fædrenelandets Frelse! Ja de Ældre af den nulevende Slægt, som vare Øienvidner til Danmarks sidste Hædersdag, den 2den April 1801, maae have fornummet de samme Følelser, dersom de nemlig ikke blot skuede Kampen, men ogsaa dens Følger f. Ex. de Faldnes Begravelse, og da lagde Mærke til den Stemning, som besjælede Liigfølget; til de mange følende Hjerter, som istemmede Sangen: Værer Fred med Eder Alle. Thi vore unge Hjerter vare fulde af stolte patriotiske Følelser; men vi mindedes tillige vor Anførers, vor Kronprindses Løsen: Gud og den retfærdige Sag. Vi gave derfor ogsaa Gud Æren for den i sit Slags magelsøe Dag; vi fattede alvorlige Forsætter, idet vi lovede at leve og at døe som Fædrenelandets værdige Sønner. Den yngre Slægt, som ei har oplevet slige Dage, maa af troværdige Historieskrivere lære at kjende deres Indflydelse paa National-Charakteren. De læse da til Exempel Præsten Hjørings Dagbog over Beleiringen 1659 og Professor Rahbeks Danske Tilskuer fra April og Mai 1801. Snart vil Læseren fornemme, at de Bevægelser, som derved fremkaldes

Digitized by Google

i hans Bryst, ere heel forskjellige fra Forfængelighedens, og det saavel i deres Grund som i deres Yttring. Om den første Forskjel er her allerede talet; om den sidste kunne vi ogsaa beraabe os paa Spórons Bemærkning (i eenstydige danske Ord) at Stoltheden er gjerne tavs og stille; Forfængeligheden i Almindelighed larmende og urolig. Dette Kjendemærke fortjener ogsaa i vore Dage at erindres, da det stedse hos os mere og mere bliver Mode (ja desværre Mode!) at høitideligholde aarlige Festdage (Jubelfester, Fødselsdage, Affkeds- og Velkomstgilder etc.), undertiden vistnok til Hæder for brave Mænd, men dog langt oftere blot for egen Forlystelse, eller af Smiger mod Døgnets Afguder, hvilket Alt er til Fordærvelse. Skulde nogen almindelig Aarsfest hos os feires ved Siden af vor Konges Fødselsdag, da maatte det være den anden April (om de religiøse Fester tales her ikke). Den bør være for os, hvad Leipzigerdagen er for det tydske, og Waterloodagen for det engelske Folk. Thi nogle Minder skal den medborgerlige Følelse have at knytte sig til: Tredie Frederiks Old ligger nu saa langt tilbage i Tiden, at vi med Glæde bør gribe Sjette Frederiks Hædersdag, den anden April, især da baade Land-

Digitized by Google

og Sø-Etaten, baade Borgerstanden og de Lærdes havde nogen, skjøndt vistnok ikke lige stor, Andeel i denne Dags Bedrifter.*

Men saa sandt der intet bedre Middel gives imod Spøg og Letfærdighed end Alvor, ingen skarpere Modsætning til Tomhed end Realitet og Kraftfylde, da troer jeg heller intet bedre Lægemiddel at kunne anbefale imod vor Tids Tendents til Forfængelighed end Patriotisme, selv om den stundum skulde fremtræde i den Skikkelse, som man kalder Nationalstolthed. At denne skulde udarte til Miskjendelse af andre Nationers Fortrin eller til Ophøielse af alt hvad der er Dansk, enten det duer eller ikke, er dog vel neppe at be-

* Efterat dette var skrevet, har en Veteran, med hvem jeg gjerne træffer sammen, Hr. Professor Worm i Horsens, yttret sig paa lignende Maade om denne Danmarks Hædersdag. Han siger i sit classiske Sprog: Danorum virtus, in discrimen adducta, gloriose enituit, reque est et experimento comprobata. Et quæ Dani IV Non. Aprilis hujus anni (1801) pie, strenue, mascule, immortali cum laude gesserunt, ea nulla unquam delebit oblivio, nulla obliterabit vetustas! celebrabuntur non solum nostris, sed pene omnium gentium literis et linguis. Neque ulla unquam ætas de tantis Danorum laudibus conticescet. Nyt theol. Bibliothek. 16de Bind S. 232.

Digitized by Google

frygte, om der ellers er noget sandt i den Roes, der hidindtil af alle Fremmede er bleven ydet det danske Folk for Beskedenhed. Maatte denne Roes kun ikke medføre en Bitanke om Mangel paa Selvstændighed, om Lyst til at efterligne alt det Fremmede uden Prøvelse, om Villighed til at underkaste sig Modens eller Frivolitetens Herredømme. Det vilde være Uret, om jeg dulgte for mine Landsmænd den Frygt, jeg i Sandhed nærer, om Forfængelighedens fremskridende Magt iblandt os netop i de sidste Decennier, da Danmarks Skjæbne har været saa tung, og da de alvorlige Paamindelser, som ikke uden Forsynets Foranstaltning bleve os givne, burde have vakt Nationens Sands for det Høiere, og dens Foragt eller dog Ligegyldighed for alt Tant. Men naar var Lysten til at synes hvad man ikke er, til at kaldes efter Embeder, man ei beklæder, til at hædres med Titler og Ordener, som man ei har fortjent, vel større og mere udbredt end i vore Dage? Holberg selv spottede til sin Tid med Titelen Velbaaren for Saadanne, som vare vanføre fra Fødselen af: hvad vilde han vel sige, dersom han saae op af sin Grav og gjorde Bekjendtskab med de utallige Raader, som intet have at raade hverken i Krig eller Fred, hverken i

Digitized by Google

Cancelliet eller Kammeret, hverken ved Staten eller Justitien, hverken ved Conferenzerne eller Commercen, og dog føre Navn derefter? Hvad vilde han, som baade var Professor og Assessor, sige om de Mange, der hedde Professorer uden at profitere nogen Videnskab eller Kunst, og som kaldes Assessorer, uden at have Sæde i nogen Ret eller noget Collegium? Han vilde uden Tvivl tilraabe os: Vogter Eder, at ikke Væsenet tillige med Dygtigheden og Kraften forsvinder, naar I give Navnet til det blotte Skin! Klagede han allerede til sin Tid over Virkningerne af den honette Ambition: hvor maae vi da ikke klage, som see det gammeldags jævne Borgerliv, hvilket var lige gavnligt for Statens Velstand og Borgernes Moralitet, Aar for Aar mere at fortrænges af Rangsyge, Fornemhed, og anden Ostentation.

Saaledes kan den sanddrue Jagttager ikke nægte, at een af vore gamle Nationaldyder har faaet et Knæk ved den nyere Tids Tendents til Bram og Forfængelighed. Men i dennes Følge gaaer stedse en fordærvelig Luxus, Yppighed, Overdaadighed; ja endelig som den sidste og meest foragtede Tjener kommer — Fattigdommen, der slutter den lidet priselige Trop. Alt dette burde ei saa at være; og det omtales her for at vise, at

Digitized by Google

vi Danske ei blot ere ydmygede af udvortes Fjender; men at vi ogsaa nære indvortes Fjender i vort Skjød, for hvilke vi have endnu mere at befrygte; thi de førstes Uretfærdighed kan — som vi have seet — ikke berøve os grundet Adkomst til mangehaande Roes; men bukke vi under for de sidstnævnte Fjender, da kunne vi ei mere vise os som et Folk, ei længere tale med i de Vises Raad og de Forstandiges Forsamlinger; da have vi aldeles intet at rose os af.

Dog — derhen er det, Gud være lovet! endnu ikke kommet; og jeg tør nu — efterat have mindet om vor svage Side — med lige Upartiskhed dvæle ved de lyse Træk i det danske Folks Charakteristik. Først maae vi berømme dets Trofasthed og store Fortrøstning. Aldrig tabte det Tilliden hverken til sin Gud eller sin Konge; ei heller opgav det Haabet om at kunne ved Anstrængelse af egne Kræfter igjen hæve sig til sin gamle Anseelse. Men den, som nærer en saa urokkelig Tillid, vil ogsaa upaatvivleligen baade blive agtet og hjulpet. Dernæst har Folket med Lyst og Held betraadt den Vei til Ære, som en viis Regjering har aabnet det — nemlig Kunsternes og Videnskabernes Vei. Og herved er det mærkeligt, at jo høiere denne Vei

Digitized by Google

gaaer, jo vanskeligere den bliver anlagt, jo mere den taber sig paa de ætheriske Høider: desto sikkrere og hæderligere betrædes den af de Danske; thi i alle Videnskaber og i de skjønne Kunster kunne vi — med Hensyn til Folketallet — sættes ved Siden af hvilkensomhelst dannet Nation. Derimod turde vi endnu i nogle af de lavere eller mere praktiske Grene af Videnskab og Kunst befindes at staae noget tilbage for Englænderne, Franskmændene og Tydskerne. I det mindste blomstre Fabriker og Manufacturer her endnu ikke, saaledes som hisset. Vore Haandgjernings-skoler ere deels for faa, deels for nye. Den vigtigste didhørende Anstalt — den polytechniske — bliver nu først grundlagt. Vore ældre Handels-instituter og borgerlige Realskoler have hverken i Kongeriget Danmark eller i Hertugdømmene naaet den Fuldkommenhed i Organisation, Methode og Virksomhed, som vore lærde Skoler og Universiteter. Disse have, ligesom vort Kunstacademie og vore militaire Academier, allerede i saa mange Aar dannet fortrinlige Mænd, at vi deraf let kunne forklare, hvorledes Fædrenelandet under Frederik VI er bleven saa rigt paa Lærde i alle Fag, paa Kunstnere og endelig paa duelige Embeds-mænd i geistlig, verdslig og militair Stand. At

udføre dette i Detail, vilde her føre os for langt bort fra vort Maal. Iblandt de Værker, som nærværende Forfatter anmeldte tilligemed Mnemosyne, er et Udkast til Fædrelandets Literatur- og Cultur-Historie, hvilket, naar det bliver færdigt, vil indeholde den bedste Beviisførelse, hvad Videnskab og Kunst angaaer. Men Embedsclassen betræffende, da har jeg hørt af troværdige Mænd, som have anstillet Sammenligning imellem vore Embedsmænd og Udlandets, at vi med Ære kunne bestaae endog ved Siden af de bedst administrerede Lande, saasom Preussen og England. Kun to Indskrænkninger bleve tilføiede af de nøieregnende følgelig paalidelige Dommere, først med Hensyn til Antallet af civile Embedsmænd, hvilket hos os skal være dobbelt saa stort som i England; og for det andet med Hensyn til Pluraliteten af de danske Diplomater, af hvilke mange (thi hæderlige Undtagelser tilstaae Alle) ikke ansees for at være saa omhyggeligen dannede til deres Poster, og følgelig heller ikke saa duelige, som de øvrige Classer af danske Embedsmænd holdes for at være. Jeg erindrer at have for mange Aar siden læst en Plan af salig Baron Eggers (uden Tvivl i hans tydske Reisebeskri-

Digitized by Google

velse) til diplomatiske Embedsmænds Dannelse. Den fortjente vistnok i vore Dage at drøftes og at bringes i Forbindelse med det Forslag, som Flere have gjort, og som heller ikke af Regjeringen er bleven upaaagtet: at benytte Sorøe Skole og Academie til en Dannelsesanstalt for vordende Diplomater. Vel er vort udenlandske Departement ei længere af samme Vigtighed, som den Gang vore Gesandter repræsenterede to Kongeriger, og vistnok maae oeconomiske Grunde fremkalde det Ønske, at der ved mangt udenlandsk Hof maatte holdes en chargé d'affaires istedenfor den nødvendigviis dyrt lønnede Minister; men Landets Interesse maa der ligefuldt vaages over, hvad enten det er stort eller lidet; og Duelighed er det eneste, som giver os Borgen for Aarvaagenhed; den bør derfor fordres af Gesandtskabspersonalet, under hvad Navn saa dette udfører Landets Ærinder. Man behøver blot at kaste et Blik ind i Diplomatiens Historie, for at forsynes med mangfoldige Exempler baade paa utroelige Tab, som ere lidte ved slette Diplomaters Skyld, og paa store Fordele der opnaaedes ved dygtige Ministres Klogskab. Intet Land har i den Henseende været saa lykkeligt som Frankrig; thi det har ofte efter en uhæderlig eller uheldig

Digitized by Google

Krig faaet snart en taalelig snart endog en fordeelagtig Fred. Men jeg erindrer paa den anden Side heller intet Land, der har været saa uheldigt som Danmark; thi det har ofte efter en snart hæderlig snart heldig Krig indgaaet lidet fordeelagtige Fredslutninger, for ikke at tale om, hvad godtroende, men lidet skarpsindige Underhandlere i Fredstider have ladet sig affnakke eller fraliste.

Men dette er da en saare indskrænket Deel af den store Administration. Resten har vel ogsaa sine svage Steder (thi i hvilken Stand findes der ikke enkelte uduelige Embedsmænd?) og Enhver af os — dog især i Lærerstanden, som skal danne de tilkommende Generationer — har Grund til baade at vaage over sig selv, og at agte paa sine Nærmeste; men i det Hele kan Danmark rose sig af oplyste og duelige Embedsmænd, ligesom af genialske Videnskabsmænd og Kunstnere. Gid det da engang maa kunne siges om os, hvad den romerske Digter roste Grækenland for: at det i sin Ydmygelse betvang den vilde Seierherre. Vi kunne gjerne være det bekjendt, at vi 1807 bleve overvundne i en Kamp, som hverken var lige eller ærlig. (Storbrittannien havde en Flaade, fem Gange saa stor som den danske, og vovede endda ikke at

udæske denne til aaben Dyst paa Havet; men listede sig til at forraske den i Havnen og bortføre den som Løn for et grusomt Bombardement). Derimod skulde det være en Skam for os; hvis vi, saa kraftigen opmuntrede og understøttede af en faderlig Regjering, skulde staae tilbage enten i almindelig Oplysning, eller i Lærdom, eller i Videnskab og Kunst.

Til Slutning maa jeg korteligen berøre den Roes, som jeg oftere har hørt af Fremmede, over Danmarks Lovgivning og Retspleie. Begge skylde vi en stor Deel af den Lyksalighed, vi nyde som danske Borgere. Det er ikke til Pral, at vi læse over vort nye Raad- og Domhuus Kong Valdemars Ord: Med Lov skal man Land bygge; men det er en kort Angivelse af de Maximer, ved hvis Anvendelse Danmark er, først under indskrænkede og siden under uindskrænkede Konger, bleven bebygget og opdyrket af en viis Regjering og et flittigt, sædeligt, gudfrygtigt og lykkeligt Folk. Jo mere den kongelige Magt ved Statsforandringen 1660 udvidedes, desto mere have vore Lovgivere sørget for, ved tydelige, bestemte og almeenforpligtende Anordninger at forebygge og bortfjerne al Vilkaarlighed, at betrygge hver Mand i Landet sin Ret,

Digitized by Google

at gjøre alle Undersaatterne lige for Loven. Hertil hører ogsaa det store Fortrin, at Retten pleies offentligen, saa at Enhver, som det interesserer, kan indfinde sig ved Høieste-Rets Møder, og ved Sagernes mundtlige Førelse sætte sig ind deri og underrettes om Grundene fra begge Sider. Fremdeles den liberale Maade, hvorpaa nye Anordninger anmeldes af vedkommende Autoritet i Collegiernes officielle Tidende: ikke crude et nude med et: sic volo et jubeo; men med indledende Bemærkninger, hvori Anledningen til den nye Lovgivning anføres, dens Forhold til de ældre Love udvikles og Grundene, som fremkaldte de nye Bestemmelser, bedømmes. Det glæder mig at finde, netop som jeg nedskriver disse Bemærkninger, lignende Betragtninger anstillede af en skarpsindig Landsmand, der ligesaa lidet som jeg miskjender Fordelene af den constitutionelle Forfatning, saasnart denne paa lovlig Vei er erhvervet; men ei heller lukker Øinene for det Gode, som har udviklet sig i vort Fædreneland siden 1660. "Det er i høieste Grad mærkeligt, siger Prof. Sibbern, at den meest paaseende Overholdelse af den kongelige Myndighed og Anseelse, i Danmark er gaaet Haand i Haand med den meest liberale Stræben efter at høre Friheds- og Liig-

Digitized by Google

hedsideerne ud i Livet. Det viste sig derunder hvorledes intet kan være en fastere Støtte for et saakaldet absolut Monarchie, end en republicansk Aand; ei blot i Regjeringen, men ogsaa i Folket. Thi derved kommer Folket til at føle sig sin Konge nær. Hvorimod Aristokratiet staaer standsende, forstyrrende imellem begge, være det nu Adels- eller Embeds-Aristokratiet." *

Hvis dette er sandt, da er det en stor Uret, der ofte af constitutionelle Forfattere tilføies den hos os herskende Regjeringsform ved at sætte den i Classe med den orientalske. Den berømte Schlözer paastod, at Grændsen imellem det uindskrænkede Monarchie og Despotiet var saa umærkelig, at han for sin Deel aldrig havde kunnet opdage den. Mig synes dog, at baade Theorie og Historie maatte have aabnet hans Blik for den ganske mærkelige Grændse, der er imellem at regjeres efter en Despots Luner, og at styres, vel af en uindskrænket Monarch, men dog ifølge gjældende Love, og deriblandt en Kongelov, som her i Danmark besværges af enhver ny Regent. Denne store Forskjel er nylig bleven gjort gjældende i England, i Anledning af en literair Feide, som der er ført om Uligheden af et Despotie og

* Sibberns Philosophiske Archiv. II, 164.

Digitized by Google

uindskrænket Monarchie, hvilken blev nærmest fremkaldt af disse Ord i Mills Essays on Government: The people of Denmark, tired out with the oppression of an aristocraty, resolved that their King should be absolute; and under their absolute monarch are as well governed as any people. D. e. Det danske Folk, kjed af at undertrykkes af Aristokratiet, besluttede, at deres Konge skulde være uindskrænket, og under deres uindskrænkede Monarch regjeres de saa godt som noget Folk*." Dette erkjende alle Danske med Taknemmelighed; og paa en Tid, da Oplysningen er saa stor iblandt Folket, vide uden Tvivl ogsaa de Fleste, hvem vi fornemmelig skylde dette store Gode. Det maa ofte falde os ind at anvende paa vor gode Konge, hvad den berømte Fru Stael svarede Ruslands Alexander, da han spurgte hende, om hun ikke i Rusland savnede en Constitution: De er selv en Constitution, Sire! Det forstaaer sig, at vi ved dette Svar udsætte os for ugunstige Bemærkninger fra det constitutionelle Partie om Menneskelivets korte Varighed. Men det skal dog heller ikke forurolige os; tvertimod ville vi styrke vort Haab og bevare vor Munterhed og Fortrøstning ved at

* Cfr. Edinburgh Review. Juny 1829 pag. 276.

Digitized by Google

betragte den allerede betydelige Række af Konger, som, uindskrænkede, have ført et mildt, faderligt, christeligt Regimente i vort Fædreneland.

Saaledes ville vi med freidigt Mod træde Fremtiden imøde, og af den vente — hvad Samtiden ikke altid har ydet os — en retfærdig Dom. Men Forfatteren veed ei at slutte denne Afhandling bedre end med de Ord, hvormed en stormodig spansk Forfatter for kort Tid siden opmuntrede sine Landsmænd, hvilke i vore Dage have havt langt andre Grunde end vi Danske til at blive nedslagne, ved at betragte deres Fædreneland: La perdida de los bienes temporales puede ser reparada, otras perdidas pueden alleviarsi por el tiempe; y sola haya un mal qui no puede tener remedio, qui es el hombre que desespera de si mismo. D. e. "Tabet af de timelige Goder kan erstattes; andre Tab kunne formildes med Tiden; der er kun eet Onde, imod hvilket intet Middel gives, og det er naar Mennesket fortvivler om sig selv."

Digitized by Google

Digitized by Google

Berömte Mænds Biographier.

Digitized by Google

There is a history in all mens lives,
Figuring the nature of the times deceas'd.

Shakspeare.

Digitized by Google

I.

Biskop Barthólomæus Deichmann,

Kong Frederik den Fierdes Yndling.

En venskabelig Recensent har allerede for en halv Snees Aar siden (da han bedømte Historisk Calender 3die Bind, i Dansk Literatur=Tidende No. 45 for 1818) opfordret mig til at skrive Biskop Deichmanns Biographie. At denne Opfordring er saalænge forbleven uopfyldt, havde ikke sin Grund i Ulyst til Arbeidet; men i Mangel paa skriftlige Documenter; thi blot gjentage, hvad der om ham allerede læses i trykte Bøger, det vilde og burde jeg ikke. Men da jeg nu, i Anledning af min Historie om Christian VI, fik Adgang til flere af Hovedstadens vigtigste Archiver, og i disse fandt endeel Actstykker, vedkommende hiin mærkværdige Mand, især i hans sidste Livsperiode, fandt jeg det passende at begynde den Række af fædrelandske Biographier, som Mnemosyne skal indeholde, med denne Kong Frederik

Digitized by Google

IVdes Yndling, der maaskee, hvis hans kongelige Velynder havde levet længere, vilde have endt som Danmarks Premierminister. Men for ikke at tale om Muligheder, ville vi blive staaende ved det, som er factisk beviist, nemlig at Danmark siden Reformationen kun har havt to Geistlige, der besad nogen betydelig politisk Indflydelse; og disse vare Bisskop Svane under Frederik III, og Bisskop Deichmann under Frederik IV. Hiin døde overvælbet af Ære og Hofgunst: Denne nedtrykt af Skam og forfulgt af det da herskende Partie ved Hoffet. Begge vare lige udmærkede saavel ved sjeldne Naturgaver som ved selverhvervet Lærdom, Menneskekundskab og Forretningsdygtighed. Begge vare i høi Grad ærgjerrige og virksomme; begge elskede deres Fædreneland og Konge; men Ingen af dem maaskee ganske uegennyttigen; thi de syntes altfor gjerne at føle, hvorlunde de fremmede deres eget Bedste just ved at arbeide for Kongen og Staten. Den stille bramfrie Virksomhed, som egner sig for deres Embede, og som det ved sit hele Væsen minder om, var dem ei saa kjær som den i Øine faldende verdslige Myndighed. Hoffets Glands, Folkeforsamlingernes Larm, ja selv Leirenes Vaabengny syntes mere samstemmende med deres Natur end Kirkens Stilhed og Alterets Fred.

Ligesom jeg da for endeel Aar siden (i Historisk Calender, 1ste Aargang) har skildret Sjællands lykkelige Erkebisskop, saaledes vil jeg nu bestræbe mig for, paa samme Maade, **sine ira et studio, quorum causas procul habeo,** at udkaste et tro Malerie af den i lang

Tid saa yndede, men tilsidst saa ulykkelige Aggershusiske Biskop.

Kortere Noticer om Deichmann findes i vore bekjendte literærhistoriske Værker, i Cimbria literata, i Worms og Nyerups Lexica, i Odin Wolffs historiske Ordbog; men noget udførligere Fortællinger i Zwergs Sjællandske Cleresie, Pontoppidans Annaler, Blochs Fyenske Geistligheds Historie, og endelig en ikke uvigtig Artikel af en unævnt Forfatter i Iris og Hebe, første Hæfte for 1809. Denne er meddeelt af nu afdøde Etatsraad og Bibliothecar Weinwich efter et Manuscript, kjøbt paa salig Justitsraad Kølles Auction. Jeg vil derfor i mine Citater kalde det Kølles Manuscript.* Ogsaa Andreas Høyers Historie om Kong Frederik IV har ydet mig betydeligt Udbytte.

Men det vigtigste Supplement til det af disse Kilder Øste fik jeg i et Manuscript, som tilhører det store Kongelige Bibliothek her i Staden (det er Nr. 667 iblandt de Suhmske Haandskrifter og in folio). Det har Titelen: Vita B. Deichmanni. Forfatteren er Biskoppens Søn, Cancellieraad Carl Deichmann, som blev fød 1700, og i sit 26de Aar, da Faderen stod paa Lykkens høieste Spidse, Hofjunker; 1733 Assessor i den norske Overhofret; levede siden mange Aar i Porsgrund, hvor han døde 1780, efterladende sig et hædret Navn og en betydelig Samling af

* Det er upaatvivleligen et Udtog af Vita B. Deichmanni, hvorom handles af mig i Texten.

Digitized by Google

Bøger og Mineralier, som han skienkede til offentlig Brug i Christiania, hvor samme endnu findes. Han var en lærd og retskaffen Mand, en Ven af Gram, Langebek og Luxdorph, Medlem af det danske og norske Videnskabers Selskab, og har til begges Skrifter leveret Bidrag, meest henhørende til Mineralogien. Denne Biographie, forfattet paa Dansk, har været tilstillet den lærde Flensborgske Rector, Olaus Heinrich Møller, der engang agtede at fortsætte sin Faders **Cimbria Literata**; og til Brug ved denne Fortsættelse blev vort Manuscript bestemt; men det er ikke Autographum, som er os opbevaret; vi have kun en skiødesløst gjort Copie (hvilken Suhm formodentligen har faaet af sin Ven, Rector Møller) med enkelte Lacuner, deels af **nomina propria** (dette dog sieldnere) deels af latinske eller franske Ord, som den ulærde Afskriver ei har forstaaet. Indholdet kan dog lykkeligviis allevegne fattes, og har dette Manuscript, for hvis frie Brug jeg takker min Ven Hr. Etatsraad, Ridder Werlauff, været mig til stor Nytte. Selv den Omstændighed, at det saa sildigen kom mig til Hænde, har været mig gavnlig med Hensyn til min Dom om Biskop Deichmanns Charakteer; thi jeg er nu vis paa, ikke ved Partiskhed at være bleven ledet til at frikiende ham for de mange ham paadigtede Forbrydelser. Jeg var kommen til denne Erkiendelse ved Brugen af Archivdocumenterne, længe førend jeg læste Sønnens apologetiske Skrift. Dette er forfattet med meget Maadehold, uden mindste Bitterhed imod Faderens Fiender; det er da ogsaa skrevet saa

Digitized by Google

mange Aar efter hans Forfølgelse og Død, at det ei kan have kostet Forfatteren megen Selvovervindelse at iagttage Upartiskhed. Af criteria interna fremgaaer nemlig, at Cancellieraad Deichmann har skrevet det faa Aar før sin Død. Der tales nemlig om Struensees Revolution og Aaret 1772, som noget ei ganske nyt, hvorfor vi med næsten afgjort Vished kunne henføre Skriftets Udarbeidelse til det Qvinqvennium 1775—1780. Vi tilføie endnu, at det indeholder nogle faa, Deichmann uvedkommende, Anekdoter, som forresten ere interessante (og af os ved anden Leilighed i Literærhistorien skulle benyttes) samt Udkast til en Genealogie af Deichmanns Familie, hvilket dog ikke gaaer længere tilbage end til Bisskoppens Bedstefader, Vilhelm D. som sidst var Borgemester i Malmøe. Dennes Søn, Peder Deichmann, var to Gange gift, 1, med Else Thue, en Datter af Peder Thuesen. 2, med Margaretha Dysseldorff. Igjennem Døttre fremtræde store, tildeels adelige Familier iblandt Descendenterne, saasom Familierne Rasch, Løvenskjold og Sehested.

Bartholomæus Deichmann blev født i Kjøbenhavn den 5te Februar 1671. Han var af en gammel og anseelig, skjøndt, som Sønnen Carl vil, borgerlig Familie, da Klevenfeldt derimod

Digitized by Google

holder den for adelig. Hans Fader, Peder Deichmann, var Byfoged i Hovedstaden d. e. beklædte samme Embede, som den store Rømer nogen Tid efter under Navn af Politiemester. Hans Moder heed Else Peders Datter. Sønnen var i sin Ungdom sygelig og svag af Legeme; men viste tidligen en lærelysten Sjel; og gjorde saa hurtige Fremskridt i Sprog og Videnskaber, at han allerede i sit 14de Aar blev anseet for moden til at dimitteres til Høiskolen, tilligemed sin ældre Broder Peder (som siden blev Doctor i Medicinen). Nogle Historieskrivere, og deriblandt Prof. Nyerup, sige at han virkeligen i Aaret 1685 blev Student; men Biskop Jørgen Carstens Bloch har af Universitetets Protocol uddraget det rigtige Datum: at han den 11te April 1688 blev indskreven som academisk Borger*. Det vidner om en usædvanlig Modenhed hos den 17aarige Student, at han tre Maaneder efter tog Baccalaureusgraden, og allerede den 25de Juli samme Aar disputerede i Regentskirken over egne Theses. Kort efter begav han sig tilligemed sin gamle Lærer, Mag. Niels

* Dette Aar angives ogsaa i Vita B. D.

Digitized by Google

Schive, der siden blev Rector i Viborg*, og med sin Broder Peder til Leipzig, hvor han og Schive blev tilbage, da Broderen, som studerede Medicin, gik til Leyden. De Danske vare den Gang ligesom nu berømte ved de udenlandske Universiteter for deres Færdighed i at tale Latin, og vor unge Landsmand fornyede denne Roes ved adskillige Høiskoler, som han besøgte. Det er os ikke bekjendt, hvilke Professorer i Leipzig den unge Deichmann holdt sig til; men vi kunne sikkert antage, at han hørte den lærde Polemiker Carpzow**. Rimeligviis har han dog ogsaa, som en fyrig Yngling, fulgt den store Strøm af Studerende, som, til Carpzows store Harme, begave sig lige fra hans latinsk-skolastiske Auditorium hen til de spenerske Magistres tydsk-opbyggelige Forsamlinger. Deichmanns Ophold i Leipzig indtraf nemlig netop i det mærkelige Aar, 1689, da Speners tre unge Venner, Francke, Schade og Poul Anton, begyndte at holde de collegia pietatis, der gave Anledning til den store Reform i vor Kirke, hvilken er den

* Denne Mand er forskjellig fra Dronning Anna Sophies Hofpræst Niels Schive.

** Vita B. D. nævner foruden Carpzow, Pfeiffer, Olearius, Albert og Cyprian.

Digitized by Google

vigtigste og meest velgjørende, som har fundet Sted siden Luthers Tid. I samme Aar faldt Spener i Unaade hos Churfyrsten, fordi han i Skriftestolen opfordrede ham alvorligen til sædelig Forbedring — ogsaa en mærkværdig Begivenhed for vor unge Landsmand, som selv siden skulde blive Skriftefader for kongelige Personer. Fra Leipzig gik Deichmann til Jena, hvor han dog ikke iblandt Theologerne fandt noget stort Lys; thi den ligesaa elskelige som lærde og tænksomme Joh. Musæus var død for nogle Aar siden (A. 1681) og hans værdige Efterfølger Buddeus var ikke endnu fremtraadt som academisk Lærer. Carl Deichmann fortæller, at hans Fader i Jena nød fortrolig Underviisning af Fred. Beckmann og Vilh. Bagger, hvilken Sidste meddeelte ham den afdøde Musæi Manuscripter til Brug. I Leipzig opmuntrede Dr. Pfeifer, hans Privatpræceptor, ham til at gjendrive et Skrift imod Pfeifer, som en tydsk Student, der havde apostaseret i Wien, havde udgivet; men da Pfeifer imidlertid blev kaldet til Superintendent i Lübeck, blev der intet af. 1690 vendte Deichmann hjem og tog i Juli Maaned examen theologicum i Kjøbenhavn under Lassenius og Masius, vistnok med stort Bifald

Digitized by Google

af Biskop Bagger, som havde opmuntret ham til at studere Theologie, da han først vilde vælge sig Medicinen. Nu prædikede Deichmann maaskee og enkelte Gange; men det er en Distractionsfeil, naar Pastor Grundtvig nævner ham iblandt de Candidater, som Griffenfeld skal have hørt og bestemt til en fortrinlig Virksomhed i Kirken*; thi da Deichmann holdt sine første Prædikener, havde Griffenfeld allerede siddet 14 Aar i Fængsel. Deichmann blev ei længe hjemme; hans levende Sjel længtes efter at komme ud i den vide Verden. Først drog han til Frankfurt ved Oderen, derpaa til Holland, hvor han studerede Theologie og Philologie, især de orientalske Sprog, ved Universiteterne i Leyden og Utrecht. Han hørte Spanheim, Marck, Witsius og Grævius, hos hvilke sidste han nød megen Godhed og Venskab.** Han vendte atter tilbage til sit Hjem 1692, og havde endnu i Sinde at skifte Studium formedelst sit svagelige

* "Naar man kiger i Griffenfelds lille Bog og seer de tykke Streger under Navne som Bagger, Kingo, Peder Jespersen og Deichmann, da kan man vist ikke sige, at han solgte Præstekald for Penge." Kort Begreb af Verdens Krønike. S. 394.

** Vita B. D.

Helbred; men Bisskop Bagger, som ikke vilde tabe et saadant Genie for Kirken, overtalede ham til at søge Ansættelse som Legationspræst ved det Gesandtskab, som under Marcus Gioe skulde afgaae til det spanske Hof. Men Ambassaden blev indstillet. Imidlertid havde Deichmann faaet en Udsigt, hvorved han kunde forene sin Reiselyst med det geistlige Embede, hvortil han saa grundigen var forberedt. Bisskop Bagger forsikkrede, at hans Ungdom ei skulde være ham til Hinder. Han meente vel med Cicero: tanta semper fuit prærogativa virtutis, ut in quibus emineret, horum ætatem non sibi exspectandam censeret. Deichmann blev derfor i Febr. 1693 (netop 22 Aar gammel) udnævnt til Feldtpræst, ja endog til Viceprovst ved de danske Tropper i Holland. Han gik glad derhen, stolende paa Pauli Ord (1 Tim. 4, 12) Ingen skal foragte Dig for din Ungdoms Skyld. Men han blev uvenligen modtaget, saavel af Feldtprovsten Mag. Reenberg, der ikke gjerne saae en Viceprovst ved sin Side, som af den commanderende General, Hertug Fred. Vilh. af Würtemberg, som havde anbefalet andre Candidater. Hertil kom, at han skulde prædike paa Tydsk, og havde ikke den rette tydske Accent. Men Tilfældet og

Digitized by Google

hans Aandsnærværelse hjalp ham snart til almindelig Yndest. Hans første Prædiken var i Fasten over Peders Fornægtelse, og her anvendte han Textens Ord: "Du er en Gallilæer; dit Tungemaal røber Dig," saa sindrigt paa sin egen fremmede Udtale, at Alle beundrede ham, og de Kyndige dømte (som Cicero i Brutus ved lignende Leilighed): Senior erat, quam illa ætas ferebat, oratio. Hertugen gjorde ham strax til sin Confessionarius med særskilt Løn, drog ham til sit Tafel, talede med ham om allehaande vigtige Ting, ja betroede ham snart sine private Sager at bestyre. Dette fortæller Sønnen, Carl Deichmann, og Rølles Encomiast (der rigtig nok synes at have øst Alt af denne Kilde) bemærker, at han var yndet af Menigmand for sin geistlige Veltalenhed, som af Anføreren formedelst "hans behagelige Omgang, sindige Opførsel og herlige Gaver." Vi ville især lægge Mærke til den Roes for Sindighed, som gaves ham i de anførte Ord, og vi troe med Rette; thi vi have aldrig i Deichmanns stærkt bevægede Liv fundet noget Spor af Fremfusenhed. Ved Armeen forblev han kun i tre Aar; dog længe nok for et saa hurtigt Hoved til at lære endeel af Krigsvæsenet, som siden 1716—1718 kom Norge til-

Digitized by Google

gode, og til at gjennemtrænges af de liberale Ideer, som Had til den despotiske Ludvig XIV den Gang vakte i Europa. Krigen selv (fra 1689 til 1697) var paa en vis Maade en Krig imellem det liberale Parti, i Spidsen for hvilket Vilhelm III stod, og Despotismen. Dog selv Ludvigs Allierede frygtede for hans Overmagt og ønskede ham ydmyget.

Men idet vi tale om Deichmanns politiske Maximer ikkun efter Sandsynlighed, kunne vi forfølge Traaden af hans Livs Begivenheder med historisk Vished. Den Berømmelse, han havde indlagt sig i Hertugens Hovedqvarteer, gav den Kongelige Confessionarii, Dr. Peder Jespersens Ord Vægt, da han anbefalede vor Deichmann til Hofprædikant og Skriftefader hos Prinds Carl, Christian Vtes Søn, som i Aaret 1695 havde begivet sig paa en Udenlandsreise. Dette interessante Embede tiltraadte Deichmann i Juni 1696, da han mødte Prindsen i Achen, hvor paa samme Tid Prindsens nye Hofmester Carl Ahlefeldt indfandt sig,* og hvorhen hans Instrux blev ham sendt. Han skulde ifølge denne

* Instructionen, som blev givet Hofmesteren, er trykt i D. H. Møllers Nachricht von der Familie Ahlefeldt S. 442 fg.

Digitized by Google

— foruden at passe sit Sjelesørger-Embede — "holde Samtaler med Prindsen om andre honette og nyttige Materier, særdeles om det, der henhørte til det Lands og det Folks rette Kundskab, hvor Prindsen sig da maatte opholde; conferere med Prindsen om Religionen og Samvittigheds-sager; prædike Tydsk for dem af Suiten, der ei forstode Dansk; og endelig afholde sig fra theologiske Discours med de Catholske." Vi skulle siden af Deichmann selv erfare, at det ved Catholikernes Paatrængenhed blev ham umueligt at holde det sidste Bud; men de øvrige opfyldte han troligen; og vandt derved saavel Prindsens Yndest, som hans kongelige Forældres. Af Dronningens, den ædle Charlotte Amalias Breve til hendes Søn paa Reisen fremskinner den ømmeste Moderomsorg, og af hendes Breve til Grev Ahlefeldt sees hendes Tilfredshed med ham og med Deichmann. Begge vare venligsindede imod de Reformeerte. Dette glædede især denne de Reformeertes fromme Beskytterinde. Saaledes skriver hun i et Brev til Ahlefeldt: "Jeg veed fra sikker Haand, at De er en oplyst Lutheraner, og seer dybere end Andre i Religionens Sager; De forbinder mig derfor meget ved at indprænte ham (Prindsen) fornuftige og moderate Tanker;"

Digitized by Google

og i et andet: "Hvad der særdeles fornøier mig, er Forsikringen om min Søns Confessionarii Oprigtighed og Samvittighed, og at han ikke vil indgyde ham nogen animosité, men snarere moderate Tanker; jeg er glad, at den gode Gud har givet ham en saadan Mand til at sørge for hans Sjel." Intet kunde være mere smigrende for den samvittighedsfulde og talentfulde Mand end sligt Vidnesbyrd, ligesom intet passede bedre med hans Tilbøieligheder end at reise. Sydeuropas yndige Clima drager os alle til sig; og Italiens classiske Jordbund lokker Enhver, som er bleven fortrolig med Oldtidens Classikere. Deichmann besad ei alene en umættelig Lærelyst, men tillige megen Kunstsands. Begge Dele fandt Næring i hine paa Kunst og Videnskab saa rige Lande. Hertil kom, at Deichmann ved et Hof, hvor han ikke blot var Præst, men tillige Selskabscavaleer og Mentor for Prindsen, baade kunde gjøre sine Talenter gjældende, og faae Leilighed til at uddanne dem. Alle Bibliotheker, saavel private som offentlige, alle Kunstsamlinger og Cabinetter stode ham, i Prindsens Selskab, aabne. Han omgikkes dagligen med Europas første Lærde og berømteste Statsmænd; hans betydelige Indkomster satte ham istand til at kunne kjøbe baade Malerier og

Digitized by Google

Bøger, hvilke bleve Grundvolden til hans Gallerie og store Bibliothek. Reisen gik igjennem Tydskland fra Achen over Cölln og Mainz til Frankfurt am M., derfra over Geneve til Lyon, siden til Montpellier, hvor de forbleve fra Octb. 1696 til Mai 1697. Herfra gjordes en Reise til det vestlige Frankrig; igjen tilbage til Lyon; men i Decb. 1697 drog Selskabet til Italien, først til Mailand, derfra til Venedig; og i Aaret 1698 besøgtes Florents, Rom, Neapel, Boulogna. Derfra hjemad i Januar 1699 over Tyrol, Augsborg, Holland til Kjøbenhavn om Foraaret.

Denne Reiseroute er taget af nogle korte Optegnelser fra Biskop Deichmanns egen Haand, hvilke vare meddeelte den lærde Mag. Albert Thura, men ei ere trykte. Skade, at vi deri intet finde optegnet om Deichmanns Reise uden Landenes og Stædernes Navne, hvilke han i Prindsens Selskab besøgte; samt nogle Anekdoter om hans Polemik med de catholske Theologer, men det var visselig ikke Pralerie, naar Deichmann i sin Apologie for Nordmændene (1724) sagde, "at han paa disse sine Reiser havde fattet en tilstrækkelig Idee om andre Nationers Beskaffenhed." Ogsaa kunne vi, naar vi paa den ene Side betragte Europas, navnligen Tydsklands, Frankrigs og

Digitized by Google

Italiens politiske, videnskabelige og kirkelige Forfatning i hiint Decennium (1688—1698) in specie i de sidste tre Aar, og paa den anden Side dermed sammenligne Deichmanns os bekjendte Forstands- og Gemytsevner, nogenlunde gjætte os til, hvilke Phænomener der virkede stærkest paa ham, og hvilke Mænd der tildroge sig hans største Opmærksomhed. Iblandt Regenterne var det naturligviis de to store Medbeilere Ludvig XIV og Wilhelm III, hvis forskjellige Regjeringsmaximer han studerede; men da vor Frederik IV siden blev Deichmanns store Helt, og da denne folkekjære Konge i mange Stykker regjerede paa sin Engelsk (saa lidet han forresten yndede Constitutioner, hvoraf Wilhelm var en stor Beundrer) saa kan det neppe omtvivles, hvem der udenfor Danmark blev vor Deichmanns Heros. (Czar Peter var endnu ikke bleven bekjendt som Folke-Omdanner; han reiste for at lære paa samme Tid som vor unge Landsmand). De navnkundige Statsministre og Generaler i Europa behøve ikke her at opregnes, da vi Ingen kunne nævne — undtagen Hertugen af Würtemberg — med hvem Deichmann kom i nærmere Berøring. Dog kan det neppe feile, at jo Sjællands Biskop Hans Bagger, der stod i venskabelig Brevvexling med

Digitized by Google

Cardinal Albani i Rom (den Gang Statsminister, siden Pave under Navn af Clemens XI) har medgivet sin unge Ven Anbefalingsbreve til denne formaaende og høist interessante Mand.* Den Pave, som regjerede under Deichmanns Ophold i Rom, var Innocentius XII, en retsindig og stræng Mand, som, meget ubeleilig for Ludvig XIV og hans Yndlinger Jesuiterne, stræbte at indføre gode Sæder og catonisk Tugt i den katholske Kirke. Deichmann var ligesaa lidet en Cato af Grundsætninger som han af Gemyt var Jansenist; men han var en sædelig Mand og luthersk Theolog: altsaa kunde det ikke mishage ham at spore den kraftige Opposition, som just paa den Tid fremtraadte i Frankrig og Italien imod den slappe Sædelære og den nevangeliske Aand, der udgik fra Jesuiternes Skoler og Skriftestole. Visstnok har han læst med Velbehag endeel af Pascals, Nicoles, Arnaulds Skrifter, og glædet sig, da Erkebiskop Noailles anbefalede (1696) Quesnels Nye Testament. Det Skrift, som Deichmann forfattede kort efter sin Hjemkomst om Papisternes og især Jesuiternes Vildfarelser, viser, at han har

* Jevnfør Biskop Baggers Biographie i Nyt theologisk Bibliothek 16de Bind.

Digitized by Google

betragtet disse med tilbørlig Afsky. Men hans klare Forstand og kraftige Livslyst tillod ham paa den anden Side ikke at besøge Mystikernes Forsamlinger eller ynde deres Skrifter. Ligesom han i Tydskland kun af Nysgjerrighed kan formodes at have bivaanet Pietisternes Collegier, saaledes nærmede han sig i Frankrig visselig aldeles ikke Madame Guyon, end ikke efterat den henrivende Fenelon havde talt til hendes Forsvar. Deichmann var just i Frankrig, da Striden udbrød imellem de tvende store Prælater, Fenelon og Bossuet, efterat Hiin havde ved sin Forkjærlighed for den finere Mystik givet Denne Leilighed til at sværte sin frygtede Medbeiler, Cambray's ædle Erkebiskop, saavel ved Ludvigs som ved Pavens Hof. Skjøndt nu Deichmann ifølge hele sin Individualitet var langt mere bestemt til at vorde en Bossuet (som han ogsaa paa en Maade blev) end en Fenelon, er jeg dog for min Deel overbeviist om, at hans Retfærdighedsfølelse bragte ham til at tage den fromme Fenelons Partie. Foruden disse tvende Lys var der paa de Tider mange andre store Theologer og geistlige Talere, som forherligede Frankrige, og som Deichmann maa have deels hørt deels studeret, saasom Bourdalone, Esp. Flechier, Tillemont,

Digitized by Google

Noel Alexander, Richard Simon, Ruinart, Beaugendre, P. Dan. Huet, Ludv. Ellies du Pin, Mabillon o. fl. Allerede denne Navneliste viser, at Frankrig mod Slutningen af det 17de Aarhundrede var ligesaa rigt, som det ved Udgangen af det 18de var fattigt, paa udmærkede Kirkehistorikere, Critikere, Prædikantere o. s. v. Deichmann, som baade havde Lyst til Kirkehistorie og Anlæg til Veltalenhed, benyttede troligen den franske Skole i begge disse Retninger.

Langt mindre kunde Deichmann, som lærd Theolog, lære i Italien, hvor Muratori endnu ikke havde aabnet sin Skole, og hvor næsten al theologisk Videnskabelighed var uddød. Men desto mere Næring fandt han i dette skjønne Land for sin Kunstsands. Vel var Billedhuggerkunsten der, som overalt, i Forfald. Hverken Antikerne eller Michel Angelos Værker kunde afværge den slette Smag, som fandt sin Næring og sin Anbefaling i Modesygen. Man spurgte ikke længere om Natur, Storhed og ædel Eenfoldighed, men fordrede stedse noget Nyt, hvilket da ofte blev Carricatur eller i det mindste Maneeret. Men Deichmann følede ei synderligt Indflydelsen af denne Smag, da han synes over-

hovedet at have interesseret sig mindre for Sculptur end for Malerkunsten. I hans Gallerie, som han begyndte paa denne Reise at samle sig, skal have været fortrinlige Arbeider saavel af franske og italienske Mestere, som af den nederlandske Skole. I det rige Holland og Braband havde han seet Mesterstykker i Hundredeviis af Rubens, Rembrandt, begge Teniers, Ruisdael og lignende store Malere. Nogle af disse kjøbte han sig siden, da han blev en bemidlet Mand; men hvad Skjæbne de af ham samlede Kunstværker havde efter hans Død, er mig ubekjendt.

Hvad endelig Tidsalderens Religionsphilosophie og Aabenbaringstheorier angaaer, da var Deichmann, skjøndt et lyst Hoved og tilgjængelig for sit Seculums nye Ideer, saa befæstet i sin lutherske Christendom, at han ikke kunde rokkes ved de Angreb, som allerede til hans Tid vare gjorte, især i England, deels paa den aabenbarede Religion, deels endog paa den naturlige. Han kjendte uden Tvivl Herbert af Cherburys, Hobbes's, Carl Blount's, saavelsom Spinozas Skrifter; men hans velforsynede Bibliothek tilbød ham ogsaa de grundige Forsvarsskrifter af Pascal, Huet, Henrik Hammond, John Locke o. fl. Han vendte da sikkert til-

Digitized by Google

bage til sit Fædreneland med sin Barndomstro usvækket, ja endog befæstet, ved hvad han havde seet, læst og erfaret i fremmede Lande.

Endsige, at Catholikernes Proselytiver skulde have formaaet noget over ham. Han fortæller selv i det Fragment, vi have af hans Alb Thura meddeelte Autobiographie, nogle Forsøg, som gjordes paa at rokke hans Tro, fornemmelig i Boulogna, hvor de opholdt sig længst. Her fattede en Lærd megen Godhed for Deichmann, og søgte at bringe ham over til den katholske Kirke. Da Deichmann mærkede at det skedte af Kjerlighed til ham og ikke af egennyttige Hensigter, leverede han ham Drejeri controvers. cum Pontificiis og bad ham gjennemlæse dette Skrift; vel overveie saavel Lutheranernes som Catholikernes Argumenter, og derefter conferere med Deichmann. Dette skede meget ofte, og Følgen var, at den lærde Catholik blev en god Lutheraner, undtagen i Artiklen om Transsubstantiationen og Hostiens Tilbedelse, som var ham saa dybt indpræget, at han ikke derom vilde opgive den katholske Theorie, skjøndt han tilstod, at den stred imod Fornuften. Deichmann bragte det saavidt med denne Geistlige, at han tilbød at ville følge med til Danmark, naar han der kunde

Digitized by Google

faae et Embede, saa godt som det han beklædte i Boulogna. Da dette ikke kunde udvirkes, blev han i sit Hjem, og tilskrev siden Deichmann nogle Gange, tildeels om de Seiervindinger han erholdt i offentlige Disputationer ved at benytte den hellige Skrift og Kirkefædrene, til hvis Studium Deichmann havde ledet ham.

En anden Geistlig i samme Stad, som var vel bevandret i Kirkefædrene, men kun lidet skarpsindig, disputerede ligeledes ofte med vor lutherske Hofpræst. Dagen før Prindsens Afreise gjorde han sit sidste Forsøg paa at omvende Denne. Han kastede sig i Deichmanns Nærværelse paa Knæe, rakte Hænderne i Veiret, holdende det Tridentinske Concils Decreter, og sigende, idet han fældede Taarer: "at han vel ikke havde kunnet gjendrive Deichmanns Argumenter, men var alligevel vis paa, at han havde den sande Religion, og han vilde møde Gud selv paa Dommens Dag med Concilium Tridentinum i Haanden, og sige, at han eenfóldig havde troet alt, hvad Guds Kirke paa dette Concilium havde besluttet; Gud kunde da ikke fordømme ham for sin Tro, uden tillige at fordømme den ganske Kirke, hvilket stred imod hans Godhed og Barmhjertighed." Deichmann, som ei havde Tid til en

Digitized by Google

vidtløftig Debat, spurgte han kortelig: "Om han ikke ved Kirken forstod den romerske?" og da han sagde Ja dertil, svarede Deichmann: "at han vilde møde ham for Gud med Pauli Brev til de Romere, om ikke i Haanden, saa dog i Hjertet, og sige, at det endelig maatte være den rene romerske Tro, som Paulus foreskrev de Romere, og som han selv bekjendte sig til: saa kunde Gud ikke fordømme ham (Deichmann) fordi han havde troet Apostelen og Guds eget Ord." Dette Argument slog den gode Pater, men omvendte ham ikke. Han og Deichmann skiltes venligen ad, hver forblivende i sin Tro.

Fremdeles fortæller Deichmann, at naar han prædikede i Montpellier og Lyon, indfandt mange Reformeerte sig ved hans Prædiken. De overtalede ham til at prædike paa Fransk, og vare henrykte ved igjen at høre en evangelisk Prædiken, skjøndt han ikke var det franske Sprog tilfulde mægtig. Man vil erindre, at Reisen foregik faa Aar efter at det Nantiske Edict var ophævet, da der var sat Livsstraf for Holdelsen af reformeert Gudstjeneste. En reformeert Student, som ofte besøgte Deichmann, var alt optegnet paa det sorte Register, som det heed, d. e. bestemt til at radbrækkes, saasnart Prindsen var reist. Deichmann

Digitized by Google

fik dette at vide, og bragte ham hemmelig med sig ud af Landet. Skade, at han ikke nævnes; maaskee hans Slægt lever endnu iblandt os.

I Foraaret 1699 kom Reiseselskabet hjem. Der var allerede iforveien tænkt paa Deichmanns Befordring. Adskilligt Urigtigt findes herom hos Zwergius og Andre. Det Sande beretter Sønnen, Carl D. saaledes: Imedens D. var paa Reisen med Prindsen, blev han kaldet til Præst i Helsingøer efter Mag. Esaias Fleischer; men da dette Kald ikke saalænge kunde staae ledigt, blev han strax derpaa kaldet til Colding med det omliggende Herred efter Mag. Dorschæus, og paa det Vilkaar, at Kaldet skulde betjenes af en Anden til hans Hjemkomst. Paa Hjemreisen gjennem Fyen blev han nogle Dage i Odense, og da han en Dag med en fortrolig Ven betragtede St. Knuds Kirke, blev han saa indtaget af dens Herlighed, at han ønskede, om det var Guds Villie, at maatte engang blive ansat ved denne Menighed. Reisen fortsattes til Kjøbenhavn, hvor han havde den Lykke at finde sig paa det bedste anskreven saavel ved Hoffet som iblandt de Lærde. Kongen, som for nogle Maaneder siden var bleven ilde medhandlet af en Hjort paa Jagten, heldede til sine sidste Tider. Prindsen, hans Hofmester

Digitized by Google

og hele Suite gave Deichmann de herligste Skudsmaal, saa at baade Kongen og Dronningen, især den Sidste, var ham meget hengiven og mundtligen udlod sig for ham, hvor fornøiet hun var med hele hans hele Opførsel; og fandt Behag i ofte at tale med ham. Neppe havde han været en Maaned i Kjøbenhavn, førend hans nysomtalte Ønske opfyldtes, idet Sognepræsten til St. Knuds Kirke, Mag. C. Stoud blev kaldet til Biskop i Christiansand, og Deichmann til at succedere ham som Sognepræst og Stiftsprovst (d. 25de April 1699) med Løfte om det theologiske Lectorat tillige, naar det blev ledigt. Han reiste nu til Colding for at takke Menigheden der; han holdt sin Tiltrædelsesprædiken første Pintsedag, og sin Afskedstale anden Pintsedag. I Odense var han saare vel tilfreds. Desuagtet forblev han der ikkun fire Maaneder; thi i August blev han fordret til Kjøbenhavn, og strax derpaa kaldet til Superintendent i Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst, hvor Regjeringen ønskede at have en paalidelig dansk Mand, der tillige var fortrolig med tydsk Sprog og tydske Sæder. Hans Bestalling dertil er af 28de Novb. 1699.*

* Ved disse authentiske Oplysninger af Vita B. D. rettes en Mængde Feil hos Pontoppidan, Zwergius o. A.

Digitized by Google

Men da Superintendent=Embedet var af maadelige Indkomster, udnævntes han (under 20de Januar 1700) til at være tillige Sognepræst til St. Lamberts Menighed i Oldenborg. For at skikke sig efter de Stæders Brug — vedbliver Sønnen — maatte han være betænkt paa at tage gradum Doctoratus; til den Ende blev ham bevilget: sine Præsidio in Auditorio superiori at holde en ordinariam Disputationem theologicam, et finita Disputatione af Decano at promoveres efter Kongl. Rescript af 5 Decb. 1699, som ellers ved det Kjøbenhavnske Academie tilforn ikke har været Brug. Han skrev i denne Hensigt sin Dissertation De genuinis Pontificiorum, præcipue Jesuitarum et Casuistarum erroribus, comparatis cum iis, qui falso Beato Luthero adscribi solent. Den blev ikke holdt, fordi Deichmann aldrig modtog det nysomtalte Embede, og man paa de Tider ikke gjorde meget af Doctorgraden i Danmark. Hans Søn bemærker, at de to manglende Sectioner have længe henligget færdige tilligemed Vandalins og Massius judicia, samt Biskop Bornemanns Anbefaling af samme.

Just som Deichmann i Aaret 1700 var færdig at reise til Oldenborg, døde den berømte Henrik Gerner, Biskop i Viborg; og Deich-

Digitized by Google

mann beskikkedes til hans Eftermand (ved Bestalling, dat. Rendsborg d. 12te Junii 1700) og indvieedes til det biskoppelige Embede af Biskop Bornemann (d. 25de Juli 1700).

Deichmann var, ligesom hans Velynder, Sjællands Biskop, Hans Bagger, kun 29 Aar, da han beskikkedes til Biskop. Det fattedes Hiin ligesaa lidet som Denne paa Misundere, der fortrøde paa den hurtige og tidlige Forfremmelse. Dog er det ifølge Carl D. usandt, hvad Pontoppidan fortæller: at Mag. Reenberg for ikke at staae under en saa ung Biskop tog sin Afsked fra Rectoratet ved Viborg Skole, og at Stiftsprovsten Mag. Sevel søgte og erholdt Translocation til Kjøbenhavn. Den Sidste vedblev endog stedse at være en speciel Ven af D. og den Første har oprigtigen tilstaaet, at han vel i et muntert Lag kan have spøget med Biskoppens Ungdom, men at han havde den største Agtelse for hans Lærdom og Duelighed. Et lystigt Indfald skadede ikke Biskoppens Popularitet. Han vandt Menigmand ved sine Talegaver og sit milde Væsen, Adelen ved sin Urbanitet og Gjestfrihed, Geistligheden ved sin Nidkjerhed i Embedet, vel ogsaa ved sin Indflydelse hos Kongen; thi neppe anbefalede Deichmann Nogen til Frederik IV,

Digitized by Google

uden at en Saadan snart blev befordret. Man saae det med Tychonius, som dog holdt en slet Prædiken for Kongen. Han udrettede meget Godt i den Tid han var Bisskop i Viborg. Han fik den ærværdige Domkirke (der faa Aar efter afbrændte) istandsat; indrettede et nyt Conventhuus og en Enkekasse for Stiftets Geistlighed. Hans Bibliothek voxede Aar for Aar, og tjente baade ham og Andre til Nytte. Han eiede ogsaa allerede nu en kostbar Samling af Malerier, der end mere prydede den i sig selv smukke Bispegaard, hvorfor ogsaa den engelske Minister, som engang fulgte med Kong Frederik IV, der logerede hos Bispen, lod de Ord falde: "Deres Majestæt logerer hos en geistlig Mand; og denne boer som en kongelig Mand."

Dette beretter Sønnen Carl D. idet han bemærker: "Viborg var det første Sted, hvor min Fader efter sine mange Aars Reiser og Forandringer nød en mere bestandig Rolighed. Han var da i sine bedste Aar; bragte med sig herlige Studia og en stor Kundskab om Verdens Løb; havde havt Omgang med mange Standspersoner og Lærde af adskillige Religioner; var prydet med store Naturens Gaver; var derhos moderat og sindig, dog beleven og munter. Hans Huus blev

Digitized by Google

idelig besøgt af alle nærboende fornemme Familier, deels for at nyde hans Omgjængelse, der var ligesaa behagelig som lærerig, deels for at betjene sig af hans store Indsigt og Veiledning; med faa Ord: han blev næsten af Alle yndet og elsket i én saadan Grad, at hans Skismisse fra dette Sted gik Mange ret nær, og lang Tid efter erindredes han med megen Agt og Ære." Vi have aldeles ingen Grund til at omtvivle Sandheden af disse Ord. Men i hvor høi Grad Biskoppen var yndet af sin Konge, derom vidner Frederik IVdes Historie ligefra Aaret 1711 til Kongens Død.

Det nysnævnte Aar var i flere Henseender sørgeligt for Fædrenelandet og Kongehuset; thi vore bedste Stæder bleve hærjede af Pesten (i Kjøbenhavn døde 24000, og i Helsingøer 1500 Mennesker) og den gode Forstaaelse i den kongelige Familie blev forstyrret ved Kongens Bekjendtskab og paafølgende Kjerlighedsforbindelse med Comtesse Anna Sophia Reventlov. Fordi Pesten greb meget om sig i Sjællands store Stæder, begav det Kongelige Huus sig til Colding, hvor Biskop Deichmann ofte maatte indfinde sig og prædike for Herskabet. Da Kongen viste ham fortrinlig Yndest og i Aaret 1712 besøgte, først

Digitized by Google

Bispoppen i Viborg, siden Anna Sophia paa Clausholm, og da denne Grevinde kort derefter blev Kongens erklærede Maitresse eller rettere hans anden Gemalinde, kunde den Mening let opkomme, at Deichmann havde Deel i denne utilladelige Forbindelse. Om noget i dette Rygte er sandt, og i saa Fald: hvormeget, kunne vi vel ikke med fuldkommen Vished afgjøre, dog er der den største Sandsynlighed for, at D. deri var aldeles uskyldig. Riegels, som forresten ikke ansaae hverken Forbindelsen selv eller Opmuntringen dertil for Synd, udgiver ikke Sagen for afgjort, men selv han tilføier et Maaskee*; og den gamle Beretning, som vi eie i Kølles Haandskrift, frikjender Deichmann. "Kongen reiste — hedder det der — fra Viborg til Clausholm hvor Comtessen.

* "Kongen logerede 1712 i Snapstinget i Viborg trende Dage hos ham (Deichmann), hvor han blev overtalt at gaae som Bisp til Christiania, og maaskee først hjalp Kong Frederik til at alt lykkedes ham paa Clausholm, og derved lagde Grunden til det Venskab, ja urokkelige Fortrolighed, som stedse var imellem ham og fjerde Frederik." Riegels Frederik IVdes Historie. 2den Deel S. 409. Etatsraad Erik Torm, som uden Tvivl var i Kongens Følge og fortæller om hans Reise fra Viborg til Clausholm (see Suhms Nye Saml. 2 D. S. 12) har Intet om Deichmanns Deeltagelse.

Digitized by Google

opholdt sig*. Hendes Moder gjorde sig syg, men det hjalp ikke; Comtessen maatte lade sig see; Kongens Tilbud (som den retskafne Moder i Forveien, med sømmelig Afsky) havde afslaaet) blev igjentaget, og imod Moderens Villie bliver de tvende Personers Accord**, og strax derefter bliver hun declareret Fyrstinde af Slesvig. Deichmann, som nogle Gange havde prædiket for Herskabet i Colding, blev nu mistænkt for at have været spurgt til Raads i denne Sag, hvorudover han og paa ny blev fordret og tillige fristet desangaaende, men han fralagde sig det aldeles. Man*** vilde, at han paa sit Embeds Vegne skulde gjøre Erindring derimod; men han vidste, at det ei tilkom ham; at det vilde blive ganske frugtesløst og at han kun derved exponerede sig

* Hun betegnes i Manuscriptet kun med Begyndelsesbogstavet R —. Beviis paa at Fortællingen har været bestemt til at trykkes.

** Maaskee en Skriv- eller Trykfeil for: "blive de tvende Personer d'Accord ɔ: enige." J. M.

*** Det er utydeligt, hvem her skal forstaaes ved Man; der kan gjættes enten paa Storkantslerinden eller paa Dronning Louise eller paa Prinds Carl og Prindsesse Hedevig samt Plesserne, hvilke alle vare Forbindelsen med Grevinde Reventlov imod. Kronprindsen (Christian VI) var den Gang endnu et Barn.

Digitized by Google

selv. Derimod søgte han ved en behagelig Trøstetale at stille den høie fornærmede Person * tilfreds, hvorved han og vandt hendes Tillid." Denne Fortælling stemmer paa det nøieste overeens med — og er uden Tvivl taget af — Vita Deichmanni. Heri forekommer kun nogle flere Omstændigheder, saasom at Kongen efter sit Ophold i Wiborg forærede Deichmann 800 Kroner, men som vare en Gjengjeld for fem smukke Malerier, Kongen havde udtaget af Deichmanns Samling, og hvortil Biskoppen endnu havde føiet tvende. Dernæst: at Rygtet om Biskoppens Deeltagelse i Elskovshandelen paa Clausholm bestyrkedes derved, at Deichmann just paa denne Tid maatte i egne Anliggender gjøre en Reise til Holsteen for at tale med Geheimeraad Wibe, hvilken Reise han "for ikke paa ny at blive fristet" (af Kongen) gjorde incognito igjennem Colding, "hvilket atter af Nogle blev udtolket til det Værste." Saameget siger Sandhed; jeg kan tænke, at den onde Fortolkning sagde, at Bispen havde været i Flensborg, for at formaae den derværende Conrector Clausen til at vie Kongen, skjøndt en gift Ægtemand, til Anna Sophia, hvilket, som be-

*) Herved kan neppe forstaaes nogen anden end Storkantslerinden, især naar betænkes, at Scenen er i Jylland.

Digitized by Google

kjendt, skede kort derefter (d. 26 Juni 1712). Men Omstændighederne selv synes mig aldeles at retfærdiggjøre Deichmann. Der er intet Spørgsmaal om, at Kongen helst vilde have været viet af Bisfop D. eller, i hans Forfald, af en anden anseelig dansk Geistlig. Det maa have været Umuligheden af at finde en Saadan i Nærheden, der bevægede Anna Sophias Venner til at tænke paa en tydsk Conrector, af hvilken Stand man ellers ikke pleier at vælge Hofpræster. Ei heller er det vanskeligt at udfinde hvem der var Underhandler med Conrector Clausen, som nu i største Hast blev gjort til Hofpræst og Anna Sophias Skriftefader, naar det erindres, at det var Anna Sophias ældre Søster, Grevinde Holstein, som styrede Forbindelsen imellem Kongen og Anna Sophia; men denne Grevindes Gemal var just Amtmand i Flensborg, og hun selv maa have kjendt Clausen som en tjenstagtig Mand, der ikke regnede det saa nøie med det christelige Bud om Monogamien, naar det gjaldt kronede Hoveder.

Efterat D. havde afslaaet det ham tilbudne Riber Stift, døde Bisfop Mundt i Christiania, og Kongen var glad ved at kunne, i disse saa urolige Tider, sende en saa paalidelig og høit-

Digitized by Google

betroet Mand som Deichmann op til Norges Hovedstad. Hans Bestalling af 10de Sept. 1712 forkom, og der maatte gives ham en ny af 3die October. Da han var i Kjøbenhavn til Affkedsaudience — fortæller hans Søn — kom det forrige Rygte paa Bane igjen, og det vistes ham ikke utydeligen*, at man mistroede ham; men han fralagde sig det paa en saa overbevisende Maade, og tillige med saa mange Grunde og saa trøstefulde Ord stillede han (Dronning Louises) saarede Sind tilfreds, at hun beteede** ham en usædvanlig Naade; og unægtelig havde han store Naturens Gaver til at overvinde, trøste og tilfredsstille et oprørt Sind, og røre Hjertet. Han blev ikke mindre forsikkret om Prinds Carls og Prindsesse Hedevigs Bevaagenhed, og saaledes var han paa det bedste anskreven hos alle Kongelige Personer.

Deichmann forlod ikke Viborg før 1713, da der i Krigens Tid ei altid var beqvem Leilighed til Norge. Ved hans Bortreise fra Viborg holdt Mag. Tychonius paa hele Geistlighedens Vegne en Taksigelsestale til Deichmann, hvori denne

* Nemlig ved Dronning Louises og Prinds Carls Hof.

** Min Copie af vita D. har betroede ham; men dette anseer jeg for en af de mange Skrivfeil.

Digitized by Google

Geistlige fremstilles som et Mynster paa en Biskop *; men paa samme Tid udspredtes en bitter og vittig Satire imod ham, hvilken gav Anledning til et spodsk Svar af Biskoppen; thi da en Skolelærer, som frygtede for at ansees for Forfatter dertil, tilbød sig for sin geistlige Foresatte at ville med Eed fralægge sig dette, svarede Deichmann: "Det er unødvendigt; thi Spotskriftet er altfor vel gjort, og bedre end I nogen Tid har været istand til at gjøre det." Hr. Etatsraad Werlauff har meddeelt mig flere Skandskrifter paa Vers og Prosa. De ere mere plumpe end vittige. Biskoppen beskyldes deri for Nepotisme, Gjerrighed og Løsagtighed; men alle Beskyldningerne synes grebne af Luften.

I Aaret 1713 kom den nye Biskop til Christiania. Han forskaffede sig snart i Norge som i Danmark fast almindelig Høiagtelse og Berømmelse. De Embedsmænd, han havde meest at gjøre med, vare Stiftamtmanden i Aggershuus (den Gang en von Tønsberg) og Vicestatholderen. En Kragh var nylig bortdød fra dette vigtige Embede. I hans Sted udnævntes efter Biskoppens Ønske — ja maaskee endog efter hans

* Den blev trykt under Titel: **Idea episcopi consummatissimi.**

Digitized by Google

Forslag — Baron Krag, som var Stiftamtmand i Viborg og altid havde viist sig som en oprigtig Ven af Deichmann. Den nye Statholder betjente sig meget af sin geistlige Collegas Raad baade før og efter det fiendtlige Indfald i A. 1716. Det samme gjorde Stiftamtmanden, som i alle fælleds Sager lod det gaae efter Biskoppens Indstilling. Da denne Mand siden var en af dem, som satte ondt for Deichmann hos Kong Frederik IV, er det værdt at læse et Smigerbrev fra ham til D. i Aaret 1715, da Rygtet gik, at Deichmann skulde være Kongelig Confessionarius istedenfor Dr. Peder Jespersen. "Sandelig — skriver han — jeg gjør alvorlige Reflexioner derover, og skulde det arrivere, som Gud forbyde, saa sværger jeg ved min Salighed, at jeg gjerne saae mig fra mit Embede demitteret, anseende min Hjertens Ven er den eneste, der kan persvadere mig til at tjene længer. Jeg tilskriver min Hjertens Ven udi Hjertens Angst og største inquietude og Gud skal være min Sjel saa vist naadig, som jeg det af fond du cœur skriver." Kort efter skede Carl XIItes Angreb paa Norge og ganske uventet. Landet var næsten ganske blottet for Tropper (de vare brugte mod de Svenske i Tydskland; og fra Sjælland tænktes paa en Landgang i Skaane). Der var

Digitized by Google

ingen Magaziner. De commanderende Generaler indlagde sig ei nogen Ære; men Borgerne, Præsterne og Bønderne desto mere. Saameget skammeligere var det, at nogle slette Mennesker vilde indbilde Kongen, at Nordmændene ikke havde gjort deres Pligt, og at de våre kjede af det danske Herredømme. Maaskee skulde ogsaa Kong Frederik, som var af Naturen mistænksom, omsider have sat Liid til de ondskabsfulde Øretudere, naar ikke hans Yndling, Biskoppen i Christiania, havde grebet enhver Leilighed til at berømme Nordmændene for Monarchen. Om hans Forsvarsskrift for det norske Folk skulle vi siden tale. Her ville vi bemærke, at han, saalænge Krigen varede, tjente Fædrenelandet med Raad saavel i det militaire som i det civile og geistlige Departement. Det var ikke omsonst, at han havde gjort Feldttoget med i Braband, og optegnet i sin Dagbog saavel hvad han der havde hørt af kyndige Officerer, som hvad han havde seet, sigtende til Byers og Landes Forsvar. Saavel Carl Deichmanns som Kølles Manuscript vidner, at hans militaire Raad ikke bleve foragtede; men tilføier, "at hån fornemmelig opmuntrede de Forsagte. Da Fienden strax tog Veien til Christiania, flygtede alle Indvaanerne. Deichmann

maatte i en Hast flytte til Aggershuus Fæstning. I Aaret 1717 kom Baron Wedel til Norge, som commanderende General. Han fattede Godhed for Deichmann og aabenbarede ham adskillige af sine Forslag, som Deichmann spaaede ham vilde ikke lykkes, og at han selv stod Fare for at blive rappelleret, som og rigtig strax indtraf. I Aaret 1718 skede det sidste fiendtlige Indfald, hvorved Deichmann igjen maatte tage sin Tilflugt til Aggershuus."

At Kragh og Wedel raadførte sig med den kloge og erfarne Bisskop, bør ligesaa lidet lægges nogen af Parterne til Last, som at den berømte Gyldenløve raadspurgte Bisskop Rosing. En Bisskop, eller anden Geistlig, ophører ikke at være Borger, fordi han er i Kirkens Tjeneste; og kan han tjene Staten i Krig med gode Raad, da er det hans Pligt, hvis heldige og nidkjære Opfyldelse endog geraader ham til Ære. Bliver dog Absalon almindeligen roest, fordi han befriede sit Fædreneland fra Vendernes Overfald! Men ligesom dette Exempel viser, at Deichmann ikke var den første Bisskop, i hvem der boede en dygtig krigersk Aand, saaledes var han heller ikke den sidste Geistlige, der deeltog i Krigsplaner. Den for faa Aar siden afdøde General Evald

Digitized by Google

har offentligen berettet, at de fineste Planer i den nordamerikanske Frihedskrig bleve udkastede af en amerikansk Præst.

En interessant Anekdote, som hænger sammen med Carl XIItes Død, fortæller Carl Deichmann saaledes: Endelig skeer det sidste fjendtlige Indfald 1718. Af alle Anstalter fornam man, det vilde gjælde, hvem Riget skulde tilfalde, og at det vilde gaae haardt til. Enhver maatte være i Tide betænkt paa at salvere sig. Allerede havde Bisskoppen paa ny flottet sit Bibliothek til Aggershuus Fæstning. Folk af Eftertanke kunde ikke andet end være yderlig bekymrede. I denne Sindsforfatning gjør Bisskoppen et Anlæg til den forestaaende Juleprædiken. En Flue eller andet Insect sætter sig paa Papiret, som han med Fingeren trykte, saa at den syntes at være uden Liv. Da den siden begyndte at bevæge sig, tænkte han: mon den kan komme til Live igjen? Hvorefter han gjør sig den Betænkning, at intet er den Høieste umueligt, og Ham er det ligesaa let at give Landet Liv igjen og frelse det fra dets Fjender som at oplive dette døde-Insect igjen. Maaden, hvorpaa det skulde skee, kunde hverken han eller Nogen indsee; det henstillede han i Guds Haand; men han forglemte ikke i sin Bøn at

Digitized by Google

bede Gud vise Barmhjertighed mod Norge. Som han sidder i disse Tanker, fremstiller en Stafet sig i Bispegaarden, og Tidenden udbredes om Kongen af Sverrigs Død. Bispinden gaaer ind og fortæller sin Mand dette, og skjøndt han ikke strax turde troe det mundtlige Sagn, mistvivlede han dog ikke aldeles. Strax efter sender Baronesse Krag ham Bud og tillige Brevet fra hendes Mand Statholderen, hvori Kongens Død var stadfæstet. Biskoppen er da inderlig rørt og ydede Herren et Takoffer af sit Hjertes Inderste. Han kunde aldrig glemme det foregaaede, som han ansaae for et Forvarsel. Da nu Faren var overstaaet og Fjenden forlod Landet, begyndte Nogle at reise Hovederne stolt i Veiret og at pukke paa deres Mod og Indsigt, ja forsikkre, at Nøden kun havde bestaaet i Indbildningen. Biskoppen, som før, imedens de havde været nedslagne, var tillidsfuld, viste dem nu, at de ikke skulde hovmode sig; at Æren ene tilkom Gud, som ikke vilde dele den med Nogen, mindst med disse Stortalende; thi om dette Angreb kunde man med Rette sige: incertum qua pulsa manu. Han glemte heller ikke i sin Juleprædiken at udføre dette paa en eftertrykkelig Maade. Sønnen meddeler deraf følgende Sted: "Det er den forfænge-

lige Verdens, de uskjønsomme Menneskers, Vanart, at give den Ene den Anden, ja ofte med Adam Gud selv Skylden, naar det gaaer ilde til, og tage sig selv Æren, naar det gaaer vel til; at prise Gideons Sværd mere end Guds Sværd!" etc. Denne Prædiken gjorde saa stort et Indtryk, at hele Menigheden blev rørt og opmuntret til at paaskjønne Guds Godhed og Barmhjertighed. Adskillige maatte han meddele Gjenpart af Prædikenen.

Det var og efter Deichmanns Forslag at en aarlig Taksigelsesfest blev anordnet at holdes i Riget (ifølge Kongl. Befaling af 4 Marts 1720) hvortil han valgte Texter, og forfattede Collecter samt Bønnen, hvilken blev altfor vidtløftig. Nogle vilde, at Takkefesten skulde holdes den 11 Decb. paa hvilken Dag Carl XII blev skudt; men det blev anseet for mere passende at henlægge den til 13 Januar, paa hvilken Dag ingen Fjende mere fandtes i Landet. Den Pyramide med pralende Indskrifter og med Symboler, fornærmelige for de Svenske, hvilken opreistes paa Stedet, hvor Sverrigs Helt faldt, var ikke efter Deichmanns Sind. Han ønskede kun en simpel Mindesteen. Denne hans rigtige Følelse fandt Gjenklang i Christian VItes rigtige Dømmekraft,

Digitized by Google

som lod hiin Pyramide borttage, og i Frederik Vtes Delicatesse, som, da han besøgte Frederikssteen, ikke engang lod sig forevise Stedet, hvor Støtten havde staaet, for ikke at saare den svenske Minister, Baron Flemming, der var i hans Følge.

Til Aaret 1719 hører Indvielsen af Christiania Skoles nye Locale, hvortil D. havde af Kongen erholdt en Gave af 5000 Rdlr., og i samme Aar indtraf Kong Frederik IVdes og Kronprindsens Besøg i Norge, ved hvilken Leilighed de hørte med stor Tilfredshed Biskoppen at prædike. Men kort Tid efter optændte Øretudere Kronprindsens Vrede imod vor Deichmann. Vi skulle nu gjøre Rede for disse indviklede Forhold.

Aaret efter at Fædrenelandet havde faaet Fred (1721) tildrog sig tvende Begivenheder, som havde stor Indflydelse paa Deichmanns Fremtid, nemlig 1, Anna Sophias Ophøielse til Dronning, og 2, Statsminister Wibes Bortfjernelse til Statholder i Norge. Det er bekjendt, at Dronning Louise døde den 15 Marts 1721, blev begravet 14 Dage efter, og at Kong Frederik IV, imod al Sømmelighed og Anstand, holdt Bryllup med Anna Sophia allerede den 4 April, hvorved Kongen end mere fjernede fra sig og sin nye Dronning alle dem, der oprigtigen elskede

Digitized by Google

den fromme Louise, navnligen sin egen Søn, Kronprindsen (Christian VI), Prindsesse Sophia Hedevig og Carl Adolph Pleß. De som enten deeltoge i det saa meget overilede Bryllups Glæder, eller paa anden Maade viste levende Andeel i Anna Sophias Ophøielse, bleve naturligviis ilde ansete af Kronprindsen og hans Partie. Iblandt Anna Sophias Yndlinger var Bisop Deichmann, som fra denne Tid af, maaskee endnu mere end tilforn, raadspurgtes, benyttedes og fremdroges af Frederik IV. At den anden ovennævnte Begivenhed, Wibes Ansættelse i Norge, indtraf paa samme Tid som Dronning Lovise døde, er bekjendt nok; men den Causalforbindelse imellem disse to Begivenheder, som vita Deichmanni og det Kollefte Manuf. angiver, har jeg ikke før kjendt. Læseren vil snart i Anna Sophias Biographie finde Fortællingen herom, laant af den velunderrettede Carl Deichmann. Her er det nok at anmærke, at Geheimeraad Wibe kom ud af Conseillet og Cancelliet, fordi han fraraadte Fyrstindens Ophøielse, hvorefter han blev Statholder i Norge. Slotsloven ophævedes og Vicestatholder Kragh fik sin Afsked; men beholdt sin Gage, som var 4000 Rdlr. Geheimeraad Wibe kom til

Digitized by Google

Norge 1722*. Han havde fra sin Barndom af været hos Kongen og var opdraget med ham. Denne Mand var mere vant til Statssager, end til det, ham nu blev betroet, og Lysten var ham forgaaet at gaae ind i de ham uvante Forretninger. Som ugift og uden Familie fandt han Fornøielse i daglig at holde et vel anrettet Tafel, hvor Glasset ofte gik om. Han havde altid været en Patron og Ven af Deichmann; og da han kjendte hans Dygtighed, raadførte han sig ofte med ham. Da Sølvværket stod under hans Over-Inspection, og han derved vilde indføre en bedre Orden, men manglede den fornødne Indsigt, overtalede han Deichmann til at følge med sig til Sølvværket, og paa det at han dertil kunde blive authoriseret, udvirkede han kongelig Ordre desangaaende; men Ingen af dem var kyndig i Bjergværkssager, og Deichmann desuden besværet

* Zwerg, Bloch og Flere lade Wibe komme til Norge allerede Aar 1720, men urigtigen. Baron Kragh meldte Overbergamtet paa Kongsberg under 19 Decb. 1721, at han var entlediget fra Vicestatholderskabet. (See Brünnichs Historie om Kongsbergs Sølvværk. Kjøbenhavn 1826. Side 295) og Wibe ankom først nogen Tid efter.

Digitized by Google

med andre kongelige Forretninger."* Saavidt Manuscriptet.

Deichmann viste sig ogsaa her som en aarvaagen og retfærdig Tilsynsmand; og da det blev opdaget, at Myntmesteren paa Kongsberg, Cancelliraad Meyer, havde brugt Stemplet til at slaae Mynt for sin egen Regning (thi saaledes forstaaer jeg Beskyldningen for "at have slaaet falsk Mynt") blev han ifølge Oplysninger af en Commission — hvoraf Deichmann var Medlem — dømt til Kagstrygning, Brændemærke og evigt Slaverie, hvilken Dom gav Anledning til at Deichmann blev udskreget for at være en Inqvisitor og Bøddel, ja endog beskyldt for at have taget privat Hævn over Meyer, fordi denne havde — som Pontoppidan fortæller** — hængt Bispens Portræt paa et foragteligt Sted; men mig synes, at Bispen er fuldkommen retfærdiggjort derved, at Meyer blev dømt efter Landslov og Ret; ei heller udgjorde Bispen den hele Commission; Bisp Bloch paastaaer endog***

* Noget herom fortælles i Conferentsraad Brünnichs nysnævnte Værk; men da det ikke nærmere vedkommer Bisp Deichmann, forbigaaes det her.

** **Annales ecclesiæ Danicæ. Tom. IV. pag. 213.**

*** Den Fyenske Geistligheds Historie Side 646.

Digitized by Google

(skjøndt det forekommer mig usandsynligt) "at Commissionen ikke var det Sted hvor Sagen blev undersøgt." Naar Pontoppidan tilføier: "at Meyer af Mange blev holdt for uskyldig; derfor ogsaa hans Ære ham efter hans Død restitueret og 3000 Rdlr. udbetalt hans Enke," da er dette endnu ikke noget Beviis paa Meyers Uskyldighed, men snarere at ansee som en Virkning af Reactionen under Christian VI, hvilken gik ud paa at fremstille alle Deichmanns Handlinger i et forhadt Lys. Til dette Resultat var jeg kommen, inden jeg læste Carl Deichmanns Deduction, hvilken sætter det udenfor al Tvivl, at Meyer var en Forbryder og at Deichmann opførte sig som en upartisk Dommer og retsindig Patriot*.

* Af Etatsraad Høyers Skrivelse til Deichmann, dat. den 26de Marts 1729, fremgaaer samme Frikjendelse. Han skriver:

Je vous suis infinement obligé, monsieur! de la peine que vous vous avez donné pour m'informer de ce qu'on peut opposer aux railleries de Madame Meyer. J'en ferai un bon usage par tout où l'occasion se presentera, et je crois qu'il sera d'autant plus à propos, vû l'acces que les plaintes de cette infortunée ont trouvé ça et la; vous n'ignorez point, Monsieur, que la pitié se mêlant des raisonnements du public, les plus grands fripons deviennent moins

Foruden den Kongsbergske Sag er der tre andre, som paadroge Deichmann mange Fiender og megen Bagvaskelse. Vi ville, saa upartiskt som det er os muligt, referere hvad vi derom finde hos de troværdigste Historieskrivere. Den første findes omhyggeligst fortalt af Zwergius, de to sidste af Andreas Hoyer. Kong Frederik den Fjerde — saaledes lyder Beretningen, dog her noget forkortet* — fik i Sinde, efter et rimeligvis fra Statholder Wibe indkommet Forslag, at sælge Kirkerne i hele Norge, af hvis Indkomster Kongen i Krigens Tid havde laant anseelige

accusables dans les yeux de ceux, qui ne le prouvent que selon les inspirations de leurs passions. Pour moi je plains à la vérité cette malheureuse femme, non point du tout par les raisons qu'elle preche. Tout au contraire, j'aurai plûtot souhaité *qu'on avoit fait pendre le mari, coupable de tant de crimes,* pour délivrer le public d'un objet de compassion, et la femme d'une liaison inseparable avec un tel criminel. — Pour les éstampes, elle doit publier par tout: (car je ne l'ai jamais voulu écouter moi même,) qu'elles ne sont point trouvés dans les archives de l'Oberbergamt, et qu'on ne savoit pas d'où les derniers Estampes étoient venues; de cet article je vous prie Monsieur! de me donner un mot dans votre premiere lettre.

* Zwergius det Siællandske Clerisie S. 745.

Capitaler, saa at nogle Kirker stode paa Fald, og andre behøvede betydelig Reparation, hvorom Biskopperne idelig ved Breve anholdt. Nogle bleve da committerede til at sælge Kirkerne; men da Ingen af de Committerede vidste ret Beskeed om Kirkernes Eiendele, er det troligt, at de af Kongen begjerede, at Biskop Deichmann maatte befales at indtræde i denne Commission og besørge Kirkernes Bortsælgelse ved Auction, hvilket og skede, og indbragte en anseelig Sum, ligesom og Kirkerne inden kort Tid bleve satte i god Stand. Alligevel var der Mange, som dadlede dette Salg, skjøndt det — som Zwerg bemærker — hver Dag finder Sted imellem private Kirke-Eiere; og de, som vidste Beskeed om, hvorledes der tilforn blev handlet med Kirkernes Jordegods, Skove og andre Herligheder (hvilke sædvanligen våre et Rov for de Lysthavende) holdt den Sag for god og nyttig; ikke at tale om, hvad der blev ubekjendt for Publicum, men som Zwerg har erfaret af en paalidelig Mand: "at Kong Frederik IV ikke beholdt een eneste Skilling af hvad der kom ind for Kirkerne, men anvendte det og mere til et vist saare nyttigt og gudeligt Brug, som endnu er i Velsignelse." Var det maaskee til Seminarium Fridericianum, som han stiftede i Norge til

at danne duelige Missionærer til Lappernes Omvendelse, eller var det til den ostindiske Mission, eller til de 240 Landsbyskolers Opbyggelse? Nok, at hverken Kongen eller Biskop Deichmann fortjener Dadel, men snarere Roes for denne Handel, skjøndt det vistnok havde været fordeelagtigere for Kongen (d. e. Staten) at beholde Kirkegodserne noget længere, indtil Landeiendommene stege høiere i Prisen. Men dette kunde ikke forudsees; og man kjendte den Gang ikke de Veie til at faae offentligt Gods taaleligen administreret, som en senere Erfaring har lært.

De tvende andre Foretagender, som, imedens de befæstede Kongens Yndest for Deichmann og godtgjorde hans Dygtighed til verdslige Forretninger, paadroge ham mange Menneskers Had i Danmark og Norge, var hans Deeltagelse i det norske Matrikelsvæsen og i den kjøbenhavnske geheime Commission. Om begge Dele har den samtidige Historieskriver A. Høyer givet meget udførlige Beretninger; og da hans for kort Tid siden paa tydsk udgivne Værk* endnu ikke kan antages at være mange af mine

* König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben, von Andreas Hoyer. 2 Theile. Tondern 1829 (med en Fortale af Hr. Professor, Ridder Falck i Kiel).

Digitized by Google

Læsere bekiendt, bør jeg ikke nøies med at henvise dertil; men meddele hidhørende Uddrag deraf.

Frederik IV tænkte allerede i sine første Regjeringsaar paa at faae en ny Skyldsætning af Norge tilveiebragt, liig den som hans kongelige Fader havde ladet forfærdige i Danmark. Den norske Matrikel trængte saa meget mere til Forbedring, da den Jordebog, som i Aaret 1665 efter Frederik IIIdies Ordre blev forfattet, fandtes i mange Stykker saa ufuldkommen, at den største Deel af samme aldrig blev overgiven til Rentekammeret, men blev liggende i det kongelige Bibliothek*. Hvert Stift, ja hartad hvert Amt havde sine Jordebog-Species. Frederik IV befalede derfor en norsk Amtmand, Hans Nobel, at forfærdige til Prøve en ny Matrikel over Søndmør. Denne Prøve blev færdig 1711, og i Aaret 1716 undersøgt af en kongelig Commission, hvorefter der resolveredes, at den nye Matrikel skulde udsættes til den forhaabede Fred, hvorefter Amtmændene og især Nobel skulde anmelde sig hos Hans Majestæt. Nobel var imidlertid bleven udnævnt til Justitsraad og Medlem af den

* Kølles Manuscript siger efter Vita D.: at der i Aarene 1661, 1665 og 1666 blev indrettet en ny Matrikul i Norge. See Iris og Hebe for 1809. 1. H. S. 70.

norske Regjering; men havde ved sit urolige Væsen og sin Egennytte gjort sig saa forhadt i Norge, at han fandt sig bevæget til at nedlægge sit Embede der, og reise til Kjøbenhavn for, efter paafulgt Fred 1720, at minde Kongen om den af ham begyndte Matrikel. Kongen, som erkjendte Nytten deraf, besluttede nu at lade en saadan forfærdige ikke alene over Norge, men ogsaa over Hertugdømmerne og Grevskaberne (Oldenborg og Delmenhorst). Først anordnedes den norske Matrikel-Commission, hvis Bestyrelse under 7 Juli 1721 betroedes til Christian Frederik v. Holstein, den Gang Overhofmester hos Dronning Anna Sophia, og ovennævnte Justitsraad Nobel, imedens Amtmænd, Sorenskrivere og de øvrige civile Embedsmænd skulde under dem udføre Arbeidet, uden Betaling, hver i sit District. Med saasnart man skred til Værket, opdagedes snart, at Nobel hverken havde den fornødne Indsigt eller Duelighed eller Redelighed til et saadant Værk. De norske Embedsmænd, som forøvrien vare ham imod, overvældede ham med saa mange Tvivl og Forespørgsler, at han snart maatte tænke paa at opsøge sig en duelig Mand til Medarbeider. I denne Nød foreslog han Biskop Deichmann, til stor Forundring for v.

Holstein og de øvrige Deeltagende; men da Kongen kjendte Deichmanns sjeldne practiske Talent, og Holstein kunde bevidne Trangen til en saadan Mand, saa udgik kongelig Befaling (af 14de Aug. 1722) til Biskoppen at træde sammen med Nobel, og derefter holde en Conferenz med alle civile Embedsmænd om en ny Skyldsætning, hvorved de forskjellige Species, som hidindtil forekom i den norske Jordebog efter Egnenes Forskjellighed, skulde reduceres til en vis Eenhed, ligesom det danske Hartkorn. Dette skede, især ved Biskop Deichmanns Raskhed og Localkundskab, med saadant Held, at den nye Matrikel i en kort Tid blev færdig og fandt Kongens Bifald, hvortil det ogsaa bidrog, at hverken Directeurerne eller de øvrige Embedsmænd — Secretæren og en Skriver undtagne — havde nogen Tillægsgage, hvilket Forslag (meget imod Nobels Sind) blev gjort af Holstein og samtykket af den sparsommelige Konge. Haper siger udtrykkelig, at den norske Matrikel ikke kostede saamange tusinde Rdlr. som den danske havde kostet Tønder Guld. Samme kyndige Mand tilføier, at da Værket var fuldendt, blev det befundet, at de fleste nordenfjeldske Districter vare meget soulagerede og alligevel vilde Kongens Indtægter være stegne mange 1000 Rdl. aarligen,

derſom denne Matrikel var bleven indført. Men ved dens Indførelſe mødte uventede Hindringer, og det næſten fra alle Kanter. Baade Rente-kammeret og de norſke Amtmænd vare utilfredſe med Commisſionen, hiint, fordi det havde været udelukt fra Deeltagelſe deri (Frederik IV, ſom vilde have Tingen hurtigt fra Haanden, frygtede for den collegiale Langſomhed), og disſe fordi de havde havt meget Arbeide uden at faae nogen Betaling derfor. Ogſaa de tvende Directeurers Perſonlighed ſkadede Sagen. Nobel var almindeligen forhadt; Deichmann var vel agtet for hans Duelighed, men det forargede Mange af alle Stænder, og iſær af den norſke Bonde-ſtand, at en Biſkop ſkulde reiſe om og viſitere Jordbund, Laxegaarde, Skove, Bjergværker o. ſ. v. iſtedenfor Kirker og Skoler. Endeligen gik ogſaa Hofmarſkalk Holſteins Fiender over til Oppoſitionspartiet, og iblandt dem var Kongens gamle, meget formaaende Miniſter Wibe, og Overkrigsſecretæren den rænkefulde Gabel. Wibe gik det meget nær, at ikke alene Matrikelen var bleven færdig uden hans Raad, men at ogſaa mange andre Sager, der laae endnu nærmere under hans Resſort, vare blevne overdragne til Matrikels-Commisſionen, ſaaſom at bortſælge

ved Auction det kongelige Strøegods, de ovenomtalte norske Kirker, at besørge de kongelige Obligationer i Norge. Hertil kom endnu visse ansete norske Familiers Klager over en altfor høi Skyldsætning, da deres vidtløftige Eiendomme, som tilforn under Navn af Vildnisser havde været næsten skattefrie, nu bleve taxerede efter deres sande Værdie. Alle disse Anker burde dog ikke komme i Betragtning; men nægtes kan det heller ikke — hvad der allerede følger af et saa vanskeligt og omfattende Værks Natur — at der saavel ved Vurderingen af Eiendommene som ved Reduceringen til Hartkorn bleve begaaede enkelte Feil, hvilke dog lettelig ved Moderation i nogle Aar kunde have været afhjulpne, uden enten at opgive det hele nyttige Foretagende, eller at begaae nogen Uretfærdighed. Ogsaa var det Kongens Hensigt, at den nye Matrikel i Fremtiden skulde lægges til Grund for Afgifterne; men denne, ligesom adskillige andre gode Hensigter af Landsfaderen, blev af slette Mennesker modarbeidet. I Spidsen for disse stod Gabel, der indbildte Kongen, at Misfornøielsen med den nye Matrikel var saa stor iblandt Menigmand i Norge, at der upaatvivleligen, hvis Kongen indførte den, vilde skee Oprør; i det mindste vilde Nationen und-

lade at gjøre Modstand, dersom Peter Czar (som formodedes at have Hensigter paa Norge) forsøgte at erobre det. Rimeligviis vilde dog Gabel intet have udrettet hos Kongen med sine falske Beskyldninger, da Nordmændenes Troskab og mageløse Opoffrelser i Aarene 1716—1720 bleve af Biskop Deichmann bragte ham i frisk Erindring, dersom ikke just paa denne Tid tvende ærgjerrige Nordmænd havde ved deres vanvittige Planer fremkaldt Frygt hos Kongen, der allerede af Naturen var mistænksom. Om den ene af disse, Assessor Nysfel, skulle vi siden tale; her være det allerede bemærket, at han søgte hos Kongen at fremkalde den Mistanke, som om Deichmann havde saa ivrigen taget sig af den nye Skyldsætning, fordi denne skulde være et Middel til at svække Folkets Hengivenhed til Kongehuset og gjøre det tilbøieligt til at afskaffe Souverainiteten — visnok en saare urimelig Mening om Deichmann, der baade var en ivrig Tilhænger af Frederik IV og et frimodigt Vidne om det norske Folks Troskab, som vi ret strax med hans herlige Brev til Kongen skulle bevise. Den anden Rænkesmed, som bestyrkede Kongen i hans Mistanke til Nordmændenes Trofasthed, var den bekjendte Poul Juel, Forfatter til adskillige

Digitized by Google

populære Skrifter, som ved sit gode Hoved havde, uden Lærdom og høiere Dannelse, opsvunget sig til Amtmand; men, ikke tilfreds med denne Værdighed — han havde engang drømt, at han skulde bringe det til at blive Storkantsler — indlod han sig med den svenske General Cöyet og med nogle russiske Underhandlere i forræderske Planer imod sit Fædreneland, idet han indbildte de Fremmede, at intet var lettere end at erobre Norge, "da hele Almuen var kjed af det danske Aag." Dette løgnagtige Udsagn — hvorfor han maatte bøde med sit Liv — satte Gabel i Forbindelse med Matrikelen, skjøndt Juel ikke havde nævnet denne som Aarsag til Misfornøielsen; og derved bragte Gabel det vigtige Værk først i Forhaling, siden i Bero. I Aaret 1724 befalede nemlig Kongen den norske Statholder Wibe, Amtmand Wærnſkjold og Biskop Deichmann at komme til Kjøbenhavn; den Sidste for at give Oplysninger, og de to første for at undersøge den nye Matrikel i Forening med titnævnte Gabel og de Deputerede for Finantserne*. Efter otte Møder overgav denne

* Rolles Manuskript og Vita D. nævner som Commissærer, foruden Wibe og Gabel: Conferentsraad Gyldenkrone, Etatsraaderne Bartholin og Schrader; men tilføier at især Wibe og Gabel vare Matriklen og Deichmann imod.

Digitized by Google

Commission til Kongen deres Indvendinger imod Matrikelen, hvilke angik deels Bestemmelsen af Tienderne, deels Skyldsætningen af Odelsgodset. Hoyer, som nøie har kjendt de hidhørende Documenter, forsikkrer (2 T. S. 95) at de paaankede Uligheden uden Vanskelighed kunde have været hævede; men det var ikke Commissionens, mindst Wibes og Gabels, Hensigt at forbedre Værket; de ønskede kun at faae det fortrængt og henlagt, hvilket da ogsaa lykkedes dem. Den 8de Decbr. 1724 faldt en Kongl. Resolution: at det skulde blive ved den gamle Matrikel. Alle Protocoller og Beregninger bleve overgivne til Rentekammeret, hvor de siden ofte bleve raadspurgte og ydede meget Lys i norske Landbo- og Skattesager; men langt fra ikke den Nytte, som var paafulgt, hvis den nye Matrikel, rettet for dens faa Feil, var bleven indført. Værket, fuldført i to Aar, tjener endnu, ihvor langt det forresten ligger udenfor den biskoppelige Embedskreds, til et uforkasteligt Beviis paa Biskop Deichmanns Arbeidsomhed, Duelighed og Indsigt i Cameralfaget.

I denne Dom er en anden sagkyndig Coævus enig med Hoyer og med Deichmanns Biograph. Jeg mener den anonyme, men velunderrettede Nordmand, hvis almindelige Anmærkninger over

den nye Matrikel i Norge Suhm har ladet aftrykke efter et Manuskript, han havde kjøbt paa Martfelds Auction*. Deri vises, først hvor "fornøden og nyttig en ny Skyldsætning for Norge var, og for det andet, hvad der har destrueret den." I at udvikle det sidste stemmer vor Nordmand aldeles overeens med Hayer; Suhm udhæver hyn Deichmanns Fortjenester endnu mere, hvorfor vi troe at burde afskrive følgende: "De, som bleve udnævnte til denne nye Matricul at examinere, havde hver imod dette Værk deres particulaire Animositet; Gabel, som proponerede og dirigerede Alt, en for Jalousie imod Over-Hof-Marschal Holst** og Bisp Deichmann og deres Direction; Wibe Fortrydelse, formedelst dette Værk var her i Riget skeet uden hans Direction, foruden det at han var præveneret af Tønsbergs og Werenskiolds consiliis, af hvilke han dependerede, som og havde givet ham andre speciøse Raisons imod Værket, men de veritable for Vær-

* See Suhms nye Samlinger til den danske Historie. 1ste Bind Side 311—321.

** D. e. Holstein. Ogsaa Christian VI kalder i sine Breve denne Familie stedse Holst, hvilken Form ogsaa ellers forekommer, f. Ex. i Hofmanns Værk om danske Adelsmænd.

Digitized by Google

ket blev for ham skjult. De tre Deputerede for Financerne vare piquerede derover, at saadant et Værk skulde være regieret og ført af Andre end af dem, foruden hvad de for at føie Gabels Passioner maatte gjøre. Wernskiold har siden efter hans Opkomst (neml. til Norge) ved en Runs aabenbaret denne Aarsag: at man kunde ikke taale, at en geistlig Mand skulde have gjort saa stort et Værk, hvor godt det end maatte være, da dog samme Geistlige aldrig havde proponeret Matriculen, eller ingereret sig selv derudi; men da der udi 12 Aar forgjæves har været qvaklet dermed af Andre, er man falden paa ham, som i to Aar lykkeligen har bragt det Ganske til Ende, hvilken Honneur hannem blev misundt." Efter det gamle Ordsprog: "man skal af Børn og fulde Folk have Sandheden at vide," har Wernskiold saaledes i sin Runs-Motet den rette Sammenhæng med den nye Matrikels Uheld og Tilsidesættelse; ligesom den brave Nordmand her leverer os i dette en ret Vidne mere om Biskop Deichmanns Iver saavelsom om, at han ikke af egen Drift blandede sig i et verdsligt Foretagende, men ved Kongens Myndighed blev dreven dertil. For de Læsere, der ønske at kjende et alene de af Ordremeldet

fortjente Mænd — selv da, naar deres Fortjenester miskjendtes og deres Arbeiders Frugt unddroges Fædrenelandet — ; men og Saadanne, som vare Uretfærdighedens Tjenere, tilføie vi af det Suhmske Skrift endnu Navnene paa de Mænd, som gik Værkets Hovedmodstandere (Gabel, Wibe, Warnskjold og Tønsberg) tilhaande med at samle Indvendinger imod den nye Matrikel. De vare en Renteskriver Flor, en Foged Rasmus Hanevig (Tønsbergs forrige Fuldmægtig) og endelig en Kammer-Advocat Bredahl (Warnskjolds Fuldmægtig, og som "formedelst hans Herres egen Ukyndighed og Magelighed er mere Amtmand end han selv"). Om den Sidste siges, "at foruden det, at han hverken havde Kyndighed til at prøve Matriklen eller gav sig Tid dertil, saa var hans Passioner imod Biskop Deichmann og Værket almindeligen bekjendt." Og paa saadanne Mænds Beregninger og Domme skal et vigtigt Regjerings-Anliggende beroe! Hvilket Ansvar har ogsaa i denne Sag den nedrige Gabel, som især var Manden, der hindrede Kongen i at lade Indvendingerne komme til Deichmanns Besvarelse! Vel lod Kongen engang (som Carl D. fortæller) Bispoppen komme til sig paa Fredensborg, hvor han da forklarede

Digitized by Google

ham den rette Sammenhæng, og han kaldte ham engang til sit Tafel paa Eremitagen; men Biskoppen blev der "saa betagen af Kongens usædvanlige Udtadelser," at han udbad sig Tid til at svare skriftlig. Og nu havde den listige Gabel vundet sit Spil.

I den Tid (A. 1724) Deichmann opholdt sig i Kjøbenhavn for at give den nye Matrikelscommission de fornødne Oplysninger, erfarede han, iblandt meget andet, tvende Ting, der høiligen krænkede ham som ivrig Ven af sin Konge og Fædreneland. Først paatalte han den ene, siden den anden. I begge Tilfælde handlede han ærligen; men i det sidste uklogt, da han paa Formodninger og nogle faa ubeviislige Kjendsgjerninger grundede et Andragende til Regjeringen, hvilket geraadede Kongen til stor Sorg, mange Medborgere til Græmmelse og Vanære, endelig Deichmann selv (under den følgende Regjering) til Undergang. Vi sigte ved det sidste til den hemmelige Commission for at opdage og afstraffe Bestikkelser; ved det første til Deichmanns navnkundige Forsvarsskrift for den norske Nation af 2den April 1724. Ingen kan læse dette Skrift uden at gjennemtrænges af den oprigtigste Høiagtelse for dets Forfatters Sand-

hedskjerlighed, Fædrenelandssind og Freimodighed. Det vilde følgelig være en sand Prydelse for denne Biographie; men da det allerede saa ofte er trykt*, vover jeg ikke at optage det in extenso, men indskrænker mig til et kort Udtog, efterat have sagt et Par Ord om de Avindsmænd af gamle Norge, imod hvilke det er stilet. Riegels, som altid er rede til at fremføre ubeviislige Beskyldninger og at anklage en heel Stand for den Brøde, hvori et enkelt Medlem af samme har gjort sig skyldig, nævner ogsaa ved denne Leilighed det tydske Hofslæng i Almindelighed og den holsteenske Adel i Særdeleshed** som Nordmændenes Bagvaskere

* Skjøndt det endnu i Fyens Geistligheds Historie S. 651 (af Aar 1789) ja i Prof. O. Wolfs historiske Ordbog 4te Bind S. 73 (af Aar 1812) siges kun i Manuscript at være til, er det dog trykt mange Gange, nemlig særskilt i Kjøbenhavn 1768 og 1776 i Octav; og desuden aftrykt i følgende Skrifter: i de Norske Intelligentssedler 1767 Nr. 31—35, i det Christiansandske Ugeblad for 1784 Nr. 8—12, i det danske Ugeblad Samleren for 1789 Nr. 55—56, i Riegels Frederik IVdes Historie 2den Deel S. 837—847 og endelig i Hr. Biskop Storm Munchs Saga 2det Bind S. 215—234. Mnemosynes Læsere ville da let kunne erholde dette vigtige Actstykke til Gjennemlæsning.

** Riegels Ord lyde saaledes anf. Sted S. 836—37: "ja Tydsken igjennem Hofslænger, saa ofte i Besiddelse af

Digitized by Google

Jeg har hverken i Archivdocumenter eller i trykte Skrifter fundet grundet Anledning til at mistænke flere Adelsmænd end den ene, Kammerherre Gabel, som ogsaa udtrykkeligen angives af Heyer. (Statholderen Wibe var vel en Modstander af Deichmann og hans Matrikel; men hverken var han en Tydsker, ei heller — saavidt mine Granskninger have ført mig; og de have udstrakt sig til alle samtidige Relationer, der findes i vore tvende Hovedarchiver — var han en Avindsmand af de Norske, skiøndt han var efterladen i at indberette deres patriotiske Handlinger.) Hvad navnligen den holsteenske Adel angaaer, da tør jeg med temmelig Sikkerhed frikjende de tvende mægtigste Grene af samme for al Deeltagelse i de Norskes Sagvaskelse. Alle Medlemmerne af Familien Holstein, som under Frederik IV spillede en Hovedrolle, ligefra Storkantsleren (Kongens Svoger) til den ovennævnte Over-Hofmarskalk,

Kongernes Øre, sagde: at Nordmandens Feighed og Troløshed var ene Skyld i, at Fjenden (Carl XII) drog seierrig frem. Hvo kan derfor noksom takke Biskop Deichmann, der saa mandigen taler Nordmandens Sag. Frederik læste, begreb og handlede selv. Maaskee trænge endnu frimodige Skribenter til et lignende Forsvar imod Holsteensk Adels Klaffer?"

fremtræde som Mænd af Ære, ja de fleste tillige som Mænd af store Fortjenester. Hvad den Reventlowske Familie angaaer, da var rigtignok Dronning Anna Sophias Halvbroder. Greve Christian Ditlev Reventlow, som en Tidlang boede i Altona og indlod sig med Bedrageren Dippel i Guldmagerie og andre deslige Kunster, en for Kong Frederik mangen Gang ubeleilig og altid lidet hædrvlig Svoger; men deels havde han paa denne Tid ikke Indflydelse hos Frederik IV, deels gives der, saavidt mig bekjendt, ingen Grund til at mistænke ham for at have været i Ledetog med den listige Gabel, uden naar det gjaldt om at modtage Foræringer af udenlandske Hoffer. (Begge tillode sig at øse af denne urene Kilde). Derimod er det vist, at den Avindsmand, som nærmest fremkaldte Deichmanns Skrift, var en indfødt Nordmand, Rysset, om hvem siden skal fortælles.

Begyndelsen af Deichmanns Brev lyder saaledes: "Stormægtigste Konge, Allernaadigste Arveherre! Med den største Forundring, ja sensibleste Bekymring har jeg ved min Nærværelse paa dette Sted (Kjøbenhavn) maattet erfare de ligesaa ugrundede, som ubillige og uskjønsomme Tanker, som Adskillige baade selv have fattet og

til Andre vil udsprede om den norske Nations Beskaffenhed og Undersaatternes i Deres Majestæts Rige Norge, allerunderdanigste Devotion, Zele og Troskab imod deres Souverain, ligesom den ikke skulde være aldeles paalidelig og tilforladelig, ei heller man paa dem som retsindige Patrioter og Undersaatter kunde fidere; men dem mere som egennyttige, vankelmodige, ubestandige og altid misfornøiede kunde ansee. Det har givet mig Anledning, nu Svaghed og Indisposition nogen Tid har holdt mig inden mit Kammer, og betaget mig Tiden og Styrken til andre og vigtigere Forretninger, at tage mig den allerunderdanigste Frihed, at forestille Deres Kongl. Majestæt den Zele, Idee og rette Tanke, som alle redelige, retsindige og fornuftige Kongens Tienere baade bør have og forsvare om de norske* Undersaatters sande og tilforladelige Troskab imod deres Souverain, om deres patriotiske Nidkjerheds fermeté à hautes épreuves, som de udi sidste Krig, fremfor alle Nationer i Verden, have betent, det jeg med saa megen mere Frimodighed, til denne Nations Forsvar, ja udødelige fortjente Berømmelse, kan fordriste mig, Deres Kongelige

* I Riegels Aftryk staaer den urimelige Variant: danske og norske Undersaatter. J. M.

Majestæt allerunderdanigst at forestille, som jeg ei selv er fød i Norge, men i Danmark, og følgelig derudi har ingen Interesse eller Passion, kjender nu Landet og Indbyggerne af alle Stænder ganske nøie, saasom jeg udi tolv Aar ved det mig allernaadigst anbetroede Embede som Biskop haver dagligen havt Leilighed at udforske og vide Indbyggernes Naturel og Genie, ved mangfoldige Reiser baade i Embedspligt og i Deres Kongelige Majestæts anbetroede Forretninger har lært Landets Situation, Beskaffenhed og Avenuer, samt Nationens Sentiments, Sædvane, Levemaade og Inclination hele Riget igjennem at kjende, og derved samlet saamegen Erfaring om disse Poster, at jeg derom med noksom Kyndighed og Videnskab, og ikke efter andre mig givne Impressioner kan skrive; og endelig efterdi jeg ved tolv Aars Reiser i andre Lande og Nationer*, deels uden og deels i Embede, og deriblandt med tre Aars Campagne, (hvor jeg idelig har fulgt den salig Herre, Hertug Ferdinand af Würtemberg, og seet de Krigsoperationer og Foranstaltninger, som ved Armeer og Fæstninger i af den Tid bleve foretagne) haver fattet saa tilstrækkelig Idee om andre Nationers Beskaffenhed, at jeg mener med

* Nemlig fra 1688 til 1699.

Digitized by Google

Grund, at kunne gjøre en Parallel imellem alle andre og den norske Nation i dette Tilfælde."

Biskoppen gjennemgaaer derefter, hvorledes i Europas Lande, efter de staaende Armeers Indførelse, Undersaatterne i Almindelighed ikke befatte sig med Landets Forsvar, men forholde sig passive under Krigen; i Norge derimod, hvor ikke fandtes een eneste geworben Mand, enten af Infanterie eller Cavallerie, da det svenske Indfald 1716 pludseligen skedte, og hvor der intet Magazin var til Nationaltroppernes Underholdning, ingen Krigskasse o. s. v. der havde Nationen forsvaret sig tappert og under de største Opofrelser imod en overmægtig og krigsvant Fiende; hos dem havde man ikke fornummet mindste Utaalmodighed, Modvillighed eller Gjenstridighed; ingen Desertion, endsige Collusion med eller Tilbøielighed til Fienden, men i alt hvad de lede, vedbleve de at gjøre Fienden al den Afbræk, de formaaede. Biskoppen slutter sit ligesaa grundige som hjertelige Forsvarsskrift med en høitidelig Protestation og nogle tilføiede Forslag: "Saa begriber jeg for den høieste Gud ei andet, end at jeg jo kan sætte Nordmændene til Troskabs Exempel for alle Nationer i Verden, og at jeg for min Deel hverken veed eller i Historierne haver læst, nogen Nation i fire

Digitized by Google

simmfulde Aar saa taalig at have lidt baade af Ven og Fjende; Bønderne gaae til Feldts paa deres egen Kost og dog villig at tilføre Armeen al Subsistence, endogsaa naar deres Børn selv lede Mangel, og dog ei aleneste beviist sig tro, men selv i alle Begivenheder tillige stridet mod Fjenden og gjort ham Afbræk; hvorfor jeg for Gud og min Samvittighed er forsikkret, at om Nogen enten mundtlig eller skriftlig har søgt at besøre denne Nations Troskab og sætte den i Tvivl hos Deres Majestæt, at den retfærdige Gud, der seer hvad der er skjult hos Mennesket selv, imod saadanne vil blive dette Folks og deres Troskabs ei alene Vidne, men og Hevner, saa den ganske Nation og det ganske Riges Undersaatter have Aarsag at formode sig af Deres Majestæt som en saa genereux Monarch, som i noget Verdens Rige kan findes, soulageret og husvalet, som Landet nu er skeet, med en billig og proportioneret Matricul, hvor den ene ei, som tilforn, skal bære større Byrde end den anden, og Alle fra de forrige Exactioner og Udsuelser kan blive herefter befriede. Saa og Kjøbstæderne med Toldens Forlindring og Negotiens Forfremmelse paa saadan Maade, at Deres Majestæt selv ei skulde finde mindre Fordele i sine Revenuers Forøgelse. At

Digitized by Google

Præsteskabet med de af Deres Majestæt det aller-naadigst allerede confirmerede, og af Deres høist-salige Hr. Fader, Kong Christian V tillagte Privilegier, som de hidtil, med Præstebygningers Kjøb og Auctions-Rettigheder udi Geistlighedens Stervboer ei har nydt, men af Deres Majestæts allerhøieste Naade nu venter, for at blive deres Medbrødre i Danmark egaliserede (som iligemaade efter den tunge Krig 1660 dermed bleve benaadede) hvilket da efter den tunge Krig og fire Aars Invasioner med deres store og mere end exemplariske Taalmodighed, Troskab og Tapperhed og dermed gjorte mærkelige Tjenester have meriteret; eftersom de fleste af dem, al den Stund Krigen varede, have liidt mere end Geistligheden i Danmark i Krigen fra 1656 til 1660. Og dersom den kongelige Naade blev lagt til, at de fire Borgere*, som 1716 forsynede og forsørgede Deres Majestæts Armee paa Gilkebæk, med en Naade-Medaille maatte distingveres (den de sandelig saa vel have fortjent, som nogen anden, der dermed er bleven benaadet) saa skulde det meget opvette Nationens nedslagne Gemytter, som (jeg

* Disse fire brave Borgere af Bragernæs vare Otto og Gabriel von Cappelen, Søren Hansen Lemmich og Peder Busch.

veed ei selv, af hvad Anledning) efter almindeligt Rygte forestiller sig at være for Deres Majestæt ilde beskreven, endskiøndt i alle Maader uforskyldt. Deres Kongl. Majestæt skulde ved disse Poster mere og mere forbinde sig alle Undersaatternes Hierter, som dog nu ere saa beredte, som altid tilforn, for Deres Majestæt og det Kongl. Huses Glorie og Bedste at opoffre ei alene den sidste Skierv af deres Formue, men endog den sidste Draabe af deres Blod, saa at hvis nogen Tid noget Fiendtligt skulde paakomme — det Gud i Naade afvende — jeg da er vis paa, at deres Zele og uforfalskede Troskab blev lagt for Dagen, da skulde deres Fiender og Misundere blive til Beskiæmmelse. Deres Majestæt kunde og visselig forsikkre sig, at jeg alt dette af fuldkommen Kundskab og Erfarenhed, uden nogen Slags Interesse og Passion, skriver, som udi dette Fald udi ingen Maade mig kan paafalde, og udi ingen anden Hensigt, end for at give Deres Majestæt al den Oplysning mig er bekiendt, og jeg, om Eders Kongl. Majestæt det skulde allernaadigst befale, med mærkelige Omstændigheder videre kan debucere, og give de norske Undersaatter det Vidnesbyrd, som de saa berømmeligen fortiene, og hvorom jeg er forsikkret at de med Job kan søge

Digitized by Google

deres Vidnesbyrd i Himmelen, om ingen end af dem, som dertil ere forpligtede og det kunde vide*, vilde give dem det paa Jorden, hvilket jeg har holdt for at være min uimodsigelige Skyldighed imod dem baade som en Christen, som en Medundersaat og som en Embedsmand i Landet, og tillige at min allerund. Pligt og uforkrænkelige Zele og Troskab mod Deres Kongl. Majestæt det af mig har udkrævet**.

At Kongen optog denne Frimodighed vel, er klart af den store Yndest, han vedblev at vise Biskoppen lige til sin Død; og at Norge har havt Nytte af disse vindiciæ, godtgjøre flere af Frederiks Regjeringshandlinger fra 1724 til 1730. Chimæren om en Tendents hos Nordmændene til Frafald forsvandt uden Tvivl snart fra Kongens opklarede Blik. At han alligevel ikke indførte den nye Matrikel, kom neppe af Frygt for Oprør, men snarere af Lyst til at undgaae al

* Dette Udfald gaaer vel nærmest paa Statholderen Wibe og Over-Krigssecretæren Gabel, maaskee ogsaa paa de i Norge commanderende Generaler.

** Jeg har heri fulgt Aftrykket i Saga, hvilket igjen er gjort efter Skriftets andet Oplag i Kjøbenhavn 1776. Det af salig Prof. Strøm besørgede Aftryk i Samleren skal, efter Hr. Biskop Munchs Forsikkring, være meget incorrect; ligesaa er det i Riegels Historie.

Digitized by Google

Anledning endog til en sagte Knurren. Ogsaa indtraf der i de faa øvrige Aar af hans Regjering mange Ting, som tildroge sig Kongens fortrinlige Opmærksomhed, først Deichmanns egen Aabenbarelse af et fordærveligt Bestikkelsessystem iblandt de fornemme Embedsmænd, siden den russiske Keiserindes Planer imod Danmark; derefter Kjøbenhavns store Ildebrand m. m. Men Deichmann sørgede nok for, at Kongen ikke glemte ham eller hans Nærmeste. At han selv (1724 i Decbr.) til Belønning for sin Deeltagelse i Matrikelsvæsenet blev Conferentsraad, og hans Søn Carl 1726 Hofjunker, regne vi for det mindste; men det Kolleske Manuscript siger efter Vita D.: at han var saa høit anskreven hos Kongen og Dronningen, at næsten intet blev ham nægtet. Og som Exempler anføres, at Chr. Møinichen efter hans Forslag blev Oversecretair i det danske Cancellie; hans Broder, Vilhelm Deichmann blev Landsdommer i Sjælland, hans Svigersøn Stiftsprovst Tanch Vicebiskop i Trondhjem (men siden ikke stadfæstet af Christian VI) hans ældste Søn fik Compagnie; Etatsraad Schrader blev Præsident i Kjøbenhavn, fordi han var gift med en Slægtning af Deichmann; Ramshart blev Kammersecretair (og siden Geheime-Cabinetssecre-

Digitized by Google

tair). Ogsaa Andr. Høyers glimrende Befordring tilskrives almindeligviis Deichmann; og ifølge Vita D. med Grund. Den følgende Fortælling vil yde os et nyt Beviis paa Deichmanns Indflydelse hos Kongen, da han 1726 erholdt Tilladelse til at frasløtte og bortleie sin Bispe-residents, samt Dispensation for engang i Tiden at aflevere denne ved lovligt Syn. Men vi gaae over til den geheime Commission.

Hvad der især af Høyers Historie om Frederik IV er blevet bekjendt om denne, bestaaer i Følgende: Deichmann, denne snue og durkdrevne Mand, siger Høyer, opdagede under sin Nærværelse her ikke alene, at nogle kongelige Betjenter underhaanden toge forbudte Gaver, men at endog Dronning Anna Sophias Navn hist og her derved blev anvendt, for at Sollicitanterne skulde troe, at Pengene flod i hendes Kasse, og at de ansøgte Naadesbeviisninger erholdtes ved hendes Mellemkomst. Herom gav han Kongen og Dronningen i Begyndelsen af December 1724 Underretning *,

* Biskoppens Søn (i Vita D.) vil ikke indrømme, at D. var Ophavsmand til Commissionen. Han siger: "i det mindste har han vel aldrig selv tilbudet sin Tjeneste; troeligt, at den Kongelige Tillid er Aarsagen, at han blev udseet til at opdage disse hemmelige Gaver."

Digitized by Google

og fordi denne Punkt nødvendigen maatte frappere, fik han mundtlig Befaling, uformærkt og underhaanden at erkyndige sig om hvem der især havde Deel i denne Forbrydelse, og hvorledes man ret skulde komme efter det. Herom maa han have confereret med daværende Justitsraad og Committeret i Kammercollegio Christian Møinichen, som da strax tilbød sig at forskrive herover sin Svoger, Cancellie-Assessor Lucas Kjerulf, (som den Gang var blot en ustuderet jydsk Procurator, men siden ved sin Svogers Indflydelse er bleven Justitiarius i den norske Overhöfret) samt endnu en Jyde, hvem nogle saadanne brugte Bestikkelser vare bekjendte. Disse Folk indfandt sig altsaa ved Juletid, bleve af Hans Majestæt selv examinerede i Deichmanns og Møinichens Nærværelse, og bekræftede med en megen stræng Eed deres Udsagn, hvilket vel er blevet cacheret, men dog fornemmelig skal have løbet ud paa, at Oversecretairen Rostgaard, igjennem Professor Gram, den i Jylland boende Cancellieraad Frederik Kjær, en i hans Huus værende gammel Frøken Rumsen, og nogle ringere Creaturer solgte for Penge alle ansøgte Gratialia, og at han navnligen af Borgerskabet i Viborg havde modtaget for nogle Friheder en paa Bor-

Digitized by Google

gerne formeligen reparteret Sum, hvilket Alt efter Menigmands Mening ikke kunde finde Sted uden Dronningens og Storkantslerens Understøttelse. Herved blev Kongen nu fuldkommen overbeviist om Sandheden af det Forebragte, og besluttede at udsætte en hemmelig Commission, der paa det allerskarpeste skulde undersøge denne Punkt. Høyer synes dog i denne sin Fortælling at have rykket Commissionens Udsættelse noget for langt ud, naar han først efter Juul lader den tage sin Begyndelse. Vita Deichmanni og derefter det Kølleske Mannscript nævner d. 15 Decbr. 1724 som Datum af den Kongl. Geheime Ordre til Commissarierne, af hvilken følgende Indledning anføres: "At da Kongen med største Mishag fornam, at nogle af hans Undersaatter for en og anden dem betroede kongelig Naade og Bestillinger, skal paa en strafværdig Maade være bleven afsnakket, og under adskillige Persvasioner og Løfter være aftvungne Pengesummer eller Penges Værd; ja endeel, Gud og Os og deres egen Ære forgjettende Mennesker skal endog have understaaet sig til at udsprede det ublue Rygte, ligesom Vores høistelskede Gemal Hendes Majestæt Dronningen participerede udi slige syndige Penge, da at inqvirere; og forseer Hans Majestæt sig til

hans (Deichmanns) bekjendte Troskab og Tavshed v. s. v." Det bemærkes af Carl D. at hans Fader kom ind i denne Commission, just som han vilde reise fra Kjøbenhavn, hvoraf synes at følge, at det var uventet for ham at blive Medlem af Commissionen; det er ogsaa rimeligt nok, at han, ligesaa vel som Hoyer, kunde forudsee, hvilket Had han derved vilde paadrage sig; men siden han efter Hoyers Forsikkring havde givet Anledning til Undersøgelsen af den gamle Sygdom, troede han vel ogsaa — og deri havde han Ret — at han ikke burde tage Tornen af sin egen Fod og sætte den i en andens. Men Deichmann var ligesaa klog, som han var virksom. Han var omtrent lige gammel med Kong Frederik IV; men han var nu meget stærkere og maatte altsaa vente at overleve ham. Han forudsaae, at han som en ivrig Tilhænger af Frederik IV og som en Yndling af Dronning Anna Sophia kunde blive ilde anseet ved det nye Hof; men troede at væbne sig imod alt Angreb, ved intet at gjøre uden at have Frederik IVdes skriftlige Ordre; ja da han var færdig med sit Arbeide i denne Commission, udvirkede han for sig og Møinichen en kongelig Decharge (af 23 Marts 1726) hvorved det endog

forbydes de kongelige Successorer i Regieringen at have nogen Tiltale til dem*.

Efter at have meddeelt disse Oplysninger af en anden Kilde, ville vi igjen lade Høyer føre Ordet, men dog først paaminde Læserne om, at Høyer skrev sin Historie under Christian VI (in annis Aar 1733) da Deichmanns Navn var givet til Priis for Haan og falske Beskyldninger, og at Høyer, hvem Deichmann havde trukket frem ja endog skaffet Expectance paa at blive Kongelig Bibliothekar og Geheime-Archivar (hvilke Embeder Gram erholdt 1730) snarere har viist sig partisk imod Deichmann end, — som man af en taknemmelig Client kunde vente — for ham. Høyer taler om krumme Kunster og om private Hensigter hos Commissarierne; men det er ligesaa lidet beviist, at Deichmann eller Meinichen havde disse, som at de udøvede hine. Det laae i Tingens Natur, at Commissionen — som enhver hemmelig Inqvisition — var forhadt. Man kaldte den Bande-Commissionen paa Grund af de skrækkelige Eder, der maatte aflægges om evig Taushed; og Suhm har bevaret os den sande Reflexion af Luxdorf: "Under Frederik IV frygtede man ikke, og man havde dog Grund dertil (formedelst Bande-

* See Iris og Hebe 1809, S. 76.

Commissionen); under Christian VI frygtede man, og havde ingen Grund dertil; under Frederik V hverken frygtede man, eller havde Grund dertil." Vi kunne derfor ei andet end ansee denne Commission som en Plet paa Frederik IVdes ellers saa populære Regjering; og ville nu lade Høyer igjen berette derom: "Til Medlemmer af Commissionen udnævntes General-Major Staffeld, Biskop Deichmann (der kort iforveien var gjort til Conferentsraad) og nuværende Etatsraad Møinichen som Committerede; men Secretair Høyer* blev udnævnt til Secretair, og da han frabad sig denne scabreuse Commission, foreslog Deichmann i hans Sted den ved Matrikelsvæsenet i Norge brugte Protocollist Peter Ramshart, som ogsaa har ført Protocollen og derved lagt Grunden til den Naade, han siden har fundet hos Kong Frederik**. Commissionen selv blev holdt paa Slottet, og siden paa Rosenborg,

* Det er Referenten selv, her menes. Han taler, ligesom Julius Cæsar, om sig selv i den tredie Person.

** Fader til den for en Snees Aar siden endnu levende Admiral Ramshart. Admiralen besad endeel af sin Faders Papirer og meddeelte Riegels disse til Fjerde Frederiks Historie. See Riegels Fortale til anden Deel pag. VII.

Digitized by Google

under lukte Dørre; og Indstevningen skede ikke alene ved det Kongelige Livree, men endog i Hans Majestæts Navn. Alle, paa hvem den mindste Mistanke faldt, bleve indkaldte, og ved en skrækkelig Eed ikke alene forpligtede til at sige Sandhed, men ogsaa til intet at aabenbare Andre af alt, hvad der skede; af hvilken Aarsag Navnet den geheime Commission maa være kommet. Den sande Aarsag til denne saavel Commissarierne som de Indstævnede saa skarpt og edeligen paalagte Taushed var især Kongens Frygt for, at Dronning Anna Sophias Navn ved nogle Folks Udsagn kunde blive præjudiceret; og det staaer derhen, om Commissarierne desuden have havt andre Hensigter, hvorfor de tilraadte Hans Majestæt en saadan Hemmeligholdelse. Da Commissionen havde varet i nogle Maaneder og undersøgt de vigtigste Poster, gik Deichmann op til Norge, og i hans Sted blev Stiftamtmanden i Trondhjem Christian Reitzer sat i Commissionen, som bivaanede den indtil Enden *. I

* Baade Vita D. og den deraf uddragne Artikel i Iris og Hebe (S. 74), hvilken vi have kaldet Kalles Manuscript, siger: at efter Deichmann kom General-Major Staffeld ind i Commissionen. Dette har jeg ikke fundet andensteds. Derimod kan jeg bevise Rigtigheden af

Jylland maatte ovenmeldte Lucas Kjerulf tilligemed Etatsraad Seerup, og i Norge Biskop Deichmann med Justitsraad Lyme anordnes.

Høyers Paastand med det Kongl. Rescript til Reitzer, hvilket Etsrd. Werlauff har været saa god at meddele mig af sin egen Manuscriptsamling. Det lyder saaledes:

FIV. p. p.

Ordre til Stiffts Amptmand Christian Reitzer at træde i Commissionen.

Fr.

Wor Gunst tilforn. Det er dig vel icke Ubekiendt, at Vi, til at undersøge den syndige, formastelige og grove Omgang, som Endeel Gud, deres egen Ære, samt allerunderdanigste Eed og Pligt forglemmende Mennesker have brugt til at tage, locke eller afpresse af endeel Vores Kiere og troe Undersaatter adskillige smaae og store Summer for hvis Bestallinger og Naade, Vi dennem tid efter anden af Kgl. Naade og Mildhed skienket og givet haver, ved hvilken anledning det ublue og høist straafværdige Rygte er bleven udbragt, ligesom Vores høj Elskelige Gemahl, hendes Majestæt Dronningen, udi slige syndige Penge skulde interessere og deelagtig være, Allernaadigst have befalet Vores Ober Secretaire, Christian à Møinichen og Vores Conference Raad og Biscop over Aggerhus Stifft, Bartholomæus Deichmann i en Commission denne Ulovlige Handels alvorlige og nøje Examen at foretage: Som da dermed forlængst er giort begyndelse, og mange ting ved dennem allerede afhandlede, og vi Allernaadigst have fundet for got denne Anordnede Commission fremdeles at lade continuere, paa det Vi om den rette Sammenheng i adskillige Poster,

stille en lignende Examination, og alle disse Commissioners Acter bleve til Slutningen gjemte paa Cancelliet, indtil de i Aaret 1731 bleve tilintet.

hvorved Retten krænkes, og vores allernaadigste alvorlige forbud om Skienk og Gaves tagelse overtrædes, fuldkommen kunde blive oplyst, men vi derimod af bemældte Vores Conference Raad og Biscop Deichmanns indkomne allerunderdanigste Relationer fornemme, at hand gierne ønskede, baade formedelst andre hannem af Os Allernaadigst anbefalede Forretninger, hans Embede udi Stifftet, og hans egen particulaire Velfærd, at maatte faae tilladelse sin Rejse herfra til sit hiem at befordre; Saa efftersi Vi hannem samme Allernaadigst have tilladt, er hermed Vores Allernaadigste Villie og befaling, at, saasnart denne Vores Ordre Dig tilhænde kommer, og effterat den dig tilstillede Taushedс Eed allerunderdanigst er vorden aflagt, du da strax træder i Commissionen til forbemeldte 2de Committerede, dens Methode og Omgang at iagttage, og naar Vores Conference Raad og Biscop Deichmann er afreist, da tillige med Vores Ober Secretaire Mønichen udi en samlet Commission at efterleve, hvad Ordres udi denne Sag, enten allerede ere udferdigede, eller herefter maatte blive expederede; I særdeleshed er vores Allernaadigste Villie, at, som vi have megen aarsag at mistænke den Omgang, som i endeel Sager, og synderlig de, som vores egen Interesse angaaer, bruges ved Høyeste Ret, deels formedelst Skienk og Gave, deels i anden henseende, hvorved Retten som offtest for den fattige og uformuende bliver krænket; Du da, som i en temmelig

Digitized by Google

gjorte. Denne Commissions Fremgangsmaade er almindeligen berygtet og tildeels endog bleven afmalet ret afskyelig *; saameget er i det mindste

tid har været Assessor i Højeste Ret, og altsaa kand have Kundskab om hvis i en og anden Sag til Rettens forvendelse kunde være passeret, vejleder til bedst Oplysning om hvis Du dig i saa maader kand erindre; Til hvilken ende højeste Rettes Protocoller for nogle aar til Commissionens Efterretning under haanden skal udleveres; Paa det Du, naar de faldne Vota af dig bliver igjennemgaaede, derved nærmere kand samle din Hukommelse, og derved desbedre erindre, hvad i Sagen til hinder i Rettens fremgang kand være passeret; hvilket Du tilligemed din Med Committerede efter saadan given Anledning nærmere og nøjere saaledes, som Omstændighederne kand befindes, af al optænkelig fliid haver at erforske, og derved saavelsom i alt det øvrige, denne allernaadigst Anbefalede Commission kand angaae, af al muelighed see derhen, at den rette, og rene Sandhed udi alle ting til Vores allernaadigste Fornøjelse og Undersaatternes beste, saavelsom Rettens Uforhindrede, Retferdige Administration herefter kand blive opdaget; Dermed skeer Vor Willie, befalende dig Gud. Skrevet paa Vor Slot Frederichsberg d. 22 Febr. 1725.

Frederik R.

C. Mønichen.

* Derimod forsikkres i Rølles Manuscript og Vita D. at Commissionen blev ført med megen Varsomhed og Moderation.

vist, at en Mængde unødvendige og tillige — som er at befrygte — falske Eder bleve af den fordrede, ligesom da ogsaa en anseet Kjøbmand her, Abraham Klacker, i den Grad tog sig sin Eed til Hjerte, at han derover endelig ærgrede sig til Døde. De øvrige skrækkelige Beskyldninger, f. Ex. at Protocollen er bleven urigtigen ført, og meget siden forandret, udeladt eller tilsat, o. m. desl. bør af Mangel paa nøie Kundskab forbigaaes og ifølge den almindelige Kjerlighed bør det bedste forventes af en formeligen beediget Commission. I det mindste have alle deslige krumme Kunster fundet Sted uden Kongens Vidende og imod hans Intension, hvilken ikke havde andet end Sandhed til Øiemærke."

"Om Hovedpunkten, hvorfor denne Undersøgelse var besluttet, nemlig at Dronningens Navn brugtes til at extorqvere saameget desto større Summer, blev intet videre bekjendt, uden at en Vertinde i Værtshuset de tre Hjorter paa Vestergade har betjent sig af et saadant Foregivende; og at en Studiosus Theologiæ Isenfeld ligemaade har ladet noget lignende undslippe sin Mund, endelig at ogsaa Frøken Rumsen i saa Henseende ei er frie for Mistanke. Den første kom derved i Spindehuset;

den anden blev erklæret uværdig til al Forfremmelse i Kirker og Skoler, og en Tidlang holdt i Arrest; den sidste maatte forlade Kjøbenhavn. Alle Tre havde havt Adresse i Overseeretair Rostgaards Huus, og ved ham erholdt, hvad der var dem committeret*. Men hverken Rostgaard eller nogen Anden skal være bleven overbeviist om denne for Dronningen præjudiceerlige Punkt. Forresten kom en Mængde Bestikkelser og andre Snyderkunster for Dagen, især mod Oversecretairen Rostgaard, Justitiarius i Høieste-Ret

* At den for sin uegennyttige Charakteer, ligesaa meget som for sin dybe Lærdom, bekjendte Professor Gram befandtes aldeles uskyldig — og rimeligviis kun var bleven nævnet, forbi han deels var en Omgangsven af den lærde Rostgaard, deels en saare tjenstagtig Mand, der tit besørgede Erinder for sine højste Venner i Cancelliet — har Andreas Høyer forglemt at sige; men, jeg haaber, ikke i nogen ond Hensigt, skjøndt Gram var hans Rival; snarere forbi det dengang var almindeligen bekjendt. Baade Frederik IV og Christian VI agtede Gram høit. Kan vel være, at Høyer heller ikke i det Foregaaende havde nævnt Gram i saa slet Selskab, dersom han havde kunnet forsmerte den Sorg, at Christian VI ved sin Regjeringstiltrædelse fratog Høyer Historiograph- og Bibliothekarposten, og betroede den til Gram, der aldrig havde hørt til Dronning Anna Sophias Partie. J. M.

Digitized by Google

Scavenius, Justitiarius i den norske Over-
hofret Blixencrone, Justitsraad og Assessor
i Høieste-Ret Kroyer, Admiral Judichær,
nogle Betjenter i Rentekammeret og endelig mod
Inspecteuren i Nye Boder, Tellesen og hans
Kone, hvilke sidste, skjøndt de vistnok ikke kunde
anmasse sig stor pouvoir, dog under Prætext af
deres gode Credit i Storkantslerens Huus, uden
Forskjel havde taget saameget mueligt af Enhver
der kun vilde spendere, og undertiden havt den
Lykke, at een og anden Sollicitant, maaskee til-
fældigviis, erholdt hvad de søgte, og saaledes
skaffede disse Dogenigte nye Kunder. I Begyn-
delsen havde Kongen selv nogen Mistanke til
Storkantsleren; dog da Tellesen endelig
blev skaffet bort og gjort til Færgemand ved
Gaabense, forsvandt Mistilliden med Tiden, og
Hans Majestæt fattede i de sidste Aar fast endnu
en større Tillid til denne Minister end tilforn.
De øvrige Skyldige bleve enten allernaadigst over-
seete, eller slap derfra med en alvorlig Irette-
sættelse og Advarsel, saa nær som Oversecretair
Rostgaard, Admiral Judichær, Etatsraa-
derne Scavenius og Blixencrone og Ju-
stitsraad Kroyer, af hvilke Kroyer selv angav
sig for at have taget nogle hundrede Rdlr. for

Digitized by Google

sit Votum i Høieste-Ret i en Justitssag, og derfor billigen blev udstødt af Retten. Blixencrone, som iligemaade blev overbeviist om at have som Justitiarius i Over-Hofretten i Norge begaaet for Penge vederstyggelig Uret, og endelig selv tilstod det, mistede sit Embede, og blev dømt til at betale 10,000 Rdlr. Mulkt, hvorover han tilsidst blev vanvittig. Etatsraad Scavenius, Justitiarius i Høieste-Ret, en ellers forstandig og behjertet, men pengegjerrig Mand, havde af en Enke-Grevinde modtaget et Par Ørenringe til 1200 Rdlr., af en Jøde et Sølv-Skrivertøi og endnu flere Foræringer; men han benægtede disse sidste, og undskyldte det første dermed, at det ikke var en Foræring for Tjenester beviste i Høieste-Ret, men Betaling for at revidere Grevindens Regninger, hvorfor hun havde lovet ham ellers 300 Rdlr. aarlig. Men selv disse 300 Rdlr. ansaae Kongen for en maskeret Pension, hvorved Grevinden vilde forsikre sig denne Mand i Høieste-Ret, ligesom det da og var altfor meget for blot at revidere de aarlige Regninger. Altsaa maatte Scavenius møde for Conseillet, og efter at have fortalt sine Forbrydelser, maatte han, uagtet sine kjække Undskyldninger, høre den Dom, at han var afsat fra sit Embede i Høieste-Ret. Om

Digitized by Google

Judichær skal siden fortælles; altsaa staaer nu kun tilbage, at tilføie Rostgaards Skjæbne."

"Denne Mand havde ved sin Gjerrighed og Uforstandighed givet den første Anledning til hele den hemmelige Commission; derfor traf det derved opvakte Uveir ogsaa ham allerførst, og det saameget hæftigere, fordi han ved sin ubesindige Opførsel fik Enhver til at troe, at hans Samvittighed anklagede ham for gruelige Forbrydelser. Overhovedet var han en mere lærd end duelig Mand, ikke oplagt til Hofvæsen, og besad en af Vellyst, Gjerrighed og Hovmod sammensat Tænkemaade*. Deslige Folk forfalde gemeenligen i et

* Imod denne overdreven haarde Dom over Rostgaards Charakteer maa jeg protestere, især hvad de to Laster Vellyst og Hovmod angaaer, for hvilke jeg aldrig forhen har seet ham anklaget; og jeg har dog i Grams og Langebeks Papirer fundet mange fortrolige Yttringer om Rostgaard. Det er uden Tvivl sandt, at han elskede Penge høit, og det er aldeles vist, at han som Oversecretair modtog Foræringer, hvilket baade var i sig selv urigtigt og stridende mod en kongelig Forordning af Aar 1700. Men det maa herved erindres — hvad Andreas Høyer ganske har fortiet, men som den retfærdige Konge Frederik IV sandsynligviis har betænkt, da han saasnart tilgav Rostgaard — at Over-Secretairens vigtigste og aldeles lovlige Lønning bestod i Sportler. Naar nu en befordret Candidat betalte

Dieblik fra eet Extreem til det andet, og bringes i Særdeleshed ved Frygt og Angst letteligen ud af Glid. Da han nu bragte i Erfaring, at den hemmelige Commission var nedsat, og de oven=

for en Bestalling 50 Rdlr. (til Exempel) istedenfor 45 Rdl. 3 Sk., skal dette da strax kaldes en Bestikkelse? Eller naar Rostgaard modtog et Guldbuhr af en Proprietair, som han havde viist en Tjeneste, var det ligefrem Rettens Concussion? Af dette Slags var vel for største Delen de Foræringer som Rostgaard modtog, dog kan han ikke frikjendes for egentlig Bestikkelse ifølge et Brev fra Kongen selv. Hvorvidt han var duelig Forretningsmand, veed jeg ikke; men det veed jeg, at han var en udmærket Lærd, der som Saadan gjorde Danmark Ære i hele Europa. Ogsaa veed jeg, at han var en Ven af Gram og Langebek, to af de reneste og elskeligste Charakterer, jeg i vor Historie har lært at kjende. Hans overilede Flugt var rigtignok mistænkelig; men den var uden Tvivl et Værk af Ræven Gabel — hvem Riegels kalder Hofpaddehattenes Ypperste — der skræmmede Rostgaard med Kongens Vrede, Bolt og Jern m. m.

Ihvor høit jeg forresten agter Høyers Retskaffenhed, maa jeg dog her mistænke ham for Partiskhed, og jeg frygter meget for at vi i ovenstaaende Tilbring have et Tak for sidst til Rostgaard fra Aaret 1719, da Høyer, anklaget for sin Afhandling om Giftermaal i forbudne Led, maatte forsvare sig for en Commission, hvis Formand Rostgaard var; og skal Rostgaard den Gang — ifølge Riegels Fortælling i Frederik IVdes Hi=

Digitized by Google

nævnte Vidner fordrede herover fra Jylland, og siden endnu flere, og at der in specie flittigen spurgtes om ham, greb han først til det i sig selv ikke strafværdige Middel, selv at bekjende sin Brøde og bede Kongen om Naade. Han overrakte altsaa Hans Majestæt en Memorial, hvori han specificerede alle de Foræringer, som han erindrede sig nogentid at have modtaget siden han blev Over-Secretair, og anførte til nogen Undskyldning, at han aldrig havde forlangt saadanne, men vel beholdt dem, paar man igjennem en eller anden Canal havde tilbudt ham dem. Men da han ikke strax fik Svar herpaa, og siden af Kammerherre Gabel (som ikke var hans Ven) blev ført bag Lyset (Høyer bruger det fremmede Ord: turlipinirt d. e. narret) saa overfaldt Skrækken ham, og den Indbildning, at han strax vilde blive bragt i Castellet. Altsaa satte han sig paa en Bondevogn, og begav sig paa en hans Bønder ved Kragerup tilhørende Baad over Sundet til Helsingborg, hvor han forlangte Be-

storie 2den Deel S. 393 — "have viist sig meget bydende imod Høyer," ihvorvel Sagen faldt hen; kun at hiint Skrift maatte ikke sælges. Høyers Partiskhed mod Rosgaard er allerede af mig paatalt i Dansk Litt. Tid. for 1830 Nr. 2. J. M.

Digitized by Google

skyttelse af den svenske Commandant. Men da denne Mand ikke vovede, uden speciel Ordre fra sin Konge, at tage en undvigt dansk Over-Secretair i Protection; skjulte Rostgaard sig i et tæt ved Helsingborg liggende Bondehuus, og sendte sin Tjener til Sjælland, formodentligen for at søge Pardon eller salvum conductum, i alt Fald Efterretninger. Kongen derimod lod allevegne sætte efter Rostgaard*, saasnart hans Flugt blev bekjendt; og da man erfarede, han var i Skaane, blev en kongelig Lakei sendt for at hente ham tilbage. Lakeien fandt ham skjult i en Krog paa Loftet af Bondehuset; men overtalte ham dog at vende tilbage ved den Forsikkring, at det ved hans Flugt begangne crimen allernaadigst skulde være ham tilgivet. Ved hans Ankomst til Sjælland bleve strax nogle Ryttere givne ham til Ledsagning, og under denne Eskorte blev han paa en Bondevogn bragt til sit Huus i Kjøbenhavn, og der et Par Uger nøie bevogtet, indtil endelig hans Dom faldt i Conseillet og blev publiceret,

* Formodentligen opmuntret dertil af sin Over-Krigssecretær Gabel, den samme smukke Mand, som havde givet Rostgaard det fordærvelige Raad. Dog raadte vel ogsaa Biskop Deichmann her, som ellers, til strænge Forholdsregler. J. M.

Digitized by Google

lydende paa, at han skulde være afsat fra sine Embeder, tilbagebetale de modtagne Foræringer (som efter hans Regning dog kun beløb sig til 5 à 6000 Rdlr.) og i Fremtiden aldrig indfinde sig paa det Sted, hvor Hoffet var. Denne Dom maa visselig ansees for saare mild, naar man, foruden de af ham selv tilstaaede og hans Eed diametraliter modstridende Corruptioner, tillige vil see paa hans Undvigelse til Skaane, den imod hans egen Souverain ansøgte fremmede Beskyttelse og allehaande deraf opstaaede Følger, hvilken Forbrydelse kommer crimen læsæ majestatis meget nær*, og hos en Oversecretær, hvem Kongens Expeditioner og Hemmeligheder ene betroedes, fortjener en dobbelt Straf. Ikke desto mindre beholdt Rosgaard ei alene de modtagne Foræringer, uden at tilbagegive noget deraf; men et Par Aar efter blev det ham tilladt at komme til

* Ogsaa i denne partiske Yttring gjenkjender Læseren slet ikke den kyndige Jurist. Da Malte Conrad Bruun for 30 Aar siden undveeg til Sverrig formedelst Misbrug af Trykkefriheden, blev hans Straf — om jeg mindes ret — aldeles ikke cumuleret paa Grund af hans Undvigelse. Men det forstaaer sig, at en Oversecretair staaer i nøiere Forhold til Regenten end en Student.
J. M.

Digitized by Google

Hove og tillige blev Amtet Antvorskov ham confereret, hvilket han beholdt indtil Kongens Død*."

* Uden Tvivl maatte han især takke Anna Sophia og dernæst Storkantsleren derfor. Dette vil man allerede formode ifølge Rostgaards Svogerskab med disse høie Personer, og man finder Bekræftelse derpaa i et Brev fra Kong Frederik IV. Thi 1, var Rostgaard gift med Conradine Revenfeld, en naturlig Datter af Grev Conrad Reventlov til Clausholm, Dronning Anna Sophias Fader, ligesom en anden Søster af Dronningen, Christiane Sophie var gift med Storkantsler Ulrik Adolph Holstein. Da alle Reventlovs uægte Børn (i alt 3, avlede med en Kammerpige, Anne Cath. v. Hagen) vare med Kongl. Tilladelse lyste i Kuld og Kjøn og nobiliterede (see Kong Christian Vtes Patent af 7 Septb. 1695 i Hofmanns Værk om Danske Adelsmænd 3die D. S. 298), saa var Rostgaard en Svoger baade til Storkantsleren og til Kong Frederik IV selv. 2, have vi trykt i (Gasparis) Urkunden und Materialien 1786 S. 5—6, et Brev fra Kongen til Storkantsleren, Grev Holstein, dat. 17 Jan. (1725), hvoraf følgende Begyndelse hører herhid: Efterat Sagerne med Rostgaard ere komne saa vidt, at han kan blive overbeviist om at have modtaget Foræringer og Gaver, ja Selv klarligen nok har tilstaaet Saadant i sin til Os indgivne Memorial, saa skjønne Vi ikke, at et saadant sin Eed og Honneur forglemmende Menneske, som saa gruelig har forseet sig imod vort Anno 1700 udgangne Edikt eller Forordning, længere kan taales eller tolereres. Omendskjøndt han nu efter den forhen allegerede Forordning skulde have fortabt sin Ære, Velfærd og Gods: saa

Noget længere hen fortæller Høyer Admiral Judichærs Skjæbne; men da denne af flere Skrifter (navnligen af Riegels Historie) er Læseren bekjendt, og da den ikke staaer i nogen nærmere Forbindelse med Biskop Deichmanns Historie, forbigaae vi den; derimod ville vi medtage Høyers

ville Vi dog af besynderlig Naade og i Consideration af hans Kone og Børn for saa vidt befrie ham for den ellers vel fortjente Straf af hans Godsers Confiscation og hans Æres Fortabelse; men fremdeles at beholde ham i vor Tjeneste, eller lade ham vise sig ved Hoffet, kunne Vi ikke tilstede. Vi ville derfor, at Han som Storkanzler strax skal lade Rostgaard komme til sig, og tilkjendegive ham ikke alene alt Ovenstaaende i vort Navn, men ogsaa, at han hermed er afsat fra alle sine Charger, og at han har inden 24 Timer at begive sig ud paa sine Godser, og hverken lade sig see ved Hoffet, eller nogensinde lade sig finde i Kjøbenhavn, under Tab af vor høieste Naade og anden Straf' etc. (Brevet er skrevet paa Tydsk, og oversat her saaledes, som Kongen har tænkt det, ikke som han har udtrykt sig; thi de sidste Ord lyde f. Ex. bey verlust unßerer höchsten ungenade und Andung). Men denne Kongens Unaade varede ikke længe. Dronningen og Storkantsleren fik snart Frederik IV til at betragte Rostgaards Forseelse i et mildere Lys — saaledes som vi ovenfor have fremstillet samme — og han blev 1727 Amtmand paa Antvorskov; 1730 Translateur ved Øresunds Told; 1731 entlediget med Pension, og døde 1745 som Conferentsraad.

Fortælling (af 2der Theil S. 175 fg.) om Rysfels og Troyels dumdristige Angivelser, efterdi disse tildeels bleve foranledigede ved Deichmanns Reformer. Disse to Mænd søgte — kort Tid førend den hemmelige Commission blev nedsat — at indynde sig hos Kongen ved en foregiven Iver for Kongehusets Rettigheder; men de valgte en falsk Vei, idet de foregave for Kongen, at de kunde bevise, hvorlunde Dronning Anna Sophia og hendes Familie, især Storkantsleren (Holstein) og hans Brødre tænkte paa at kaste Souverainiteten over Ende. Den første Ophavsmand til dette Digt var den norske Commerce-Assessor Peter Rysfel, som for nogle Aar siden var geraadet i Strid med Etatsraad Nobel og siden var bleven forbittret paa Biskop Deichmann, fordi denne i forskjellige Commissioner havde dømt ham til at betale store Summer, og endelig havde tilligemed Oversecretær Møinichen bragt ham i Arrest formedelst crimen repetundarum og nogle publiqve Penge. Om nu disse Folk heri gik den elendige Mand for nær, lade vi staae derhen; i det mindste blev han derved ruineret og ved sin Ruin i den Grad opbragt, at han først antastede disse Folk paa Liv og Ære; siden beskyldte han Overmarschal v. Holstein i For-

Digitized by Google

ening med Nobel og Deichmann for at de ingen anden Hensigt havde havt med det norske Matrikelsvæsen end at bringe Norge i Harnisk og Oprør, og saaledes berøve det kongelige Arvehuus denne Krone. Dog denne i sig selv skrækkelige Beskyldning fandt, formedelst dens haandgribelige Taabelighed, ikke saa megen Opmærksomhed, som Rysfelts utæmmelige Hævngjerrighed krævede; altsaa indgav hans Forvovenhed ham en anden dum Tanke, nemlig at bibringe Hans Majestæt Frygt for, at Dronning Anna Sophia og hendes Familie nærede Anslag til Souverainitetens Afskaffelse, ja endnu langt gyseligere Ting. Men for at røre Kongen desto stærkere, fandt han det nødvendigt, i sine egne Skrifter kun sparsomt og ligesom med Zittren at omtale dette, og derimod lade disse høist farlige Anslag bibringe Kongen ved andre, efter Udseende troe og umistænkelige, Folk. Dertil fandt han en fortræffelig Mand i Sognepræsten paa Christianshavn, Mag. Hans Troyel, som allerede forhen, kort efter Grev Steenbocks' Arrest, havde overrakt Kongen et af ham selv opsat Brev, hvilket han vilde have fundet paa Strandbredden, og skjøndt kun lidet Mærkeligt kunde udledes af Brevet, blev han dog formedelst sin mod Kongen viste Troskab befordret

Digitized by Google

fra et Landsbykald til Christianshavn*. Saaledes havde denne Mand allerede givet en smuk Prøve paa sin Duelighed, og var ret efter Rysſels Sind, som desuden nærede et særdeles Venskab for ham og hans voxne meget smukke Datter (der ligesaavel som hendes Fader, formedelst hendes udmærkede Føielighed imod visse Folk stod i et ondt Rygte). Desaarsag hjalp Troyel troligen Rysſel i alt hvad han kunde udtænke, saavel mundtlig som skriftlig, og udgjød i sine Memorialer alt det, som Rysſel ikke turde vove saa dristigen. Kongen havde i Begyndelsen Taalmodighed nok til i Eenrum at høre denne Geistlige et Par Gange fortælle meget udførligen, og gav ham Tid til at anbringe alt, hvoraf han vilde have sluttet den Fare, der forestod den kongelige Arve-Souverainitet. Men da det Hele kun løb ud paa Rysſels og Troyels egne ondskabsfulde Drømme og jammerlige Indbildninger**, besluttede

* Det var i Aaret 1714, at han blev befordret fra Himmeløv til Christianshavn. J. M.

** Vita D. angiver nøiere Indholdet af de opdigtede Beskyldninger. Det heed: at Overhofmarskalk Holstein var vidende om Juels Forræderie; at Deichmann, Blixencrone, Bertouch med Flere gjorde Indgreb i Kongens Souverainitet, at de havde oplagt en forræderisk Plan

Digitized by Google

Hans Majestæt at lade disse tvende Skjelmer examinere for en ordentlig Commission, og lade dem, dersom de ikke anbragte noget gyldigere, straffe efter Lovene. Dertil udnævntes den 7de Mai 1725 Geheimeraad Lente, Hofjægermester Gram, Stiftamtmand Gersdorf, Oversecretair v. Hagen, Biskop Worm, Prof. Theol. Hans Bartholin, Hofpræst Conradi, de tvende Sognepræster Dankel og Andersen*. For disse bekiendte Troyel frivillig sin begaaede Synd, og at han ikke havde havt mindste Grund til alle de foranførte Beskyldninger, men blot opsnappet dem af Rysfels Conversation; men Rysfel, istedenfor at skaffe det af ham selv tilbudte og ham ved gjentagne kongelige Ordres affordrede Beviis, undskyldte sig med de for to Aar siden i Norge lidte haarde Procedurer og dermed at hans Brevskaber vare adspredte. Dommen over Troyel

til at omstøde Regjeringen; at Deichmann navnligen havde sat Riget Norge i den Stand, at det uomgjængeligen maatte falde fra Hans Majestæt; det, at han har sin meste Styrke fra den norske Bonde, faciliterer denne forræderiske Plan; fremdeles at Statholder Wibe vilde forraade Kongen; at Møinichen og hele den Holsteinske Familie iligemaade understøttede Planen.

* Vita D. nævner ikke Lente; men har derimod Ramshart; og istedenfor Dankel nævner det Danielsen.

Digitized by Google

(af 3die Juli) led paa at miste Haand og Hoved tilligemed Ære og Gods; over Rydsel (af 5te Juli) at miste Ære og Gods samt kagstryges og derefter bære Stene udaf Staden (en gammel Straf for Æreskjændere og Løgnere). Men Kongen formildede Straffen for dem Begge, efter Dronningens Forbøn, saa at de bleve sendte som Statsfanger til Munkholmen, hvorfra Rydsel endda, ved Kong Christian VItes Thronbestigelse, blev befriet, men Troyel, som uden at være pirret af nogen Lidenskab, havde udspredt endnu grovere Løgne, forblev i Fængslet til sin Død. Begges Koner og Børn lod Kong Frederiks Naade beholde Mændenes Gods.

Vi have optaget disse udførlige Fortællinger, deels fordi de i sig selv ere interessante, deels fordi de gjøre det begribeligt, hvorledes Biskop Deichmann, der efter den almindelige Mening var Ophavsmand til saa mange Processer og Inqvisitioner, fik talrige og mægtige Fjender saavel i Danmark som i Norge. Endda have vi langtfra ikke omtalt alle de verdslige Sager, hvori Deichmann af Regjeringen befaledes at tage Deel. Saaledes havde han f. Ex. meget at gjøre med Perlefangsten, med Tienden og Kobbertienden i Trondhjems Stift, med de kongelige Skove, Al-

Digitized by Google

mindinger o. s. fl. Biskoppens Søn forsikkrer, at hans Fader aldrig modtog nogen Penge-Godtgjørelse af Staten før alle disse extraordinaire Arbeider; men til nogen Erstatning for hans Reiseomkostninger gav Frederik IV ham paa 40000 Bordsqvantum Tiendefrihed, hvoraf han dog ikke fik fuldt Brug; thi hvad der af Privilegiet i Aaret 1730 var ubenyttet, blev af den nye Regjering tilbagefordret. Conferentsraadstitlen derimod (af 1 Decbr. 1724) blev tilstaaet for at vise Publicum, at Biskoppen ikke var faldet i Unaade, skjøndt hans Matrikel blev forkastet. Den Decharge, som blev givet Deichmann (ligesom Moinichen) fra den hemmelige Commission, hvorved det endog forbydes de Kongelige Successorer i Regjeringen at have nogen Tiltale til ham, er af 23 Marts 1726, og et stort Beviis paa Kongens høieste Naade. Ja det siges endog for vist i Vita D. at Kongen havde i Sinde at beholde Deichmann i Kjøbenhavn, og tilbød ham en vigtig Charge, som han afslog. Men at denne Post var Oversecretairens i det danske Cancellie, kan sluttes af følgende Ord, som Sønnen Carl D. tilføiet: "Hvorom Alting er, da denne Post i Cancelliet var bleven vacant, gjorde han (Deichmann) Forslag paa Moinichen, Depu-

Digitized by Google

teret i Kammercollegio; Kongen bifaldt dette, og som Møinichen just paa den Tid var hos D. kommer der en Billet fra Dronningen (Anna Sophia) til Deichmann, af Indhold: at siden Hans Majestæt Kongen havde reflecteret saa meget paa hans Recommendation, at Han havde beskikket Møinichen til Oversecretær (Præsident) i det danske Cancellie, saa var det billigt, at dette blev ham først tilkjendegivet ved den Mand, som havde bragt ham i Forslag. Da D. havde læst Billetten, lod han Møinichen gjætte paa hvem han troede der var bleven Oversecretær. Han nævnede Adskillige af Dronningens Familie, men tænkte ikke paa sig selv. Deichmann giver ham Billetten at læse; og man kan tænke, hvor glad og taknemmelig han blev derover. Ogsaa ved Afskeds-Audiencen bevidnede Kongen og Dronningen ham deres Naade i de stærkeste Udtryk; men hos Prinds Carl og Kronprindsen mærkede han vel, at han ikke stod saa vel anskreven og formodede at det var den uforskyldte Mistanke fra 1712, som atter havde slaaet Rod i disse høie Personers Sind, uden Tvivl især ved Carl Plesses Medvirkning, hvis Had til Anna Sophia ingen Grændser kjendte, og som nu havde forandret sin forrige Yndest for Deichmann til stor

Digitized by Google

Vrede, da derimod hans Broder Ludvig Pleß, en saare retsindig og ædel Mand, vedblev at forsvare D. Vi have for os et Brev fra ham til D. af 17 Novb. 1725, skrevet i Anledning af at D. havde lykønsket ham til at være bleven Statsminister. Heri takker Pleß ham først for den l'affection et l'amitié que vous conservez à ma famille; og vedbliver: je tacherai de la meriter plus que je ne l'ai pû faire pour le passé faute d'occasions, et celles, que vous me fournirez de vous temoigner l'estime et la consideration que je vous porte, avec le grand cas que je fais de vôtre eminent merite, me seront toujours très agréables. Celui (d. e. l'eminent merite) ne manque jamais d'avoir ses envieux, qu'il faut laisser crier lorsque l'on sent qu'ils sont dans le tort, sans s'en embarrasser autrement. La verité aussi bien que les grands sentiments ont trop de force pour ne pas se soutenir d'eux-memes, sans aucun secours étranger, et si par là on offense ceux, aux quels ils resistent, ils ne laissent pas à la fin de l'admirer et de s'y conformer. Deichmann blev efter sin Hjemkomst brugt af Kongen som tilforn; og han havde, efter Sønnens vita, f. Ex. megen Deel i Forordningerne af 1726 og 1728 om Trælasten og Saugbrugene. En anden Sag gjorde

Digitized by Google

mere Opsigt. Da en norsk Provst ved Navn Cold i Aaret 1729 udgav et latinsk Skrift under Titel Consilium et judicium Episcopo licitum (d. e. Beviis for at det er en Bisk
op tilladt at være Raadgiver og Dommer, nemlig: ogsaa i verdslige Sager) var det naturligt, at man deri saae en Apologie for Biskop Deichmanns Polypragmosyne; og skjøndt Zwergius oplyser, at dette Skrift havde en anden (udvortes) Oprindelse, er det dog rimeligt, at Provsten derved tillige har havt sin Biskop for Øie, ligesom han og sendte Biskoppen Manuscriptet til Gjennemlæsning; men denne gav det tilbage og sagde, "at han ei vilde læse det, og ikke gjerne ønskede at det kom ud, saasom Folk vilde sige, at han havde ladet det gjøre for at forsvare sin Sag, som han meente intet Forsvar behøvede, efterdi han holdt det for billigt, at den ene Christen tjente den anden, og enhver Undersaat var pligtig at tjene sin Konge, i hvad han befalede ham, naar han forstod de Ting, saasom alle vare Lemmer af eet Societet og Rige." Ogsaa ellers synes Deichmann ingenlunde at have yndet Smigrerne, ligesom han ogsaa roses for at have viist sig overbærende, ja endog ædelmodig imod sine Fjender. Hans Søn Carl beretter, at han aldrig havde

Digitized by Google

Proces med Nogen, aldrig det mindste Udstaaende med nogen Undergiven i de tvende Stifter, han forestod. Zwergius forsikrer, at han var villig til at hjelpe Alle, saa at Ingen forgjeves søgte Raad hos ham. Han vedbliver saaledes at skildre hans Charakteer: "Imod sine Fiender var han særdeles raisonable, saa han let forglemte hvad Nogen havde gjort ham imod, og end mere, han hjalp snarere dem i hvad han kunde, end Andre. I Medgang vidste han vel at skikke sig, saa han deraf ikke hovmodede sig. Hans underhavende Geistlige omgikkes han meget kjerlig; og consulerede Nogen ham i et eller andet, var han strax færdig at give dem Svar; hjalp dem og i alle timelige Ting. Mange Laster tillægges ham; men hvo lever fri for Beskyldninger af dem, som dadle og see store Feil hos Andre? Gjerrighed tillægges saa almindeligen alle Geistlige, at man deraf vilde vaarligen slutte, at han var bestikkelig; thi det samme er sagt om dem, som af Verden veed ere uskyldige. Een af hans Feil var det, at han ikke saa vel vidste at skikke sig i Modgang som i Medgang; men saasnart noget gik ham imod, tabte han strax Modet, hvilket og uden Tvivl har befordret hans Død." Noget i Forveien anføres andre Træk af samme omhyggelige Samler,

nemlig "at Deichmann var en Mand af en anseelig Statur, saae godt ud, var beleven og omgjængelig; og at han havde en opvakt Hjerne samt ypperlige Studia." Men den samme retsindige Biograph beklager dog, at Deichmann blev indviklet i saa mange verdslige Ting, "da hans store Pund derved forhindredes fra at komme Guds Kirke til Nytte, saa at især i de 10 sidste Aar, Tilsynet med Menighederne, Visitatser og Stiftets Regnskaber bleve aldeles tilsidesatte." Denne Forsømmelse maa dog nærmest sættes paa Regjeringens Regning; thi naar Deichmann fik Befaling enten f. Ex. at bereise Trondhjems Stift, eller at sidde hele Aar i Commissioner, som holdtes i Kjøbenhavn, var det en Selvfølge, at han ikke kunde visitere sit Stift eller føre sine Embedsbøger i Christiania. Dog blev det Geistlige heller ikke aldeles forsømt; thi Deichmann kunde med sin utrættelige Flid og sit hurtige Hoved overkomme meget. Selv nye Forordninger Geistligheden angaaende bleve ved hans Forslag fremkaldte f. Ex. den af 29de Januar 1728 om Capellanernes Kald og Underholdning. Deichmanns sidste vigtige Erklæring angik dog en civil Sag, nemlig de norske Jernværksejeres Forestilling til Regjeringen af 6te Mai 1730, hvori de

klagede over svensk Jerns Indførsel til Kjøben-
havn, hvorved de frygtede for at ødelægges. Sa-
gen kom til Wibes og Deichmanns Betænkning,
og denne fremkaldte Forordningen af 8 Septbr.
1730, (Frederik IVdes sidste) hvilken Carl Deich-
mann kalder et Palladium for de norske Jern-
værker.

Vi have hidindtil fulgt Deichmann igjennem
næsten sex Decennier (fra 1671 til 1730) og disse
vare fast en fortløbende Række af lykkelige Be-
givenheder. Paa een Gang vendte sig nu Lykken
fra ham, saa at ogsaa han maatte inden sin Død
sande Prædikerens Ord om de jordiske Tings For-
fængelighed. Deichmann havde just, efter Søn-
nens Forsikkring, besluttet at unddrage sig, saa-
vidt muligt, fra de verdslige Forretninger, da
Budskab om Frederik IVdes Død ankom. Dette var
for mange af Kongens troe Tjenere et Tordenslag;
og det blev for dem, der havde været i nøie For-
bindelse med Dronning Anna Sophia, fast til et
nedslaaende Lyn. Jo mere den unge Konge Chri-
stian VI, opdragen til stræng Lydighed imod sin
Fader, havde, saalænge Frederik IV levede, maattet
undertrykke sin Harme over Anna Sophias For-
hold til Kongen og hendes Ophøielse til Dron-
ning: desto friere gav han nu, da Raden var til

Digitized by Google

ham at herske, fik Hjertets Følelser Luft; og hans første Regenthandlinger bestode i at afskedige en stor Deel af sin Faders Ministre og øvrige Embedsmænd, samt at ydmyge Anna Sophia og hendes Slægt og Venner. Iblandt de Sidste var Deichmann, og denne Biskop var Kong Christian VI saa meget mere modbydelig, som Kongen endnu stedse mistænkte ham for at have befordret Forstaaelsen imellem Frederik IV og den smukke Grevinde Reventlov. At denne Mistanke var ugrundet, fandt vi ovenfor sandsynligt, ja næsten vist; dog seer jeg mig ikke istand til herom at fremføre nye Documenter; thi vel var det, som Archivpapirerne udvise, et Hovedspørgsmaal til den forviste Dronning: "hvilke Geistlige der havde givet den afdøde Konge Raad med Hensyn til det indgaaede Ægteskab?" men da Anna Sophia udsagde, at Ingen vare raadspurgte, kunde Christian VI herom blot have en løs Gisning, og denne faldt tungt paa hans Faders geistlige Yndling. Hertil kom, at Deichmann af de forhen udviklede Grunde havde mange Fjender baade i Danmark og Norge. Mængden kunde ikke begribe, at en geistlig Mand af blot Patriotisme, eller af blot Ærgjerrighed (Deichmann besad begge Dele i høi Grad) kunde have Lyst til at paatage sig saa

Digitized by Google

mange ham uvedkommende, byrdefulde Forretninger. Rygtet tog altsaa, som sædvanligt, sin Tilflugt til Beskyldning for Egennytte; og snart hed det saavel i Kjøbenhavn som i Christiania, at den herskesyge Biskop, der var saa villig til at anklage Andre for Beskikkelighed, selv solgte Præstekald og andre beneficia i Norge. Kong Christian VI lyttede altfor gjerne til disse Rygter, hvilke den forresten retskafne Minister, Carl Adolph Pless, ogsaa saa meget heller skjenkede Tiltroe, som han havde levet i venlig og nøie Forstaaelse med Prinds Carl og Prindsesse Sophie Hedevig, hvilke betragtede Kong Frederik IVdes Bigamie med samme Øine som Christian VI. Den nye Regjering ansaae det maaskee endog for at være et Middel til Popularitet, især i Norge, naar Biskop Deichmann paa en ret glimrende Maade blev nedstyrtet fra sin Anseelses Høide; og Statholder Wibe, hans gamle Modstander, vilde vist ikke gjøre Indsigelse til hans Forsvar. Derimod fortælles i Sønnens Biographie, at Ludvig Pless tog Deichmann i Forsvar, da der delibereredes om hans Afsættelse; ja at han endog reent ud sagde, at det var en usædvanlig Omgang med en geistlig Mand af saadan Charakteer og saadanne Fortjenester. Hvorledes Ministeren Iver Ro-

Digitized by Google

senkrands personligen var stemt imod Deichmann, kan jeg ikke sige. Som Oversecretær (Præsident) i Cancelliet har han, efter Kongens Ordre, udstedt adskillige strænge Rescripter imod Deichmann, med hvis Indhold vi ret strax skulle blive bekjendte. Rosenkrands havde i de sidste Aar, da Deichmann kom saa meget for Orde, levet i Jylland, fjernt fra Hoffet, deels for sit Stiftamtmandskab, deels for Videnskaberne. Han var saa vidt jeg veed ingen personlig Modstander af den norske Biskop; (hans Ven Gram stod endog i venskabeligt Forhold til Deichmann) og han var altfor retfærdig til at gaae nogen Mand for nær; men han fandt heller ikke Grund til at yde Biskoppen videre Hjelp, end den som skyldtes alle Landets Undersaatter: at dømmes efter Landets Love. De første Rescripter angaaende Deichmann ere expederede, inden Rosenkrands havde tiltraadt sine nye Embeder. Han kan altsaa ingen Deel have havt deri. Uden Tvivl er det allerede i Odense (maaskee endog inden Frederik IVdes Liig var koldt) bleven besluttet af Kongen, og af Prinds Carl samt Prindsesse Sophie Hedevig efter Geheimeraad Carl Adolph Plesses Forslag, at Biskop Deichmann skulde afsættes, og den værdige, almeennyndede Hofpræst, Peder Hersleb, som var

Digitized by Google

tilstede i Odense ved Kong Frederik IVdes Død, vælges til Biskop i hans Sted; thi sex Dage efter at Deichmanns kongelige Velynder var død, afgik fra Frederiksberg Slot (dat. 18de October 1730) til den norske Statholder Wibe Befaling at han strax skulde kalde Biskop Bartholomæus Deichmann for sig og tilkjendegive ham i Kongens Navn, at han indtil videre havde at entholde sig fra det biskoppelige Embede; samt Ordre, at constituere Stiftsprovsten Anders Hoff til at forestaae Biskoppens Forretninger *. Inden dette Rescript ankom til Christiania, maa Deichmann have indsendt til den unge Konge Ansøgning om Stadfæstelse af sin Bestalling; men uden anden Virkning, end den, at hans Fald fremskyndedes; thi, inden Sag var anlagt imod ham, end sige Dom fældet, afgik til Statholder Wibe følgende ny og strængere Rescript, dat. 24 Novb. 1730 **: "Eftersom vi fra Tid til anden med

* Originalen til dette og de fem følgende Rescripter til Wibe angaaende B. Deichmann findes i det Kongelige Geheime-Archiv; ligelydende Concepter eller Copier i det danske Cancellie, saa at jeg her har været saa heldig at kunne stedse conferere tvende Exemplarer.

** Af norske Tegnelser (i Cancellie-Archivet) Nr. XXV. Originalen haves i Geheime-Archivet. See Nr. 389.

Digitized by Google

særdeles Mishag have fornummet, at forrige Biskop over Aggershuus Stift Bartholomæus Deichmann i nogle Aaringer har indviklet sig i mange, det ham anbetroede geistlige Embede (der dog nok alene havde kunnet behøve hans Opsyn og Omhyggelighed) uanstændige verdslige Forretninger: saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at Du ham for Dig kalder og ham i Vores høie Navn tilkjendegiver, at Vi, i Henseende til ovenanførte hans uopbyggelige Forhold have draget Betænkende i at stadfæste ham i det ham anbetroede biskoppelige Embede, men at Vi samme Os elskelige Mag. Peder Hersleb, Vores Hofprædikant allernaadigst haver confereret, naar han i Vores Kjøbstad Christiania ankommer" o. s. v.

Da dette Kongebrev af Statholderen var blevet Deichmann tilstillet, skrev Denne følgende Afskedsbrev til Geistligheden, stilet til Stiftsprovsten: "Edle og Velærværdige Hr. Provst! Som det har behaget Hans Kongelige Majestæt, Vores allernaadigste Arvekonge og Herre allern. at beskikke høiædle og høiærværdige Mag. Hersleb, hidindtil værende Hofprædikant, til Biskop over Aggershuus Stift, hvilket jeg med en tilbørlig Taalmodighed under min Guds Villie som en

Digitized by Google

Christen og i allerunderdanigste Lydighed under min allernaadigste Konges og Herres Villie som en Undersaat anseer, saa har jeg ikke burdet efterlade, herved at tage skriftlig Afskeed fra Dom. præposito og hans kjære Embeds-brødre, og takke dennem oprigtigen for al mig beteede Velvillighed udi 17 Aar, jeg har havt den Ære at være deres Bisskop og tillige ønske dem fremdeles al Velsignelse af Gud, baade udi Guds og deres eget Huus. Skulde jeg af menneskelig Skrøbelighed, som let muligt, have forseet mig mod Nogen af dem, saa ville de og som gode Christne og rette Guds Mænd det forglemme og forlade. Derhos jeg befaler mig i deres gode Forbønner til Gud, som jeg aldrig skal forglemme dem i mine, og af mit ganske Hjerte forbliver jeg o. s. v. Christiania den 2den Decbr. 1730."
P. S. "Vilde Dnus Præpositus behage dette sine Embedsbrødre at communicere, vil jeg ansee det for et særdeles Venskabs-Tegn" *.

Jo oprigtigere jeg ærer Kong Christian VI for hans næsten altid udviiste Retfærdighed og faderlige Sindelag imod hans Undersaatter, desto mere smerter det mig, at han i dette Tilfælde lod

* Af Vita B. Deichmanni.

sig af blandede Følelser og upaalidelige Rygter bevæge til at afskedige en dygtig Embedsmand, blot fordi han havde paataget sig en Mængde verdslige Forretninger, som rigtignok vare "uopbyggelige," men derfor ikke "uanstændige," og i alt Fald af hans Landsherre ham betroede, al den Stund det ikke var beviist, at han derover havde forsømt sine Kaldspligter.

Saasnart Christian VI først havde faaet Luft for sit i saa mange Aar over hans ædle Moders Tilsidesættelse beængstede Hjerte, maatte han naturligviis, ifølge sin levende Følelse for Retfærdighed, ønske at see Deichmann fældet ei blot ved hans kongelige Ord, men ved Landslov og Ret. Dette fordrede Deichmann i gjentagne Skrivelser, hvori han tillige beraabte sig paa Frederik IVdes Ordrer til Alt, hvad han havde gjort. Man ansaae det i Kjøbenhavn for afgjort, at der i Norge vilde fremstaae Vidner i hundredeviis imod den afsatte Biskop, og forundrede sig høiligen over, at disse nu vare saa vanskelige at overkomme. Dette veed jeg af Iver Rosenkrands's private Correspondence. Under 13 Januar 1731 skrev denne Minister til Statholder Wibe et fransk Brev, som paa Dansk lyder saaledes, og som jeg, erkjendende Sandhedens Aabenbarelse

Digitized by Google

for Historiens første Maal, ikke bør tilbageholde, skjøndt det fremstiller Kong Christian VI og hans Raadgivere, navnligen Concipisten Rosenkrands, i et ugunstigt Lys. "Vi ere her en Smule forundrede over, da hele Verden forhen har skreget over forhenværende Biskop Deichmanns voldsomme og uregelmæssige Fremgangsmaade, hvis notoriske Handlinger have kostet ham hans Embede, at Ingen nu, efter hans Unaade, beklager sig directe over ham, hvilket man dog har billig Grund til at vente. Hvis derfor Deres Excellence kan sætte nogle Folk i Bevægelse i denne Henseende (peut mettre quelques gens au jeu à cet egard) ville deres Klager blive gunstigen modtagne, og endskjøndt vi ikke tvivle om, at jo hans Afsættelse er bleven kjendt meget retfærdig, skulde vi dog være meget glade ved at have noget i Hænde, hvormed vi kunde bevise dette endnu klarere for Publicums Øine."

Dette Brev havde den Virkning, som man kunde forudsee. Statholderen, som ikke var Biskoppens Ven, angav (som man seer af det Følgende; thi Wibes Breve kjender jeg ikke) at Deichmann i sidste Krig skulde have solgt Feldtpræstbestallinger. Dette var dog Noget at støtte sig til. Derfor skriver Rosenkrands til

Wibe d. 27de Januar: "I det Danske Cancellie findes ingen Liste over de Præster, som i Aaret 1719 ordineredes til Armeen; men jeg lader lede derom i Commissariatet, hvor den ikke kan andet end findes, efterdi, saavidt jeg veed, de Geistlige betales af Krigskassen. Det vil ikke mangle paa Actor, saasnart først Materierne ere forberedte; men at bevæge Folk til at anklage hinanden ved Eder, non est nostri seculi. Det skulde være meget besynderligt, hvis i en Sag, som nærværende, Klager skulde mangle imod den meest udskregne Person. Deres Excellence maa mere end nogen Anden være underrettet herom, og De vil gjøre Deres Cour ved at skaffe os Oplysninger."

Under den 3die Februar samme Aar sendtes Listen paa de af B. Deichmann udvalgte Feldtpræster, med Anmodning til Wibe at gjøre deraf passende Brug, og den 7de April skrev Rosenkrands: "Præsten Ramshart kan ikke nægte det, som han har erklæret for tvende troværdige Personer, og jeg haaber at Deres Excellence vil finde Udveie til at lade de Grændsepræster tale, hvilke have givet Qvitteringer for mere end de have modtaget. Hvis man skrider til at nedsætte en Commission over forhenværende Bisp Deich-

Digitized by Google

mann, da vil man søge at finde de Personer, som ere mindst mistænkte for Partiskhed; thi at udnævne saadanne, som have billig Grund til Hævn imod ham, passer sig ikke for en Regjering, som den nuværende Konges." Heri gjenkjende vi den retskafne Minister. Kort i Forveien havde Iver Rosenkrands tilskrevet Statholder Wibe, fra Conseillet, dateret den 24de Marts 1731:*

"Saasom Hans Majestæt af Deres Excellences Skrivelser allerunderdanigst er bleven refereret, at endeel Præster og andre verdslige Betjentere skal have givet til forrige Biskop Barth. Deichmann anseelige Gaver og Foræringer for at komme til deres Kald og Embeder, eller i andre Maader opnaaet deres Forsæt og Ansøgninger, hvoraf Nogle ere Deres Exc. bekjendte og vel Flere i Fremtiden ville opdages, men at deslige Folk vel ei skulde ville aabenbare saadan Omgang af Frygt at de derover efter Loven og Anordningerne selv skulle blive straffældige, og at det derfor vilde blive fornødent at for dennem en kongl. Pardon blev expederet: saa haver Hans Majestæt for at betage Vedkommende saadan Frygt ladet hosfølgende sin allernaadigste Declaration udfær-

* Af det Danske Cancellies Brevbog for 1731.

Digitized by Google

dige, og befalet mig samme Deres Exc. at tilsende; paa det De sig deraf paa behørige Steder kunde benytte, og gjøre den usage, De finder bedst og tjenligst at være til at oplyse Hans Majestæts allernaadigste og retfærdige Intention, der alvorligen gaaer derhen, at saadan Deichmanns utro, og af en saa distingveret geistlig Mand næsten uhørt, Forhold kunde komme for Lyset, og han derfor faae den Løn, som bør paafølge hans onde og forargelige Gjerninger."

Man seer af Tonen i dette Brev, at Rosenkrands, da han skrev dette, har været for sin Deel overbeviist om Deichmanns formeentlige Forbrydelser; men, ligesom han allerede den 27de Januar havde advaret imod alle skjendige dilatoriske Kunster og sagt derom, som den ædle Keiser Trajan i sit bekjendte Brev * til Plinius: non est nostri seculi; saaledes minder han, i et andet Brev (af 21de April) den, som det synes, altfor tjenstagtige Wibe om, at han ingen anden Interesse havde i denne Sag, end at faae Uretfærdigheden fremdraget for Dagens Lys. Dog inden dette Brev meddeles, maa vi omtale en uventet Begivenhed, som forefaldt paa samme Tid (17de April 1731) nemlig — Deichmanns

* Plinii epist. lib. X epist. 98.

Digitized by Google

Død. Herom finde vi den fuldstændigste Fortælling hos Pontoppidan, som personligen havde kjendt Deichmann, og som beretter*: "Saadan tung Skjæbne overlevede Hr. Deichmann kun faa Maaneder og profiterede, efter alt Udseende, i de faa mørke Dage, mere end nogensinde tilforn af Guds revsende og til Bod ledende Naade, som jeg er bleven forsikkret af dem, hvis Vidnesbyrd jeg har Aarsag til at troe. Jeg vil derfor ogsaa saa meget desto hellere omtale hans sidste Timer, som de ganske modsige det af Medisancen udspredte forargelige Rygte om en saa kaldet philosophisk Dødsmaade. Efterat havde tilbragt Begyndelsen af Aaret 1731, saavelsom Enden af det næstforegaaende, i smertelig Sindskrænkelse, aabnede Gud ham Øinene til at see, at hans forrige, af Enhver beundrede Klogskab og presence d'esprit, som fremmed for et Sind i Gud, ikkun havde været Daarskab og Forblindelse. Magister Hoff, Stiftsprovst i Christiania, en from og opbyggelig Lærer, der indtil den Tid, som ikke verdensdannet og fiin nok, altid var forekommen ham taabelig og foragtelig, blev nu betragtet af ham med ganske andre Øine, og hans Tale vel modtagen, da han trængte stærkt ind paa hans Sam-

* Annales eccles. Dan. Tom. IV pag. 215—216.

viittighed, stoppede alle Udflugter om formeent Uskyldighed og ham tilføiet Uret, og overtydede ham noksom om, at hans Uheld var ham selv og ingen Anden at tilskrive, hvorfor han alene havde at see op til Gud, bekjende sig skyldig for ham og ydmyge sig hierteligen under hans vældige Haand. Da sagde Hr. Deichmann til sine Fortrolige. "O! Mag. Hoff er mig nu den rette Mand; saa mange Aar har jeg havt ham til Naboe, uden at kjende ham." Nu var Manasses Poenitentsebøn ham hver Dag, ja hver Time, i Munden, og han gjentog den saa ofte, at man ikke kunde tvivle paa, den var jo idel Sandhed og Alvor i hans Hjerte. Hans forrige Verdensdannelse, og à la modiske Væsen, som havde gjort ham saa yndet hos alle yppige Mennesker, nedbøiede ham meget. Ja at han tilforn, med sin forunderlig store Klogskab og Erudition, ikke havde bestødet den i Fornægtelse og Jesu Efterfølgelse grundede, ægte Christendoms Aand, men at han, som et af timelig Lykke og de Stores Gunst stedse pousseret og forkielet Verdensbarn, havde den rige Mands Religion, erindrer jeg iblandt andet at have erfaret deraf, at, da jeg ved Aar 1720 levede nogen Tid i Christiania og laante en Dame, som bad mig om en Bog J. la Placettes Abregé

de la morale de Jesus Chr. gav hun mig den tilbage med de Ord: "O! tag dog Deres forunderlige Bog igjen. Næsten var jeg bleven melancolsk derover; vor Biskop kjender den meget rigtigen; han siger: enten gjør Placette for meget af Sagen, eller jeg maa strax give Slip paa alt Saligheds-Haab. — Dagen før sin Død var Deichmann endnu saa vel, at han med sin Kone og Familie havde villet gaae til Skrifte og Gudsbord, men han blev saa slet, at han maatte lade dem gaae alene, efterat han havde formanet dem til, at paakalde Gud hjerteligen for ham. Imidlertid blev han overfaldet af en Diarrhee, hvorpaa som sædvanlig fulgte Tørst; for at slukke denne tog han en Drik, og derpaa fulgte et Slag (Apoplexie) som holdt ham i flere Timer maalløs. Dog kom han sig for saavidt igjen, at han næste Dag kunde modtage den hellige Nadvere af Mag. Hoff; han talede kun lidet, men meget andægtig, og efter nogle Timers Forløb opgav han sin Aand i sin Kones og sine Børns Nærværelse."

Spørger Nogen os, idet han betragter den først saa beundrede og høit opløftede, siden saa dybt ydmygede Mands Liv og Bortgang: Om

det da var sand Ære? svare vi med en Strofe af Manzonis Ode over Bonaparte: Il cinque Maggio.

Fu vera gloria? ai posteri
L'ardua sentenza; noi
Chiniam la fronte al Massimo
Fattor, che volle in Lui
Del creator suo spirito
Piu vasta orma stampar.

Den sidste Strid, som den aggershusiske Biskop havde her i Livet, var med hans ukjærkomne Eftermand, Biskop Hersleb, og angik Bispe-residenzen, hvilken Hersleb fordrede afleveret ved Syn efter Loven, men hvorimod Deichmann protesterede, idet han beraabte sig paa en kongelig Resolution af 20de April 1726, som fritog ham derfor. Hersleb kunde saameget mindre afstaae sin Ret, da han fandt denne Embedsbolig i en saare forfalden Tilstand; thi Deichmann havde ikke selv beboet den i 5 Aar, men bortleiet den til Andre og forsømt at holde den vedlige. Da Hersleb klagede herover, afgik kongelig Ordre under 21 April 1731 til Stiftamtmand Wilhelm de Tonsberg med Flere om at fordre Regnskab

af B. Deichmann for Bispe-Residenzens Brøde, samt at lade den istandsætte*.

Samme Dag, da denne Ordre afsendtes, tilskrev J. Rosenkrands Statholder Wibe det ovenfor tilsigtede Brev af følgende Indhold:

"Af Deres Exc. Brev af 14de d. M. har jeg seet, hvorvidt De er kommet i at undersøge forrige Biskop Deichmanns Negotiationer, og jeg har derom aflagt allerunderdanigst Beretning til Hans Majestæt. Jeg har intet at foreskrive Deres Exc. med Hensyn til Methoden, hvoraf De betjener Dem for at udfinde Sandheden af de Rygter, som almindeligen have været i Omløb om disse Bedragerier. Jeg vil med Utaalmodighed oppebie det Øvrige, som Deres Exc. lover at opdage, især om, hvad der er blevet Præsterne paa Grændsen fraranet. Det er Almeenheden magtpaaliggende, at deslige Uretfærdigheder ei forblive skjulte; dette er den hele Interesse, som Sagen har for mig." De hidtil anførte Breve

* Norske Tegnelser i det danske Cancellie Nr. XXV for Aaret 1731. Carl Deichmann forsikkrer, at hans Fader var saare uegennyttig, tilføiende at hans Eftermand Herslèb fik paa Grund af Embedets Ringhed 800 Rdlr. aarligt Tillæg af den Kongl. Chatolkasse, og han bragte de ordinaire Indkomster til alterum tantum.

Digitized by Google

af J. R. ere paa Fransk, og derfor af mig oversatte; men følgende Brev af 28de April er paa Dansk, hvilket jeg derfor har afskrevet med diplomatisk Nøiagtighed, saa at Læserne deraf kan kjende Iver Rosenkrands's danske Stiil:

"D. E. høystærede Skrivelse af d. 21 hujus haver jeg med sidste Post i forgaars vel erholdet tillige med Deres allerunderdanigste Rapport til Hans Majestæt selv, om hvad endeel Præster haver tilstaaet for D. E. at have maatt regalere forrige og nu ved Døden afgangne Bisp Deichmann med for een eller anden Tieneste, han dennem haver giort, efter deres herhos in copia lagde skriftlige Attester. Heraf er ogsaa giort Hs. Majestæt allerunderdanigst Forestilling igaar, og kand D. E. med neste Post vente Deris Majestæts allernaadigste nærmere Befaling om hvad viidere i denne Sag er at gjøre, efter bemeldte Deichmanns dødelige Afgang. Imidlertid bliver D. E. vel ved at tage imod hvad meere Attester om denne afgangne Deichmanns strafværdige conduite Dennem kand til Hænde komme. Hvad Deris particuliere Brefs Indhold betreffer, saa refererer jeg mig til hvad Geheime-Expeditions-Secretær Rede siger mig for kort Tid siden D. E. at have tilskrevet i den Materie til Svar paa Deris til

hannem afladte Skrivelse. Jeg forbliver med megen Respect o. s. v." Iligemaade paa Dansk skrev Rosenkrands samme Dag (den 28de April) til Anders Hoff, Stiftsprovst i Christiania:

Velærværdige, Høystærede Hr. Provst!

Af Deres Velærværdigheds Skrivelse af d. 21de hujus haver jeg seet, at forrige Biskop Deichmann ved Døden er afgangen, og at De haver forseglet i Boen, hvorudi ieg holder for, at De haver gjort meget vel, saasom Stifts-Kisten og andre hans Geistlige og verdslige Forretninger vedkommende Documenter der befindes og ikke bør at distraheres. Med neste Post haaber ieg at kunde sende Deres Majestæts nærmere allernaadigste Ordre i denne heele Sag. Jeg forbliver etc.

Men Stiftsprovsten mødte saa mange Vanskeligheder ved dette Skifte, at han snart frasagde sig det; hvorfor der (under 22de Juni 1731) gaves Ordre til Krigscommissair G. Bertouch og Assessor Fr. Glad at forrette Skiftet efter Biskop Deichmann; men ogsaa Bertouch blev snart kjed deraf. Han klagede for Cancelliet, at Bispinde Else Deichmann ikke vilde give ham den fornødne Tid til at samle Boets Effecter og

Eiendomme, som for en stor Deel vare adspredte vidt omkring i Landet. Han fritoges (under 30te August 1731) og samme Dag beskikkedes i hans Sted tvende nye Skiftecommissarier, nemlig Justitsraad Claus Hvitfeld og General-Auditeur Linch *. Imidlertid fortsattes Undersøgelserne om den Afdødes Opførsel og det lod en Tidlang, som Kongen ikke vilde lade Sagen falde bort. Thi endnu den 7de Juli 1731 skrev Rosenkrands til Wibe: **

"Ihvor sildigt end Oplysningerne om afdøde Biskop Deichmanns slette Opførsel komme, skal det altid være godt at have dem, for at tilfredsstille, i fornødent Fald, Publicum med Hensyn til den Unaade, som er bleven ham beviist; og jeg troer ikke at Kongens Hensigt er (da han er saa god og naadig) at holde sig til Enken eller til det Gods, han maa have efterladt sig."

Netop et Aar forløb med Forhører og de øvrige Undersøgelser af Deichmanns Forseelser. Ordren til General-Fiscalen Hans Ursin om at paatale i Skifte-Commissionen efter den afgangne Biskop det Offentliges Ret i Anledning

* Disse Facta ere tagne af de Norske Tegnelser i Cancelliet.

** Af Rosenkrands's private Correspondence.

Digitized by Google

af Skjenk og Gaver, som han skulde have modtaget for Embeders Bortgivelse, er af 6te Octb. 1731; og denne Ordre var vedlagt en af Statholder Wibe til Cancelliet nedsendt Designation, ifølge hvilken Deichmann skal have oppebaaret:*

1, udi Skjenk og Gave, samt for Attester og Klokkertjenester . .	4826 Rdl. 1 Mk. 8 Sk.
2, i Ordinations- og Collations-Penge. . .	2022 — , — , —
3, i Visitations- og Offer-Penge.	1489 — , — , —
4, i Collect- og andre Penge	1452 — 3 — 2 —
henved	9790 Rdl.

Hvorledes det egentligen forholdt sig med disse Penge, er aldrig fuldkomment blevet oplyst. Beskyldnelserne under Nr. 2, 3, 4, tyde paa sædvanlige Sportler, hvilke den Gang uden Tvivl i alle Stifter bleve ydede (navnligen for Collatser) deels til Bisopperne selv, deels til deres amanuenses. Statholder Wibe var sikkert ikke omhyggelig for at skjelne imellem hvad der var givet ifølge Skik og Brug, og hvad der maaskee

* Sjællandske Tegnelser for 1731 Nr. LXVII.

Digitized by Google

med meer Föie kunde ansees for utilladelig Skienk og Gave, som Nr. 1 tyder paa. Hvis det var beviist — men som det ikke er — at Deichmann selv, i sine Medgangsdage, havde i den Geheime-Commission sammenblandet Embedsmænds ureglementerede Sportler med Bestikkelse, da kunde man i hans sidste haarde Skjæbner finde en stræng Dom af Nemesis, ligesom man har paaviist hendes Indflydelse paa alle de Mænds Endeligt, hvilke fældede den blodige Dom over Griffenfeld, mod hvem Beskyldningen for Bestikkelse fordum fremførtes ligesaa ubestemt og ligesaa slet beviist, som nu imod Biskop Deichmann.

Imidlertid fandt hans Enke det tungt at stampe imod Braaden; og for at redde de omstridte ti tusinde Daler, fandt hun det tjenligt at ydmyge sig for den fornærmede Majestæt. Hun indgav under 8de Februar 1732 en Ansøgning til Kong Christian VI, hvori hun "tilstod hendes Mands begangne Forseelser," og bad at Hans Majestæt vilde lade Naade gaae for Ret, og allernaadigst ophæve Actionen imod hendes salig Mands Bo. Dermed var Kongen tilfreds; denne Tilstaaelse gav den udviste Strænghed et Skin af Ret, og allerede den 7de Marts 1732 afgik Ordre til General-Fiscalen at hæve

Digitized by Google

Actionen, samt Underretning til Skiftecommissionen om at Hans Majestæt frafaldt Fordringen angaaende de 9790 Rdl. i Deichmanns Bo*. Men Historien vil vel vogte sig for at afsige et condemno over Deichmann paa Grund af hans Enkes Brev; og anden Tilstaaelse haves ikke.

Ogsaa den anden Pengesag, hvori Bispinde Deichmann var indviklet, blev paa samme Tid mindeligen afgjort. Biskop Hersleb havde erklæret sig villig til at modtage den forfaldne Residents uden Syn, naar Deichmanns Arvinger vilde betale ham 1000 Rdl. til dens Istandsættelse; og da de samtykte deri, udfærdigedes (den 8de Februar 1732) et Rescript til Justitsraad Voigt og Stiftsprovst Hoff, om at de maatte med deres Eragtning stadfæste en saadan Overeenskomst.**

Om Biskop Deichmanns Charakteer bleve Dommene endnu i nogen Tid efter hans Død næsten ligesaa forskiellige, som de havde været, imedens han levede. Den, som kiendte ham noiest, men som vistnok ogsaa betragtede ham

* Sjællandske Registre for 1732. Fol. LXVII.

** Norske Tegnelser, Nr. XXV.

med en Søns Kjerlighed; Carl Dechmann, har udkastet en skjøn Charakteristik, hvoraf følgende ere de væsentlige Træk. „Mange have dømt ham — hedder det mod Slutningen af Vita D. — som hverken kjendte ham, eller hans Omstændigheder; jeg vil prøve paa at fremstille hvad der udmærkede ham, ikke med skarpe Farver eller falske Lineamenter, men saaledes som han var, og som Alle, der vare befriede fra Passioner og kjendte ham retteligen, ikke skulle modsige. Er jeg end ikke istand til med stærke Træk at frembringe hans Efterlignelse, skal jeg i det mindste ikke sige andet end det, Sandhed medfører, vel vidende, at han var et Menneske, som havde sine Skrøbeligheder og Ufuldkommenheder. Det spørges kun, hvilke havde Overvægten? Vitiis nemo sine nascitur; optimus ille, qui minimis urgetur. Han var en anseelig Mand, som Naturen havde fundet Behag i at pryde med herlige Gaver, endog saadanne, som vinde Hjerterne forud, et behageligt Aasyn og Mine, som gave tilkjende hvad der boede i Hjertet og Hjernen, et belevent og tillige mandigt Væsen, et hastigt og klart Begreb, en lykkelig Hukommelse, en Skjønsomhed uden Lige, som gjorde ham beqvem til at gaae ind i de vanskeligste og meest

Digitized by Google

indviklede Sager, hvor fremmede de vare ham, saa man kunde sige, at han var oplagt til alle Slags Affairer. Han havde et ømt Hjerte, som tog Deel i Andres Ulykker; en mild Veltalenhed flød fra hans Læber, ligesaa tydelig i at forklare sig som hurtig til at fatte en Ting. Denne Gave var saa mægtig, at det var vanskeligt at modstaae ham. Han vidste ligesaa godt at lempe sig efter de Eenfoldiges som de Vittiges Begreb: en oprigtig og bestandig Ven, ofte til sin egen Fortred. Ingen var lettere at forsone; undertiden var han maaskee altfor troehjertet. Han var altid bered til at tjene Andre med Raad og Veiledning. De ham undergivne Geistlige omgikkes han i al Kjerlighed og Venskab; misbrugte ikke sin Myndighed; han intet mindre end hovmodede sig af de lykkelige Naturens Gaver, og den rare Kundskab, han havde erhvervet sig. I de 30 Aar, han var Biskop, havde han ingen Tvistighed eller Misforstaaelse, endnu mindre Løbmaal med de Geistlige eller Andre. Han var af de tidligen modne Hoveder; og havde fra de unge Aar vel anbragt sin Tid, og ved sine vidtløftige Reiser, sin Omgang med mange Lærde af forskiellige Religioner tilbragt sig en stor Kundskab; havde ypperlige Studia og en grundig Indsigt i alle Theolo-

giens Dele, en vidtløftig cognitionem librorum, saa det havde været ham let, med sit ypperlige Bibliothek at kunne faaet Plads iblandt andre principes literatorum, om han havde villet opoffre sin Tid dertil. Den hellige Skrift, som den reene Kilde til den sande Lærdom, besad han i saadan Grad, at han fast ikke talede uden med dens egne Ord og Talemaader, saa at hans offentlige Taler vare fast en Kiede af lutter dictis biblicis, dog ikke sammenhobede, men med Skiønsomhed anbragte. Derhos var hans Diction befriet for alle fremmede Ord, flydende saaledes, at Ordene snarere søgte ham end han dem. Han passerede og i sin Tid for en af vore lykkelige og store Talere. Hans Færdighed var saadan, at han paa sine Visitatser stedse betiente sig af samme Text som Præsterne, hvilken han da paa en ny Maade afhandlede, uden at have beredt sig dertil." Vi forbigaae en udførlig Critik af Deichmanns Prædikemaade, og uddrage blot deraf, at Forfatteren anseer Liigtalerne over Biskop Kingo og en riig Kiøbmandskone Mad. Gran for de fortrinligste; fremdeles, at Biskoppen "ikke bekymrede sig om Klang og Indfald, saadanne som alene røre Øret, men ere et tomrigt Intet eller fulmen ex vitro." Han sørgede siden med

Loven; han vilde hellere lokke Syndere paa Sandheds Vei op til Himmelen end ved Frygt for Helvede opvække Skræk i Samvittighederne; hellere optænde en reen Kjerlighed til Gud end forestille ham som en streng Dommer, der ikke lader Synderen blive ustraffet. Han havde og den Lykke at kunne bemestre sig Tilhørernes Hjerter og Andagt, saa at man ikke kjededes ved hans Vidtløftighed. Hans Omgjængelse var ligesaa behagelig som instructiv; han blev derfor søgt af Mange, og var æret og elsket af Alle, indtil han kom ind i de fortrædelige verdslige Affairer, som rakte hinanden Haanden, da man befandt hans store Duelighed, og det syntes som hans Sindsgaver voxede og tiltoge ved Sagernes Vanskelighed, saa at om ham gjaldt det gamle Ord: Crevit cum amplitudine rerum vis ingenii."

Læseren vil i dette Portræt snart erkjende Malerens bløde Haand; og skjøndt det er ligesaa umiskjendeligt, at denne Maler elskede Manden, som sad for ham, tvivler jeg for min Deel dog slet ikke om Maleriets Lighed i alle de væsentlige Træk; thi Biskop Deichmann var sikkert en ligesaa elskværdig som talentfuld, lærd, embedsdygtig og forretningskyndig Mand. Man vilde erindre,

Digitized by Google

at Sønnen, som udskikkede venskabelige Portrait næsten et halvhundrede Aar efter Faderens Død, dog var 30 Aar gammel, og denne indtraf følgelig i den Alder, at han kunde have en sikker Dom om sin Fader.

Da Sønnens Biographie hidindtil har været ubekjendt, kunde den ikke gavne Faderen i det offentlige Omdømme. Det var saaledes et dobbelt Uheld for Biskop Deichmann, at af Frederik den Fjerdes tvende Historieskrivere just den sletteste — Riegels — skulde tage ham i Forsvar; og den bedste — Andreas Hojer — derimod fremstille hans Charakteer i et tvetydigt Lys. Han kalder ham — som vi ovenfor have hørt — en sluu og durchdreven Mand. Dette skulde man saa meget mindre have ventet, da Deichmann var Hojers Velgjører, og da Hojer ogsaa efter Biskoppens Fald og Død vilde hos hans Familie hjelpe for hans Ven. Carl Deichmann regner Gram og Hojer iblandt sin Faders trofaste Venner, og citerer et Brev fra Hojer til ham af Aaret 1733, hvori det hedder: "Efterdi jeg før haaben, at dette er en ønskelig Begyndelse til at see Deres salig Hr. Faders min fordum venerable Velynders Navn og Familie med Tiden igjen saameget ophøiet, som Magte have glædet sig ud

at trykke den under Fadderen, endog baade uden selv at have dertil nogen Forslag, saa og uden at kunne allegere andet Vidne end odio præteriti temporis." Hvis Hoyers Historie om Frederik IV var bleven udgivet, imedens Carl Deichmann levede; vilde han have forundret sig ei lidet ved at see, hvorledes Hoyer deri omtaler sin fordums venerable Velynder. Jeg veed ikke om Riegels maaskee stiklede paa Hoyer, da han sagde "Tydskerne forfulgte Deichmann, og hans Brev (til de Norskes Forsvar) beviser, at han fortjente det." Naturligviis er den sidste Bemærkning ironisk; thi Deichmann har, skjøndt Geistlig, fundet en varm Talsmand i Riegels. Men da denne Historieskrivers Yndest i Almindelighed er saare mistænkelig, veed jeg ikke, om Deichmann i den offentlige Mening har havt synderlig Hielp af Riegels Apologie. Mere har Zwergs Billighed gavnet den Miskjendte. Andre sammenlignede ham — dog maaskee især, fordi han var en ved Hoffet saare formaaende Mand — med Richelieu og Mazarin, som rigtig nok vare snue og durchdrevne Mænd. Men for ikke at anvende disse Epitheta paa Deichmann (som jeg i det mindste troer at være altfor nærgaaende) maae vi erindre, for det første at Hoyer skrev sin

Historien under Christian VI, da det var Vei til Hæder at dadle Deichmann; 2, at Høyer ikke altid bevarede streng Upartiskhed i sine Domme. Vi have seet, at han gik Frederik Rostgaard ulovlig nær; og det er ikke umueligt, at han, da han skrev sin nu udgivne Historie, ikke ganske havde glemt den Ydmygelse, som Deichmann i sine Velmagtsdage skal have tilføiet ham, nemlig at udvirke et Bogforbud imod Høyers Journal (Acta literaria) paa Grund af, at han deri havde skrevet en skarp Critik over en Tale af Rector Rasch, Deichmanns Svigersøn. Herom underrettes vi i et Brev, fra A. 1784, af P. Hiort, Directeur over Røraas Kobberværk*. Denne gamle Literator skriver: "I mine Studenterdage samlede jeg meget baade paa Nyttigt og Unyttigt. Iblandt Numerne er Nr. 13 det rareste, som Høyer blev strax derefter forbuden at skrive flere (af), og det i Anledning af den Critik, han skrev over Rector Raschs Oration. Til dette Forbud skulle (skal) Biskop Deichmann, som den Gang var hos os en Richelieu eller Mazarin, være Aarsag; som fordrede paa, at Rector Rasch, som var hans Svigersøn, skulde blive saa igjennemheglet. Dette synes mig at have hørt af Gram,

* Luxdorphiana, udgivet af Nyerup. 2den Deel S. 266.

og at han var vred paa Hover, fordi havde faret saa ilde med Rasch, som han sagde, var sin (hans) gode Ven."

I høieste Grad vigtigt vilde det være for Deichmanns Biograph, om den nysnævnte store Mand og upartiske Historiker, Hans Gram, havde afgivet en bestemt Dom om den aggershusiske Biskops Charakteer; men vi have fra ham kun en med megen Forsigtighed og individuel Skaansel forfattet Charakteristik: jeg siger individuel, fordi den er stilet til Sonnen, Assessor Carl Deichmann, der havde anmodet Gram om at skrive et latinsk Vers, hvilket kunde trykkes som et Slags encomium under hans Portræt, hvilket Sonnen vilde besørge stukket i Kobber. Jeg har i Grams Biographie kortelig omtalt denne Sag*; og maaskee endog deri giort Gram Uret, at jeg betragtede hans Vægring som en Skrøbelighed, der kunde tænkes at have sin Grund i Grams Clientforhold til Carl Pleß, Biskop Deichmanns erklærede Fiende. Denne Synsmaade antydes nemlig i en Note til det trykte Brev**. Men det bør indrømmes, at Grams

* See det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter for 1810 S. 118—20.

** N. D. Nye Danske Magazin. 2die Bind S. 47.

Digitized by Google

Afslag ligesaa vel kan udledes af hans endnu den Gang (1743) ei overvundne Tvivl om Redelig-heden i den Afdødes Charakteer. Et encomium af Gram, der var erkjendt baade for Danmarks ypperste Literatus og troværdigste Historieskriver, vilde have været en glimrende Frikjendelse for Deichmann i den lærde Verden. Men til at af-sige en saadan Dom havde Gram ikke den for-nødne Kundskab om Deichmanns Foretagender; hvilket og er rigtigen bemærket af Gram selv, som skriver til Sønnen: "Det Venskab og den Correspondence, som Deres Hr. Fader beærede mig med, særdeles i de sidste Aaringer, bør jeg ingen Tid tænke paa uden med største Reconnai-sance. Saa vare og mig nogenledes bekjendte de store og extraordinaire Sinds og Lærdoms Gaver, som han besad fremfor mange i vore Lande. Hvad de øvrige hans Forretninger anbelanger, nemlig dem, som han udenfor sit rette og ordent-lige Embede blev indviklet udi, da bekjender jeg derom aldrig at have havt nogen accurat Kund-skab, ei heller bekymret mig om deres Sammen-hæng at efterspørge, vel vidende, at udi saadan Diversite og Contrariete af Partier, Interets og Sentiments, som paa de Tider regjerede, (og hvor og naar regjere de ikke, faa ofte noget Nyt

foretages, et mala, quæ vulgo bene posita vocantur, blive vedrørte?) var det ikke muessigt at komme efter den rette Sandhed. Folks ulige Domme har jeg saalidet i de Dage, som siden, paaagtet, eller holdt mig efterrettelig: ikke at min Forfarenhed er saa stor og tilstrækkelig (helst da jeg aldrig i vort Fædreneland har været brugt i verdslige Affairer, og aldrig havt min Fod extra patriam til at betragte dem paa andre Steder), men min Læsning og Kundskab i alle Tiders og Nationers Historier har suppleret hvad derudi har manglet. Jeg har da vidst, at Deres salig Hr. Fader var ikke den første geistlige Mand, der er bleven af Regenter brugt til deslige Forretninger, og følgelig ei heller den første, der har lidt ilde derfor. Og derudi bestaaer og alt det, som jeg veed med Vished. Thi hvad enten den gemene Mand haver, efter dens Sædvane, raabt og larmet over, eller de Fornemmere med deres Ræsonnements accuseret, comme les faits d'une notorieté publique, haver saalidet kunnet gjøre nogen Impression paa min Credulite eller Persvasion, som jeg vel har erfaret, hvor liden Forskjel der gives imellem de største og gemeneste iblandt Mennesker, naar det gjælder om at tage Parti for eller imod dem, der lade sig bruge for

Digitized by Google

eller imod deres eller deres Venners og Clienters Interesse." Efterat Gram paa disse Grunde har frabedet sig det tiltænkte Hverv, billiger han aldeles Assessor Deichmanns store Pietet imod hans afdøde Fader, hvilken Gram "anseer som en Velsignelse til den salig Mand i hans Grav, en Velsignelse til Hukommelse og Meriter, ja en Velsignelse over hans Sæd og Afkom; thi hvor skulde Gud ikke ville tage Behagelighed i saadan sønlig Reconnaisance, saadan Omsorg for sin Faders Navn og Ære, og belønne den efter sine Forjættelser, saaledes som med utallige Exempler er confirmeret baade i gamle Tider og i nye, i christne, ja endog i hedenske Historier." Til Slutning fraraader Gram aldeles at anbringe noget Vers under Billedet, deels fordi det er gammeldags, deels fordi et saadant, om det end kunde være den Miskjendtes Familie til nogen Trøst, vilde hos Andre fremkalde Critiker. Men denne kloge Bemærkning ønsker Læseren maaskee at see fremsat i Grams eget gammeldags, men troskyldige Sprog. Han skriver da: "Vel kunde jeg convenere, at saavidt som min høistærede Hr. Cancellieraad og Deres kjære Sødskende angaaer, da kunde De vel finde et Slags Consolation i Deres Sind derover, hvis et smukt Vers, og ja

flere Elogia der blive satte in publico, til Deres salig Faders Navns Ihukommelse og Berømmelse til Posteriteten. Men hvem skulde vel, sligt maatte jeg spørge, afficere, uden Dennem og Deres Familie? Monne det ikke snarere opvække mere Critiques, Satires et malignes parodies, og det ei alene hos den salig Mands declarerede Uvenner, men endog hos les plus indifferents og dennem, som hverken han, De eller jeg havde gjort det allermindste til Fortræd? De bedste og mindst passionerede Mennesker kunde vel endogsaa sige og spørge: Om disse Vers skulde være Plasteret eller Figenbladet ad curanda omnia illa ulcera, quæ famæ istius Episcopi fuerant inflicta, sive jure sive injuria inflicta sint? Jeg troer, og er næsten forsikkret, at høistærede Hr. skal give mig Ret heri, naar De noget nøiere vil eftertænke Sagen. Enfin, jeg kan ikke raade anderledes, end at følge alle Andres exempla nostri ævi."

Cancellieraad Deichmann, hvem vi have lært at kjende baade som en sindig og lærd Mand, fandt uden Tvivl disse Grunde gyldige. I det mindste tog han ikke Grams Afslag ilde op; men vedblev stedse — som jeg har viist i Grams Levnet — at ære denne herlige Mands Minde. Hvad

Digitized by Google

der under Portraitet blev anbragt, kan jeg ikke med Vished sige, da jeg intet Exemplar deraf har seet, men formodentlig blev intet Vers anbragt; i det mindste nævnes intet i Beskrivelsen over den Hielmstjerneske Medaille- og Kobberstik-Samling (see Side 539). At baade Aftrykkene i Danmark vare sieldne, og at der ved Trykningen blev begaaet en Feil, erfarer jeg af et Brev fra samme Cancelliraad Deichmann til Langebek, dateret d. 26de October 1750, hvori fortælles*: "Af min salig Faders Kobberstykker er ikkun tvende afsatte i Danmark, hvoraf Grev Ranzau (formodentlig den vakkre Christian Ranzau, Grams og Holbergs Beundrer) fik det ene afvigte Aar, da han var her i Landet, og skal gjerne med første Leilighed nogle flere Aftryk sendes, naar jeg er forvisset, at de komme i gode Hænder. En Feil er begaaet derved, idet en ukyndig Commissionair besørgede det, som siden ikke kunde remederes, som de vel seer."

Bispens Enke levede til Aar 1745; af deres sex Børn, tre Sønner og tre Døttre, som naaede en voxen Alder**, blev kun Cancellie-

* Langebekiana ved R. Nyerup. S. 83.

** De opregnes i den fyenske Geistligheds Historie. 3die Hæfte S. 650—51.

raaden (Carl) bekjendt i Literaturen. Hans Skrift om Faderen er i denne min Biographie troligen benyttet, og skjøndt jeg føler, at nogle Træk i Mandens Billede endnu ere mindre klare, end hvis jeg havde selv kjendt Biskoppen, fortrøster jeg mig dog til, at Læserne af denne min Skildring faae en temmelig fuldstændig Kundskab og en tydeligere Forestilling end de tilforn havde om den navnkundige Mands Charakteer og Skjæbne; men ved at betragte begge Dele, kan man ei andet end herpaa anvende hvad Mosheim siger om den talentfulde, men ulykkelige Servetus*: Dignus erat meliori fato, homo eximii ingenii, eruditissimus.

* Inst. Hist. Eccles. pag. 710. Editio altera 1764.

Digitized by Google

II.

Iver Rosenkrands,

Kong Christian den Sjettes ypperste Minister.

Første Afdeling.

Iblandt de Navne, der endnu ikke staae for Efterslægten i deres rette Glorie, quia carent vate sacro, er den ovennævnte danske Statsministers, hvem jeg i mit foranstaaende Mindevers har vovet — og visselig ikke uden foregaaende Prøvelse — at anvise Plads imellem Danmarks største Statsmænd, Griffenfeld og P. A. Bernstorf. Ogsaa gjaldt han blandt sine Samtidige for det han var; og i alle Memoirer og Breve fra hans Tid fremtræder han som een af Fædrenelandets meest gjældende og største Mænd. Dette blev jeg strax vaer, da jeg for en Snees Aar siden begyndte at efterforske Hovedstadens Archiver og Bibliotheker med Hen-

Digitized by Google

syn til Fædrenelandets Historie; men Mandens hele Fortjeniste, hans mageløse Arbeidsomhed og grundige Indsigter i de mangfoldige Fag, som han (desværre kun i eet Qvinqvennium, nemlig 1730—35) forestod, lærte jeg først nyligen at kjende, da jeg for at oplyse Christian VItes Historie baade maatte gaae til Bunds i de offentlige (d. e. Statens) Archiver* og tillige efterforske private Samlinger, iblandt hvilke Hr. Professor Rosenvinges lykkeligviis indeholder en (mig venskabeligen meddeelt) Afskrift af Erklæringer og Breve fra J. Rosenkrands, saavelsom hans Correspondence-Protocol og en Mængde Breve fra Kong Christian VI til ham, samt Benaadninger til ham fra tre danske Konger**. Ved Brugen af disse seer jeg mig istand til at levere en paalidelig og — som jeg haaber — ei uinteressant Biographie af denne store Mand, om hvem vi læse saa lidet i vore historiske Skrifter. Holberg og Suhm, der begge kjendte ham personligen, nævne ham neppe i deres historiske Værker; thi den Første gik ei saa langt ned i Tiden, og Suhms Udtog af Fædrenelandets Historie er meget sparsom paa Navne fra den nyeste Tid. De forud-

* Iblandt hvilke det Kongl. Geheime Archiv indtager den første Plads.

** Det var en stor Lykke, at disse Brevskaber, hvilke min høitagtede Collega har arvet efter sin Hr. Fader, der uden Tvivl har faaet dem af sidstafdøde Minister Niels Rosenkrands, ikke vare komne i det store Rosenkrandsiske Familie-Archiv, hvilket for faa Aar siden brændte i Norge.

Digitized by Google

satte desuden, at hans Fortjenester endnu vare i friskt Minde. Det samme gjorde Hofmann, i hvis Efterretninger om danske Adelsmænd (2det Bind Side 131) forekommer følgende, saare korte, Lovtale over Iver Rosenkrands*: "Den store Ære og Berømmelse, som denne ærværdige Herre indlagde sig formedelst sine Fortjenester udi sine Ambassader og høie Bestillinger, er altfor bekjendt til at jeg her vidtløftig skulde beskrive samme." Det er samme Undskyldning, som Holberg bruger, naar han i sin almindelige Verdenshistorie taler saa kort om Carl XII: De rebus illius gestis nihil attinet dicere, cum nota sint omnibus. Ja ved en saadan verdenshistorisk Helt som Carl XII tyer man ikke til Compendier eller Læsebøger; men ved en Privatmands Levnetsbeskrivelse, var han end saa berømt som Iver Rosenkrands, savner man de Data, som Samtidige bør optegne, og som Efterslægten vanskeligen udfylder, dersom dette ikke skeer i rette Tid. Og her maa jeg tillige gaae i Rette med Kjøbenhavns Universitetet, fordi det ikke har holdt Pa-

* Saaledes skrives Navnet saavel i Hofmanns Værk som i mange gamle Indskrifter, og saaledes bør det som et dansk Navn skrives. Men jeg bør ei fordølge, at den Mand, vi her ville skildre, skriver sig sædvanligen Rosenkrantz; men det kommer formodentligen af at han, efter Tidens Skik, oftest skrev tydsk. Han var i alt Fald en saa stor Patriot, at han ikke vil fortørnes paa sin Biograph, fordi denne stedse benævner ham paa Dansk.

Digitized by Google

rentation over denne sin udmærkede Patron, formodentlig fordi han ei længere var Minister eller i Kongens Yndest, da han døde. Derfor savne vi nu det i hine Tider saa sædvanlige, og for Literaturhistorien saa nyttige Program, hvori Ædlingens Livsafverlinger vilde have været angivne. I det mindste findes intet saadant Program paa vore offentlige Bibliotheker; og min lærde Collega, Hr. Etatsraad Werlauff — efter Abraham Kalls Død vor bedst underrettede Literator i denne Lærdomsgreen — har aldeles intet kunnet opdage enten paa det store kongelige Bibliothek, eller i sine egne Samlinger henhørende til Iver Rosenkrandses Ungdomshistorie. Ei heller vilde det hidindtil lykkes mig at faae Hullerne udfyldte ved Hielp af Familie-Efterretninger. Derfor maa Læserne, især i dette Stykke, være overbærende med hans Biograph. Maaskee ville de endnu levende Efterkommere af den store Mand, som læse nærværende Biographie, deraf tage Anledning til at betroe mig (i saa Fald beder jeg, jo før jo hellere) saadanne Familiepapirer, som muligen endnu haves og som kunne udfylde Lacunerne i min Fortælling.

Iver Rosenkrands blev født paa sin Fædreneborg Rosenholm i Jylland den 5te December 1674. Hans Fader Erik Rosenkrands, en Søn af den lærde Holger, der paa Rosenholm havde anlagt og vedligeholdt ligesom et Academie

Digitized by Google

for unge Adelsmænd. Det er sjeldent i Historien at træffe paa tre saadanne Familiechefer i tre paa hinanden følgende Generationer; og maaskee er det endnu sjeldnere at finde en Familie, der ligefra sit Udspring høit op i Middelalderen, ikke har ladet noget Aarhundrede gaae forbi, uden at forherlige det ved een eller flere Ætmænd. Nyerups Literaturlexicon nævner ei færre end 11 lærde Rosenkrandser (deriblandt een Dame) og flere af denne videnskabeligsindede Familie have givet Bidrag til det af Holger stiftede Rosenkrandsiske Stipendium ved vort Universitet; men ikke mindre end ved Lærdom udmærkede Slægten sig ved glimrende Bedrifter i Krig og Fred saavel indenlands som udenlands. De to meest bekjendte Navne ere maaskee Holgers og Ivers; men selv imellem dem staaer den fortjente Erik Rosenkrands ingenlunde i Skygge; thi han naaede hartad sin Fader Holger i Lærdom; og han havde mange Statsembeder og Fortjenester tilfælleds med sin Søn Iver. Ligesom Holgers Levetid falder sammen med Christian IVdes (han døde 1642, altsaa sex Aar før Kongen), saaledes blomstrede Erik under Frederik III og Christian V; og endelig Iver under Frederik IV og Christian VI.

Digitized by Google

Faderen Erik Rosenkrands var født 1612, gik i Odense Skole, og studerede siden ved Soröe Academie. Her forblev han til Slutningen af 1626, da hans Forældre, fordrevne fra Jylland af Wallensteins Hær, toge ham med sig til Skaane, hvor de opholdt sig til Freden 1629. Derpaa reiste han udenlands, og studerede i England og Holland; kom hjem 1634, blev Kammerjunker, og reiste atter ud, især for at uddanne sig i adelige Øvelser i Frankrig (han var alene i Saumur 10 Maaneder), vendte tilbage 1637 og blev i det følgende Aar ansat som Kammerjunker ved Kronprinds Christians Hof i Nykjøbing paa Falster. To Aar efter befalede Christian IV ham at følge med det anseelige Gesandtskab til Spanien, i hvis Spidse Hannibal Sehested stod. De skiltes ad i Madrid, og Erik R. reiste derpaa i Selskab med Ulrik Gyldenløve omkring i Spanien og Portugal; gik hjem til Søes, hvorefter han igjen beklædte sin Post hos Kronprindsen, indtil han 1642 blev gjort til Lehnsmand paa Halstedkloster, hvilket Lehn han 1651 ombyttede med Havreballegaards, for tillige at være Stiftsamtmand i Aarhuus Stift. 1652 gik han, tilligemed Peder Reetz, som extraordinair Ambassadeur til England, for at underhandle med

Digitized by Google

Cromwell. Følget bestod af meer end 60 Personer, vel især for at imponere den myndige Protector. Men han lod sig ikke imponere; han var endog saa nærtig at spørge Rosenkrands (der dog var 40 Aar) om der i Danmark vare mange saa tidlig umodne Hoveder, der, førend de havde Skjæg, vare istand til at forhandle vanskelige Sager? Rosenkrands svarede bittert, men med Aandsnærværelse: "Skjøndt mit Skjæg endnu kun er ungt, er det dog ældre end Eders Republik;" og fra den Tid af behandlede Cromwell ham med megen Høiagtelse. I Souverainitets-aaret fik Erik Rosenkrands Kalløe og Stjernholms Amter i Forlening, som han beholdt til 1662, da der skede Forandring med alle Lehn. Han flyttede derpaa til sin Gaard Rosenholm; blev 1675 Geheimeraad; og døde 1681. Han ligger begravet i Hornslet Kirke, og en latinsk Indskrift, som indeholder de fleste af de ovenanførte Data, siger os tillige, at han var Assessor i Høiesteret og en Mand af Ord, duelig, klog og tækkelig; god mod de Trængende og trofast mod dem, som betroede sig til ham.

Alle disse gode Egenskaber — hvilke vi ei have fundet modsagte af Nogen — gjenfinde vi hos hans endnu navnkundigere Søn, som er Hovedgjenstanden for nærværende Artikel. Iver

var et af Eriks yngste Børn. Faderen var nemlig gift tre Gange, og avlede i alt 14 Børn: eet med den første Kone, Margarete Skeel; ni med den anden Kone, Mette Rosenkrands; og fire med den tredie Kone, vor Ivers Moder, Margrete Krabbe til Wemmetofte, en Datter af Iver Krabbe og Enke efter Bjørn Ulfeld. Med denne sidste Kone giftede Erik R. sig 1666. Han oplevede ikke den Glæde, at see hvad for en Mand der blev af hans yngste Søn Iver; thi denne var kun 7 Aar gammel, da Faderen døde; men han efterlod sig betydelige Midler, saa at det ikke kunde falde den kjerlige Moder vanskeligt at give ham, ligesom de øvrige Børn, en god Opdragelse. At vi kjende saa lidet til Omstændighederne ved denne, og ikke engang vide, hvem der vare Ivers Lærere, have vi allerede beklaget. Men da det er Værket, som skal rose Mesteren, kunne vi af Frugterne uddrage en gunstig Slutning for hans Lærere. Ei engang det kunne vi afgjøre, om han gik i en offentlig Skole eller blev privat dimitteret. Det sidste er rimeligst, ihvorvel hans Bedstefader Holger gik i Aarhuus Skole og hans Fader en Tid lang i Odense Skole, saa at det ikke hørte til denne fornemme Familles Tænkemaade at forsmaae den offentlige

Digitized by Google

Underviisning. Vor Iver blev rimeligviis Student ved Aar 1690; men just fra dette Tidsrum haves ikke Universitetets Inscriptionsprotocol, saa at jeg hverken kan bestemt angive Aaret eller de ham givne Characterer. Under Examen har han neppe underkastet sig; i det mindste findes hans Navn ikke i Fortegnelserne fra disse Aar. Rimeligviis har han hørt privatissima, vel og publica, især hos Poul Winding, som baade var Professor i det græske Sprog og Assessor i Hofretten (siden i Høiesteret). Derimod har han vel neppe hørt den lærde Oldgrandsker Thomas Bartholin (Forfatteren til Antiquit. Danicæ), der 1685 blev Prof. Juris, men allerede døde 1690. Da det i de Tider var Brug, at tilkommende Statsmænd studerede tillige Theologie, maa Iver Rosenkrands sandsynligviis have hørt Exegese, maaskee ogsaa lært orientalske Sprog, under Biskop Bagger, og Dogmatik hos Masius.

Iver Rosenkrands gik nu i sit 20de Aar, og var ved egen Flid og Hjelp af duelige Lærere, som vor Høiskole den Gang ingenlunde manglede, sat istand til at see fremmede Lande med Nytte. Han tiltraadte i August 1694 sin Udenlandsreise og modtog af Kong Christian den Femte Selv et latinsk Anbefalingsbrev til alle dem, han paa sin

Digitized by Google

Reise maatte støde paa, Konger, Fyrster, Øvrighedspersoner o. s. v. Jeg har dette aabne Brev for mig, under Navn af Salvus conductus (frit Leide) pro Ivaro Ros. Det lyder saaledes:

Nos Christianus Quintus, Dei Gratia, Rex Daniæ, Norvegiæ, Vandalorum, Gothorumque, dux Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ atq. Ditmarsiæ, Comes in Oldenburg et Delmenhorst p. Omnibus et singulis, hasce Nostras Regias literas inspecturis, constare volumus, cum Nobilis ac Generosus Noster Aulicus, graté fideliterqve Nobis dilectus, Ivarus Rosencrantz, humillime Nobis exponi curaverit, se, uberioris exoticarum rerum cognitionis acquirendæ gratiâ, in Galliam et ad alias exteras regiones iter meditari, submisse petendo, ut sibi illud faciendi veniam dare, et se, ad hoc suum propositum eo tutius ac commodius exequendum, commendatione et salvo conductu Nostro Regio munire haut gravaremur, Nos humillimis Ipsius precibus clementissime annuisse. Proinde ab omnibus et singulis, qui hisce compellabuntur, Regibus, Principibus, Magistratibus, Urbium, Fortalitiorum, classium, portuumque Præfectis, quorum ad Regna, Ditiones, Urbes, Præfecturas, maria et portus prædictus Aulicus Noster venerit, pro cujusque status ac

Digitized by Google

conditionis ratione, respective, amicè, benevolè ac clementissimè petimus et requirimus, ut Ipsi cum famulo, sarcinis aliisque rebus omnibus, quas secum habet, non solum ubique locorum tutum iter, moram et transitum concedant, sed et eundem omni favore, ope et auxilio, cum opus fuerit, et quibusvis aliis amicitiæ et humanitatis officiis prosequantur. Facient eo rem Nobis pergratam, quam datâ occasione, amicitiâ, benevolentiâ et gratiâ Nostrâ Regiâ compensare non intermittemus; Nostri vero juris qui sunt, exequentur eo mandati Nostri voluntatem. In quorum fidem præsentes manu Nostra subscriptas, Sigillo Nostro Regio firmari jussimus. Dabantur in Arce Nostrâ Regiâ Cronenburgi die 14 Augusti Anno 1694.

Da vi ikke have egenhændige Optegnelser om denne Reise, afholde vi os fra alle Bemærkninger over dens Indflydelse paa vor unge Adelsmands Uddannelse. Enhver kan let forestille sig, hvor betydeligt Udbyttet maa have været for en saa omhyggeligen forberedt Yngling. De Aar, i hvilke Reisen varede (1694—1697 inclus.) falde omtrent sammen med det Tidsrum, hvori den danske Prinds Carl besaae Europas fornemste Lande; og de Bemærkninger, vi om denne Tids

Digitized by Google

mærkværdigste Personer og Forhold opligen have gjort i Biskop Deichmanns Biographie (med hvem Rosenkrands maaskee traf sammen i Paris) kunne følgelig ogsaa her anvendes. Men den følgende Fortælling vil anbefale en Gisning, som vi finde Anledning til at gjøre, at, skjøndt Rosenkrands var en Adelsmand af den gamle Slægt og Skole (følgelig neppe fri for alle aristokratiske Fordomme), og skjøndt Kong Christian V. kalder ham i sit Leidebrev "vor Hofmand," synes den frisindede Yngling dog ikke at have fundet saa megen Smag i Ludvig XIVdes Hof, som i Wilhelm IIIdies frie og lykkelige England. For dette Land fattede vor Landsmand tidligen Høiagtelse og Kjerlighed, som ledsagede ham igjennem hele Livet. Om han, efter Tidens Skik, havde en Hofmester med sig paa Reisen, maae vi lade uafgjort; da det endnu vedkommer den Tid, som vi nødes til at kalde, ligesom Araberne Tiden før Muhameds Fremtræden, vor Uvidenheds Tider.

Han maa være kommen tilbage imod Slutningen af Aaret 1697; thi Hofman siger, at han strax efter sin Hjemkomst blev beskikket til Kammerjunker hos Prindsesse Sophie Hedevig; og hans Bestalling til dette Embede er dateret den 22de Januar 1698. Denne Post blev

Digitized by Google

af Vigtighed for Rosenkrandses tilkommende Skjæbne; thi denne Prindsesse levede i daglig venskabelig Omgang med sin Broder Kronprindsen (Frederik IV). Derved blev Rosenkrands kjendt og yndet af sin tilkommende Konge, der ikke tøvede længe, inden han brugte den til langt vigtigere Embeder Nikkede Kammerjunker i Statens udenlandske Ærinder. Det første, der blev ham betroet, vidner om en stor Tillid fra Kongens Side; det var intet mindre end at gaae i Aaret 1700 — altsaa kort efter den Travendalske Fredsslutning — som overordentlig Gesandt til Kong Carl XII af Sverrig istedenfor Christian Sehestedt, hvem Kongen vilde beholde hjemme. Kongens Ordre, parapheret af Sehestedt, er dateret den 16de October 1700. Af tvende andre Documenter, som vi lade aftrykke under Texten*, vil man erfare 1, at Rosenkrands,

* Det første lyder saaledes: Wir Friderich der Vierte etc. thun kund hiemit, daß Wir den Wohledlen, unsern bisherigen Envoyé Extraord. bey dem König von Schweden in Liefflandt, und lieben getreuen Iver Rosenkrantz allergnädigst beordert, sich wiederumb anhero zu begeben; gesinnen demnach an alle und Jede, dieses ansichtige, außwertige hohe und niedere Obrigkeiten, wie auch Civil- und Militair-Bediente, nach eines jeden Standes Beschaffenheit, freundlich, günstig und gnädigst, den

Digitized by Google

skjøndt allerede i A. 1700 nævnt Envoyé extraordinaire, hos den svenske Helt paa hans Krigstog i Liefland, dog 1701 maatte have en ny

Unsrigen aber ernstlich anbefehlend, Ermelten Unsern Envoyé mit bei sich habenden Domestiquen, Wägen, Pferden und Sachen, aller Ohrten und Enden zu Wasser und Lands, frei, sicher und ungehindert passiren, auch zu guter und sicherer Fortgelangung allen befordersahmen Willen zu erweisen, und wiederfahren zu lassen. Solches seynd Wir umb die auswertige respective in Freundschafft, Gunst und Gnaden zu erkennen geneigt, die Unsrige aber verrichten hieran unsers allergnädigsten Befehls ernstliche Meinung. Uhrkündtlich unter unserm Könichlichen Handtzeichen, und fürgedrückten Insiegel. Geben auf unser Residentz, zu Copenhagen, den 29ten Octobris Anno 1701.

Det andet aabne Brev er en Qvittering fra det tydske Cancellie for rigtigen afleveret Instruction og øvrige Papirer, henhørende til Rosenkrandses Gesandtskab, forsynet med det store kongelige Segl og er af følgende Indhold: Daß der Königl. Etats-Rath und jetziger Zeit nach Engelland destinirter Envoyé extraordinaire, Herr Iver Rosenkrantz, auf Rosenholm Erbherr, der demselben, im Anno 1700 als damahligen, an den König in Schweden destinirt gewesenen Envoyé Extraordinaire, bey seiner Abreise nach Liefflandt, zugestelte Instruction Vollmacht und Creditiven, wie auch, Zeit seiner Anwesenheit und Negotiation in Liefflandt, nach und nach Ihm zugesandte Königl. Original-Ordres, sambt dazu gehörigen Beylagen, Imgleichen eine Specification der

Digitized by Google

Fuldmagt og nyt Reisepas, paa Grund af ovennævnte Forhindringer; og 2, at han alt under 18de September 1702 fik Qvittering for Afleveringen af de Sager, som havde været ham betroede, Sverrig vedkommende. Af det sidste Document sees tillige, at Rosenkrands allerede 1702 var bestemt til England; men angaaende de Hindringer, han i Liefland traf paa, giver Hoyer os nogen Efterretning*: "Imod vor Konge (Frederik IV) nærede Kong Carl en særdeles stor Uvillie (Abneigung) og vilde i Begyndelsen ikke stede vor Envoyé Rosenkrands til Audients paa anden Maade, end efter det gamle Ceremoniel. Da Denne nu efter Kong Frederiks Ordre beqvemmede sig dertil, var det Kongen af Sverrig ubeleiligt, og Rosenkrands maatte finde sig i at reise først fra Riga til Reval, og siden at gaae hjem uden at faae Audients. Denne

publiquen Documenten und privaten Sachen, so Er dem Königl. Jetzo in Stockholm subsistirenden Justitz-Rath H. Johan Dieterich Grüner daselbst hinterlassen, im Originali in hiesiger Königl. Teutschen Cantzley eingelieffert, Solches wird auf Ihrer Königl. Mayst. allergnädigsten Befehl, unter dero Königl. Cantzley Sigill, hiemit bescheiniget; So geschehen zu Copenhagen, den 18 Septembris, Anno 1702.

* Leben Friederich des IVten. Erster Theil S. 60.

Lunefuldhed mishagede de fornuftige Svenske selv og bevægede Kong Frederik til, fra den Tid af, ingen characteriseret Minister at sende til denne Konge, undtagen at Geheimeraad Jessen, da han stod i Sachsen, var tilfældigviis accrediteret saavel hos ham som hos Kong August. Desuden kunde man af hele Sverrigs Opførsel spore en næsten fiendtlig Bitterhed imod Danmark." Saavidt Hoyer.

Siden Rosenkrands ei engang blev antaget af Carl XII, vil Ingen bebreide ham, at han intet udvirkede til at dæmpe Kongens Bitterhed imod Danmark. Derimod maa det regnes ham til Berømmelse, at han som dansk Minister i London knyttede Venskabsbaandet fastere imellem disse tvende, vistnok nærbeslægtede Hoffer.

Den 14de April 1702 udnævnedes han til Etatsraad og d. 29de Julii samme Aar til Envoyé extraordinaire i England istedenfor Etatsraad Hans Henrik v. Stöcken, som fik Ordre at vende tilbage til sin "ordinaire posto" i Haag, paa hvilken han forblev, indtil sin Død 1709. Andreas Hoyer giver ham den Roes, at han var en meget habil Statsmand*, og han fik i vor Iver Rosenkrands en ikke mindre habil

* König Fried. IV. Leben 1n Theil, S. 172.

Efterfølger. Det maa have været behageligt for Rosenkrands at begynde sin diplomatiske Løbbane (thi Gesandtskabet til Liefland regne vi før intet) netop ved Hoffet St. James. Hvis dette for kort Tid siden (under Wilhelm III) havde været ugunstigt stemt imod Danmark *; da var det nu, efterat Dronning Anna var kommen til Regjeringen og hendes Gemal den danske Prinds Jørgen derved havde faaet stor Indflydelse, en Anbefaling i London, blot at være en dansk Mand, end sige at medbringe saadanne Evner og saadanne Egenskaber, som Iver Rosenkrands.

De første Underhandlinger, som vor Minister havde at lede, angik de danske Hjelpetropper (som Kong Frederik IV overlod Dronning Anna i den spanske Successionskrig) over hvis Heltemod hele Europa studsede, og for hvis vigtige Tjenester saavel Dronning Anna som Hertugen af Marlborough aflagde vor Konge de hjerteligste Taksigelser. Det maa have været en Sjælefryd for Patrioten Rosenkrands, deels paa sit første, deels paa sit andet Gesandtskab, ei lettelig at høre Sti-

* "Wilhelmus III hatte aus einer wider Prinz Georgen von Dänemark gefaßten Jalousie und andern unbekannten Ursachen wenig Neigung für König Friederichs Majestät und Familie." Hoyer l. cit. I, 17.

rene ved *Höchstedt* og *Ramilliers*, *Oudenarde* og *Malplaquet* omtalte i England, uden at der flettedes Laurbær om de danske Krigeres Tinding. Ei mindre behageligt var det ham at være Øienvidne til den store Kjerlighed, som den danske Prinds *Jørgen* var i Besiddelse af, lige fra Borgen til Hytten. Aldrig har nogen fremmed Fyrste været mere populair i Storbritannien. Hans Død (1708) blev derfor i England og Dannemark lige hjerteligen beklaget, og "det er vist — tilføier Høyer I, 169 — at Dronningen, hans Gemalinde, i ham tabte Støtten for sin Autoritet i England og for sin Glorie i Verden." Men for at Læseren ei skal troe, det kun er *danske* Historieskrivere der rose den *danske* Prinds, vil jeg meddele det Vidnesbyrd, som en engelsk Historieskriver, der ei kan mistænkes for Partiskhed, *Smollet*, giver denne Fyrste: "Prinds Jorgen (George) af Danmark døde den 28de Oct. 1708 af Asthma og Vattersot, hvoraf han længe havde været plaget. Han var en Prinds af en mere elskværdig end glimrende Charakteer, brav, godmodig, beskeden og menneskekjerlig, men blottet for store Talenter og Ærgjerrighed. Han havde stedse levet i god Forstaaelse med Dronningen, som i hele deres Ægteskab og i Særde-

Digitized by Google

lighed i hans sidste Sygdom, viste sig som et Mønster paa ægteskabelig Trofasthed og Ømhed*". Da dette Dødsfald indtraf, havde Rosenkrands allerede for nogle Aar siden forladt Gesandtskabsposten i London; thi hans Recreditiv fra Dronning Anna, som jeg lader aftrykke i Noten, er af 24de Septbr. 1705. Læserne vil deri finde en velfortjent Roes tillagt Rosenkrands, saavel for hans behagelige Væsen — "han var ligesom født til at fastknytte Venskab" — som for hans Troskab og Redelighed i Forretninger, hvorfor det endog udlægges som en Berømmelse for Kongens Skarpsindighed, at have valgt en saadan Mand til Underhandler **.

* Vid. The History of England, by T. Smollett. Vol. II. Pag. 156. (London 1812).

** Recreditiv fra Dronning Anna til Iver Rosenkrands:

Anna, Dei gratia Magnæ Britanniæ, Franciæ etc. Hiberniæ Regina, Fidei Defensor etc. Serenissimo et Potentissimo Principi Domino Friderico Quarto etc. Salutem.

Cum primum Majestas Vestra Prænobilem et Generosum Consiliarium Status Ivarum Rosenkrantzium, Hereditarium in Rosenholm ad Ablegati Extraordinarii munus in Aula nostra præstandum miserit, abunde nobis constitit Majestatem vestram et sanguinis et fœderum nexus nobiscum religiose conservaturam. Ea scilicet est hujus ministri morum

Ogsaa fra Prinds Jørgen, Dronning Annas Gemal, medbragte Iver Rosenkrands et Brev til sin Konge (forfattet paa Tydsk og dateret Windsor den 25de Septbr. 1705), hvori Prindsen skriver, at han maa give denne Envoyé erhverves den Roe, at han har viist Iver og utrættelig Flid i sine Underhandlinger med der-

suavitas, ut ad amicitiam excolendam natus esse videatur, ea fides probitasque cum summa negotiorum peritia conjuncta, ut perspecta satis sit Majestati Vestræ ejus sinceritas, cum talem virum ad nos suus tractandas elegerit. Qui tanta cum laude titulos suos hucusque ornaverit, pari dignitate procul dubio se exinde sustenturus est, et Majestatis Vestræ commodis deesse videremur, si subditum tam egregium exteris gentibus diutius commorari exoptaremus: eoque lubentius Illum dimittimus, ut certiorem reddat Majestatem Vestram quam sincero Illam prosequimur affectu. Quod superest benignæ Dei O. M. tutelæ Majestatem Vestram ex animo commendamus.

Dabantur in Arce nostra Vindsoriana XXIV die Septembris, Anno Domini 1705, Regnique nostri quarto.

Maj. Vestræ
amantissima Soror
et Amica
Anna R.

R. Harley.

Digitized by Google

værende Ministris, at han ved sine engagerende Manerer har vidst at give sine Ord Eftertryk, at han hos Alle har erhvervet sig estime og affection, og hos den ganske Nation indlagt sig en saadan Berømmelse, at hans Merite gaaer Enhver nær, at han endelig dagligen meer og meer ved sit Ophold i England har erhvervet sig connaissance om derværende Gouvernement, hvorfor Prindsen er forvisset om, at Kongen vil kunne benytte hans store Capacitet paa en anden Post til det Kongl. Arvehuses Bedste." Prindsen ender med den Bemærkning: "Dersom Effecten af det, som er bleven ham paalagt, ikke i Alt er paafulgt, kan dette ingen anden tilregnes end den vidtløftige Krig, som drager til sig alle Tanker og applications paa andre affaires." Da Kong Frederik IV havde megen Agtelse for sin Farbroder, Prinds Jørgen, har dette private Brev uden Tvivl været en endnu større Anbefaling for Rosenkrands end det officielle Brev fra Dronningen. Ogsaa udtrykker vor Konge i den Decharge, han gav Rosenkrands for alle havte Forretninger paa denne Post, sin Tilfredshed i de meest smigrende Udtryk. Dette Document er først udfærdiget to Aar efter (den 24de Decbr. 1707) hvilket synes at vidne om en Mængde Sager,

Digitized by Google

der har været først at berigtige. Hvad Grunden var til hans Kappel, har jeg ingensteds kunnet erfare; men at det ikke var Ugunst fra Frederik IVs Side, viser, foruden nysnævnte hædrende Decharge, den Omstændighed, at Kongen paa sin bekjendte Reise til Italien 1708 udnævnte ham til Hofmarskalk — en betydelig Post baade i sig selv, og med Hensyn til de forskjellige Hoffer, som vor Konge besøgte. Rosenkrands bidrog ved sine mangehaande Kundskaber og sit fine Væsen ei lidet til at forøge den Glands, som omgav den reisende Monarchs Hof. I en italiensk Beretning om Kongens Ophold i Bologna 1709* siges om Rosenkrands: "Han er besvogret med Gehestedt, Statsminister i Danmark. Han har tjent Kongen som Gesandt i England; er en klog og meget fortjenstfuld Mand, og Kongen viser ham megen Agtelse." Denne Kongens Agtelse forøgedes vistnok ligesaa meget ved de strænge sædelige Grundsætninger, hvortil Rosenkrands — præter morem aulicorum istius ævi — bekjendte sig, som ved at høre med hvilken Færdighed han talede saavel det latinske, som de meest brugelige nyere Sprog, Tydsk, Fransk, Engelsk og Italiensk. Med

* Oversat af Hr. Provst Engelbreth og indrykket i Nye danske Magazin. 4de Bind, S. 85 fg.

Digitized by Google

hvilken Mand Rosenkrands paa denne Reise sluttede Bekjendtskab; vil jeg ikke kunne underrette om; og hvad andet Merkeligt jeg har fundet om denne Reise, gjemmes til den følgende Artikel, hvori jeg agter at handle om Kong Frederik IV. private Liv; men her maa det bemærkes, at skjøndt Sagen modsiger noget den Rosenkrandske tidligere Hjemreise fra Italien, nødes vi dog til at antage dette som et Factum; thi Andr. Hojer siger, at han d. 16de Septbr. 1709 afsluttede i Ahrenhaus Defensiv-Tractaten imellem Kong Frederik IV. og Bispen af Münster, Frantz Arnold *.

Vor Konge havde, som bekjendt, paa sin Reise været samlet med Kongerne af Preussen og Polen. Den sidste, som tilforn var Churfyrste af Sachsen og som af Carl XII. var bleven nedstødt fra den polske Throne, trængte især ind paa Frederik IV., for at bevæge ham til en Alliance med Rusland og Sachsen imod Sverrigs heltemodige Konge. Tidligere havde Czar Peter gjort os glimrende Tilbud; men efterat han havde vundet den afgjørende Seier over sin Broder Carl ved Pultava, vilde han ikke engang give Danmark simple Subsidier for at det skulde deel-

* König Fried. IV Leben. 2ter Theil, S. 259.

tage i Krigen. Derimod gjorde den franske Minister Levenclow ham gode Tilbud for at drage Danmark over til en Defensiv-Alliance imod Sverrig; og Sømagterne gjorde sig endelig Umage for at overtale Frederik IV til at blive neutral under den nordiske Krig, ligesom han var i den spanske Successionskrig. Vi ansee dette Raad for det tjenligste, og rose Geheimeraad Lente, fordi han talte i Kong Frederiks Raad saa frimodigen imod den ufornødne Krig, imedens Grev Reventlov (Anna Sophias Broder og en Tidlang Kongens Yndling) og Geheimeraaderne Krabbe, Wibe og Sehestedt stærkt raadede dertil. Da de Sidste havde Kongens Skriftefader, den djærve Nordmand Dr. Peder Jespersen paa deres Partie, og da denne veltalende Præst forestillede det som en Pligt for Kongen at benytte Leiligheden til at faae de tabte Provindser tilbage fra Sverrig, saa tiltraadte Kongen denne Mening og erklærede Sverrig Krig. Om Iver Rosenkrands ved denne Leilighed blev raadspurgt af Kongen, og af hvad Tanker han i saa Fald var, finder jeg hverken hos Høyer eller andetsteds antegnet, og det er usikkert ved slige Spørgsmaal, at bestemme noget efter den blotte Probabilitet. Denne kunde lettest hentydes paa den Mening,

at Rosenkrands maa have billiget Krigserklæringen, hvad enten man tænker paa den Uhøflighed, som Carl XII viste ham i Liefland (hvilken jo ikke kunde gjøre ham til en Ven af Sverrigs Helte) eller paa Rosenkrandses Svogerskab med Sehested, der tillige var hans første Forfremmer paa den diplomatiske Bane. Men slige Bemærkninger gjælde kun lidet, naar Talen er om en Mand som Rosenkrands, der visselig ikke gav sin Konge Raad efter Andres Tilsagn eller egne Tilbøieligheder, men efter hvad han erkjendte for Sandhed og Ret. Har han derfor raadet til Krigen — som jeg ikke veed — da maa han, ligesom Dr. Jespersen, have anseet denne for retfærdig. Her er det Factum os nok, at, da Krigen var besluttet og Frederik IV frygtede for Englands Vrede (thi det havde raadet stærkt til Neutralitet) vidste han ingen beqvemmere Mand at sende til Dronning Anna, end den af hende saa yndede Iver Rosenkrands. Han blev da atter udsendt, og underhandlede undervejs (som Høyer fortæller I, 184) i Hannover. Omendskjøndt nu her, formedelst Churfyrstens* Fraværelse ved Rigsarmeen, ingen formelig Alliance kunde slut-

* Læseren vil erindre, at denne Churfyrste 1714 succederede Dronning Anna og blev Konge under Navn af Georg I.

Digitized by Google

tes, saa erklærede dog Geheimeraad Bernstorf sig ifølge Churfyrstens Befaling meget gunstig, og gav Haab om Tiltrædelse imod Sverrig, naar den stipulerede nordiske Neutralitet ikke længere fandt Sted. Han gik herfra til Münster og sluttede med Bispoppen Franz Arnold et Defensiv-Forbund, hvorved i det mindste Oldenborg og Delmenhorst dækkedes. I Haag og ved den allierede Armee fandt han Prinds Eugenius vel stemt for den kongelige Hensigt, men Marlborough og Raadspensionairen Heinsius stode fast paa et fredeligt Forliig, og Somagterne turde lettelig have besluttet at sende til Østersøen en Flaade til Neutralitetens Opretholdelse, naar ikke Czaren saavelsom Kongen af Preussen havde afgivet meget eftertrykkelige Erklæringer til Gunst for Danmark." Jeg har nedskrevet dette Sted af Høyers Historie, fordi det viser os, i hvilket vanskeligt Ærinde Rosenkrands blev sendt; men Udfaldet af hans Underhandlinger godtgjør, at han var sit Ærinde voxen; thi uagtet Krigen mod Sverrig udbrød, bevaredes dog den gode Forstaaelse imellem Hofferne i St. James og Kjøbenhavn; ligesom ogsaa Dronning Anna gav ham i sit latinske Afskedsbrev (hvilket vi lade af-

Digitized by Google

trykte* med dets besynderlige Orthographie), det Vidnesbyrd, at han havde viist sig som en tro og erfaren Minister, og indlagt sig ikke mindre Roes end ved sit første Gesandtskab. Anledningen til denne Rappel erfare vi af Hoyers Historie, (I, 266), hvor der siges, at Rosenkrands tilligemed Etatsraad Møsberg blev af Frederik IV sendt til den Congres, som 1713 skulde holdes i Brunsvig, men som aldrig kom til Activitet. Det første Document fra Frederik IV til Rosenkrands,

* Anna Dei gratia etc. Domino Fræderico Quarto etc. Salutem.

Reddidit nobis Majæstatis Væstræ literas, in Arce Hafniæ die 4to mensis Novembris nupærrime elapsi datas, nobilissimus ac generosus Consiliarius status Ivarus Rosenkrantz, Hereditarius in Rosenholm et Ordinis Dannebrogici Eques, qui Ablegati Væstri titulo ornatus pær aliquot annos in ditionibus nostris commoratus æst, nec mirari possumus, quod Majæstas Væstra Ministrum non minus fidelem quam pæritum, qui partibus sibi commissis altæra jam vice tanta cum laude functus æst, ad aulam suam tandem revocet. Quum visum sit Majæstati Væstræ alia Ei destinare munæra, licet gratissimum sæ nobis reddidærit, lubæntær Eum dimittimus eo magis quod persuasæ simus, nullam Eum prætermissurum occasionem, cam æxcolendi et stabiliendi amicitiam, quæ inter Nos et Majores nostros Magnæ Britanniæ et Daniæ Regæs pær multa retro sæ-

Digitized by Google

som er i mit Værge, angaaer just dette Gesandtskab, og bestaaer i en Decharge, dateret 31 Julii 1716, for Rosenkrandses sidste Gesandtskab i London samt ved Congressen i Brunsvig, og indeholdende deels Qvittering for rigtigen afleverede Papirer, deels Roes for hans beviiste Troskab og Conduite. Fra denne Tid af lige til Frederik IVdes Død spillede Rosenkrands ingen Rolle mere; han erklæredes vel ikke i Kongens Unaade; men benyttedes dog ei som han fortjente, men først i Kammeret, siden paa underordnede Pöster, der ikke egnede sig for hans Talenter og Egenskaber. Saaledes seer jeg af Høyers Historie (2ter Theil, S. 106) at han i nogle Aar var Præsident i Kammercollegiet (en anseelig Plads, men mindre

cula viguit, plenam ei fidem adhibære, Majæstatem Væstram enixe rogamus, cum Vobis narret, quam sincero Vos prosæquimur affectu. Quod superest, Majæstatæm væstram supremi Numinis tutelæ æx animo commendamus!

Dabantur in arce nostra Vindæsoræ. 30 die mensis Januarii, anno Domini 1713 regniqve nostri duodecimo.

Maj. Væstræ
amantissima Soror et Amita,
Anna R.

W. Bromley.

Digitized by Google

passende for en Diplomat), hvortil han havde banet sig Vei ved i nogle Aar at være Deputeret for Financerne* og at han (ifølge samme Værk, 1 Th. 356) 1717, den 25de Mai, blev Geheimeraad; men jeg seer tillige, at han 1723 blev Stiftamtmand i Viborg, hvilket den Gang var en saa ubetydelig Post, at slig Udnævnelse ansaaes sædvanligen for liig en Unaade. Her blev saaledes i syv Aar det største Pund, som nogen dansk Mand under denne Konge havde lagt for Dagen, saa godt som nedgravet, i det mindste for Almeenheden; thi at Rosenkrands benyttede sit Otium deels til sine Familiegodsers, navnligen det skjønne Rosenholms, Forbedring (hvorved vi obiter bemærke, at han fandt en ypperlig Forvalter i Peder Malling, vor berømte Ove Mallings Fader), deels til at udvide sine Kundskaber ved Brugen af sit skjønne Bibliothek, det

* Dette veed jeg af Hofmanns Efterretninger (3die Deel 289) men mon det ikke er for tidligt, allerede i Aaret 1700 at beklæde Rosenkrands med denne Værdighed? Hofmann fortæller, at da Christ. Siegf. v. Plessen i Januar 1700 udtraadte som Præsident af Rentekammeret, bleve i hans Sted af Cantsler Reventlov indsatte Knud Thott, G. v. Breitenau og Iver Rosenkrands, hvilke vare de første, som fik Navn af Deputerede for Financerne.

Digitized by Google

laae ikke i Regjeringens Beregning, og kan folgelig ikke føges til Undskyldning for det Misgreb at bortfjerne en saa duelig Mand. Hvo der var Skyld i Rosenkrandses Bortfjernelse, er ikke vanskeligt at udfinde, skjøndt intet Actstykke lærer os det. I Aaret 1721 døde Dronning Louise, og kort Tid efter blev Hertuginden af Slesvig, Anna Sophia Reventlov, med hvem Kongen siden 1712 hemmeligen var ægteviet, erklæret for Dronning, til stor Misfornøielse for Mange og navnligen for Prinds Carl og Kongens eneste Søster, Prindsesse Sophia Hedevig, hvilke høie Personer ved denne Leilighed offentligen brøde med Kongen, og opsloge deres Residents paa Wemmeltofte. Dette Hof forestod Carl Adolph Pleß, Anna Sophias uforsonlige Fjende, med stor Myndighed. Men ligesom Iver Rosenkrands fra sine Kammerjunkerdage af var en Yndling af Prindsesse Hedevig, saaledes var han ogsaa en trofast Ven af den Pleßiske Familie. Ved Anna Sophias store Indflydelse bleve Pleßerne og deres Venner fortrængte; Reventloverne og Holsteinerne derimod trukne frem. I disse Forhold finder jeg Grunden til Iver Rosenkrandses Bortsendelse til Viborg, en Stad, som saaledes — i sit store Forfald — indsluttede

saa Aar efter hinanden, to af Danmarks mærkværdigste Mænd, Biskop Deichmann og Geheimeraad J. Rosenkrands. Vi have af den foregaaende Artikel seet, at Frederik IV brugte den Første til altfor mange Ting; her maae vi beklage, at han brugte den Sidste altfor lidet.

Men inden vi følge den tilsidesatte Ædling over til hans Otium i Jylland, skulle vi gjøre Regnskab for den Indflydelse, Opholdet i England havde paa hans Characteer og Grundsætninger. Da han selv kun har givet os enkelte Vink herom, maae vi udlede det meste af hans os saa velbekjendte Regjeringsgrundsætninger, hvilke han siden som Statsminister troligen fulgte.

Iver Rosenkrands blev af sine Samtidige stedse anseet for at være en complet Adelsmand, Ordet taget i dets gode, men tillige strænge Betydning. Han vilde, at Adelen skulde foregaae de øvrige Stænder med Exempel paa Indsigt, Dygtighed, Opoffrelse for Fædrenelandets Skyld; men at Adelen da ogsaa skulde nyde de den af Forfædrene tillagte eller i det mindste taust erkjendte Forrettigheder. I denne Anskuelse blev han uden Tvivl befæstet ved sit Ophold i England, hvor Aristokratiet just saaledes blomstrer og opretholdes, dog med stræng

Digitized by Google

Indskrænkning til den ældste Søn af hver Adelsslægt, medens de øvrige Sønner gaae over til gentry. Fremdeles vilde Rosenkrands, at de unge Adelsmænd skulde erholde en grundig lærd Opdragelse, for værdigen at kunne beklæde de vigtige Embeder, hvortil Fødselen giver dem fortrinlig Adgang; og at han har kjendt saavel Skolerne i Eaton og Westminster, som Frugterne af det classiske Studium paa Universiteterne Oxford og Cambridge, vise de fortræffelige Anordninger af Christian VI om vort Universitet og vort lærde Skolevæsen, hvilke især skyldes Iver Rosenkrands og Hans Gram. I England kan vor Landsmand ogsaa lettest have tilegnet sig de oplyste Grundsætninger i Statsoeconomien, hvorpaa han gav saa mange Beviser i sine Betænkninger og Lovforslag, og som i de Tider endnu saa sjelden fandtes hos Statsmænd. Det lidet, Rosenkrands selv har sagt os om sine Omgangsvenner i England, viser, at han ikke eensidigen hengav sig enten til Tory- eller Whig-Partiet. Som dansk Minister skulde han varetage Danmarks Tarv, og som Gjest viste han Artighed imod Enhver, der kom ham venligen imøde. At han nøiest sluttede sig til dem, der vare Prinds Jørgens Venner, er naturligt; og iblandt disse

indtog den danske Adelsmand, Chr. Siegfred Pleß, i hvis Arme Prindsen døde, den første Plads. Men af Englænderne vare Marlborough og Robert Harley de Statsmænd, han som Minister havde meest at gjøre med; derimod levede han som Privatmand meest med Hertugen af Grafton og med Lorderne Marchmont, Carteret og Gleonarchy*. Iblandt disse sex Mænd er Hertugen af Marlborough saa navnkundig, at ethvert Ord om hans Charakteer vilde være overflødigt; men om det specielle Forhold, hvori Rosenkrands kom til ham, er ikke meget at sige, da Marlborough i hine Aar, saalænge han førte Krigen, sjelden kom til London, og forsaavidt hans Afsættelse fra Commandoen vedkom Danmark, maa denne Begivenhed omtales nedenfor. Angaaende Grafton og Gleonarchy veed jeg intet andet at melde end at de vare fornemme og rige Lorder, hvis Familier endnu blomstre i England, men uden at have frembragt nogen stor Mand (Krønikeskriveren Grafton er langt ældre og hører ikke herhen). Derimod vil det være passende at anføre noget

* See længere hen i denne Biographie Rosenkrandses Brev til Grev Ranzau Ascheberg, dat. 21 Julii 1731, hvori disse Mænd omtales.

om de tre øvrige Englændere, af hvilke den ene, Carteret, endog i vort Fædreneland har spillet en Hovedrolle. Det var nemlig ham, som mæglede den vigtige Fredsslutning imellem Danmark og Sverrig 1720 (til Fredensborg) ved hvilken Leilighed Kong Frederik IV forærede Lorden sin egen kostbare Kaarde med den fine Compliment: "Vi have tildeels Deres Bestræbelser, Mylord, at takke for, at Vi ikke mere behøve denne Kaarde, tag den og bær den til en Erindring om Os."* Vi antage, at det er denne Mand, Rosenkrands i sit Brev omtaler, skjøndt han rigtignok maa have været meget ung, da Rosenkrands var Minister i England, og at det ikke er hans Fader, Lord Georg Carteret der menes. Sønnen, John Carteret, Earl af Granville, var kun 22 Aar gammel, da Rosenkrands sidste Gang kaldtes tilbage (1713); men han erhvervede sig, ligesom siden William Pitt, tidligen Navnkundighed, da han alt 1711 blev indført i Pairernes Huus og der strax udmærkede sig deels ved sin Veltalenhed, deels ved sin Iver for den hannoverske Arvefølge, hvorfor han ogsaa af Georg I blev trukket frem og navnligen sendt (1719) som Gesandt til Sverrig for at mægle Fred imellem

* Høyer. 2ter Theil. S. 20.

Digitized by Google

Sverrig og Danmark. 1721 blev han Stats-
secretair, siden Vicekonge (Lord Lieutenant) over
Irland, hvor han indlagde sig store Fortjenester,
understøttet af Folkets Mand, den vittige Swift.
Hjemkommen til England, fremtraadte han som
en djerv Modstander af Robert Walpole
(med hvem Rosenkrands som Minister for de uden-
landske Sager i A. 1730—1735 havde at gjøre;)
og det lykkedes ham 1742 at succedere denne in-
triguante Charakteer som Statssecretair. Han
døde 1763 og efterlod sig et udødeligt Navn, er-
hvervet ved Talenter, Kundskaber og Bedrifter.
Han var en Ven og Beskytter af lærde Mænd,
navnligen af Swift og de store Philologer Tay-
lor og Bentley. Han havde saa stor Tillid til
sin Forstand, at han dristigen besvarede ethvert
Spørgsmaal, der opkastedes, og Englænderne sige
om ham: "han tvivlede aldrig." Eet mørkt
Træk vanhelder dog Billedet af denne store Mand,
det er Lord Carterets Foragt for Almuen og hans
Grundsætning, at man skulde holde denne i Uvi-
denhed for desto bedre at beherske den; thi U-
kyndighed hos Folket ansaae han for den sikkreste
Grundvold til Lydighed, hvorfor han meget maa
have misbilliget vore Kongers Frederik IVdes og
Christian VItes Iver for at anlægge Almuesko-

Digitized by Google

lee og saavel derved som paa andre Maader at udbrede Oplysning iblandt Folket. Rosenkrands og alle Plesserne vare, ligesom deres Regenter, nidkjære Forfremmere af Folke-Oplysningen. Jeg tænker, at disse brave danske Adelsmænd have havt mangen venskabelig Ordstrid med den engelske Aristokrat om denne vigtige Gjenstand*.

Ligesom Lord Carteret var Hoffets Yndling og een af sit Lands første Mænd under Georg I og Georg II, saaledes indtog Robert Harley, Greve af Oxford, med hvem Rosenkrands ved sit første, tildeels ogsaa ved sit andet Gesandtskab maatte underhandle, samme Plads under Dronning Anna. Han var desuden en Tidlang Underhusets Taler (speaker of the house of commons) en Ven af sin Tids Lærde, navnligen af Swift og Pope, ogsaa selv Forfatter. Han var født 1666 og døde 1724. Som hans største Bedrift — hvorved han ogsaa fik Indflydelse paa vort Fædrelands Skjæbne — bør det ansees, at han styrtede den store Feldtherre og Statsmand Marlborough i Dronning Annas Yndest, hvilket Forehavende hos en Dame, der styredes

* Vid. Biographia Britan. Coxes Life of Robert Walpole, og John Carterets egen Artikel i A General Biographical Dictionary by Gorton. London 1828.

Digitized by Google

af en anden Dame (Hertuginden af Marlborough) dog ikke kunde udføres uden en tredie Dames Hjelp. Den Beskytterinde, igjennem hvem Statssecretair Harley virkede, var Mrs. Masham, en Slægtning af Hertuginden; men mere ydmyg, bøielig og indsmigrende end denne myndige Frue, og derfor snart Dronningen kjærere; thi hun forstyrrede ikke Regentinden i hendes Forkjærlighed for Torierne og den høie bispøppelige Kirke; hun skjenkede alle Dronningens Ønsker og Planer Bifald, og blev selv ledet af den snilde Harley, der havde besluttet at fremtræde som en Beskytter af Torierne, og at fortrænge Whigpartiet fra de Fordele, de saa længe havde oppebaaret. Hans fornemste Medhjelper ved denne Plans Udførelse var Henry St. John, siden bekjendt (baade i Politikens og Kirkens Historie) under Navn af Lord Bolingbroke, en Mand — saaledes skildres han af Smollett — af varm Indbildningskraft og elegant Smag, gjennemtrængende, veltalende, ærgjerrig og foretagende, hvis Talenter vare mere glimrende end solide, hvis Principer vare løse og vaklende*. Denne Plan begyndte de tvende Venner at arbeide paa i A. 1707; men der maatte virkes hemmeligen og langsomt; ogsaa var det

* The History of England, Vol. II. Pag. 124—125.

Digitized by Google

vanskeligt at finde en General, som man vovede at nævne ved Siden af Marlborough; og havde denne Aarhundredets Helt holdt sig reen for den smudsige Pengegjerrighed, eller havde Prinds Jørgen — Dronningens bedste Raadgiver — levet længere, vilde Harleys Plan uden Tvivl være strandet. Nu derimod lykkedes det omsider at faae Marlborough berøvet Commandoen og Ormond udnævnt i hans Sted, hvilket igjen førte 1) til en separat Vaabenstilstand imellem England og Frankrig, og 2) til den eensidige Fredsslutning i Utrecht. Men denne Forandring i Englands politiske System interesserede Danmark (følgelig ogsaa Rosenkrands, som forestod Underhandlingerne i disse vigtige Aar 1711—1713) paa en dobbelt Maade, som vor fortræffelige Publicist, And. Hoyer, meget godt har udviklet (Fried. IV Leben, 1ster Th. S. 217 ad annum 1711); thi paa den ene Side, da Englændernes Interesse nu gik imod Keiserens og Hollændernes, blev der en Adskillelse, hvilken i sig selv var gavnlig for de nordiske Allierede (Danmark, Rusland, Polen og Preussen) saasom disse nu intet ondt behøvede at befrygte hverken af Neutralitetsarmeen eller af Sømagterne. Men paa den anden Side traf det sig just saaledes, at

Digitized by Google

Danmarks Alliance med Sømagterne og Keiseren udløb A. 1711. Nu blev der vel begyndt paa Fornyelsen af allehaande Tractater, men intet fuldbyrdet, fordi Keiserens (Joseph Istes) Død og den ovennævnte Adskillelse kom i Veien. Men fra kongelig (dansk) Side havde man endnu store Arrerages at fordre hos nogle hollandske Provindser; ogsaa forlangte Frederik IV store Subsidier og stod fast paa, at, ifald Alliancen ikke blev fornyet, skulde hans i Flandern staaende Armee, 12000 Mand, vende hjem, hvorimod England og Holland protesterede, menende, at disse Tropper ifølge Tractaten af 1701 maatte imod Subsidier overlades dem saalænge — som NB. den franske Krig varede. Da nu Englænderne under Hertugen af Ormond i Aaret 1712 (den 28de Juni) forlode den allierede Armee under Prinds Eugen, havde de engelske Ministre gjerne seet, at det danske Corps havde fulgt deres Leir, eller at det i det mindste var gaaet hjem. Men vor Konge var saa ædelmodig, at han tildeelte sin General, Hertugen af Würtemberg, Ordre, i saa Fald at blive ved den hollandske Armee, uagtet Kongen selv meget vel kunde have behøvet dette Corps til sit forehavende Feldttog i Bremen og Pommern (imod Carl XII).

Digitized by Google

For disse Oplysninger ere vi Høyer dobbelt Tak skyldige, da de Papirer af Rosenkrands, hvilke vi have for os, ikke gaae saa langt tilbage i Tiden. Man kan let tænke, hvormeget Rosenkrands har havt at gjøre under saa indviklede Forhold, og med Ministre af en saa usikker Charakteer, som Greven af Oxford og Lord Brolingbroke

Endnu have vi een Omgangsven Greven (the Earl) af Marchmont at omtale. Han spiller en temmelig vigtig Rolle i de første Aar af Dronning Annas Regjering, da han var en af de Geheimeraader, som hun brugte til at befæste sit Regimente i Skotland. Han var (ifølge Smollet, Hist. of Engl. 1 Vol. 455) "hengiven til Revolutionsprinciper"; men dette siger i det engelske Parlamentssprog ikke andet, end at han var en Tilhænger af Regjeringsforandringen 1688 og følgelig af den protestantiske Kirke og den hannoverske Arvefølge. Dette viste han iblandt andet (see Smollet loc. cit. 457) ved at foreslaae paa egen Haand en Bill, efter hvilken man skulde afsværge den foregivne Prinds af Wales (d. e. den fordrevne Kong Jacob IIdens Søn, Catholiken Jacob III), ligesom han noget senere (i A. 1703) frembragte en Bill, sigtende til at fastsætte Suc-

Digitized by Google

cessionen for det hannoverske Huus. Saaledes fremgaaer ved Betragtningen af Rosenkrandses Forbindelser i England det Resultat, at hans Omgangsvenner, skjøndt Nogle vare Torier, Andre Whigs, dog alle vare oprigtige Tilhængere af det regjerende Kongehuus. Men hvilke af Englands skjønne Aander og lærde Mænd der havde Adgang til Rosenkrandses Huus, eller og andenstedsfra vare ham personligen bekjendte, kan jeg kun ved Gisning udfinde. At Grams Ven ei kunde undvære lærde Mænds Selskab, vil man finde rimeligt, og da Gram var i Brevvexling saavel med de ovennævnte Philologer Bentley og Taylor som med den lærde Stifter af det brittiske Museum Hans Sloane, kunne vi med Rimelighed gjette paa disse. Dernæst paa Swift, Steele og Addison, hvis Digt i Anledning af Slaget ved Hochstedt allerede maatte anbefale ham til Rosenkrands. Pope var den Gang endnu for ung; derimod blomstrede den dramatiske Digter William Congreve. Hvo som erindrer, at Rosenkrands endnu som Statsminister skrev baade latinske og danske Vers, vil formode, at han i England har lært at kjende og beundre Shakspeares Værker. Dertil finder jeg dog ikke mindste Spor; og Sandsynligheden

Digitized by Google

taber sig ganske ved den Bemærkning, at hans Samtidige, vor store Comiker Holberg, ei kjendte den engelske Digter. Vel var der for Rosenkrands en personlig Grund til at skjenke Shakspeare sin Opmærksomhed, saasom Navnet Rosenkrands var til Dronning Elisabeths Tid bleven bekjendt over hele England ved den Omstændighed, at en af de danske Hofmænd i Hamlet bærer dette Navn; (Beviis paa at Shakspeare har kjendt den berømte Families Navn), men under Dronning Anna var Shakspeare som glemt af sine Landsmænd, og maaskee hørte Rosenkrands ham aldrig nævne. Andre berømte Videnskabsmænd, som Rosenkrands for Samtidighedens Skyld kan have lært at kjende i England, ere Theologerne Clarke og Whiston (den navnkundige Arianer); Philosopherne Locke, Shaftsbury og Berkley; Mathematikerne Wallis, Halley og Flamstead; de classiskdannede Læger Friend og Mead, foruden saamange andre genialske og grundlærde Mænd, der forherligede England i hiin Tidsalder. Sikkert følede Rosenkrands, hvormeget Danmark paa denne Vei til sand Nationalhæder stod tilbage; vistnok beklagede han ved sin Hjemkomst, at der i Fædrenelandet gjordes saa lidet til Lærdoms og den høiere Cul-

turs Fremme; sandsynligen fattede han allerede da det Forsæt, som han siden saa standhaftigen udførte, at gjøre alt Sit — hvis han nogensinde fik Deel i Regjeringen — til at udbrede Videnskabelighed i Danmark og Norge. Paa Grund af denne sandsynlige Sammenhæng imellem Rosenkrandses Gesandtskab i England og hans paafølgende Ministervirksomhed i Danmark troede jeg at burde skjenke hiint Ophold saa megen Opmærksomhed.

Det kan neppe feile, at Rosenkrandses indenlandske Virksomhed i Decenniet fra 1713 til 1723 har svaret til hans udenlandske i den forangaaende Tid. Som Præsident i Kammeret havde han mange og vigtige Sager at bestyre; og det gjaldt et Fag, hvori Kongen selv var hjemme og fordrede baade det nøiagtigste og hurtigste Regnskab. Der er ingen Tvivl om, at jo Rosenkrands ved sin Arbeidsomhed og Troskab tilfredsstillede Kongen; men jeg har hverken i Rs. Papirer eller de af mig undersøgte Archiver fundet noget optegnet om hans tilhørende Virksomhed. Vistnok maae der i Kammerets Archiv findes Materialier til hans Historie i dette Tidsrum; og jeg turde vel ogsaa nære det Haab, af bemeldte høie Collegium, ligesom ellers overalt,

Digitized by Google

hvor jeg hidindtil henvendte mig, at tilstedes Adgang til dets Archiv; men en Historiker, som er ubekjendt med Kammeralfaget, og iforveien var i Besiddelse af saa rigt Stof, vil man tilgive, om han frygtede for at forvildes i Massen af Papirer, henhørende til et ham aldeles fremmed Fag. Nu veed jeg kun af et Brev til Rosenkrands fra Conferentsraad N. Slange, Forfatteren af Christian IVdes Historie, dat. d. 22de October 1726, at Rosenkrands havde Deel i Udstedelsen af de Obligationer, som i Kongens Navn bleve udgivne til Indløsning af de i Krigens Tid i Omløb satte Myntsedler. Slange melder nemlig, at Kongen havde givet de Embedsmænd, som havde underskrevet Obligationerne, Decharge, og spørger, hvorledes der skulde forholdes med Udslettelsen af hans Excellences Navn paa de nu indkaldte Obligationer. (Excellence blev Rosenkrands 1717, som foran allerede er meldt).

Ligesaa hurtigen ile vi forbi de syv magre Aar, i hvilke Rosenkrands var Stiftamtmand i Viborg. For hans patriotiske Virksomhed vare de tilsyneladende tabte; men sikkert bidrog ogsaa denne Tilsidesættelse til at befæste hans ædle

Digitized by Google

Grundsætninger, og den Detailkundskab, han fik om Amtmandskabets Forretninger, kom ham siden som Præsident i begge Cancellierne uden Tvivl ofte til Nytte. "Man taber aldrig ved at opfylde sine Pligter" — skrev han kort Tid efter til Grev Ranzau — "jeg er selv et meget glimrende Exempel derpaa." Visselig var det og hans samvittighedsfulde Pligtopfyldelse, der tidligen havde anbefalet ham til den retsindige og alvorlige Kronprinds Christian. Da nu denne, ved Frederik IVdes Død (i Odense, d. 12te October 1730, om Morgenen Kl. 1½) besteg Tvillingrigernes Throne, udnævnte han samme Dag Iver Rosenkrands til Minister, ja i Gjerningen, om just ikke i Navn, til Premierminister. Hvis den unge Konge selv var tvivlraadig ved dette vigtige Valg — som vi forresten ikke vide — da kunne vi let nævne de tvende Personer, som befæstede Monarchens Villie — hans Tante Prindsesse Hedevig og hendes altformaaende Ven, Carl Adolph Pleß, hvilke Begge vare tilstede ved Frederik IVdes Død, og Begge vare Christian VI dyrebare saavel ved deres Hengivenhed for ham og hans Moder Dronning Louise som ved deres Had til Kongens Stifmoder, Dronning Anna Sophia. Rosenkrands havde aldrig smigret

Digitized by Google

for Anna Sophia; aldrig nedværdiget sig for den usle General Reventlov, hendes Broder; han havde været som i Unaade siden 1723 — lutter Grunde til Anbefaling ved det nye Hof. Saaledes begribe vi let, hvorfor den første Handling af Christian VI som Konge var at udnævne vor Rosenkrands til Statsminister.

Men inden vi ledsage ham til dette Embedes mange Glæder og Sorger, erindre vi, at hans Ophold i Jylland var rigt paa Familieheld. Da han flyttede did 1723, var han allerede (siden d. 18de August 1721) gift anden Gang, nemlig med Charlotte Amalie Skeel af Walløe. Med sin første Kone, Berte Gersdorf, som døde 1719, havde han ingen Børn. Den anden Kone fødte ham i Jylland fem Børn, tre Sønner og to Døttre; dog døde de to Sønner tidligen, og kun den ældste, Frederik Christian, overlevede ham (han blev siden Deputeret i Admiralitetet og er bekjendt nok i den nyere Tids Historie). Begge Døttrene bleve gifte med Plesser. Det manglede da ikke Ministeren paa huuslig Glæde og Adspredelse i de faa Timer, han havde tilovers fra sine mangfoldige Embedssysler. Kong Christian VItes Brev, hvorved Iver Rosenkrands

Digitized by Google

udnævntes til Statsminister, lyder saaledes, oversat fra Tydsk:

"Velbaarne Raad, kjære og tro! Da det har behaget den Allerhøieste, efter sit hellige Raad og Villie, i sidstafvigte Nat Kl. 1½ at bortkalde fra dette Timelige Hans Majestæt Vor høitærede, nu høisalige Hr. Fader, og vi derefter, i Betragtning af dine, vor høibemeldte Hr. Fader altid beviste Tjenester, allernaadigst have resolveret at udnævne dig til Geheimeraad i vort Conseil: saa have Vi villet herved allernaadigst tilkjendegive dig dette og tillige befale, at du under vor nuværende Fraværelse fra Kjøbenhavn og indtil vor, om Gud vil, nærforestaaende Tilbagekomst, skal tilligemed vor Geheimeraad i Conseillet Hr. Christian Ludvig v. Plessen, Ridder, strax efterat have modtaget dette, lade det være dig magtpaaliggende at besørge alt hvad der maatte være fornødent saavel i Henseende til Kundgjørelse af denne sørgelige Begivenhed og Vor derpaa tiltraadte Kongelige Regjering, som ogsaa hvad der ellers maatte udfordres i Vor nærværende Fraværelse. Herefter du dig haver at rette og Vi forblive dig med Kongl. Naade bevaagen. Givet i Vor Stad Odense den 12te October 1730.

Christian R.

Digitized by Google

Under samme Datum (12te October) skrev Oversecretæren i det tydske Cancellie von Hagen til Rosenkrands, at skjøndt der af Jilfærdighed ikke i ovenstaaende Ordre var talt noget om Forseigling af de Ting, som fandtes paa det kongelige Residentsslot og paa Rosenborg, var man dog forvisset om, at Rosenkrands i Forening med von Pleßen vilde besørge dette. Af disse tvende Breve seer jeg, at Rosenkrands paa denne Tid opholdt sig i Kjøbenhavn; ellers vilde den Ære heller ikke kunnet falde i hans Lod: tilligemed Ludvig v. Pleßen at udraabe den nye Konge. Men der er en anden Grund, hvorfor Rosenkrandses Biograph er mere glad over, at den nye Minister ikke var tilstede i Odense; thi nu kan Ingen mistænke Rosenkrands for at have Deel i de haarde, og, efter mine Tanker, uretfærdige Beslutninger, som bleve tagne strax efter Kongens Død, imod Dronning Anna Sophia og nogle af Fjerde Frederiks dygtigste Mænd, navnligen Biskop Deichmann. At han siden lod sig bruge til at anordne en Inqvisition imod denne og at han opmuntrede Statholder Wibe til at fortsætte og udvide Forfølgelsen imod Deichmann, have vi i den foregaaende Artikel beklaget, og tillige meddeelt et Par Breve (af 13de Januar og 24de

Marts 1731) hvilke vi ansee for en styg Disharmonie i Rosenkrandses ellers saa skjønne harmoniske Charakteer*. Disse ere i Sandhed de eneste Documenter fra Rosenkrandses Haand, som jeg har læst med Ulyst. Saaledes tør jeg da vel antage, at han i denne Sag var slet underrettet, og virkeligen ansaae Deichmann for en troløs Embedsmand.

Rosenkrandses Bestalling er underskrevet af Kongen paa Frederiksberg d. 17de Octb. 1730 (parapheret af P. Reve) og lyder paa, at han skal være "Geheimeraad udi Vores Geheime Conseil," samt have "Inspectionen over Vores elskelige kjære Søn, Hans Kongelige Høiheds Kronprindsens Education, saa og Directionen over Vores danske og tydske Cancellier." Naar man betænker, hvad ethvert af disse Embeder fordrer, og erindrer, at Directeuren af det tydske Cancellie tillige var Minister for de udenlandske Sager, da skjønnes, hvilken svær Byrde der lagdes paa Rosenkrandses Skuldre. Kort efter tillagdes ham tvende nye Værdigheder, idet han gjordes til Ridder af Elephanten og Patron for Kjøbenhavns Universitet; derimod er det uden Tvivl Misforstaaelse, naar Hofmann (om danske Adelsmænd,

* See foran Side 283 fg.

Digitized by Google

2det Bd. S. 131) tilføier, at Rosenkrands udnævntes til Gouverneur i Kjøbenhavn. Dette er en militair Post, og Navnet Gouverneur kan forklare os den formodede Feiltagelse; thi Kronprindsens Hofmester kaldes jo Gouverneur. Dog dette er kun min Gisning; men vist er det, at jeg intet Document har seet, som bekræfter Hofmanns Foregivende. Det vil uden Tvivl interessere Læserne at see et Udtog af den Revers, som Rosenkrands afgav, da han var bleven Statsminister. Han lover deri — foruden hvad der forekommer i enhver Bestalling — paa bedste Maade at opdage og maintenere Hans Majestæts Jura, Prætensioner og Rettigheder; i alle Deliberationer at sige sin Mening med uskrømtet Oprigtighed; og i alle Sager, hvorom hans Raad og Eragtning udkræves, at fremføre samme med den Nidkjerhed og Redelighed, som han det for den alvidende Gud agter at forsvare; og stedse have for Øie, hvad der kunde befordre Guds Ære, Kongens Fordeel, Rigernes Opkomst og den evangeliske Lærdoms Vedligeholdelse; fremdeles Ingen at betroe hvad der bør holdes hemmeligt, men tage alt dette i Graven med sig; og endelig ikke at modtage, uden udtrykkelig Tilladelse, noget Slags Douceur, Pension o. s. v.

Digitized by Google

Hvad Rosenkrands heri lovede sin Konge, det holdt han troligen; og hvis han ikke har taget alle ham betroede Hemmeligheder med sig i Graven — saavel denne Biographie som Kong Christian VItes Historie i næste Bind vil vise, at vi ere komne i Besiddelse af nogle — da er det ikke hans Skyld, men det er en gunstig Skjæbne, der har bevaret os mangt diplomatisk Actstykke, som dog ikke er bleven bekjendtgjort førend nu, længe efter alle Vedkommendes Død. Dertil tjener os da især hans Correspondence-Protocol fra hans første Ministeraaringer, hvoraf jeg strax vil meddele Læseren nogle interessante Prøver, der tillige lade os kaste et Blik ind i Ministerens individuelle Forhold. Brevene ere som oftest skrevne enten paa Tydsk eller Fransk; sjeldnere paa Dansk; men aldrig paa Latin, Engelsk eller Italiensk, hvilke tre Sprog Rosenkrands dog havde fuldkommen inde, ligesom de tre, hvori hans Brevvexling føres.

Jeg begynder med Udtog af et Brev (dateret 28de November 1730) til vor Minister Sehestedt i Paris, som var en særdeles Ven og Frænde af Rosenkrands. Det er mærkeligt i to Henseender: 1, fordi det viser, at Rs. første Skridt som udenlandsk Minister var at bortskaffe et Mo-

Digitized by Google

nument, der uden nogen Nytte for Danmark eller Norge tjente til at nære Sverrigs Harme; 2, fordi man deraf seer R.s oprigtige Hengivenhed for den unge Konge. Han skriver: "Det glæder mig at see, at De bifalder Nedtagelsen af Pyramiden ved Frederikshald. Kongen har iværksat dette paa en saa god Maade, at de Svenske derover maae føle en ny Glæde. Man har ikke paalagt Kongens Legationssecretair i Stockholm at lægge Vægt paa denne Sag, og jeg veed ikke engang, om S.* er underrettet derom. Der har visseligen aldrig været en retfærdigere eller bedre Fyrste i Verden end Kongen; og vi have kun at ønske perennitatem (Varigheden) af hans Tænkemaade og hans Liv. Bønderne synge hans Roes, og jeg sender herved en Prøve deraf. Den ligner temmelig Molieres Vise: Si le Roi m'avoit donné etc. Tankerne deri ere bedre end Rimene." Samme Dag skrev Rosenkrands til vor Minister Berkentin i Wien et Brev, hvoraf vi blot uddrage disse Ord: "Prinds Eugen gjør mig megen Ære ved at erindre sig den Hæder, han har ladet mig vederfares i London; dersom Leilighed gives, beder jeg Dem at forsikkre ham om min dybeste

* Formodentlig Grev Schmettau, som den Gang var vor Minister i Stockholm.

Ærefrygt." Under 9de Decbr. s. A. melder han sin Ven Sehestedt, at han havde gjort vel i at høitideligholde Kongens og Dronningens Fødselsdage, hvilket fandt allerhøieste Bifald. Men interessantere er et Brev, som under Dato 19de Decbr. 1730 afgik til den polske Statsminister de Fleury: "Hans Majestæt Kongen, som nu regjerer, har viist mig den Naade at drage mig frem fra en Provinds, hvor jeg temmelig roligen havde tilbragt næsten syv Aar, paa en meget ærefuld Post; og med en Godhed, som jeg selv erkjender for overdreven, har han beæret mig med Elephantordenen og sat mig i sit Raad, idet han betroede mig Bestyrelsen af de tvende Cancellier og Tilsyn med vor vakkre Kronprindses Opdragelse — Naadesbeviisninger, som jeg alene skylder den gode Mening, Hans Majestæt har fattet om mig, og som uendeligt overgaaer den, jeg har om mig selv, da jeg villigen erkjender, at jeg til at opfylde saa vigtige Embeder har kun Iver og en uindskrænket Troskab, som gjør mig dertil ikke uværdig. Hvad der er mig en meget stor Opmuntring, er, at jeg har den Lykke at tjene en Fyrste, som — alt lavt Smigrerie tilsidesat — har alle de gode Egenskaber, der danne store Konger, da han er retfærdig, retskaffen (droit)

Digitized by Google

standhaftig og god, opmærksom paa at lade Fortjenesten vederfares Ret, og tilbøielig til at tilgive Feil, hvilke han bemærker med en ligesaa stor Skarpsindighed." Den Christian VI heri givne Roes lægge vi dog mindre Vægt paa, end paa den som udtaltes i Brevet til Gehestedt; thi til en fremmed Minister kan man jo ikke omtale sin Konge anderledes.

Vi knytte hertil et Brev, som alt ovenfor er benyttet, fordi det giver os Underretning om R.s Forbindelser i England, men det er tillige et Beviis paa hvorledes Rosenkrands opførte sig som Minister, naar de ham undergivne Embedsmænd forløb sig. Brevet er til Grev Ranzau Ascheberg i London. Denne Gesandt havde indberettet, at den engelske Minister Harrington havde sagt nogle Complimenter med Hensyn til sit personlige Bekjendtskab til Rosenkrands og Plesserne. Rosenkrands havde meldt Grev Ranzau, at Lord Harrington nok deri tog feil, siden han var altfor ung til at kunne have havt Omgang med Rosenkrands, da han var i England, og tillige yttret, at Ranzau kunde have sparet sig de Complimenter, han havde tilbagegivet Harrington (der, vel at mærke, ikke viste sig som en Ven af Danmark). Ranzau, deels stødt herover, deels misfornøiet

Digitized by Google

med sin Gages Utilstrækkelighed til at føre et prægtigt Huus i det dyre London*, skrev et Brev til Rosenkrands fuldt af Bebreidelser, hvilket Ministeren (d. 21de Juli 1731) besvarede saaledes: „Enten maa jeg have udtrykt mig slet, eller De har misforstaaet Meningen af hvad jeg havde den Ære at sige Dem med Hensyn til de Complimenter, som De har gjort Lord Harrington paa Deres Excellencers Plessernes og mine Vegne. Det er langt fra, at jeg deri har fundet noget at gjenkalde; jeg har kun frygtet for, at denne Minister skal have taget Sagen forkeert, da han aldrig, det jeg veed, har havt noget særdeles Bekjendtskab til nogen af os; og De har feilet, min kjere Greve, naar De troer, at jeg heri har misbilliget det, De har gjort. De vil forbinde mig ved (dersom De oftere vil give mig slige Bebreidelser) dert at iagttage mere Tilbageholdenhed, end jeg anseer for fornødent (fra min Side) i Kongens Sager og ifølge den Frimodig-

* Hvor stor Gagen den Gang var for en Minister i London, finder jeg ikke antegnet. Den var dog vist ikke mindre end hvad den danske Minister i Paris paa samme Tid oppebar, og dette var 12000 Rdl. Men af et følgende Brev seer jeg, at Grev Ranzau ansatte sit Ophold i London til at koste aarligen 20000 Rdl.

Digitized by Google

hed, hvormed jeg har foresat mig at behandle en Mand af Deres Fortjenester, og hvis Venskab jeg troer mig at være i fuld Besiddelse af. Jeg smigrer mig iøvrigt med, at være ikke ganske forglemt i England af dem, som have viist mig Venskab, imedens jeg opholdt mig der. Hertugen af Grafton er en af dem, med hvilke jeg har været meest bekjendt, og det fornøier mig, at han endnu erindrer sig vore Jagtpartier. Hav den Godhed at forsikkre ham om min Hengivelse, saavelsom Lord Marchmont, Carteret og Glenarchy. Jeg skal bestræbe mig for aldrig at fortiene den gode Mening, som de tilkjendegive at have om mig. — — — — — — — —

Den Forøgelse af Deres Udgifter, som De forudseer, har bragt Dem i ondt Lune, og under Skjul af mange Complimenter giver De mig Bebreidelser. Men, min Herre, disse fornærme mig ikke. De skal altid finde mig villig til at tjene Dem. Deres Excellencer Plesserne ere i Sandhed Deres Venner; De tjener en god Herre; og jeg haaber, at De skal finde Leilighed til at vise ham betydelige Tienester ved det Hof, hvor De er. Man taber aldrig ved at opfylde sine Pligter. Jeg er selv et meget glimrende

Exempel derpaa. Berolige Deres Land; Tiden skal gjøre det øvrige."

Af den Minister, der saa reent ud tilkjendegiver sin Misfornøielse, vil man vente, at han heller ikke sveeg sine Løfter; og saaledes finder jeg virkeligen, at Rosenkrands stedse viste sig villig til at tjene Grev Ranzau. Allerede det, at Ranzau fik Lov at blive paa en saa vigtig Plads, vidner herom; thi baade var Ministerposten i England i sig selv betydelig, og Rosenkrands, som havde en vis Forkjerlighed for de engelske Forbindelser, ønskede sikkert ogsaa at have en betroet Mand ved dette Hof. I det mindste siger Abbed Casotti i sin Beretning om Kong Frederik IVdes Ophald i Italien 1709 (oversat i Minerva for Octbr. 1789), at Rosenkrands var bekjendt for hans Hengivenhed til England. Dette maa dog forstaaes saaledes, at Rosenkrands yndede denne Forbindelse, fordi han ansaae den gavnlig for Danmark; og naar de engelske Ministre enten vilde føre det danske Cabinet bag Lyset, eller fordrede Hjelp uden at ville yde tilstrækkelig Gjengjeld, gjorde Rosenkrands kjæk og lykkelig Indsigelse.

Men da det er umueligt at vurdere Rosenkrandses Fortjenester uden at kjende Danmarks

politiske Forhold i det Qvinqvennium, han havde beskrevet (1730—1735), saa maae vi her indskyde en Oversigt af disse; og ville vi begynde med Forholdet til Østerrig, fordi Keiser Carl VItes Bestræbelser for at faae sin pragmatiske Sanction erkjendt af alle Magter baade afgav ligesom et Middelpunkt for dette Tidsrums europæiske Politik, og tillige blev Anledning til den fordeelagtigste Tractat, som Rosenkrands under sit Ministerium afsluttede. Prinds Eugen var, som vi nys hørte, en Ven af vor Minister; men at det Wienske Cabinet ellers ikke var gunstigen stemt mod Danmark, fremgaaer af følgende Brev, som Rosenkrands skrev under Dato 30te Juni 1731 til den danske Minister Berkentin i Wien:

"Der er gjort allerunderdanigst Beretning til Hans Majestæt om Deres sidste Brev af 13de d. M. og det blev befundet, at De havde svaret meget vel paa det, Hr. v. Robinson sagde Dem, angaaende Rygterne om vore Underhandlinger med Frankrig. Det er vanskeligt at begribe, hvorledes England ei finder det sandsynligt, at andre Magter ikke tilsidesætte (negligent) os ligesaa meget som det har gjort, eller at vi kunne lytte til andre Forslag end Englands. Frankrig har viist os Forekommenhed (nous a fait des avances)

længe forend Tractaten af 1727 var udløben, og det kommer os endnu stedse imøde, ja indstændigere siden Tractaten til Wien. Vi ansee os ikke for mægtige nok til at kunne undvære Venner, og Frankrig har, meget til vor Skade, i mere end et halvt Aarhundrede viist en Bestandighed imod sine Allierede, hvilken vi ikke have mødt hos vore Venner, og som giver dets Venskab en stor Vægt. Det skulde være uklogt at afvise dette, især saa længe vi ikke opdage synderlig Udsigt til at kunne betrygge os enten fra England eller fra det Wienske Hof, især fra dette sidste, som viser sig saa lidet fremt for os i den Slesvigske Sag, at ihvor indlysende vor Ret er imod Huset Holsteen, erklærer det Wienske Hof sig dog ved enhver Leilighed for den samme Sag, endog i den Grad, at Prinds Eugen har tilkjendegivet Dem, min Herre, at Keiseren havde paataget sig visse Forpligtelser, under Tvistighederne imellem England og Frankrig, som forhindrede ham i at vise os Venskab. Herved kan ikke menes andet end Løfter, givne Rusland, om at være Hertugen af Holsteen gunstig; og dette antaget, lader jeg Enhver dømme, om Kongen har Grund til at gjøre sig megen Umage for at betrygge hiin Eu-

cession* til det Østerrigske Huses Arvelande, hvilken er bleven fastsat ved den sidste Wienske Tractat, og som ligger Keiseren saa meget paa Hjertet; eller at afslaae Tilbud, som maatte blive ham (Kong Christian VI) giorte for at tiltræde Forholdsregler sigtende til at modarbeide den (la contrarier). Vore Grundsætninger ere: ikke at fornærme Nogen; men tillige at forebygge, om mueligt, at man ikke skal kunne fornærme os ustraffet. Kongen gjør, saameget som mueligt, af Keiserens Venskab, og De erindrer uden Tvivl, min Herre, den Underretning, som jeg i denne Henseende har givet Dem for længe siden. Men vi behøve Venner, og vi ville ikke afslaae deres Forekommenhed, hvilke maatte fremtyde sig. Hidindtil have vi dog frie Hænder; men dersom Keiseren vedbliver at vise os ond Villie i den Sag, som ligger os meest paa Hjertet, og at vise en erklæret Tilboielighed, som hidindtil, for den holsteenske Hertugs slette Sag, da skulle vi være nødte til at agte derpaa (de nous le tenir pour dit) og at knytte alle de Forbindelser, som kunne sætte os i Sikkerhed. Dette kan De, min Herre,

* Den pragmatiske Sanction til Gunst for Keiser Carl VI:s Datter, siden Keiserinde, Maria Theresia.

Digitized by Google

lade Prinds Eugen og de øvrige keiserlige Ministre forstaae, hvis De finder det passende. Dersom man troer, at vi kunne være nyttigt, er det Tid, at man viser os det, og at man lader os see, at man har en god Villie for os, dersom man vil, at vi skulle have samme for dem."

Rosenkrands havde overhovedet slette Tanker om den østerrigske Politik. I et tidligere Brev (af 23de Decbr. 1730) skrev han til Berkentin: "Dersom jeg kjender dette Hof ret, sigter det i Alt ikkun til sin egen Interesse, sin egen Fordeel og Storhed, og tænker kun paa stedse mere og mere at befæste sin Myndighed."

Det danske Hofs Bestemthed tilveiebragte den gunstige Tractat af 26de Mai 1732 (v. Reedtz Repertoire pag. 184) hvori Danmark garanterer den pragmatiske Sanction; men Østerrig i Forening med Rusland garanterer Danmark alle dets Besiddelser, følgelig ogsaa Slesvig. Ligesom det danske Cabinet klogelig benyttede Østerrigs Forlegenhed med at faae den pragmatiske Sanction erkjendt, til at erholde i Wien saavel en gunstigere Stemning ved Underhandlingerne med Hertugen af Pløen som med Hensyn til Sanctionen for Hertugdømmet Slesvig imod Holsteen-Gottorps og Ruslands befrygtede Indsigelser: saaledes

Digitized by Google

ønskede vort Cabinet at straffe England for dets Ligegyldighed og Kaldt under en mangeaarig, nylig udløben Alliance paa en ligesaa naturlig som føleelig Maade, nemlig ved at nægte dens Fornyelse og derimod slutte sig til Frankerig, Englands gamle Rival. Af Rosenkrands's første Breve til Sølenthal (der for Runzau var Minister i London) sees, at Kongen var meget misfornøiet med det engelske Cabinet, og skjøndt Sølenthal frikjendes for Pligtforsømmelse og skjøndt han (som henhørende til Dronningens Cirkel) fremdeles blev i Naade, hængte dog hans Rappel uden Tvivl sammen derved. Just i de samme Dage, da den engelske Resident overleverede her den wienske Tractat tilligemed dens hemmelige Artikler, gjorde den franske Minister de første Skridt for at indlede den Alliance, der først endeel Aar efter kom istand*). Dette blev ikke længe skjult for det engelske Ca-

*) I Rosenkrands's Depesche til Berkentin i Wien d. 29de Mai 1731 hedder det: L'ambassadeur de France se donne beaucoup de mouvemens pour engager une negociation avec nous, et nous nous attendons au premier jour à recevoir des propositions en forme de sa part pour une Alliance defensive, ce que pourtant vous voudrez bien menager. Nous ne nous engagerons qu'à bonnes enseignes, mais nous ne pouvons pas demeurer sans amis et alliés.

Digitized by Google

binet, hvilket da ikke tøvede med at giøre den nye danske Minister i London, Grev Ranzau, Bebreidelser, fordi Danmark forlod sine gamle Venner. Vor Minister viste ved denne Leilighed en Conduite, som forskaffede ham, i Rosenkrands's næste Depesche, af 16 Junii 1781, følgende Roes: "Deres Samtale med Lord Chesterfield har fundet meget Bifald. De har handlet som en Mand af Aand ved at lade ham komme til Dem, og De har svaret ham beundringsværdigt paa hans Bebreidelser. Det er meget besynderligt, at vore gamle Venner fordre, at vi skulle blive dem hengivne, hvad enten man behandler os vel eller ilde. Det er alt, hvad en gammel Coquette kunde forlange af en Elsker, der nylig er sloppen ud af Skolen. Man vil endnu mere. Man fordrer, at vi skulle gaae ind i deres Forholdsregler uden at forklare os, om disse ere firkantede eller runde. Det er uimodsigeligt, at det convenerer os at staae os vel med Sømagterne, men det convenerer os ikke at være uden Venner og Allierede; og det er noget ganske nyt, at, imedens England viser os Ringeagt, troer man sig berettiget til at bebreide os, at vi lytte til andre Magter, som vise os Forekommenhed. Underhandlingen med Frankerig er imidlertid endnu ikke rykket meget frem, og

Digitized by Google

naar man ikke har en falsk Idee om Kongen, vil man letteligen troe, at vi intet ville ovexile." — Den næste Depesche fra Rosenkrands til Ranzau, af 23 Juni 1731, er endnu mere oplysende, hvorfor vi ogsaa deraf ville meddele det Væsentlige, og det i Originalen (for at Læseren kan blive bekjendt med Ministerens franske Stil). Da de engelske Ministre Chesterfield og Harrington omsider begyndte at tale om den udløbne Alliance-Tractats Fornyelse, gav Rosenkrands Grev Rañzau følgende Bemyndigelse: Vous pouvez hardiment repondre à l'empressement, que les Ministres Anglois Vous marqueront sur ce sujet, par toute sorte d'assurances de la disposition reciproque du Roi à cet égard. Il n'y a nulle alliance, qui convienne tant au Danemarck que celle des Puissances maritimes, et c'est là une verité, qui est reconnue generalement dans cette Cour ici; mais le ministère d'Angleterre veut bien faire reflexion sur la conduite, que leur Cour a tenue avec nous depuis l'avenement à la Couronne du Roi, ils seront, je m'assure, obligés de convenir, qu'ils ne nous ont donné aucun lieu de compter beaucoup sur la sincerité de l'amitié de la Grande Bretagne. Le peu d'attention, qu'on a eu à la Cour d'Angleterre

aux solicitations tant de ce peu de subsides stipulés par le Traité de 1727, que de ce qui étoit resté dû, en vertu d'une convention authentique à feu S. A. R. le Prince Charles, sont presque les moindres sujets de plaintes, qu'on nous a donné, les quelles pourtant on ne s'est pas fait de peine d'agraver encore par un rabat de quelques mille pièces, fait au paiement de cette dernière pretension, et que le Roi a accordé avec moins de perte, qu'on ne l'a exigé en Angleterre avec peu de decorum. Ce qui n'a pu que paroitre à Sa Maj. une marque evidente de la froideur de la Cour de la Grande Bretagne, est principalement, qu'Elle a laissé expirer le traité de 1727, sans se mettre en peine de faire faire à Sa Maj. seulement un simple compliment là dessus, ou de lui faire la moindre avance pour de nouvelles liaisons particulieres. Elle fait plus; Elle fait un Traité à Vienne, sans nous en donner le moindre avis; et Elle traite actuellement à Moscou, ou du moins Elle fait à la Cour de Russie toutes les grandes avances pour renouer avec Elle la bonne harmonie de jadis, sans nous en donner le moindre avis. Elle n'ignore pourtant pas, que ces deux Puissances sont celles, qui de tout tems ont marqué avoir le plus à coeur les

Digitized by Google

interets du Duc de Holstein, et qui en toute occasion ont fait voir, qu'Elles revoqnoient en doute la justice, quelque evidente qu'elle soit, de notre possession du Duché de Slesvic, que la Grande Bretagne a guarantie si solemnellement. Y-a-t-il rien de si naturel que de prendre ombrage de tels procédés, et n'avons nous pas naturellement dû aprehender, que l'Angleterre dans un tel empressement pour deux Cours, peu favorables à notre interêt principal, pourrait bien oublier ses engagemens? Ajoutons à cela que l'Angleterre a recherché en dernier lieu l'amitié et l'alliance du Roi de Prusse avec un empressement et une patience même presque surprenante, le quel Roi a marqué pourtant nous savoir très mauvais gré de la promptitude, avec la quelle S. M. feu le Roi fit mettre ses troupes en mouvement à la requisition du Roi d'Angleterre, dans le tems et le fort de la brouillerie entre ces deux Princes. Her have vi som i en kort Sum det danske Cabinets Besværinger over det engelske Ministerium. Jeg har saameget mere anseet det for passende at meddele dem fuldstændigen (paa een Anke nær, som er omtalt i Chiffre, hvortil jeg ikke har Nøglen og altsaa har maattet forbigaae) fordi man deraf temmelig tydeligen kan uddrage en Oversigt af Danmarks

Digitized by Google

politiske Stilling til alle Europas Hovedmagter. Da Rusland og Østerrig understøttede Hertugen af Holsteen-Gottorps lidet grundede Reclamationer om Hertugdømmet Slesvig, og da England, som tilligemed Frankrig havde garanteret Danmark Besiddelsen af dette Hertugdømme*, sluttede sig til hine tvende, Danmark ugunstige Hoffer, da England fremdeles lod Tractaten af 1727 udløbe uden engang at sige Danmarks Konge et venligt Ord i denne Anledning, var det naturligt, at den danske Regjering lyttede til Frankerigs Forslag om at indgaae en Alliance-Tractat. Denne Forandring i Danmarks Stilling til de store Magter er ganske mærkelig i Diplomatiens Aarbøger. Lige siden Gustav Adolphs og Richelieu's Dage havde der været Subsidie- og Forbunds-Tractater imellem Sverrig og Frankrig. Man var derved bleven vant til at betragte disse to Stater som naturlige Allierede; og da man ligesaa almindeligen ansaae England for Frankerigs Rival og Danmark for Sverrigs naturlige Fiende, fremkom der et Slags naturligt Forbund imellem England og Danmark, hvilket befæstedes ved Dronning Annas Ægteskab med en dansk Prinds, og de

* Ved Freden til Stockholm den 3/14 Junii 1720 og Tillægs-Acten til Fredensborg 3 Julii 1720.

Digitized by Google

danske Hjelpetroppers Tapperhed, der fægtede for Anna. Dette Forhold blev nu, lidt efter lidt, forstyrret; dog ikke strax, som man ifølge det Foregaaende kunde have ventet. De engelske Ministre bleve nemlig føieligere, og 1734 den $\frac{19}{30}$ Septbr. sluttedes, paa tre Aar, en ny Subsidietractat, ved hvilken Danmark imod en aarlig Subsidie af 250,000 Rdlr. lovede at stille til Storbritaniens Tjeneste 1000 Ryttere og 5000 Fodfolk *. Da denne Tractat 1737 var udløbet, blev den fornyet; thi Aaret 1741 havde England 6000 Mand danske Hjelpetropper; men siden maa det engelske Cabinet igjen have negligeret det danske (dog har jeg derom ingen authentiske Udsagn) og derved letter Cardinal Fleury sin Bestræbelse, at bringe Frankerig i nærmere Forbindelse med Danmark. Dette kunde saameget desto snarere skee, da der paa samme Tid fandt en Nærmelse Sted imellem England og Sverrig, hvortil Grunden var, at den svenske Konges, Frederik af Hessens Broder, Wilhelm, var en Tilhænger af England, og haabede ved dette Hofs Hjelp at faae Thronfølgen i Sverrig bestemt for det hessiske Huus

* Reedtz Repertoire Historique et chronologique etc i hvilket omhyggelige Skrift stedse nævnes Stederne, hvor Tractaterne findes.

og helst for sin egen Sag. Derved kjølnedes for en Tid Venskabet imellem Frankrig og dets gamle Allierede, Sverrig. I denne Mellemtid (d. 15de Marts 1742) sluttedes en Alliance-Tractat imellem Frankerig og Danmark paa 5 Aar, hvorved hiin Stat lovede denne en aarlig Subsidie af 400,000 Rdlr. (som dog ikke altid nøiagtigen bleve betalte). Den berømte franske Historieskriver Flassan omtaler denne Alliance i femte Tome S. 165 af Histoire générale et raisonnée de la Diplomatie Française (Paris 1811) som en Begivenhed der meget glædede Cardinal Fleury, quoiqu'il ne paraisse pas que cette alliance ait eu aucune suite; ni que la cour de Versailles ait acquitté, dans le tems fixé, le subside de quatre cent mille ecus, au quel elle s'obligeait envers le Dannemarck. Siden (Side 301) omtales (hvad vi ikke finde berørt i Reedtz Repertorium) Fornyelsen af denne Tractat i Christian VItes sidste Regjerings-Aar, Marts 1746, hvor det bemærkes, at Alliancen, skjøndt dyrt kjøbt, var saare nyttig for Frankerig, af to Grunde: 1) par la crainte de la cour de Londres, la quelle paraissait tres disposée à offrir davantage au Danemarck; 2) parce que, quand le prince Edouard, que soutenait la France, fit son invasion en Angleterre, il ne s'agissait rien

Digitized by Google

moins que de détrôner le beau-père du prince royal de Danemarck, et à la faveur de ce subside avantageux, Christian VI ne montra aucune alarme, ni ne chercha à traverser les plans de la France. Son fils, qui ne tarda pas à lui succéder, suivit la même conduite*. Den sidste af disse Bemærkningers Sandhed er vanskelig at controllere, eftersom Prætendentens Angreb snart faldt tilbage til intet, og Kong Georg II blev rolig siddende paa den engelske Throne; derimod kan jeg bekræfte Rigtigheden af Flassans første Bemærkning; thi af den Minister-Correspondence, jeg har for mig, er det indlysende, at de engelske Ministre fortrøde strax fra Begyndelsen af, og dobbelt efterat den østerrigske Successionskrig var udbrudt, at de ved Kulde og Prutten havde stødt Danmark

* Ligesom jeg meddeler dette Sted til nøiere Overveielse af den danske Diplomaties tilkommende Historieskriver, saaledes maa jeg gjøre opmærksom paa den grove Feil, Flassan begaaer i den tilføiede Note (Side 302) hvor han sammenblander Frederik Vtes Gemalinde Louise med en yngre dansk Dronning og siger om Dronning Louise: Cette princesse est célèbre par ses imprudences et les malheurs qu'elle éprouva. En saa paafaldende Feil skulde man mindst vente hos den ellers nøiagtige Flassan, der elsker Danmark og er Ridder af Dannebrog. Men Franskmændene ville endnu ikke til at studere de nordiske Folks Historie grundigen.

Digitized by Google

fra sig. Ligesom Chesterfield og Harrington forregnede sig med Hensyn til Christian VI og Iver Rosenkrands's Characteer, saaledes erfarede senere Robert Walpole i Underhandlingerne med Schulin, at hans bekjendte Maxime: "alle Mennesker have deres Priis, for hvilken de sælge sig," ikke gjaldt om de danske Ministre*. Hvad

* At vi ikke bedømme Sir Robert for strengt, viser følgende Characteerskildring, udkastet af en engelsk Historieskriver, der ikke er partisk imod Walpoles Ministerium. Saaledes skriver Smollett: History of England. Vol. II. (London 1812) Pag. 404: "Sir *Robert Walpole* was a man of extraordinary talents — He was endued with a species of eloquence, which, though neither nervous, nor eloquent, flowed with great facility, and was so plausible on all subjects, that even when he misrepresented the truth, he seldom failed to persuade that part of the audience, for whose hearing his harangue was chiefly intended — He perceived the bulk of mankind were actuated by a sordid thirst of lucre; he had sagacity enough to convert the degeneracity of the times to his own advantage; and on this, and this alone he founded the whole superstructure of his subsequent administration." Greve Lynar, som kjendte ham meget nøie, anklager ham for, blot at have tænkt paa sin egen Myndigheds Bevarelse, idet han paa eengang satte paa Spil saavel sin Konges Interesse som sin Nations Frihed. See Des Grafen Lynar Staatsschriften. 1 B. S. 220.

Digitized by Google

der ifær opvakte Englands Frygt, var den danske Sømagt, som just under Kong Christian VI brag-tes i en ærefrygtbydende Stand.

Vi ville nu betragte Nordens Forhold, og først Danmarks til Rusland. Disse to Hoffer synes at knyttes sammen ved deres fælleds Frygt for Sverrig; men undertiden faldt denne Grund bort, og selv naar den virkede, kunde den ikke altid opveie Ruslands Forkjerlighed for det Holsteen-Gottorpske Huus eller dæmpe Danmarks Frygt for at see det af Kong Frederik IV gjenvundne Slesvig oversvømmet af russiske Hære og saaledes maaskee atter losrevet fra det gamle Moderland. Hvis Czar Peter allerede 1716, da han var allieret med vor Konge og under sit Ophold i Kjøbenhavn dagligen af ham modtog Venskabstegn, kunde tænke sig at lytte til Carl XIItes og hans Yndling Baron Gørz's Forslag om at vende sine Vaaben imod sin Forbundsven eller i det mindste overgive Danmark til Sverrigs Hævn: hvad maatte Frederik IV da befrygte, efterat Hertugen af Holsteen var bleven gift med Peters Datter Anna, og nu med dobbelt Eftertryk fremførte sin Protest imod Hertugdømmet Slesvigs Indlemmelse i det danske Monarchie? Saalænge Peter I og hans Gemalinde regjerede, maatte Danmark holde

vaaget Øie med Rusland og have en Flaade i Østersøen. I samme Hensigt havde Kong Frederik IV oprettet Alliance-Tractaten med Frankerig og England af 16 April 1727, hvorved lovedes ham Hjelp i det Tilfælde at Russerne vilde fratage ham Hertugdømmet Slesvig eller forresten foretage noget imod Nordens Rolighed. Under Keiserinde Anna blev Forholdet venskabeligere. Rusland deeltog i den ovenomtalte, imellem Danmark og Østerrig under 26 Mai 1732 indgaaede Tractat, hvori de tre Hoffer indbyrdes garanterede hinanden deres Staters Besiddelser, og med Hensyn til Hertugen af Gottorp fastsatte i tvende separate Artikler: 1. Kongen af Danmark betaler en Million Rigsdaler til Hertug Carl Frederik af Holsteen-Gottorp, naar Denne giver Slip paa sine Prætensioner til Hertugdømmet Slesvig. 2. Dersom Hertugen ikke giver sit Afkald inden to Aar, skal hans danske Majestæt ikke være forbunden til noget. Jeg anseer denne Tractat for een af dem, der gjøre Rosenkrands allermeest Ære. Det var vigtigt for Danmark at erholde slig Garantie af to saa mægtige og hidindtil saa lidet gunstige Hoffer, som det østerrigske og russiske. Og den hele Priis, som gaves for dette dobbelte Tilsagn, var Danmarks Samtykke til Keiser Carl

Digitized by Google

VItes, os uvedkommende Yndlingsidee, den pragmatiske Sanction. Men skjøndt Danmark intet opoffrede for at erholde Ruslands Garantie, lod vor kloge Regjering det dog ikke mangle paa Opmærksomhed. Det var efter Rosenkrands's Raad at Christian VI samtykte i at give Czarinden Titel af Keiserinde, som Kong Frederik IV havde nægtet hendes Forgjængere, (formodentlig for ved denne Vægring at tiltvinge sig Ruslands Garantie for Hertugdømmet Slesvig), og han sendte saavel Keiserinden som hendes Ministre en Foræring af de skjønneste Heste. Af Iver Rosenkrands's Breve (hvoraf jeg har erfaret de to sidstnævnte Facta) seer jeg, at han og den forommeldte Minister, siden Storkantsler, Bestuschew stode paa en meget venskabelig Fod med hinanden; men tillige, at Grev Ostermann, som under Anna var den mægtigste Mand i Rusland, ikke yndede Danmark. Han tillod sig endog at gjøre den danske Minister Westphalen Bebreidelser, fordi Danmark — skjøndt først efter at have confereret med Rusland — nærmede sig Sverrig; han betegnede Danmarks Fremgangsmaade, som efter Rosenkrands's Forsikring var le procedé le plus juste, le plus droit et le plus onvert qui puisse être, med det forhadte Navn collusion;

Digitized by Google

ja han — der som Russer burde have undseet sig ved at tilbagekalde Aaret 1716 — talede om den giftige Suurdeig, hvoraf den danske Politik siden 1716 var besmittet *. Naar der allerede var saameget Stof til Misforstaaelse, kan man let tænke, hvorledes Stemningen maatte blive, hvis der kom nye Kurrer paa Traaden. Saadanne udebleve ikke; men da den truende Fare fra Rusland først viste sig efter Rosenkrands's Afgang, ville vi udsætte denne Sag, og fortælle Historien derom i Forbindelse med det svenske Thronfølgervalg i et følgende Bind af Mnemosyne (i Christian VIes Historie). Der vil da ogsaa mangt Moment af Rosenkrands's offentlige Liv først fremtræde i sit rette Lys; her man dog allerede dette bemærkes, at den høie Agtelse, Rosenkrands hos alle fremmede Cabinetter havde erhvervet sig deels ved sine Dyder, deels ved sine sjeldne Talenter, kom, som sædvanligt, Staten tilgode, i hvis Tjeneste han udviklede sit herlige Genie. Man overføres uvilkaarligen Indtrykket, som Underhand-

* Af en Depesche fra Rosenkrands til den danske Envoyé Westphalen i St. Petersborg, hvori Rosenkrands, efter Kongens Ordre, giver Gesandten en alvorlig Irettesættelse, forbi han med Taushed havde anhørt slige Fornærmelser.

leren gjør; paa den Sag han taler, og til den Fyrste, han tjener. Det var derfor saare uklogt af Kong Christian VI — om man vil betragte Tingen blot fra denne Side — at fratage denne, og= saa for sin elskværdige Personlighed, ja selv for sit Navn saa høitagtede Minister, efter fem Aars Forløb den udenlandske Portefeuille (tilligemed begge Cancellierne). Rosenkrands skaffede, i dette korte Tidsrum, det danske Cabinet en Tillid og en Glands, som det ikke havde eiet siden Griffenfelds Dage. Ved de fleste udenlandske Hoffer var han understøttet af duelige Diplomater. Som saadanne ansaaes Sehested i Paris*, Berckentin i Wien, Ranzau i London; i mindre Grad maaskee Westphalen i Rusland, og Schmettau i Stockholm. Hos den hollandske Republik var den danske Repræsentant den som en Mæcen berømte Griis, en Ven af Holberg og sædvanligen anseet for den vir perillustris, til hvem Holberg har stillet sin Autobiographie. Rosenkrands viser Griis i sine Breve megen Tillid og Tilfredshed. Det maa have været en stor Glæde at tjene under Iver Rosenkrands. Han saae stedse paa det Væsentlige, nemlig at Landets Interesse blev haandhævet; og agtede da lidet

* Han blev dog allerede 1731 afløst af Grev Schulenburg.

Digitized by Google

eller intet paa det Tilfældige. Han forlangte ei engang, at Depescherne skulde udelukkende sendes til ham. I det mindste fortørnedes han ikke, da Westphalen engang havde sendt dem til en anden Minister, Carl Adolph Plessen. Thi da vor Minister i Moskou desangaaende gjorde Undskyldninger, svarede Rosenkrands ham (under 21de Julii 1731) saaledes: "De Undskyldninger, som De gjør mig i Deres Brev af 25de Junii, fordi De havde adresseret nogle af Deres Depescher til Hans Exc. Over-Kammerherre von Plessen, ere gandske unødvendige; — — thi det er gandske ligegyldigt til hvilken af Statsministrene Depescherne fra de fremmede Hoffer komme. Vi have Alle kun een god Herres Tjeneste i Sigte, og vi leve sammen uden Tilbageholdenhed og Skinsyge. De kan ikke gjøre bedre end adressere Deres Beretninger til Hr. von Hagen, som De har gjort hidindtil; og det vilde være overflødigt at sende mig Copier, efterdi Originalerne alligevel gaae igjennem mine Hænder saavelsom igjennem hele Raadets, ikke at tale om, at Beretningen til Hs. Majestæt kun gjøres, naar vi Alle ere tilstede."

De Ministre, som i Christian VItes første Aar tilligemed Iver Rosenkrands bestyrede Sa-

gerne, vare de tvende Plessfer, hans Ungdoms-venner, og Poul Løvenørn, som foruden Landarmeen ogsaa i nogle Aar forestod Søetaten, hvor dog Greb Frederik Danneskjold strax i Begyndelsen erholdt en stor Indflydelse og snart den hele Bestyrelse. (Han fik 1731 Sæde i Søcommissariatet og blev 1735 Overfecretair i Søetaten.)

Da det vil være rigtigt, paa een Gang at overskue Rosenkrands's hele Virksomhed i det Decennium han var Statsminister (1730—40); men dette dog, med Hensyn til hans Indflydelse, deles i to Afsnit, eftersom han i det sidste Quinquennium (da han havde mistet begge Cancellierne og Kongens Fortrolighed) ikke formaaede nær saa meget som i de første fem Aar: saa vil jeg, inden jeg skildrer ham som Minister for det Indre (om jeg maa bruge en nyere Talemaade) først omtale hans personlige Stilling i dette Tidsrum, og især hans Forhold til Kongen.

I Begyndelsen kjendte Christian VI ingen Grændser for sin Tillid til Rosenkrands. Han raadførte sig med ham om alle mulige Anliggender, og troede ikke at kunne nokfom benytte denne trofaste Mand, hvem han mere omgikkes som en Ven end som en Tjener. Ihvor mange og vig-

tige Embeder Rosenkrands havde modtaget strax ved den unge Konges Regjeringstiltrædelse, maatte han dog i næste Aar modtage et nyt, da han den 16de Marts 1731 udnævntes til Patron for Kjøbenhavns Universitet *, — en Post, som medførte en Mængde Forretninger, og som Rosenkrands i Sandhed ikke behandlede som en Sinecure; men udfyldte paa det fuldstændigste, til Held for vor under Frederik IV forfaldne Høiskole. Desuden blev der ei lettelig nedsat nogen Commission af Vigtighed — og Christian VI var en stor Elsker af Commissioner — uden at Rosenkrands var Medlem deraf. Som Oversecretair i det danske Cancellie havde han og den største Andeel i den mange vigtige Gjenstande omfattende Lovgivning fra hine Aar. I det hele tagen fortjene Christian VItes Forordninger megen Roes. Kun nogle faa deriblandt røbe mindre Viisdom og mindre Tillid til Folket; men lykkeligviis seer jeg mig istand til at bevise med Rosenkrands's egenhændige Erklæringer, at han har modsat sig netop disse, hvilke enten af Kongen selv eller af andre Ministre bragtes i Forslag. Ja jeg finder det endog sandsynligt, at den Kraft, hvormed Rosenkrands i Aarene 1736—39 erklærede sig

* Sjællandske Tegnelser Nr. LXVII.

imod, endeel Forandringer og Foranstaltninger, der havde uunder Kongens Bifald, eller maaskee af ham selv først foreslaaes, var en medvirkende Aarsag til, at han 1740 fik sin Afsked; thi det er vist, at Christian VI blev let iversyg paa dem, som han troede vilde indskrænke hans Autokratie. Rosenkrantz kiendte meget vel denne Svaghed i Kongens Charakteer, og fremsatte derfor sine Indvendinger med største Beskedenhed og i dybeste Underdanighed. Men han erindrede tillige sin hellige Pligt, bekræftet ved hans Embedseed, stedse at sige Kongen, hvad han erkiendte for Sandhed og Ret. Dette undlod han da heller ikke i Ting, som angik Kongen personligen. Saaledes skrev han f. Ex. en fortræffelig Remonstration, hvilken ogsaa de øvrige Ministre undertegnede i Aaret 1738, da Kongen var bleven fortørnet paa sin Confessionarius Krauen, fordi han troede at have bemærket personlige Stiklerier i hans Prædikener, og resolverede, at han uden videre Undersøgelse og Dom skulde afsættes og forvises fra Hovedstaden. Ministrene gave Kongen at betænke, "om det ikke snarere vilde være Hans Majestæt selv end Krauens ringe Person skadeligt, dersom han afsattes uden foregaaende Dom og Ret." Men det blev med Kon-

gens eengang fattede Beslutning. Paa samme Maade skulle vi nedenfor see Ros. at modsætte sig Kongens Yndlingsidee om en ny Landmilices Oprettelse, samt de uhensigtsmæssige Forordninger om Landsfiscalers Ansættelse og om Forbud imod Brugen af Sølv og Guld paa Klæder m. m. Men da Rosenkrands bestred disse Anordninger, havde han allerede tabt Kongens Fortrolighed, skiøndt han var i fuld Besiddelse af hans Agtelse. Jeg kaldte derfor Rosenkrands's Opposition ogsaa kun en medvirkende Aarsag til hans Fald. Det var uden Tvivl andre og stærkere Grunde. Det er i Rosenkrands's Levnet et vigtigt Spørgsmaal, som hans Biograph ei tør unddrage sig fra at omtale: Hvo der først berøvede Rosenkrands Kongens Yndest og Kjerlighed, som han i saa høi Grad havde besiddet? Med afgiørende Vished kan jeg ikke besvare dette Spørgsmaal; men med en høi Grad af Sandsynlighed nævner jeg Dronningen og næst hende de to Mænd, som erholdt baade Rosenkrands's Plads i Kongens Hjerte, og hans Forretninger i de tvende Cancellier, altsaa Schulin og Joh. Ludw. Holstein. Den Sandsynlighed jeg beraaber mig paa, fremgaaer ikke blot af den Grund, som hin gamle romerske Dommer Cassius, efter Cice-

Digitized by Google

vos Beretning* ansaae for tilstrækkelig, naar han udfandt: hvem der havde draget Fordelen af den omhandlede Sag, men den støtter sig paa temmelig klare (jeg siger ikke: aldeles deciderende) Actstykker, hvoraf jeg strax skal meddele det Fornødne, naar jeg først faaer bemærket, at uden Tvivl ogsaa det pietistiske Partie, hvilket Rosenkrands ei yndede, har søgt at indtage Kongen imod denne Minister. Dog kan jeg ikke bekræfte denne Gisning ved Documenters Udsagn. Men Enhver, som lægger Mærke deels til Rosenkrandses Ytringer i hans Breve (hvoraf nogle forekomme nedenfor) sigtede imod Pietisteriet, deels til adskillige imod Conventikler etc. rettede Anordninger fra hans Ministerium, vil finde det rimeligt, at baade Greve Zinzendorf (i den Tid han havde Kongens Øre) og Hofpræsten Bluhme med hans Tilhængere (iblandt hvilke Kongens Lærer, Etatsraad, siden Conferentsraad Schrøder** var den meest formaaende) har arbeidet paa at bortfjerne den liberale og selvstændige Minister fra Kongens

* Orat. pro Milone cap. 12.

** Riegels gjør denne under Christian VI meget anseelige Mand til Kammertjener. See hans smaae historiske Skrifter. 2die Deel S. 468.

Digitized by Google

Person og Grevens Raad. Det var ei vanskeligt at giøre det rimeligt for Kongen, hvorlunde snart det snart et andet maatte blive forsømt, fordi Rosenkrands havde saa meget at oversee; og at det vilde gaae bedre med Regieringssagerne, naar hvert af Cancellierne fik sin egen Chef. Hertil kommer, at Rosenkrands i at foreslaae og forfremme Embedsmænd alene saae paa Dygtighed; Kongen fordrede vel ogsaa hos sine Yndlinger Duelighed, men saae dog tillige paa tilfældige Anbefalingsgrunde. Et mærkeligt Exempel derpaa afgiver Kongens Brev til Rosenkrands (af 15de Novbr. 1732) da denne havde anbefalet den duelige Expeditionssecretair Reve til at blive Conferentsraad. "Min kiere Ven! — skriver Kongen — De har erindret mig om Reve, som er foran alle de Etatsraader, der søge om at blive Conferentsraader; men (sagt Dem i Fortrolighed) han er nylig kommen i sit Embede; han kan meget vel endnu nøies med den Rang, han har; og jeg har mine Grunde til ikke at forfremme ham for nærværende Tid. De veed bedre end nogen anden, at jeg tog ham ikke af Tilbøielighed, men af Nødvendighed og *ad interim.*" Altsaa naar Kongen fandt en ligesaa duelig Mand som Reve, skulde han give

Digitized by Google

Plads, fordi han havde gjort Anna Sophia sin Cour. Vel er det ikke beviisende, at Rosenkrands tilegnede sig saa megen Myndighed i Cancelliet, som L. Pleß i Rentekammeret, om hvem Suhm fortæller, at han engang forlangte sin Afsked, da Kongen havde ansat en Embedsmand i hans Collegium, uden at høre hans Mening; dennem alligevel maa det have været et memento for Rosenkrands, da Ludvig Pleß d. 18de Januar 1734 fik sin Afsked fra Rentekammeret (rigtig nok efter sit eget Forlangende, men dog uden Tvivl fordi Kongen ikke saa villigen fulgte Pleßes Raad om Besparelse som Dronningens Opfordringer til at udfolde stedse større Pragt og tilrigeligen at appanagere hendes mange Slægtninger og tydske Venner). Fra Begyndelsen af samme Aar 1734 finder jeg i Kongens Breve de første Spor til at der var Nogen, der satte Ondt for Rosenkrands, hvilket bevægede Kongen til at lade sig give Beretning om, hvorledes det danske Cancellie havde været bestyret i Wibes Tid under Frederik IV, som om der kunde være nogen Sammenligning imellem hiin Epicuræer og Routinier paa den ene Side, og vor ligesaa grundige som ædelsindede Collegiechef paa den anden. Men det sikkreste Beviis, jeg har paa, at Kongens Tillid til Ros

saa tidligen som det første Knæk, indeholdes i Kongens Breve til Schulin, som gjemmes i det Geheime Archiv. Denne hidindtil aldeles ubenyttede Kilde bestaaer af mere end 1000 Breve, Forespørgseler og Billetter. Saa ofte disse Brevskaber indeholde Ordre eller Spørgsmaal, er det i Almindelighed paategnet af Schulin, hvad Dag de ere expederede eller besvarede; og dette er stedse skeet saa hurtigt som muligt. Da jeg maaskee engang bliver sat istand til at skrive Grev Schulins Biographie (thi den savnes endnu, da det kun er Momenter dertil, som ere leverede i Suhms Nye Samlinger første Bind), saa vil jeg her blot medtage saameget deraf, som er fornødent for at skildre Iver Rosenkrands's Skjæbne.

Johan Sigismund Schulin, som siden blev dansk Statsminister og Lehnsgreve, var en fattig, men særdeles duelig, tydsk Student fra det Anspachske. Han blev Hofmester hos de tvende Markgrever af Culmbach, Dronning Sophia Magdalenas Brødre; og det imedens Christian VI. endnu var Kronprinds. Christian tog sig med særdeles Iver af sine Svogres Opdragelse; og kom derved i en stadig Brevvexling med deres flinke Hofmester. Kronprindsens første mig bekjendte Brev til Schulin er dat. Kjøbenhavn

Digitized by Google

d. 4de Marts 1727 og stilet til Aurich. Det indeholder Taksigelse for Schulins Indberetning om en af ham udført Negotiation, og har følgende P. S. "Kom saasnart som muligt tilbage; vi have ham her meget nødig. Dette Brev vil han, som jeg haaber, ikke vise til Nogen, men strax brænde." Kongens følgende Breve handle meest om Markgrevernes Pengesager, den yngstes uregjerlige Væsen; (han gjorde mange dumme Streger, som Schulin havde ondt ved at raade Bod paa) men ogsaa om Schulins Forfremmelse (det var ham meget magtpaaliggende at blive nobiliteret af Keiseren for at kunne vise sig ved de adelstolte tydske Hoffer) Kronprindsen lover ham sin Understøttelse, eller i manglende Fald at skaffe ham en Titel her hjemme fra. Brevvexlingen fortsattes al den Tid, Reisen varede (den gik over Antwerpen til Paris, Bordeaux, Lyon, Geneve, og hjem ad gjennem Tydsklands Midte f. Ex. Nürnberg). Hvis Markgreverne kun havde liden Nytte af Reisen, da havde Schulin desto mere. Han lærte at kjende flere Landes Sprog, Love, Indretninger, Politik, hvorom han i sine Breve til Kronprindsen og Kronprindsessen vidste at tale paa en saa interessant Maade, at han ved sin Ankomst til Kjøbenhavn strax blev anseet for

Digitized by Google

begges Yndling. Da Christian var bleven Konge, gik det rask med hans Forfremmelse; inden faa Aar var han Etatsraad og Obersecretair i det tydske Cancellie. Til denne sidste Post maatte det banes ham Vei ved at fortrænge Rosenkrands. Formodentlig var det Dronningen, som i Aaret 1733 fattede denne Plan, og lagde Haand paa Værket. Den ene Idee avler den anden; og hvis der iblandt Dronningens tydske Venner Ingen fandtes, som kunde erstatte Rosenkrands i det danske Cancellie, saaledes som Schulin kunde i det tydske, da vidste Hofpræsten Bluhme — hvis ikke Andre sloge paa samme Streng — at nævne en dansk Adelsmand, som var dannet af hans berømte Frænde, Andreas Hoyer; jeg mener Johan Ludvig Holstein, siden Lehnsgreve til Lethraborg. Unægteligen var dette et heldigt Valg, naar Kongen endelig vilde skille sig ved Rosenkrands; thi skiøndt jeg holder for, at hverken Holstein eller Schulin ganske erstattede deres uforlignelige Forgjænger, vare de dog begge særdeles duelige og Kongen hengivne Mænd, hvorfor heller ikke Rosenkrands i den Grad savnedes i noget af Cancellierne som Ludvig Pless ved Financerne, med hvilke det først gik galt efter denne Ministers Fratrædelse. Hvad jeg ovenfor

Digitized by Google

yttrede end, at Rogen mod Slutningen af Aaret 1733 har forestillet Christian VI, at det i Salig Kong Frederik IVdes Tid, da Geheimeraad Wibe var Oversecretair, gik ordentligere til med Refereringen i det danske Cancellie, det slutter jeg af følgende Actstykker (som bevares i det Geheime Archiv Nr. 411 F.) Under een og samme Datum skrev Kongen følgende Haandbilletter (dateret Frederiksberg d. 4de Januar 1734); den første til Geheimeraad Holstein*: "Monsieur! han veed vel mit dessein, som jeg har for med ham**; men forend jeg iværksætter dette, vilde jeg gjerne, at han skriftlig skulde erklære sig over efterfølgende Spørgsmaal, ligesom han mundtligen for os har ytret sig ganske godt derom; og omendskiøndt vi tiltroe ham alt Godt og al Troskab, ville vi dog end til desto mere Vished have det skriftlig fra ham. Jeg er o. s. v." Spørgsmaalene findes ikke; men de angik uden Tvivl vor Rosenkrands.

Den anden Billet er til Rosenkrands, saa lydende: "Vi forlange at see de instructiones, som Oversecretæren i det danske og tydske Can-

* Navnet er meget tydelig skrevet Holst, men det er en Forkortning af Holstein som dengang var sædvanlig.

** Efter min Conjectur kan her suppleres: at gjøre ham til Oversecretair i det danske Cancellie.

Digitized by Google

cellie havde i Vores i Gud hvilende Hr. Faders Tid, og hvoraf der endnu maae findes Copier i Cancellierne."

Der forløb imidlertid over eet Aar, inden den paatænkte Forandring skede og Holstein som i Rosenkrands's Sted ind i det danske Cancellie. Herom haves iligemaade tvende Breve med Kongens Haand; det første til Conseillet af saadan Indhold: "Messieurs! Herved melder jeg Dem, hvorledes jeg har fundet for godt at udnævne den hidtilværende Geheime- og Expeditions-Secretær Reve til Stiftamtmand over Lolland; i hans Sted vil jeg tage til Oversecretær i det danske Cancellie Geheimeraad Holst, hidtilværende første Kammerdeputeret og Stiftamtmand i Sjælland; og skal denne, som Oversecretær i det danske Cancellie have i aarlig Gage 2000 Rdlr. tilligemed de Sportler, som Reve havde; men tillige have virkeligt votum og sessionem i vort Conseil. Geheimeraad Rosenkrands beholder den Andeel af Sportler, som han hidindtil har nydt. Med Refereringen skal det forholde sig saaledes som det har forholdet sig i Geheimeraad Wibes Tid." Heri indeholdes en Misbilligelse af Rosenkrands's Maade at referere paa. Det andet Brev til Geheimeraad Holstein lyder saaledes (over-

sat fra Tydsk). "Monsieur! Hermed melder jeg ham, at jeg har fundet for godt at gjøre ham til Over-Secretair i det danske Cancellie med 2000 Rdlr. Gage" (o. s. v. som i forrige Brev). "De Sportler, som Geheimeraad Rosenkrands har havt af det danske Cancellie, forblive paa samme Fod, hvilket han maa bekjendtgjøre sin nye Medcollega. Jeg vil med det første underrette ham om, hvem der i hans Sted skal være første Deputeret i Kammeret, Stiftamtmand og Amtmand over Kjøbenhavn. Saalænge lader Han det blive derved. Lad Han altid ligesom hidindtil Herrens Frygt være Viisdommens Begyndelse, saa vil jeg have Velbehag i hans Tjeneste, og Gud vil lønne ham derfor. Jeg er etc. Fredensborg d. 12te Mai 1735." I dette Brevs religiøse Slutningsbemærkning finder jeg — dog maaskee jeg heri feiler — et Vink om, at Pietisterne have afmalet Rosenkrands for Kongen som en Minister, der ikke altid lod den verdslige Viisdom være Herrens Frygt underordnet.

Ligesom Rosenkrands i Mai Maaned maatte afgive det danske Cancellie til Holstein, saaledes havde han den Krænkelse i næstfølgende Juni Maaned at maatte overgive det tydske Cancellie til Etatsraad Schulin, hvem han for faa Aar

Digitized by Google

siden havde givet Audients som en ung tydsk Student. Det var uden Tvivl et haardt Stød for den stolte og fortjenstfulde Adelsmand; imidlertid skjulte han sin Uvillie, og vedblev, — uden Departement — at sidde i Conseillet, og der tjene Staten med sine Kundskaber og Raad endnu et Qvinqvennium. Men hvorledes Rosenkrands's Sool dalede i samme Forhold som hans tvende Eftermænds steeg paa Hofgunstens Himmel, derom vidne adskillige af Kongens Breve til Schulin. Allerede 1734 begyndte Kongen at sende denne sin Yndling Rosenkrands's Erklæringer og Expeditioner til Gjennemsyn. 1735 skete dette endnu hyppigere. Jeg vil anføre et Par Exempler af Kongens Breve til Schulin: Under 3die Marts 1735: "Hermed sender jeg Dem nok en Gang de Hamborgske Deputeredes P. M. tilligemed et Svar, som Geheimeraad Rosenkrands har udkastet, og som han vil skriftlig overgive bemeldte Deputerede, men jeg finder ikke alene meget at udsætte paa dette Svar; men mener ogsaa, at man ikke skal indlade sig i noget skriftligt med Hamborgerne." Og under 12te Marts 1735: "Eftersom jeg veed, at han kan tie, sender jeg ham hermed et Project, som Geheimeraad Rosenkrands selv har udkastet, for at give det til alle

herværende fremmede Ministre, dog uden Underskrift og uden videre Autoritet. Jeg vilde gjerne have det saasnart muligt tilbage, tilligemed Hans Tanker derom." Endelig den 20de Juni 1735 melder Kongen Schulin, "Grev Holst (ein) har igaar aflagt den sædvanlige Geheimeraadseed til os"; og Dagen efter (den 21de Juni) udnævner han Schulin til Oversecretair i det tydske Cancellie*. For at dette Dronningens gamle Ønske (som nu ogsaa var blevet Kongen meget paaliggende) kunde opfyldes, maatte adskillige Embedsmænd (tildeels imod deres Villie) skifte Plads, hvorom jeg i Archiverne og især i Kongens Breve finder de fornødne Oplysninger. Tilligemed Rosenkrands maatte naturligviis hans tvende Expeditionssecretairer ud af Cancellierne. Neve er allerede omtalt; men for at faae en Plads til v. Hagen, som skulde ud af det tydske Cancellie, tilbyder Kongen Amtmanden i Husum Sjællands Stiftamtmandskab (som ved Holsteins Befordring blev ledigt) og nu maatte v. Hagen nolens volens til Husum; thi Schulin var deels saa virksom,

* Kongens Brev, jeg har for mig, er af 21de Juni 1735; men i Schulins Levnet (i Suhms Samlinger) siges at han blev udnævnt til Oversecretair den 20de Mai 1735.

Digitized by Google

at han ingen Expeditionssecretair troede at behøve; deels ønskede han, foruden sin Gage (2000 Rdlr.) at erholde de betydelige Sportler, som v. Hagen havde havt, og som han nu virkeligen erholdt. Alle Kongens Breve til Schulin udtale samme Tillid og Hengivenhed, som Brevene til Rosenkrands fra Aarene 1730—1732; men Schulin forstod bedre at holde sig fast i Kongens Yndest, hvortil da vistnok Dronningens Beskyttelse bidrog i det mindste ligesaa meget som Mandens Arbeidsomhed og Troskab. Thi paa disse Egenskaber lod Rosenkrands det aldrig mangle. Schulin tiltraadte strax Bestyrelsen af de udenlandske Sager, skjøndt han ikke før det første fik Sæde i Statsraadet. Den 16de Juli 1733 skriver Kongen til ham: "Hans Svar til den engelske Minister Pitley finde vi ret godt og intet derved at erindre. Hans Eed have vi ogsaa rigtigen erholdt, og vi ere vel tilfreds dermed. Han kan ogsaa forlade sig paa vor fuldkomne Naade og Beskyttelse i sin Charge, saa længe vi see at han er tro og tjener os flittigen." Visselig meente Kongen dette Løfte, som alt hvad han tilsagde, oprigtigen; men vi maae dog lægge Mærke til den Mangel paa Selvprøvelse hos den ellers saa samvittighedsfulde Konge, at han ikke

Digitized by Google

hervet undersøgte sine Følelsers Forandring med Hensyn til Rosenkrands, der øiensynligen havde tjent Kongen flittigen og tro, og dog ikke længere besad hans "fuldkomne Naade."

Den 26de Juli 1737 blev Schulin (ifølge den i Suhms Samlinger trykte Biographie) bestikket til Assessor i det Geheime Conseil, "hvilken Titel — bemærker hans Biograph Langfeldt* — vel var noget Nyt, men vilde dog intet andet sige end Geheimeraad i Conseillet, hvorved han erlangede Votum saavelsom Sæde." Som Indledning til denne Ophøielse fortæller samme Forfatter, at saalænge Schulin blot var Oversecretær, holdt han sig ved alle Leiligheder meget tilbage og vilde ikke tilkjendegive sin Mening, uagtet Kongen dog ofte fandt Behag i hans Tanker; og da han engang af Hans Majestæt blev spurgt: hvi han ikke vilde udlade sig, skal han have svaret: at saasom han kun var Oversecretær, understod han sig det ikke. Derefter fik han, som sagt, Sæde og Stemme i Statsraadet; og nu sank Rosenkrands's Sol i de tre følgende Aar (1737—40) dybere og dybere, indtil den omsider forsvandt fra den politiske Himmel — vi troe, til

* See Grev Joh. Sig. Schulins Liv og Levnet i Suhms Nye Samlinger til den danske Historie. 1 B. S. 325.

Tab for Danmark, der vel først i Peter Andreas Bernstorf fik en Minister for det udenlandske Departement, som kan aldeles sammenlignes med ham, ihvorvel det bør her gjentages, at ogsaa Schulin var en særdeles klog og duelig Mand, der kun manglede Bekjendtskab med Danmark, dets Folk og Historie; og denne Mangel vidste han for en god Deel at udfylde ved Grams Hjelp, der sandsynligviis af Iver Rosenkrands selv blev ham anbefalet som den paalideligste Mand.

Hvad, der tilsidst forvoldte Kongens Unaade og befordrede Rosenkrands's Bortfjernelse fra Statsraadet, har jeg ikke været istand til at opdage; og det er mig tildeels endnu en Gaade*. Thi at han i sine Erklæringer undertiden bestred Kongens Yndlingsmeninger, kan ikke alene have bevirket denne Forandring i Kongens Sind, da Christian VI nok kunde taale beskeden Modsigelse, og Rosenkrands altid iagttog en ærbødighedsfuld Fiinhed og Klogskab. Det er mig heller ikke bekjendt, at Rosenkrands havde nogen Fiende ved Hoffet. Overkammerherre C. A. v. Plessen var

* Den Grund, som Kongen anfører, Rosenkrands's Alder, var ikke den sande, men kun et Paaskud. Rosenkrands var kun 66 Aar gammel, og endnu fuld af Kraft og Virkelyst.

Digitized by Google

endog hans gode Ven. Holstein og Danneskjold vare redelige Mænd, hvem man ei kan tiltroe nogen Bestræbelse for at styrte en saa agtværdig Minister, især da han nu ikke mere stod Nogen af dem iveien. Rosenkrands var selv forundret over at modtage den 27de April 1740 følgende Haandbillet fra Kongen, dat. Frederiksberg (her oversat fra Fransk):

"Det er ikke af nogen Grund til Misfornøielse eller af Unaade, men i Betragtning af Deres Alder (en consideration de votre age) for hvilken mere Rolighed kunde passe, at Vi have besluttet at fritage Dem for at bivaane vort Raad i Fremtiden, og at lade Dem nyde Deres Levetid en aarlig Pension af 5000 Rigsdaler, og eftersom Geheimeraad Sehested har forlangt sin Afsked, og Vi troe at De ønsker at være ikke aldeles uden Beskjæftigelse, tilstaae Vi Dem Frihed at vælge enten Fyens eller Aarhuus Stift, og i sidste Tilfælde ville Vi, i Betragtning af Deres Forord for Holck, overlade ham det første. Vi er iøvrigt, min Herre,

Deres

meget hengivne

Christian R."

Digitized by Google

Rosenkrands's Svar af samme Dato ville vi meddele, ligeledes i en dansk Oversættelse: "Sire! det er med den samme uindskrænkede Hengivenhed i Deres Majestæts Villie, med hvilken jeg er indtraadt paa den glimrende Post, til hvilken De havde den Naade at kalde mig ved Deres lykkelige Thronbestigelse, at jeg nu i al Underdanighed nedlægger den for Deres Fodder, overeensstemmende med den Befaling af Dags Dato, som jeg nylig har modtaget, meget lykkelig ved at see mig ved Deres Majestæts hellige Haand forsikkret om, at det hverken er af Unaade eller af nogen Misfornøielse med min Tjeneste, at De fritager mig for at bivaane Deres Statsraad. Jeg er Deres Skabning; De er min Herre, som har Ret til at raade over mig som Dem godt synes. Min Troskab og min Iver for Deres Tjeneste skal paa ethvert Steed befindes de samme, være sig ved Hoffet, være sig i min Hytte; og Ønsket om at give Dem Beviser derpaa ved enhver Leilighed skal først ophøre tilligemed mig. Jeg er gjennemtrængt af Erkjendtlighed over Deres Naade at tilstaae mig en Pension af 5000 Rdl. aarlig, som Deres Majestæt har den Godhed at love mig for min Levetid, og jeg anraaber Dem om her at modtage min ydmygste Taksigelse derfor. Det

vilde fremdeles være en Naadesbevilgning, som jeg dybt vilde føle, dersom Deres Majestæt vilde tilstaae mig, i Betragtning af min Flørning, at nyde, i det mindste til Udgangen af det løbende Qvartal, mine nuhavende Emolumenter og Lønning. Men fremfor Alting bønfalder jeg Dem, ikke at nægte mig den Naade at lade mig nyde Resten af mine gamle Dage som Privatmand, uden at underkaste mig Andres end Deres Majestæts egne Befalinger, og ikke destomindre at disponere over Fyens Stift til Fordeel for Baron Holck, efter Deres allernaadigste Løfte; i Tilfælde af at De finder for godt at tilstaae Gehejmeraad Sehestedt sin Afsked. Jeg lover mig Alt af den udmærkede Naade, som Deres Majestæt har viist mig fra Deres tidligste Ungdom, at De ikke nægter mig disse Begjeringer, hvorved De vil trøste en gammel Tjener, som, i hvad Tilstand han end kommer, aldrig, saalænge han lever, skal aflade at trætte Himlen med sine Forbønner for Deres Majestæts Hæder, Deres Regierings Fremme og hele det kongelige Huses Lyksalighed. Jeg er o. s. v."

Uden Tvivl blev Alt, hvad Rosenkrands i ovenstaaende Brev søgte om, bevilget. Vist er det, at Stiftamtmandskabet ikke blev ham paanødt;

Digitized by Google

thi han levede til sin Død som Privatmand og opholdt sig for det meste paa sit Familiesæde Rosenholm. I Begyndelsen af Aaret 1744 finde vi ham dog i Kiøbenhavn; thi jeg har et Brev til Kongen i Hænde, hvilket er dat. Kiøbenhavn den 16de Januar 1741, og gaaer ud paa at udvirke, at hans Søn — den siden bekiendte Geheimeraad Frederik Christian Rosenkrands — maatte blive ansat som Kammerjunker ved Hoffet. Faderen beklager, at han ikke kunde haabe at opleve den Glæde at see Sønnen forsørget; roser ham for hans Fremgang i Videnskaberne og instaaer for, at han fremdeles vilde anstrenge sig for engang at vorde en duelig Statstiener. Der er al Grund til at troe, at ogsaa dette Ønske blev opfyldt.

(Slutningen i næste Bind.)

Trykfeil.

Side 21 Lin. 9 Liv og Ret — læs: Lov og Ret
— 64 — 23 G. E, Bernstorf — l. H. E, Bernstorf
— 65 — 12 Forandringer — l. Forbedringer
— 103 — 11 afslaae — l. at afslaae
— 164 sidste Lin. høre — l. føre
— 185 Lin. 10 Boulogna — l. Bologna.
— 315 — 24 Hans Fader Erik R. — l. Hans Fader var Erik R.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google